

Fo. Gallego

Quia & umbra sumus sub ipso tul
Sed nihil est ^{vere fumus,} fumus. nos ergo ^{sumus} nihil

GEORGII

TRAPEZVNTII

DE RE DIALE-

CTICA LI

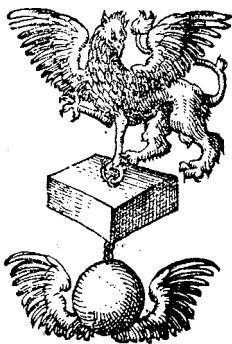
BER,

Scholijs IOANNIS NEOMAGI, & BAR-
THOLOMAEI LATOMI *illustratus.*

ACCESSIT GEORGII VALLAE Placenti-
ni de expedita ratione argumentandi libellus, cum
PETRI MOSELLANI Protegensis in eius-
dem Categoremata ac Categorias Scholijs.

P. 3

VIRTVTE DVCE,

COMITE FORTVNA.

Simon Lovi N. 150.

L V G D V N I,

APVD HAERED. SEB. GRYPHII,

M. D. LIX.

400

ELENCHVS EORVM,
quæ in hoc libello con-
tinentur.

De enuntiatione.

De quinque uocibus, id est, prædicabilibus.

De prædicamentis.

De syllogismo categorico, id est, prædicatiuo.

De syllogismo hypothetico ac conditionali.

De enthymemate, id est, syllogismo imperfecto.

De definitione ac diuisione.

De thesi, ne quid aut dicendo, aut scribendo absurdum pu-
gnansue dicatur.

Georgij Vallæ Placentini de expedita ratione argumentan-
di libellus, cum Petri Mosellani scholiis.

Ob. 67 3078

IOAN. NOVIOMA

GVS SPLENDIDAE VETV.

ssimæq; nobilitatis adolescenti-
bus, Ioanni ac Constanti-
no à Lieskirchen

S. D. P.

VM anni superioris mensibus hybernis, Georgii Trapezuntii Dialecticâ uobis, ac reliquis auditoribus nostris profiterer, adolescentes ornatissimi, nimis uerum esse cõperi, quod sæpenumero de multis etiã doctis audiui, mirum uideri, quòd ex eo libello, iam in plerisque ludis dialecticæ artis elemēta pueris traderētur, qui (siue id librariorū incuria factum putemus, siue quòd auctori priusquam opusculum hoc plenè absoluisset, aliquid acciderit) tam mendosus, mutilus ac incõditus circumfertur, ut uix in toto libro pagellâ inuenias, quæ nõ insignes aliquot solœcismos, aut hiulcam etiã habeat periodum: ex qua re non rudibus modò, sed & professoribus negotiũ exhiberetur. Doluimus itaq; aliquãdiu & discipulorum molestos conatus, pariter & scriptoris uicē, à quo cùm reliqua omnia emendatè satis in lucē emissa essent, hoc solum, quod ad captum puerorum luculentissimum emendatissimumq; oportuit, ita ut habemus, remansit. Deinde quod proximum erat expectabã ex tot doctorū hominum prouētū, quo sæculum, hoc mirificè felix est, breui fore, qui aut cõmentatione, uel saltem censure aliqua Trapezuntio & iuuentuti consuleret, ne ille posteris *εωλος* esse, & studiosi ambiguis & cæcis sæpe coniecturis, illius sententiã inquirere cogerētur. Verùm cùm hac spe usq; frustraremur, nec quicquã ex Typographia tam sui simile quàm Trapezuntii Dialectica proueniret, & Matthias Aquensis uir incredibili morū modestia ac ingenii dexteritate (cui hoc nomine iuuetus etiã multum debet, quòd unum hoc curet, quo grex sibi cõmissus, rectè pieq; instituat) sæpe nos hortaretur, ut iuuentuti, quæ per id tēpus cure nostræ cõmendabatur, in hoc aut ore studeremus, non ultrâ sustinimus discipulorū animos ab ingressu huiusce studii, tot

mēdarum monstris absterreri. Quod igitur hic primū erat, plurima ac uetustissima quęq; exemplaria cōsuluimus, quorum unum nec ita lacerum nuper nobis exhibuit, ex Ioānis Murrēllii libris, Ioannes Volscius Lunensis, homo syncerē doctus: deinde quicquid ab hoc autore de artium præceptionibus relictum est, quā potui diligētissimē perlustrauī. Sic enim futurum sperabam, ut scriptoris τὴν γνώσιν φράσαι subodoratus penitus ad has hydras conficiendas adreperē: quo labore cū nō ita multum profecissem, commodum nobis in mentem uenit Trapezuntii in locis plerisque, præsertim ubi de pronuntiatis coniunctis, definitionibus ac diuisionibus præcipitur (reliqua enim Aristotelis sunt) ex Seuerini Boëtii traditione scripsisse: quare omnes ac prolixos illius de re dialectica cōmētarios accuratē euoluere, coacti sumus Aristotelis etiam ingens illud λογικὸν uolumen, deinde Ciceronis & Fabii pleraque, quoniam illius exemplis, huius uerō præceptionibus abstrusiora & in lucem & ad usum reuocare conatus est. Ex qua lectione quoniam sensū plurimum præsidii, cœpi primū crassiora errata, ex quibus sæpe ambiguus, sæpe nullus aut ridiculus sensus efficiebatur, expugnare. Deinde clausulis passim semiplenis, quod desiderabatur, apponere, multas quoq; confusas periodos, nec suo loco politas in ordinē redigere. Breuiter exempla & quicquid lectorem remorabatur, ita ut ingenii nostri facultas ferebat, restituere. Quem laborē (quoniā non omnino, ut speramus, infeliciter cadebat) auditoribus nostris, uobisque ingenui fratres, qui per id tempus nobis commissi eratis, cōmunicabam, passim adiectis more nostro adnotatiunculis, quæ uel ad usum, uel ad explicationem præceptionum facere uidebātur. Ea q; docēdi ratio cū studiosis quibusdam nō displiceret, uobis, sed fortē nimio nostri amore, uehementer probaretur, intellexi uos suboptare, ut & huius libelli castigationē, & ea quæ partim mei admonendi, partim nostrorum conatus iuuandi gratia collegeram, in publicum emitterentur. Sed utinā hic non tam erretis iudicio, quā cōmuni studiosorum utilitati & nostro nomini impēsē fauetis. Hoc enim agitis, ut quæ de re dialectica hoc biēnio studiosi quidam ex me audiissent, quæq; uobis domestica cōsuetudine effundere solebam, ad omnes perueniant, uos etiam absentes consequantur. A quo

nego

negotio etsi eruditum hoc seculum, delicatum hominum iudicium, ætatem meã abstertere possint, uincit tamen uester amor, impellit affectus, ut nostrarum uirium periculum non absque periculo faciens, uestris precibus (quæ sanè apud me plurimum possunt) inferuiam. Recognita igitur nostra castigatione, collectisque subitò in unum aceruum, quæ sparsim signata reperi, emitto hoc quicquid est libelli, ne uoto uestro dicar defuisse. Quæ sanè opera, etsi minus elaborata est, uobis tamen, ingenui adolescentes, quibus impulsoribus negotium hoc suscepi, in primis dedicanda erat, quod utrique uestrum iuxta gratisimum esse cognoui, si quo per absentiam uti non liceret. eum in his qualibuscunque commentariolis quoties liberet (libebit autem sæpissimè) absentes cerneretis, & nostri erga uos amoris pignus peregrè utrunq; consequatur. Accipito igitur charissima indoles Trapezuntii nostri libellum, pusillum quidè hūc, sed citra controuersiam uel ad maxima utilem, nostra castigatione restitutum, & scholiis hisce utcunq; illustratum: ex quo si aliqua ad studiosos manarit utilitas, uobis pro me habeatur gratia: sin res aliter ceciderit, candidū lectore rogatum uolumus, tantum ut conatum agnoscat: hanc chartarum iacturam ferat animo non iniquo: exemplari emendatiore (si forte nactus fuerit) ut hanc operam uel obscuret, uel etiam extinguat, non inuidemus. Vos ualete, & ad pulcherrimam bonarum artium laudem uitæque integritatem fortiter (ut facitis) aspirate, quo maiorum uestrorum imagines ac stemmata, quæ clara accepistis, in uobis non desinant, præsertim materni aui insignis modestiæ uiri, quem nuper Consulem CHRITVS ex hac Colonia in ueram illam suorum ciuium Coloniam non absque magno totius penè ciuitatis luctu transtulit. Cuius summam probitatem etsi uincere non possitis, efficiet tamen seculum, quod uos quàm ille nacti estis felitius, ut si adhuc apud mortales ageret, nepotum eruditione se longè superatū gloriaretur. Rursum ualete. Colonia, Anno

M. D. XXXII. Cal.
 Mar. è Gymnasio
 Montano.

VITA GEORGII
 TRAPEZUNTII, DILIGENTER
 ex eius operibus
 collecta.

GEORGIUS Trapezuntius Græcus natione & Cretensis fuit, ueluti ipse de se testatur in libro Cōmentariorum, quę super Aphorismos Cl. Ptol. cōscripsit. Cū ea insula bello Turcarum uexaretur, unā cum uxore in Italiam uenit, primū Venetiis literas professus, deinde Romā uenit, quo tempore Eugenius huius nominis quartus Pont. Max. esset. Vir circa omnes disciplinas assidui laboris, utriusque linguę interpretes diligentissimus, ac studiosissimus Aristotelicę Philosophię: atq; tamē ab academia Platonis alienus. Sunt enim qui uersionē operū Platonis, quę Marsilio Ficino inscribitur, esse putēt Trapezuntij: sanē ipse Leges Platonis à se esse uersas testatur. Rhetor etiā non ignobilis. Ob id Romę gymnasio præfectus, salario publico multis annis Rhetoricā ac Philosophiā docuit. Deinde à Nicolao quinto Eugenij successore scriba apostolicus factus. Scripsit multa, quibus eruditionē posteris cōmēdauit. Nostra ætate hæc extāt: Quinq; Rhetoricorū libri, quorū bonā partē (ut uidetur) ex Hermogene trāstulit. Cōmentarius perelegās in orationē Cicero- nis pro Q. Ligatio ad Victorinū. De re Dialectica ad Petrū Medicē Florētīnū, hic libellus. Vertit autē Aristotelis librū de animalib. eiusdē de arte dicendi, Eusebij de præparatione euangelica, multo q; plura theologica. Vertit & mathematica quædā, Centum uidelicet Ptolemæi aphorismos, quos & cōmentariis illustrauit, quod opus nō dum impressum, apud Ioannem Soterem uidimus, breui fortē proditurum. Eiusdē quoq; ingens illud opus, quod *περὶ μεγάλων πραγμάτων* inscribitur, in quod pariter & cōmentaria scripta reliquit, quę repræhēduntur unā cū uersione ab Ioanne de Monte Regio, iis libris quibus Theon Alexādrinus defenditur: quare tantā sibi inuidiā comparasse scribitur, ut à Trapezuntij filiis Romę ueneno extinctus quibusdā credatur. Aemulos habuit, præter eū quę diximus, Theodorū Gazam, ac Ioannē Episcopum

scopum Aleriensem, utrunq; iuxta infestū. De Gazæ aduersus Trapezuntiiū simultate sic ferunt: Scripsit Theodorus in præfatione librorū de animalibus Aristotelis, in quibus præcipuè cōmēdatur, sese à nullo adiutū, nec ad eò certare cum cæteris interpretibus, quos uincere, inquit, nullū erat negotium, cūm libros eosdē Trapezuntius ante ipsum tam luculēter uertisset, ut Latino Aristoteli par decor additus quibusdā uideatur. de episcopo Aleriensi, si quis causam requirat, legat epistolā illam quæ ab eo præfixa est Straboni. Tradunt Trapezuntium in extrema senectute literarū omniū oblitū fuisse: quod fortè non ita uerum uidebitur, si quis epistolā nuncupatoriam legat, qua Andreas Trapezuntius patris sui uersionem Ptolemæi de magna compositione, summo Pontifici Sixto dedicat, scribens patrē Roma ob æmulorum inuidiam Neapolim discessisse, comiterq; ab Alfonso rege, oblatō liberali stipēdio, susceptū: pauloq; pōst morte præuētū citius, quàm quod in manibus erat perficeret: modò nōn sit suspēctum filij pro patre testimonium. Obiit autem hac prole uia superstitē Andrea Trapezuntio, cuius nūc meminimus.

*Ars ne sit Dialectica, deinde quid differant
Dialecticæ ac Logicæ.*

Philosophiæ partitionem (quā omnes ferè qui in Dialecticis uel Aristotelis, uel aliorū, operā aliquā sumunt, re censent) si quis requirat, Angeli Politiani præfationē in Aristotelē, quæ *πανεπιστημονικῆς* inscribitur, consulat. Nobis satis erit, qui *σχόλιον* tantum scribimus, ea saltē sumere, quæ uel in hac parte peculiaria sunt, aut citra quæ hic libellus nō ritè à iuuetute intelligi potest. Id fiet, si paucis ostendemus, arsne sit Dialectica. Porro Quintil. nō obscurè indicat artem esse: quoniā hinc sumpto argumēto Rhetoricā sub arte cōtinēri putauit: idē & hæ uoces *διαλεκτικῆς* & *λογικῆς* (ambo enim hæc nomina sortita est) satis indicāt. Quæ quoniam declinatiōe apposita sunt, absolutè nō usurparētur, & quidē in hoc genere, nisi perperua subintellectione *τῆς ἐπιστημῆς ἢ τῆς τεχνῆς*, quorū hoc artē, illud scientiā significat. Verū ut propius accedamus, paucis etiā aperiemus, si quid discriminis sit inter logicen & dialecticē, & cur hæc ars utrūq; nomē acceperit, quorū hoc à Græco *διαλέγομαι*, quod est differere: illud *ἀπὸ τῶν λόγων*,

quod modò orationē, modò rationē & artē significat. Sed Dialectica, ut uidetur, antiquitus, ac olim nō perfectæ artis, sed partis duntaxat nomē erat, tantū in iudicādo sita, ut quid uerum, quid falsum, quid prauū, quid rectum in oratione esset, distingueret. Quæ ars primū à Zenone, qui Pythagoræ temporibus fuit, excogitata fertur, quā Cicero de Oratore lib. I. *Διαλεκτικῆν* dictam à Stoicis scribit, & ab eisdē multis uoluminibus traditam, in quibus nullum de inueniēdo uerbum esset. Postea Aristot. huic parti scientiam perspiciēdi, quid in quaq; re probabile esset, adiecit, quam artem *λογικῆν* uocauit: quòd ea ars rationis, id est, probationis seu argumēti syluam suppeditaret. Ex quo colligi potest, ueteres studiū hoc in duas partes fregisse, quòd & Cicero quarto De finib⁹ docet in hūc modū: Cum duæ, inquit, sint artes, quibus perfecta ratio ac oratio cōpleatur, una inueniēdi, altera disserēdi, hanc posteriorē Stoici & Peripatetici, priorem autem illi egregiē tradiderunt, hi omnino ne attigerūt quidem. Ex quibus liquet Aristotelē disserēdi rationē, quam Stoici solam Dialecticā nuncupant, & inuentionē, partes quidem nō tam natura, quàm tractatione discretas, in unius artis corpus cōegisse, quam promiscuē Logicam ac Dialecticā uocare solent, etsi posteriore utatur sæpius. Quin & Logicen idē autor accipit pro ea probandi ratione, quæ è cōmuni sensu & Dialectica sumitur: aliā nanq; quæ ex principijs eius scientiæ ducitur, cui demōstrādē adhibetur, *ἀπαδεικτικῆν* appellat, id quòd non obscurum est his qui legerunt libros de demōstrationibus. Alii uolūt ita latè patere logicā, ut omnes eas artes cōplectatur, quæ in oratione uersantur, cui tametsi *ἐπιμολογία* non repugnet, nescio tamen an aptè dicatur, grāmaticā, poëticam, aut rhetoricam artes esse *λογικας*, cum tamē hæ in oratione uersentur. Quare logica à ratione, id est, argumento (nā hoc Græca uox etiā significat) nomē habet. Ammonius dialecticā actionis, logicā uerò inspectionis esse scribit, perinde atq; rhetorica & eloquētia distant, sed nec hoc obseruari puto. Quare solum illud hic perpetuū esse potest, elegātoris linguæ scriptores sæpius dialecticos, quàm logices uocabulo uti. Item hoc epitheton, illud artis nomen esse sæpius, præsertim Aristoteli. Porrò de artis utilitate, materia, & fine: item quid à rhetorica distet, Rodolphi dialectica uideatur.

G E O R

Vt in diuisione philosophiæ tripartita & apud Rodolphū lib. ij. cap. ix.

Lib. ij. cap. ij. & ij.

GEORGI

TRAPEZVN- TII DIALE- CTICA.

DI A L E C T I C A est diligens disse-
rendi ratio. Differere uerò nemo
poterit diligenter, nisi quæ inue-
nerit, dicendâque iudicauerit, ea sic
coniunxerit, ut illis datis, quod in-
tendit necessariò consequatur. quam
orationem Græci συλλογισμὸν
dicunt, Latini uerò ratiocinationem appellare possunt. Ea
propositionibus constat. Omnis propositio, si simplex est,
duobus terminis, subiecto atq; prædicato connectitur. Quo-
niam ergo syllogismorum elementa sunt, ex quibus con-
stant, & ad quos resoluuntur (nec enim componendo al-
tius repetere, nec resoluendo longius abire possumus) de
his primùm dicamus. Verùm dialecticorum more, ut de
quo termino sermo nobis habetur intelligas, uocem in si-
gnificationes suas primùm diuidamus. Termini ergo, lo-
corum fines appellati sunt, qui locum à loco distinguant
atque separent. Vnde Græci similitudine ducti ὁρος, id est,
uerbum de uerbo, terminos, definitiones appellarunt. Dis-
iungunt enim atque disseparant definitiones uniuscuiusq;
substantiam, cum differētias tanquã terminos generi adij-
ciunt. Terminos etiam simplicis propositionis partes dici-
mus, quoniã significatione, quasi conscriptam rem osten-
dunt, quam significant. Hinc est quòd rerũ nomina, impli-
citas definitiones, & definitiones, explicita nomina rerum,

Termini si-
gnificatio
num enu-
meratio.

multi ac clari philosophi solent appellare. Terminum ergo quem hic dicimus, propositionis partē intelligimus, quē ita definit Aristoteles: Terminus est in quē resolvitur propositio. Est autē omnis terminus uel cōplexus, uel incōplexus. *Termini diuisio.* Complexus est oratio imperfecta, quæ constat multis simplicibus terminis, ut, scientia iuris ciuilibus. Incomplexus est, ut, homo, scientia, facit, currit. Incomplexus autem & simplex terminus omnis, aut nomen est, aut uerbū: & aut infinitum, aut finitum. *Nomen.* Nomen est uox ex institutione hominum sine tempore significans, cuius nulla pars seiuncta separataq; significat. *Verbum.* Verbum est uox ex institutione hominum cum tempore significans, cuius nulla pars seiuncta separataq; significat. Infinita uerò nomina uel uerba sunt quibus negatio adiuncta est: Finita, quæ absque negatione proferuntur. Finita, ut homo, animal, legit, sentit. Infinita, ut nō homo, nō animal, non legit, nō sentit. Nomina igitur appellat Aristoteles quæ nominatiuo casu efferuntur, quæ admodum uerba ea, quæ solum indicant præsens tempus. Cætera casus nominum & uerborum esse asserit, ut hominis, homini, agebas, agebat, agerem, agere. Oratio est, institutione hominum significans: cuius aliqua pars seiuncta separataque significat. Orationum quinque sunt genera: Enuntiatiua, imperatiua, deprecatiua, interrogatiua, uocatiua.

Vocatiua, ut,

Heus, inquit, iuuenes monstrate mearum
Vidistis si quam hic errantem forè sororum.

Interrogatiua, ut,

Sed uos qui tandem, quibus aut uenistis ab oris?
Quoue tenetis iter?

Deprecatiua, ut,

Sic pater ille deūm faciat, sic altus Apollo:
Incipias conferre manum.

Impe

Imperatiua, ut,

Disce puer uirutem ex me, uerumque laborem,
Fortunam ex aliis.

Enuntiatiua, ut,

Stat sua cuique dies, breue & irreparabile tempus
Omnibus est uitæ: sed famam extendere factis,
Hoc uirtutis opus.   Item:
Nescia mens hominum fati, fortisque futuræ,
Et seruare modum rebus sublata secundis.

Harum omnium sola enuntiatio uerum à falso discernit.

Quare sola huius negotij est: nam cæteræ ad rhetoricam magis uel poëticam doctrinam pertinere uidentur. Enun- ^{Enuntiatio} tiatio uerò, alia simplex, alia coniuncta est. Coniuncta ex ^{duplex.} simplicibus constat, ut, si homo est, animal est. Simplex uerò enuntiatio, est oratio quæ aliquid esse uel non esse significat secundum quòd ipsa tempora diuisa sunt, ut, homo est animal.

DI A L E C T I C A est diligens differendi ratio.) Definitio ^{NEOMA.}
est sumpta ab officio: respicit autè id quod à Cicerone scriptum est in Topicis ad Trebatium, quo loco hac periphrasi dialecticam intelligi uult: Omnis, inquit, diligens differendi ratio partes duas habet. Et in principio de Fato dicit, se *λογικὴν* diligenter differendi rationem uocare. Quod autè rationem uocet dialecticam, nihil est aduersus id quod superius artem esse diximus: sepe enim rationis uocabulo artem intelligimus, ut apud eundem, Quod etsi ingeniis magnis præditi (de dialectica loquens) sine ratione consequuntur, ars tamè dux est certior quam natura. Est autè ut loqui quorūlibet, eloqui oratorum, ita dialecticorum differere: in quo uerbo, ut Varroni placet metaphora est ab agricultura sumpta: Nam holitor, inquit, differit in areas sui cuiusque generis res: sic qui oratione quid proposito dissentaneum, aut consentaneum sit, aperit, differere dicitur. Sed quod ad definitionem hanc attinet, uidetur potius esse explicatio uocis dialecticæ, quàm finitio rei. Quare illa Rodolphi apertior est: Dialectica, ars est probabiliter de qualibet re proposita differendi, prout cuiusque natura capax esse poterit.

Disse

(DISSERERE uerò nemo poterit diligenter.) Indicat Trapezuntius differenti, seu disputati duo esse necessaria, alterum ut inueniat, atq; excogitet ea quibus quod defendendum, aut docendum sumpfit, aperiat, ac tueatur: alterum, ut ea quæ inuenit, satisne ad rem probandam idonea sint, examinet. Ex quo fit, ut uniuersa differendi ratio duabus perficiatur partibus, inuentione ac iudicio. Est autem inuentionis pars ea, quæ sedes & locos quosdam argumentorum docet, ex quibus ueluti thesauris ea educuntur, quibus res proposita probari in hac uel illa parte possit. Hæc ab Aristotele, quod locos continet, *τοπιῶν* dicitur: atq; ab eodem octo uoluminibus, quæ inscribuntur Topica, diligentissimè tradita. Altera est, quæ *μετιῶν* dicitur, ea regulas ac normas quasdam præscribit, quibus quæ nobis loci exhibuerunt, diiudicamus, aptane an inepta sint proposita: nec solum hoc, uerum etiam canones quibus ueluti perpendiculis scripta aut nostra, aut aliorum, rectè necne coherereat dispicimus: atq; eam methodum qua in sua quisq; arte (rebus tamen præcognitis) quod pronuntiatum uerum sit, aut falsum, iudicamus. Cui seruiunt præcepta de diuidendo, partiendo, distinguendo, & colligendo, id est, quod pronuntiatum cui respõdeat, quod sequatur: deinde argumentationum formulæ: quarum si quis planè rudis sit, non est quod speret se in ullo disciplinarum genere quicquam facturum. Hanc Aristoteles pro materiæ diuersitate in duas formas secuit. In priorem analyticam, qua ratiocinationum dialecticarum uis & facultas tota absoluitur. Et posteriorem analyticam, quæ est de demonstratione seu syllogismo epistemonico. Ultimam partem, quæ est *περὶ τῶν ἐλέγχων σοφισμῶν*, hoc est (ut Cicero interpretatur) de fallacibus conclusiunculis, inuentioni adnumerant. Duabus his dialecticæ partibus elementaria adiecta est, quæ utriusque partis, id est, argumentorum ac argumentationum continet primordia: prædicabilia, & *κατηγορίας*, quæ Latine prædicamenta dicuntur, tradens. Ex his partibus Trapezuntius primam ac postremam succinctè in hoc libello tradidit. Quod inuentionem his non addiderit, causam esse credo, quoniam plerique eam partem rhetori subiecerunt: atque ob id tertio libro Rhetorices suæ locos diligenter tractauit. Porro id quod subiicit neminè disserrere posse, nisi quæ inuenerit, ea in syllogismi formam redigat,

digat, non ita intelligendum est, quasi necessarium sit dialecticum semper rationatione uti. Nam & inductione, entymemate, exemploq; sæpe colligit: sed quòd syllogismus aliarum argumentationum sit examen, nec ullæ sint probationes, quæ in rationationis formam uenire non possunt.

(**E A** propositionibus constat.) Gradatione inquirat quid in dialectica principium ac minimum sit.

(**O M N I S** propositio si simplex est.) Duplex enim est propositio, una simplex, quæ nomine & uerbo continetur, ut dies est, hæc prædicatoria uocatur Latine, Græcè *κατηγορημα*. Altera cõposita, quæ simplicibus cõstat, ut, si dies est, lumen est: hæc uulgò cõditionalis dicitur, de qua loco suo copiosius.

(**Q U O N I A M** ergo syllogismorum elementa sunt.) Prima illa initia è quibus res ueluti materia constant, elementa dicuntur, quo uocabulo Cicero in Academicis *στοιχεῖα* interpretatur: ut sunt terra, aër, aqua, ignis. Sunt & in artibus elementa primordia illa, à quibus naturali ordine principium sumitur, ut in grammatica literæ, & ex his syllabæ: in geometria punctus, linea, planum. In dialecticis quoque argumentationum minimæ partes: hæc sunt uoces quibus oratio omnis conflatur, nomé uidelicet & uerbum: quæ dialectico *ἄτομα* sunt: syllabarum uerò ac literarum cura grammatico cõmissa est.

Elementa.

(**V O C E M** in significationes primùm diuidamus.) Ambiguas enim uoces dialectica non recipit. Quæ si fortè inciderint, primùm enumeratione significationum aperiendum est, quo significatu usurpari debeant: ne si significatio incerta sit, in dubiũ ueniat, qua de re sermo habeatur. Quòd quàm turpe sit, Cicero indicat libro secundo de finibus: quo loco Epicurum lapsurum ostendit, quòd uocabulo uoluptatis nũc hoc, nunc illud absque discrimine intelligeret.

(**T E R M I N I** ergo, locorum fines appellati sunt.) Terminus uniuscuiusque rei principium, finem, & extremum significat. Est enim lapis aut stipes in agro defossus, quo agricolæ prædia sua à uicinis distinguunt, quem *τέρμινα* Græci uocant. Hunc, quòd post Saturnũ exactum lites ac cedes rusticorum de diuidendis agris sustulisset, Deum faciebat gentilitas teste Nasone libro Factorum secundo: sic enim habet:

*Terminus
deus.*

Et cantant laudes Termine sancte tuas.

Sacrificabant huic mense Februario in cõdẽ qua super eũ foramen

men in tecto patebat, quòd nephas esse putarét Terminum intra tectum consistere, ut apud eundem:

Nunc quoque se supra, ne quid nisi sydera cernat,
Exiguum templi tecta foramen habent.

Extat peruetustum ac lepidum ænigma apud Gellium libro duodecimo de Termino, quod ipse dicit se nolle soluere, ut legentium coniecturas acuat. uerùs hi sunt:

*Aenigma
de Termi-
no.*

Semel mínusne, an bis minus, non sat scio,
An utrunque horum, ut quondam audiui dicier,
Ioui ipsi regi noluit concedere.

Significatur hoc ænigmate Terminum fuisse, qui solus Ioui cedere noluit, ingens quippe saxum. Non enim semel minus fuit, aut bis minus, sed utrunque minus, scilicet semel & bis minus, hoc est terminus, id est, Terminus.

Op@.

(Vnde Græci similitudine ducti ἔρσ.) ἔρσ Græcis finem alicuius rei significat, & τὸ ἄκρον, quod Cicero extremū uertit, & μεταφορικῶς pro finitione: eā enim nunc ἔρσ, nunc ἔρισμον appellat Aristoteles. Verum ἔρσ, quamuis ad uerbum sit terminus Latinè, non tamen quemadmodum apud Græcos ἔρσ pro definitione accipitur, ita apud nos terminus: quare ubi in hac significatione Latini transferūt, finitionē dicunt, aut finem, ut Fabius libro quinto: Ducūtur, inquit, argumenta ex finitione, seu fine: nā utroque modo traditur. Et recentiores Latinè loquentiū ἔρσ in hac significatione nunquam aliter quàm finem transferunt, ut & ἔρισμον finitionem.

Op@.

(TERMINOS enim simplicis propositionis partes esse dicimus.) Tertia, inquit, termini significatio est, qua dicitur pars propositionis simplicis. Compositi nanq; partes sunt antecedēs & consequēs. Hoc est, ut suprā ἔρσ pro definitione, ita hac tertia acceptione pro definito accipitur: id enim est rei simplex uocabulū definitionis indigēs. Hanc autē significationem uult Trapezuntius superiori affinem: quod enim termini, id est, finitiones explicant latius, hoc i; sunt rerum uocabula ostendunt inuolutius: ut homo, & animal intellectuale eandem rem significant, sed hoc explicatius, illud uerò contractius. Quare uoces incomplexæ ob id dicerentur termini, quòd in his latens esset finitio.

Plato in Cratylo. (HINC est quod rerum nomina.) Platonem intelligit, qui in Cratylo existimat nomina ita rebus esse accommodata,

ut

ut ipse tenor uocis rei quam significare uidetur naturam quodammodo ostenderet. Cuius Gellius meminit etiam libro *π:ρί ἰσημερινία* decimo Noctium Atticarum, capite quarto. Aristoteles quoque uoces *σύμβολα* uocat, quas Cicero notas transfert, quasi id signis indicarent, ad quod finitiones ueluti manu ducunt. Quod quanquam uerum esse potest, tamen hæc ratio tam alta origine ducta, parum accommodata uidebitur præfenti negotio: nimirum ob id propositionum partes terminos dici, quod rerum nomina aliquo sensu finitiones dici possunt, finitiones autem Græcè dici *ἔργα*: *ἔργα* uerò ad uerbum termini sint. Verum quidem hoc est, sed pro definitione *ἔργα* acceptus, non aptè terminus transfertur.

Quare propositionum partes alia quadam ratione termini uidentur dici. Nam, ut antè diximus, terminum cuiusque rei est extremum, finis, ac limes: sic propositio constat terminis duobus, id est, extremis seu limitibus, ut idem sit apud Aristotelem *ἔργα* quod *ἄκρον*. Nam utranque propositionis partem *τὰ ἄκρα* dicere solet, similitudine nimirum ducta à geometris, in qua termini dicuntur, quibus unaquæque magnitudo continetur, ut corporum superficies, & harum linearum termini dicuntur. Quare ut longitudinis termini puncta quibus terminatur, ita propositionis subiectum & prædicatum modò terminos, modò extrema, dicimus. Libenter nanque Aristoteles mathematicorum similitudinibus, quæ ad sensum maximè accommodantur, rem docere solet: quod satis testantur perpetua illa mathematicæ exempla nusquam illi non uturpata, de diametro, asymetro, de triangulo, circulo quadrando, & hoc genus pluribus. Siquidem ita uniuersam dialecticæ methodon concinnauit, ut perfectæ aliquod scientiæ ostenderet specimen: quæ res fecit ut se non orationum exemplis alligaret, sed literis in exemplum productis, doceret hoc artificium omnium orationum sermonumque formis æquè accommodari posse. Quin & ipse restatus dialecticam hoc esse rhetorica certiolem, quod illa firmam habeat *καταληξίαν*, hæc uerò opinionibus nitatur. Quod ob id apposuimus, ut Laurentio Vallæ supra modum literas illas in Aristotelis dialectica inuadenti, paucis responsum sit.

*Propositio
num partes
quare termi
ni dicantur.*

*Aristot.
cur literis
lecticam i
diderit.*

(*QVEM* ita definit Aristoteles.) Primo libro prioris resolutionis terminum his uerbis finit: ἄρον δὲ καμῶ, εἰς ἣν διαλύτιε ἢ πρότασις ὄρον, τὸ τε κατηγορουμένου, καὶ τὸ καθ' οὗ κατηγορεῖται. προσημελίου, ἢ διαμελῆς τὸ εἶναι, ἢ μὴ εἶναι: id est, terminū uoco in quem dissoluitur propositio, ut prædicatū & id de quo prædicatur, ipso esse aut non esse addito uel separato. Quibus uerbis admonuit Aristoteles, quo sensu terminum in dialecticis acciperet, nimirum pro partibus quibus propositio determinatur, & absoluitur determinatum enim & definitum dicitur id, quod perfectum est.

(*IN COMPLEXVS* autem & simplex terminus omnis aut nomen est, aut uerbū.) Hoc loco illud admonendū uidetur, dialecticos duas tantū orationis partes facere, uerbum scilicet, & nomen, ad quæ & pronomé & participium referri possunt: reliquas uerò partes orationis, quas recēsent grammatici, nexus esse partium tantū. Cuius etiam Fabius meminit libro primo institutionum, capite septimo, & Priscianus libro secundo de oratione, & libro undecimo de particip.

(*NOMEN* est uox ex institutione hominum sine tempore significans.) Est erudita uocis explicatio apud Vitruuium Architecturæ libro quinto capite tertio: Eam (siquidem frequens est huius uocabuli in dialecticis usurpatio) adscribam. Reliqua in definitionibus nominis & uerbi satis uulgaria sunt. Vox autem est, inquit, spiritus fluens, & aëris ictu sensibilis auditui. Ea mouetur circulo in uociferationibus infinitis: ut si in stantem aquam lapidē immisso nascantur innumerabiles undarum circuli, crescentes à centro, & quàm latissimè possint uagantes, nisi angustia loci interpellauerit, aut aliqua offensio, quæ non patiatur designationes earum undarum ad exitus peruenire. Itaque cū interpellatur, primæ redundantes insequentium disturbant designationes. Eadem ratione uox ita ad circumum efficit motiones. Sed in aqua circuli æqua planitie in latitudinem mouentur: uox & in latitudinem progreditur, & altitudinem gradatim scandit. Igitur ut in aqua undarum designationibus, ita in uoce cū offensio nulla primam uadam interpellauerit, non disturbat secundā nec insequentes, sed omnes sua resonantia perueniunt ad imorum & summorū aures. Hactenus Vitruuius.

(*CVIVS* nulla pars sciuncta separataq; significat.) Aristoteles

Vox quomodo fit.

teles libro *περί ἰσωνείας* sectione prima, composita nomina asserit earum esse partium, quarum quæque significare aliquid quidem uidebitur, si per se pars efferatur: ut in dictione *ἵππῳ* per se quidem significat *ἵππῳ* equum, quem tamen in Callippo (quod hominis proprium est) significare ridiculum foret, ueluti in omnibus propriis nominibus (quæ plerunque ex partibus pluribus coaluerunt) partes per se positæ, etsi aliàs ut integra significare possunt, partes tamen eius dictionis ut sint, nihil significant: non magis quàm in hoc nomine Isocrates, Socrates & Crates, quæ ut totum respiciunt, tantum syllabarum sunt comprehensiones, non hominum propria. Sed in his ubi in composito partes significationem retinere uidentur, maior erit dissoluendi difficultas: ut in hoc, respublica, tantum res efficere uideretur, atque si fiat ex eo res priuata, res urbana, res rustica: nec minus in eodẽ publica, quàm si dicas negotium publicum, locus publicus, sed iniecto aculeo discedamus, quo puerorum industria, relicta quærendi ulterius occasione sollicitetur.

Partes nominis compositi an significant.

(INFINITA uerò nomina uel uerba sunt, quibus negatio adiuncta est.) Dialectici nomina quædam infinita uocant, quibus scilicet à fronte negatio adiecta est, qua dictionis certa significatio tollitur: ut non iustum, pro aliquo quod non sit iustum: non homo, aliud ab homine, quemadmodum in hoc Platonis ænigmati: Homo non homo, percussit non percussit, lapide non lapide, auem non auem, super arborem non arborem. quo significatur, Eunuchus percussit pumice alam uespertilionis sedentis super sambucum. Verum apud Latinos rarior est hæc nominum usurpatio, præsertim in substantiuis. Nam quod apud Ciceronem est in prima Academia, Nec uerò aut quod efficere aliquid, aut quod efficeretur posse esse non corpus: è Græco uersum est ad uerbum, ubi participium substantiuum *ἄν* in hoc genere sermonis intelligitur. Sed & apud Fab. Quintilianum sine hac figura inuenies aliquoties substantiuum per negationem infinitum. Adiectiua uerò nomina etsi apud Latinos infinita inueniuntur, non tamen ita prorsus: quin ex contrario certa significatio intelligitur, ut mons non magnus, paruus aut mediocris intelligitur: homo non improbus, forma non mala, certam habent significantiam ex contrario. Verba autem infinita red-

Platonis ænigma.

Infinitorum nominum usus.

b di non

di non possunt ut aliquid significant. Nam in propositionibus si sumatur, non iam infinita sunt, sed negata: ut piscis nō spirat, Socrates non disputat: in quibus non infinita sunt, nō spirat, non disputat, sed tantum negatur pisci inesse spiraculum, & Socrati sermo. Si uerò per se sumantur uerba, hoc est extra orationem, iam nomina sunt, teste Aristotele. Verum id non fit, nisi infinito modo, ut currere, uiuere, moueri. Huiusmodi enim Græci omnium casuum præponunt articulos. Latini tantum in duobus pronominebus usurpant, in nominatio uidelicet, & accusatio, ut,

Velle suum cuique est. & Velle tuum nolo.

(ORATIONVM quinque sunt genera.) Diuisio est orationis perfectæ. Illam enim qua oratio per perfectam & imperfectam diuiditur, omisit.

QVARE sola huius est.) Nam reliqua quæ affectibus mouēdis, ac animis demulcēdis accommodatiora sunt, oratoribus atq; poetis magis in usu habentur. Sic enim scriptum est ab Aristotele in libro *περὶ ἔθων* sectione prima, nā reliquæ formæ orationū, ut sunt interrogatio, conuestio, exclamatio, peroratio, imperatio, optatio, inuocatio, deprecatio, & hoc genus sexcetera, in tertia parte rhetorices tractatur, ubi præcipiunt de uerborū & sententiarū exornatione, & partibus elocutionis: quæ cum dignitatē quandam ueluti colorē & speciosiore habitū adferant orationi, clarum est hanc tractationem nō ad dialecticos, qui fidei tantum & ueritatis inueniendę artificium docēt, pertinere, sed ad eloquentiæ magistros.

Enūtiatio.

(SIMPLEX enuntiatio est oratio quæ aliquid esse.) Hoc est, enūtiatiua dicitur oratio qua asseritur, aut negatur quippiam, ut anima est immortalis. Enuntiationes autē hæ uulgò uocantur, sic enim ad uerbum trāsferri uidetur, quo Aristoteles utitur, *ἀπόφανσις, ἀπὸ τῆ ἀποφαινοῦ*, quod enuntiare & proloqui aliquid significat. Quare *ἀποφανσις* etiam pronuntiationes & pronuntiatia transferunt. Enuntiationes enim esse putant, quas Græci *ἐπαγγελίας* uocant. A Stoicis uerò *ἀξιωμαία* dicuntur, quæ Cicero nunc effata, nunc pronuntiatia, & enuntiationes aliquādo transfert, à M. Varrone proloquia dicuntur. Cæterum *ἀξιωμαία* dicuntur Aristoteli non quæuis pronuntiatia, sed illa tantum, quibus absq; ulla doctrina & probatiōe firmus ab omnibus habetur assensus: ut, in-

regrū

ἀξιωμαία.

regrū est qualibet sua parte maius. Mala sunt deteriora bonis, turpia honestis. Hæ uulgò dignitates dicuntur. Cicero *πρόληψις*, id est, prænotiones & anticipationes uocat, sine quibus nec intelligi quicquam, nec quæri, nec disputari potest. Sunt autem hæc, quæ ipsa natura duce, ab omnibus statim intelliguntur, credunturq; ut totum est maius sua parte: seu quæ sensu uera deprehēdimus, ut ignem esse calidum, niuem albam, mel dulce: tum quæ plurimorum hominum *Triplicia principia.* non insipientium iudicio comprobata & recepta sunt, ut deū esse, post hanc uitam expectari aliam: hæc postrema creduntur tantum: secundi ordinis, quod experimur, credimus: quæ primo loco posuimus, & quod ipsa natura dicit, & quod sensus doceat, nō possumus ea non credere: quare hæc sub contradictionem cadere non possunt, reliqua autem possunt, ut niuem Anaxagoras negauit albam, & Epicurus non uiuere post mortem animos, nec esse post hanc uitam aliam existimabat. Hæc obiter diximus, quod per hæc pleraq; Aristotelis in libris de Demonstrationibus, & Ciceronis, in philosophicis disputationibus rectius à studiosis intelligentur.

(SECVNDVM quod tempora diuisa sunt.) Hoc est, qua asseritur quippiam fuisse, ut fuit Ilium: aut esse, ut, sol est in Geminis: aut fore, ut, anima non morietur. Nihil enim necesse est uerbum esse præsentis temporis, quoniã è uerborum casibus enuntiationes sunt, modò fuerint modi indicatiui, aut saltem pro hoc accepti.

(DISSERERE uerò nemo.) Disserere, est rem quamlibet *L A T O M.* propositam uia ad docendum accommodata explicare. Itaque primum eius instrumentum est argumentatio, quæ iis, in quibus uerum & falsum quæritur, accommodata est. Deinde definitio ac diuisio, quæ simplicibus rebus explicandis adhibetur: nepe ut quid & quale sit unumquodq; quod proponitur: itē quæ partes eius sint, certa ratiōe demōstret.

(GRÆCI syllogismum.) Syllogismus præcipuus scopus est totius dialecticæ, & unica iudicandi regula de omnibus, quæ in quæstionem deducuntur. Huic adiungitur inueniendi ratio, quæ natura prior est in disserendo. Itaque fit ut duæ sint partes dialecticæ, inueniendi, & iudicandi, quarum altera tradit, quæ dicenda sint de proposito, altera quomodo ad certitudinem exigenda.

(Q V O N I A M ergo syllogif.) Partitio totius operis est, ut primò de terminis, secundò de propositionibus, tertio de syllogismo dicatur.

(R E S O L V V N T V R.) Inde ἀναλυτικὰ Aristotelis.

(T E R M I N I ergo.) Terminus pro agri limite, Latinis in usu est: pro finitione nõ est in usu, sed finē uel finitionē uocat Fab. alii definitionem. Terminus autē pro parte propositionis, artis est uocabulum, quem & Aristoteles ὅρον uocat.

(I N F I N I T A uerò.) Infinita nomina & uerba Latinis non sunt in usu, sed Græcis duntaxat: ut τὸ ἐν ἀνθρώπῳ, quod est, non homo, & subauditur ἄν.

(N O M I N A igitur.) Nomina nominatiui casus, & uerba indicatiua, propria sunt dialectici, quæ certis & simplicibus sententiis enuntiandis sunt accommodata. Præfens etiã tēpus in uerbis aptius est quàm præteritū, tamen & præterito utamur.

(E N U N T I A T I O.) Est oratio certam sententiã affirmando uel negando significans, ut homo est mortalis. Hæc propria est dialectici, qui aliud genus sermonis non desiderat, cum interim uaria sit oratorum ac poetarum elocutio, quæ in mille figuras transformatur.

Propositio.

Omnis igitur oratio qua necesse est aliquid de aliquo uel asserere uel negare, si ut uel esse, uel non esse significat, consideratur, enuntiatio dicitur: si ut uerum uel falsum, propositio appellatur. Est enim propositio oratio, quæ uerum uel falsum significat.

Propositionum quædam categoricæ nuncupantur, quas prædicatorias Latine appellare possumus: quædam hypotheticæ, quæ conditionales nominantur.

Prædicatoria.

Prædicatoria propositio est, quæ duobus terminis constat, subiecto prædicatoq;.

Subiectum.

Subiectum est, de quo aliquid dicitur.

Prædicatum.

Prædicatū est quod dicitur de aliquo, ut, homo est animal.

Subiectus terminus nunquã maior, sed æqualis uel minor prædicato semper est.

Præ

Prædicatus uerò terminus uel uerbum est, ut homo currit: uel nomen simul cum uerbo, ut dies serenus est.

Præterea tam subiectū, quàm prædicatū cōplexos terminos possūt cōtinere, ut, sciētia iuris ciuiliſ est res utilis.

Omnis prædicatoria propositio, uel affirmatiua uel negatiua est. Affirmatiua est alicuius de aliquo enuntiatio. *Affirmatiua.*
Negatiua est alicuius ab aliquo enuntiatio. *Negatiua.*

Propositionum aliæ sunt uniuersales, aliæ particulares, aliæ indefinitæ.

Vniuersalis est, quæ aut omni aut nulli inesse significat, *Vniuersalis.*
ut, omnis homo currit, nullus homo currit.

Particularis est, quæ alicui aut non alicui inesse significat, ut, aliquis homo currit, aliquis homo non currit. Huic *Particularis.*

singularem annectimus: Ea est si dicas, Cicero disputat, hic audit. Indefinita est, quæ absque signo uniuersali at- *Indefinita.*

que particulari aut esse aut non esse significat, ut, homo legit, homo non legit. Hic illud dicendum est, huiusmodi uo-

ces, omnis, nullus, aliquis, quosdam iuniores signa, priscos *Signa.*

συγκατηγορηματα appellare, quoniam terminis adduntur, ipse uerò termini non sunt. Ad hæc propositionum quæ-

dam contrariæ, quædam subcontrariæ, & aliæ subalternæ, aliæ contradictoriæ nominantur. Vniuersalis igitur affir-

matiua, & uniuersalis negatiua, in quibus eadem omnino subijciuntur ac prædicantur, inter se contrariæ sunt. Par-

ticularis uerò affirmatiua & negatiua, in quibus eadem omnino subijciuntur ac prædicantur, subcontrariæ dicun- *Subcōtraria.*

tur. Vniuersalis uerò particularis affirmatiuæ, & simili- *Subalternæ.*

ter duæ negatiuæ, subalternæ dicuntur. Cùm uerò quanti- *Contradi-*

tati quantitas, & qualitati opponitur qualitas, eisdem subie- *ctoria.*

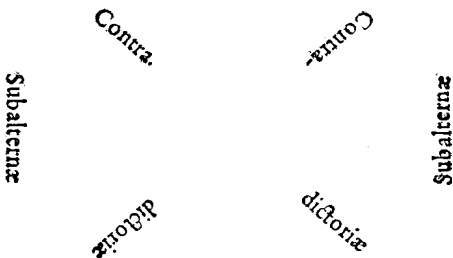
uniuersalis negatiua & particularis affirmatiua, in quibus eadem omnino subiiciuntur ac prædicantur, sibi ipsis contradicunt. Harum propositiõnũ, si cui negatio præponitur, sunt cõtradiçtorie: si postponitur, præsertim uniuersali signo, contrarie: si uerò eidẽ & præponitur & postponitur negatio, subalternæ uim & potestatem possidet. Quã rem in

Aequipollentia.

Omnis homo currit.

Contrariæ

Nullus homo currit.

Aliquis homo currit.

Subcontrariæ

Aliquis homo non currit.

Natura propositionum oppositarum.

Propositionum igitur, quas contrarias appellamus, ea natura est, ut cum nunquam simul ueræ inueniri possint, si una uera est, falsam necessario alteram ostendat. Neque reuero uertere licet: nec enim si alterutra falsa est, idcirco quæ relinquitur, erit uera. Nam falsas simul esse in ijs rebus comprehendimus, quas cõtingentes appellant, ut, omnis homo sedet, nullus homo sedet. Subcontrariæ uerò contrario se modo habent: nam cum falsæ simul esse non possint, ueræ possunt. Quare falsitas unius ueritatẽ alterius ostendit: sed ueritas falsitatẽ minime. Possunt enim ambæ simul uerita-

tē in cōtingētibus rebus cōplecti: ut aliquis homo sedet, aliquis homo nō sedet. In subalternis si particularis falsa est, uniuersalis falsa est, nec retro agere licet. Vera enim esse potest particularis, cū uniuersalis est falsa, ut, aliquis homo sedet, omnis homo sedet. Si aut uniuersalis uera est, & particularis necessariō. Nā si omnis homo est animal, & aliquis homo animal est. At cōtradiCTORIÆ semper uerū à falso seiungūt & separant. nā si una ipsarū uera est, falsam alterā: si falsa altera, reliquā uerā esse necesse est. His ita breuiter dictis, nūc de cōuersione propositionū dicēdū esse uideatur. Cōuersio igitur est, cū propositionis subiectus terminus in prædicatū, & prædicatū in subiectū trāsponitur. Ea est triplex: Simplex, p accidēs, per cōtrapositionē. Simplex est, cū termini quidē trāsponūtur, quātitas uerò & qualitas eadē omnino remanet. Hoc cōuersionis modo uniuersalis negatiua, & particularis affirmatiua uertūtur: Nam si nullū animal est, nihil eorum quæ sunt, animal est: & si aliquis homo currit, currētū utiq; aliquid homo est. Per accidēs autē est cōuersio, cū trāspositis terminis qualitas eadē manet, quātitas mutatur. Hoc modo tam uniuersalis affirmatiua, quàm negatiua cōuertuntur. Nā si omnis homo est animal, & aliqd' animal hominē esse necesse est. Et si hominū nemo uolare potest, eorū certē quæ uolare pñt, quicquā homo nō est. Per cōtrapositionē cōuersio fit, cū quātitas quidē & qualitas eadē manet, termini uerò trāspositi in infinitos cōmutātur. Hoc modo cōuertūtur uniuersalis affirmatiua, & particularis negatiua. Nam si omnis homo spirat, qcquid nō spirat, est nō homo: & si aliquis homo nō sedet, qppia qd' nō sedet, nō est nō hō. Harū cōuersionū ista natura est, ut cū eadē maneant quātitas: si una est uera uel falsa, & altera. Cū uerò mutatio quātitatis uera fiat, sem-

Cōuersio.

Simplex.

Per accidēs.

Per cōtrapositionem.

per in uerã conuertitur. Falsa uerò in qua superiora subijciuntur, quoniã ex conuerfione mutata quãtitate, recta fit prædicatio, in uerã neceffariò cõuertatur, ut aliquis homo animal est, uera est, cū tamẽ omne animal homo est, uera nõ fit. Hæc de prædicatoria propofitione delibaffe fufficiat.

NEOMAG.

OMNIS igitur oratio, qua neceffe est aliquid de aliquo uel afferere.) Apparet ex hac differentia orationẽ enuntiatiuã, tunc rectius propofitionẽ uocari, cum argumẽtationis alicuius pars eſſe conſtituitur: quãdo quidẽ in ea huiufmodi orationes ſumuntur, non quidẽ quòd eſſe aut nõ eſſe rem quampiã ſignificẽt, ſed quatenus ueritatẽ, aut falſitatẽ continerent. Cuius rei indicium eſt, quòd Ariſtoteles ubi de hac oratione diſputat, tanquam argumẽtationis parte non ἀπόφασις, ut in libro περὶ ἰγνυρίας, ſed πρόφασις, ut in libris priorum resolutionũ uocauit, quã noſtri trãſferũt propofitionẽ. Lauren. Valla lib. Dialectices I I I, propofitionem dicit ſyllogiſmi initiũ: Enuntiationem autẽ genus propofitionis, aſſumptio- nis, cõcluſionis, & reliquorum, quæ non tã materia differũt, quã eloquendi mōdo. Non tamẽ hoc ſemper obſeruat, quãdo quidẽ dicitur ratiocinatio trib⁹ cõſtare ppoſitionib.

Propoſitio

Enũtiatio.

(PRAEDICATORIA propoſitio eſt) Propoſitio κατὰ πρόφαſιν, quã Martiã⁹ p̄dicatiuã uocat, eſt qua unũ unũ aut tribuit aut negat, ſeu quẽ uno uerbo cõtẽta eſt: ut, terra q̄ſcit.

(SUBIECTVM eſt de quo aliquid dicitur.) Prior propoſitionis pars cui poſterior tribuitur, ſubiectũ uocatur. Oportet autem prius eſſe intellectu, ordine uerò non eſt neceſſe: ut, uitium eſt omnis intemperantia. Intellectu prius illud omnis intemperãtia. Rurſum, piũ eſt tueri patriam: utile eſt erudire liberos: ſubiecta ſunt, tueri patriam, erudire liberos.

(SUBIECTVS terminus nunquam maior.) Ex Iſagoge Porphyriana canon hic deſumptus eſt. Intelligitur autem de enuntiatione affirmatiua & uera, in reliquis locũ non habet. Aequale autẽ ſubiectum eſt prædicato, ubi idẽ de eodem dicitur, ut Socrates eſt Socrates: aut ubi iungũtur ſynonyma, ut enſis eſt gladius, Lethũ eſt mors: aut ubi definitio definito ſeu cõtã, ut homo eſt animal rationale, rationale animal eſt homo: aut ſi proprium de ſubiecto ſuo, ut homo eſt riſibilis.

(P R A E

(PRAETEREA tam subiectum quàm prædicatum.) Vbi in propositionibus ultra uerbum substantiuum aliquid additur, id prædicatū Græcis dicitur *προσηκτιροδοῦμενον*: scholæ, de Est tertio adiacente. Latine nondum tralatum est.

(OMNIS prædicatoria propositio uel affirmatiua uel negatiua est.) Hæc enuntiationum diuisio secundū qualitatem est, superior est ex substantia: quæ sequitur, quantitatis est. Ac proinde tres quærendi modos diuersos propositioni accommodant. ueluti quærenti, quod sit pronuntiatum, prædicatorium uel cōditionale, redditur: Quale, affirmatiuum aut negatiuum: Quantum uerò, singulare, aut particulare, aut uniuersale. Cicero affirmatiuas & negatiuas, negantes & aientes uocat, Martianus dedicatiuas & abdicatiuas.

*Quærendi
notæ tres.*

(AFFIRMATIVA est alicuius de aliquo.) Affirmatio alicuius de aliquo, negatio alicuius ab aliquo est enuntiatio. Hoc ad uerbum è Græco *περί ἰσυννείας* traductum est, ubi Aristoteles nō alio discrimine seiunxit affirmationem à negatione, quàm præpositionibus his, *κατά* & *ἀπό*: ut sit affirmatio, enuntiatio alicuius *κατά τινός*: Negatio uerò, alicuius *ἀπό τινός*. Verum Ab & De præpositiones an contrariæ sint significationis, grammaticis discutiendum relinquamus. Significantius foret, si diceretur: Affirmatio est oratio qua alicui quippiam inesse dicitur: ut, deus est iustus, homo est animal. Negatiua oratio, qua per negationē prædicatum à subiecto remouetur, ut, homo nō est iustus: aut in quo uis est negandi, ut, nolunt boni ab officio discedere, est homo parum pius, argentum aliud est, quàm aurum. Negandi particula uerbo intellectu tantum apponenda est. Nam si nomini præponitur, ut, est uir non bonus, est homo minimè malus, affirmatiuæ sunt, & æquipollent his, est uir malus, est homo planè bonus: æquipollentes autem propositiones eiusdem qualitatis sunt necesse est. Quare si hæc affirmatiua est, homo malus, erit affirmatiua quoq; homo non bonus, æquipollet enim superiori. Sciendum autem in hoc loco minime que tacendū est id professoribus, esse propositiones quasdam, quas in scholis modales uocamus, quarum naturam si ignorauerimus, iudicare non possumus de propositionum omnium qualitate & quantitate. Est autem propositio modalis, quæ non simpliciter effertur, sicut illæ, quas Aristoteles *καθ' ἰσυχίαν*,

*De aliquo.
Ab aliquo*

*Negatio.
Affirmatio.*

*Propositio
nes modales.*

id est, de inesse uocat, sed quæ cū determinatione aliqua modificatur, hoc est, ut apertius dicam, quæ sumitur cū expressa qualitate, ueluti hic simpliciter efferuntur: uitanda sunt peccata, defendenda est patria, instituendi sunt liberi: cum qualitate uerò sumitur, si dicam sic, honestum est uitare peccata, pium defendere patriam, utile instituere liberos: quare adiuncta qualitas (quæ consueto uocabulo modus dicitur) propositionem modalem efficit: quod si tam receptum esset, uocare liceret propositiones qualitatiuas. Sunt autem monendi pueri, hanc qualitatem sumi ex locis generum causarum apud rhetores, ut ex demonstratiuo & deliberatiuo honestum, laudabile, magnificum, egregium, excelsum, utile, iucundum, facile, possibile, necessarium, iustum, æquum, rectum, uerum: & quæ his contraria sunt, ut inhonestum, turpe, sordidum, humile, inutile, iniucundum, difficile, impossibile, iniquum, improbum, falsum: horum aliquod uel simile si sumatur in propositione ad qualitatem sententiæ demonstrandam, modale erit. Hic enim mihi usus uidetur talium propositionum, ut sententiæ qualitatem agnoscat puer magis, quam se modalibus de necessario, possibili, impossibili, contingenti, alliget. Nam quæ de his præcepta dantur ab Aristotele, aliis quoque accommodari rectè poterunt. Meminerit igitur, si qualitatem propositioni addiderimus hac forma, sanctum est colere numina, esse modalem propositionem sumptam ab honesto. Cuius subiectum ferè semper est infinitum uerbum cum obliquo, aut infinitum solum: prædicatum, modus seu qualitas cum uerbo infinito: ut hic, iucundum est legere poetas: subiectum est, legere poetas: prædicatum, iucundum est. Porro in huiusmodi propositionibus, quoniã duo uerba sunt, negatio modò finito, modò infinito uerbo adhæret: sed illa propositione efficit negatiuam, quæ finito uerbo cõiuncta est: ut, nõ est æquum damnare infantes: hæc enim, expedit Reipublicæ nõ seruare tyrannorum liberos, affirmatiua est propositio.

*Indefinita
propositio.*

(INDEFINITA est quæ absque signo.) Huiusmodi propositionem Laurentius Valla libro secundo dialectices dicit similem esse & germanam uniuersali. Martianus Capella particulari adnumerat, cuius uerba adscribam: Quod igitur, inquit, indefinitè dicimus, necessariò particulariter accipimus, nõ necessariò uniuersaliter: quoniam id potissimum

num numerandum, quod securum habet intellectum, indefinitum pro particulari accipimus. Haecenus Capella. Verum in argumentationibus plerumque pro uniuersalibus accipiuntur, ut honestum est laudabile. Et ferè tunc, quando prædicatū pars est substantiæ subiecti, ut, homo est animal. In aliis nihil perpetuum præcipi potest: ob id enim indefinitæ dicuntur, quod nunc uniuersalis, nunc particularis absque determinatione uim possident.

(P R I S C O S *συγκληροθέματα* appellare.) Ac si dicas com-prædicatoria. Ammonius *συνθηματινόμελα*, id est, con-significatiua nominat. Huiusmodi quidem sunt uniuersalia ac particularia signa notæ tantum uniuersalis ac particularis prædicationis. Termini uerò non sunt nisi sumantur genere neutro: ut, amicorum omnia sunt communia: Deo omnia subiecta sunt, nonnulla etiam mortalibus.

(A D hæc propositionum quædam cōtratiæ.) Sæpe enim admonuimus dialectices esse ueri falsique censuram: necessarium igitur erat cognoscere quæ pronuntiata sibi mutuo repugnarent, quæ simul consistere nequirent, & quæ inter se consentientes essent: Quorum hoc docebit *ισοδυναμία*, id est, æquipollentia & conuersio: illud oppositio: quam definiunt, ut sit duarum propositionū in quibus eadem sunt subiecta & prædicata, in qualitate tantū, uel in qualitate & quātitate simul, repugnātia, ut omnis homo est iustus, omnis homo nō est iustus: hīc sola mutata est qualitas. Cæterum hæc, Omnis uoluptas est expetenda, quædā non est expetēda: & qualitate quātitate & pugnāt. In his cauendū est, ne qua sit *πολυσημία*, uel ambigua uox, quæ aliud significet, aut aliā uim habeat in una propositione atque in altera. Nam si quis dicat, Rhenus in Italia fluuius est, illum intelligens, qui Pado uicinus, nihil repugnans huic dicit, qui Germaniæ fluuium intelligens dixerat, Rhenus in Italia non est. Item si una metaphoricōs, in altera citra tropum accipiatur: ut non opponuntur, candor oculis officit, candor oculis non officit: si hīc animi, ibi corporis candorem accipias.

(H A R V M autē propositionū si cui negatio præponitur.) Obscurè admodū Trapezuntius tradit æquipollentiā propositionum per tres regulas. Est autem æquipollentia, seu (ut Græci) *ισοδυναμία*, duarum propositionū æqua uis, potestas, &

*Regula æqui-
pollentia tres.*

& in qualitate & in quantitate, ut, non omnes sunt felices, & aliqui non sunt felices: fiunt autem oppositæ æquipollentes, uni earum accommodata negatione, de qua dialecticus tradit tres regulas. Prima, Si alicuius propositionis signo uniuersali uel particulari præponatur negatio, facit eam æquipollere suæ contradictoriæ: seu (ut Trapezuntius ait) fit superioris cōtradictoria, quod eundē sensum habet, licet obscurius: si enim antegressę sit cōtradictoria, necesse est eā eiusdē cōtradictorio æquipollere. Nam si plures propositiones uni alicui opponuntur in eodem genere oppositionis, eas inter se easdem esse oportet: ueluti hæc, omnis homo est iustus, hanc habet contradictoriam, aliquis homo non est iustus. proinde si prior sumitur cum negatione signo præposita, secundæ, id est, contradictoriæ prioris æquipollet, & priori contradicet. Secunda regula, Si postponitur, æquipollet contrario suo, ut nullus sapit, nullus non sapit: hæc posterior contrario prioris, quæ esset, omnis sapit, æquipollet, seu, quod idē est, contraria facta est illi primo loco positæ. Tertia regula, Negatio signo & præposita & postposita fit subalterna prioris: ut, nulli ambulant, præpone negationem simul, & postpone, nonnulli non ambulant, id est, aliqui non ambulant, atque hæc subalterna est eius, nulli ambulant.

(P R A E S E R T I M signo uniuersali.) In omnibus exemplaribus legebatur hoc primæ regulæ appositū, neq; à me in priore editione animaduersum: quod autem, ut nos ad secundam regulā transtulimus, legendū sit, primum facit negationis natura, quæ particulari præposita efficit uniuersale negatiuum, ut, nō ullus est nullus, unde & compositum est. sic ne unum quidem, nec quicquam pro nihil, nec uspiam pro nusquā. Quare ut negatio uniuersali signo præposita signū efficit particulare, ueluti, nō omnia, id est, aliqua nō, sic uicissim particulari præposita facit uniuersale, qua in re neq; grāmatica, neque consuetudine sermonis impedimur. Quòd autem clausula illa (Præsertim signo uniuersali) ad secundam regulam, ad quam eam trāspoluimus, pertinet, ex eo uenit, quòd particulare signum si postpositam habet negationem unā, respuit secundā: si autem signo puro negatio postponitur, nō æquipollet, sed fit eadē, ut aliquis est iustus, cuius sub contraria est, aliquis nō est iustus, hic prior, si sumetur signo post

postposita negatione, fit eadem suæ subcōtrariæ. Neque aliter (quàm nos restituimus) à Trapezuntio scriptum est. Sūt autem monendi pueri signorum *ισοδυναμίων* non ob id à dialectico tradi, ut ex ea Latinè loquendi regulam datam arbitrentur, sed tantùm rationem iudicādi de signis, quibus aut repugnent aut æquipolleant, & qua specie oppositionis. Delectum autem signorum à grammaticis planè sumendū arbitramur: quare adhibe ad hanc facultatem Laurentii Val. ex 11. libr. dialectices capita aliquot, à xv. usque ad xxxi. illis tantùm omissis, ubi cum dialecticis rixatur. Deinde Erasimi caput ex primo libro Cōpiæ, de æquipollentia signorū.

(V E R V M de oppositione propositionum nunc satis.) In oppositione propositionum assuescant pueri per quaternos digitos propositiones distribuere; quod & in syllogismis construendis idē monendi sunt. Habet enim dialectica in multis præceptis mathematicæ simile aliquid, quod uel declinatione, uel digitorum figurā ob oculos ponere oportet: quin & ipse Aristoteles in suo ipsius uolumine quatuor propositiones sic in quadrum rededit, ut duæ contrariæ in fronte: & in basi, id est, inferiore linea, totidē essent: sic enim legimus libro de enuntiatione sectione tertia, seu (ut nunc distinctus est) libro tertio, tractatu 1. *Νοῦ μὲν δὲ τὸ λεγόμενον ἐκ τῶν ὑπογεγραμμένων.* post quæ uerba sequuntur quatuor propositiones per quadrum dispositæ: & paulò post, *πλὴν ὅνχ ὁμοίωσας κατὰ διαμέτρων ἔνδεχται συναλλθῆναι,* id est, non perinde ex diametro oppositas ueras esse cōtingit. Interpres ita respexit schematis descriptionē, ut contentus sensum reddere, angulares transfulerit. Sunt autem ex diametro quæ in pollice ac medio, & rursum quæ in indice & annulari.

*Propositio-
nes per qua-
drum dispo-
nende.*

(S I una uera, reliquam falsam esse ostendit.) Vera propositio est, quæ cum re consentit, ut, sol lucet, pium est uenerari Deum. Falsa autem, quæ à re dissentit, ut luna maior est sole, animæ hominum unā cum corporibus moriuntur.

(N A M falsas simul esse in iis rebus.) Cohæret prædicatum cum subiecto trifariā, has uulgò materias uocant, ut est necessaria, contingens, remota. Necessariò autē subiecto prædicatum cohæret, cū uel definitio prædicat, ut, religio dei cultus est, æther astrorum mundus: aut genus, ut, arbor est substantia: aut proprium, uel perpetuum accidens, ut, homo ra-

*Propositio
necessaria.*

tione

tionē præditus est, cygnus candore. Duarum ea est cōditio, ut in omni genere oppositionis, si una uera sit, reliqua falsa erit necessariō. Contingens dicitur, quando accidens prædicatur, aut ubi uoces ex diuersis prædicamentis cōiunguntur, ut homo est iustus, dies est serenus. Remota dicitur, cum pugnantia sibi mutuò tribuuntur, ut calidum est frigidum, homo est lupus. In his affirmatiua est falsa, negatiua semper uera. Multum ualebit illa distinctio ad rectè iudicandum de probationibus & dialecticis & rhetoricis: sunt enim aut necessaria, aut tantum uerisimiles, aut ineptæ & falsæ.

(CONVERSIO igitur est.) Conuersionis multiplex usus est. Alius, quo syllogismos diuersarū figurarum in sese cōmutamus, ac bene nos collegisse ostendimus: atq; huic negotio ab Aristotele destinatus est liber I. prioris resol. Alius, quo propositionū quandā aperimus consequentiā, ut, nemo stultus est beatus, nemo igitur beatus est stultus. Et, pallēt omnes inuidi, quosdā igitur pallidos inuidere necesse est. Aliquādo uerò propositioni illustrandę adhibetur, si qua obscurior incidit, ut nemo in calamitate constitutus est felix, felices igitur homines in calamitate putas esse cōstitutos? Id ferè simile est exornationi, quam rhetores *ἀντιπαραβολή* uocant.

(PER accidēs autē cōuersio.) Per accidēs dicitur, q̄ secūde propositioni quæ cōtrouersa dicitur, accidat noua quātitas.

(PER contrapositionem.) Hoc genus conuersionis ad syllogismorum quidem reductionem nihil adfert, alibi tamen non negligetur, siquidem sæpe argumentationis uice adhibetur. Est enim argumentandi genus à contrariis, ut apud Ciceronem lib. I. Inventionis. Deinde si constitutio & pars eius quælibet intentionis depulsio est: quæ intentionis depulsio non est, ea nec constitutio, nec pars cōstitutionis est: ac si dicas, omnis homo animal est: igitur quod non est animal, ne homo erit. Quod autem Trapezuntius admonet teminos uertendos esse in infinitos, satis erit si cum negatione interposita sumentur. substantiuorum enim (ut supra docuimus) infinitorum rarus est usus apud Latinos. Quare sic uertes hanc, Omnis uoluptas est expetenda. quod nō expetitur, non est uoluptas. Quid opus erat dicere cōtra consuetudinem Latine loquentium, non expetendum est non uoluptas? quæ constructio ridicula est & sine manifesto sensu.

(*NON QUAM maior.*) Id est, significatione latior. Et hoc *LATOM.* de vera & affirmatiua propositione intelligendum est. Sed quis maior, minor, & æqualis terminus sit, ex prædicabilibus cognoscitur, quibus adduntur prædicamenta, ut intelligamus terminos ex eodem ordine sumēdos esse, hoc est, nō posse nisi ea quæ eiusdem generis sunt, alia de aliis prædicari. Deinde alios aliis latius patere, ut, genera & species.

(*PROPOSITIONVM.*) Propositiones spectantur ex qualitate, quantitate, & oppositione, unde uariæ earum species existunt. Conuersio uim ac potestatem earum indicat.

(*INDEFINITA.*) Quandoque uniuersalis est, quandoq; particularis pro rerum subiectarum qualitate, ut, in necessariis uniuersalis, in contingentibus particularis, ut, homo est animal, homo est doctus. Itaq; sunt qui tollant eā ex hoc numero. Sed illi nō formā pronuntiandi, sed uim spectant. Singularis etiā extra numerū est, quia artibus tradendis non seruit, ac proinde ad syllogismum demonstratiuum inutilis est.

(*SYNATEGOREMATA.*) id est, consignificatiua.

(*HARVM propositionum.*) Aequipollentia contraria est oppositioni, quare ei subiungitur, Non omnis, aliquis non. Nullus non, omnis. Non omnis non, aliquis.

(*DE natura.*) id est, conditione ac proprietate.

(*CONVERSI OIGITUR.*) Conuersio fit sicut in numeris, ut quæadmodū in illis eadē quāritas efficitur, ita in propositionibus eadem ueritas. Nā sicut bis decē faciūt uiginti, ita & decies duo. Sic, si dicas, Nō omnis homo doct⁹ est, uertere licebit & inferre, ergo aliquis homo nō est doct⁹. Et, nulla ciuitas sine legibus est, ergo nulla societas sine legib⁹ ciuitas est.

DE PRÆDICABILIBVS.

*N*unc breuiter (ut instituiimus) dabimus operam ea primò exponere, quæ Græci uoces, Latini prædicabilia solent appellare. Deinde de prædicamentis, quas κατηγορίας Græcè dicimus, & de prædicatorio syllogismo pauca admo-
nebimus, postremò de propositione hypothetica, & syllogismo, & de definitione & diuisione differemus, nec omnino ea præcepta contemnemus, quæ eius rei, quam iuniores

niores obligationem uocant, uim & naturam complectun-
Prædica tur. Prædicabile igitur est terminus, qui de pluribus uni-
bile. uocè potest prædicari. Vniuoca dicuntur, quorum nomen
Vniuoca. commune est, & ratio substantiæ secundum id nomen ea-
 dem, ut animal, homo, atque bos. Nam utraque animalia
 nuncupantur. Et si quis assignet utriusq; rationem inquan-
 tum animal est, utrunque animatam substantiam, quæ sen-
 tiant & moueatur, esse affirmabit. Aequiuoca sunt, quorū
Aequiuo- nomen quidem commune, sed ratio substantiæ secundum id
ca. nomen non est eadem, ut canis in aquis, in terris, in cælo,
 nomine quidem idem, re autem atq; substātia diuersa sunt.
 Prædicabilia quinque sunt: Genus, species, differentia, pro-
Genus. prium & accidens. Genus est, quod de pluribus differenti-
 bus specie in eo quod quid est, uniuocè prædicatur. Id du-
 plex est: nam aliud genus generalissimum, aliud subalter-
 num appellatur. Generalissimum est, quod cum sit genus,
 non potest esse species, uel supra quod aliud genus minimè
 inuenitur, quæ sunt decem genera rerum omnium, de qui-
 bus postea dicemus. Subalternum est, quod cum sit genus,
 est etiam species. Huiusmodi sunt omnia, quæ inter specia-
 lissimas species, & generalissima genera semper inueniun-
 tur, & ad superiora quidem relata, species sunt: inferiori-
 bus uerò accommodata, genera: ut animal, animati quidem
 corporis species, hominis uerò aut bouis genus. Species est,
Species. quæ ponitur sub genere. Vel, Species est, quæ de pluribus
 differentibus numero, in eo quod quid est, uniuocè prædi-
 catur. Ea est duplex: nam aliam specialissimam, aliam sub-
 alternam dicimus. Subalterna est, quæ inter generalis-
 simum genus, & specialissimam speciem posita est. Supe-
 rioris species, inferioris genus semper inuenitur, ut ani-
 mal

mal. Specialissima est, quæ cum sit species, non potest esse genus, ut homo, bos. Hæ specialissimæ species, non in species amplius, sed in individua scinduntur, ut Cicero, Aristoteles. Differentia est, qua res inter se differunt. Ea *Differentia.* est triplex: Communis, propria, specifica. Communis est, quæ separabilis est: ita dicimus album hominem à nigro differre. Propria est, quæ cum inseparabilis sit, inest tamen per accidens: ita coruus nigredine à cygno differt. Specifica est, quæ de pluribus differentibus specie uel numero in eo quod est quale essenziale, uniuocè prædicatur. *Specifica.* Vel, Differentia est, qua abundat species à genere. Hanc so- lam in numero quinq; prædicabilium accipimus: quæ duplex est, diuidens & constituens. Diuidentem appellamus, *Diuidens.* qua genus diuiditur: ut, substantia quædam corporea, quædam incorporea. Constituentem appellamus, quæ generi *Constituens.* addita, speciem constituit: ut, animalium aliud rationale, aliud irrationale. Nam si animali addas irrationalitatem, speciem quandam constitues, quam, si nomine caret, aut mente sola concipies, aut etiam (nec enim de rerum uocabulis sollicitari debet philosophus, sed dare semper operam diligenter, ut natura rerum apertius pateat) ficto aut nouo uerbo quàm commodissimè poteris, nominabis. Sunt ergo specificæ differentiæ quæcunque aliam faciunt speciem, quibus ad diuisionem & definitionem specierum maximè opus est. Proprium quatuor modis accipitur: Nam *Proprium.* quicquid soli accidit speciei, & si non omni sub ea, neque semper, proprium dicitur, ut homini medicum esse. Et quod omni accidit & semper, & si non soli, ut hominem bipedem esse. Et quod omni & soli, sed non semper, ut homini canescere in senectute. Et quod omni & soli & semper inesse potest, ut risibile homini. Et hoc modo proprium

in quinque uniuersalibus connumeratur: quod etiam sic definiunt: Proprium est, quod de pluribus differentibus numero uniuoce in eo quod est quale accidentale, sic prædicatur, ut uertere liceat, ut, omnis homo est risibilis, & quicquid risibile est, homo est. Accidens est, quod potest adesse & abesse præter subiecti corruptionem. Huius aliud est separabile, ut dormire, sedere: aliud inseparabile, ut, nigredo corui & Aethiopsis. Quæ etsi separatim non inueniatur, tamen si abesset, non inferret coruo aut Aethiopi corruptionem. quod à iunioribus etiã sic definiri solet: Accidens est quod de pluribus prædicatur in eo quod est quale accidentale nõ conuertibiliter. Quòd autẽ uoces (ut Græci dicunt) quinq; sint numero, hinc maximè perspicuũ est, quòd omne quod de alio dicitur, uel accidens ei est, uel substantiale. Si accidens, aut conuerti prædicatio potest, & habetur proprium: aut non, & habetur accidens. Quòd si substantialis prædicatio est, id est, si quod prædicatur, essentia inest subiecto, uel in eo quod quid, uel in eo quod quale dicitur: quod ut qualitas dicitur, cũ per essentia inest, differentia est: quod in eo quod quid, si de pluribus differentibus specie, genus est: sin de differentibus numero, species est. Itaque cùm sint quinque prædicabilia, genus, species, differentia, prædicationem eam faciunt, quæ essentialis & substantialis. Accidentis ac proprii prædicatio accidentalis appellatur. Nunc quoniam de quinque uocibus dictum est, de prædicamentis breuissimè (ut instituimus) dicendum uidetur.

Accidens duplex.

Cur quinque uoces breuis ostensio.

NEOMAG.

Nunc breuiter ut instituimus.) Superius dialecticam tripartitam ostendimus, in elemētariam, inuentionem, & iudiciũ: quarũ ut natura, ita ordine etiã prior est elemētaria. Huius initii alii à prædicabilibus sumunt, Trapezuntius à propositionibus & terminis: uel quòd hũc ordinẽ ab aliis quibusd

quibusdam obseruatam uideret, aut quòd facilior esset tradendi modus, si ea quæ adhuc grāmatici iuris aliqua ex parte uidentur, principio traderentur: ut quæ de uerbo, nomine, signis, oratione docentur, grammaticorū auribus nō sunt inueta, & prius quidē grammaticæ præceptis imbuti, ad dialecticā paratiores uenimus. Est igitur hic ordo cōmoditatis, nō naturæ. Sed nūc de sæce haurimus, quare ad institutū redeo. Prædicabilia Græci *φωνὰς* uocāt, teste Ammonio Porphyrii paraphraste. Latini uerò Prædicabilia, quòd uidelicet de altero nihil prædicetur aut dicatur, quin sub aliqua harū uocū cōtineatur. Necessariā harū cognitionē Porphyrius ostendit ad ea quæ sunt apud Aristotelē in categoriis, tū ad facultatē definitionum ac diuisionum, Postremo ad methodum scientiæ demonstratiuæ. Magna certē utilitas, nec ulli negligenda, qui sibi altiores disciplinas perquirendas proposuit.

(VNIUOCA dicuntur.) Tradunt dialectici formas nominum quinq; , è quibus Trapezuntius duas duntaxat posuit. Nos reliquas subiecimus, nihil enim misū faciemus, ex quo studiosis iuuenibus aliquid cōmodi fore speramus. Sunt autē *πολυώνυμα*, *ἑτερόνυμα*, *ὁμόνυμα* & *παρόνυμα*. Polyonyma sunt, quæ uulgo synonyma appellant, cū res una uaria nomina sortita est, ut ensis, gladius, spatha. *ἑτερόνυμα*, quæ à nonnullis altera dicuntur, cū & res & nomina diuersa sunt, ut Deus, homo, arbor, uirtus. *ὁμόνυμα* Aristoteles definit, quorū nomen commune est, & ratio substantiæ secundum id nomen est eadē, hoc est, quæ & nominis & rei cōmunionē cōueniūt: ut homo, leo, aquila, hactenus cōueniūt, quòd sunt corpora uiuentia quæ sentiūt: ac ob id dicuntur animalia. Huiusmodi autem uulgo uocātur uniuoca uniuocata, scilicet quæ sub eā cōmunitate cōtinentur, hoc ipsum autē quod plura cōtinet, uniuocum uniuocans dicitur. Cū uerò uniuocās prædicatur de uniuocato, prædicatio fit substantialis, quæ hinc etiam uniuoca à dialecticis dicitur: requirit autem ea, quæ sunt eiusdem categoriæ: ut, homo est animal, iustitia est uirtus.

(ÆQUIUOCA sunt.) Huiusmodi Aristoteles *ὁμόνυμα ἑτερονομία* appellat, quæ cōueniunt quidē uoce, sed nō rei cōmunitate, quæ per id nomē significat, ut, mons ille qui Ciliciā à Galatia, Cappadocia ac Armenia diuidit, Taurus dicitur: itē bos mas, & apud Gelliū philosophi nomē est. Hæc uulgo æquiuo

cata dicuntur: ipsum autem nomen ambiguae significationis est æquiuocans. Possunt etiã ea quæ æquiuoca diximus, uni uoca fieri, si ad altius quiddam referantur: ut, Ajax Telamonis, & Ajax Oilei filius, Aiaçes quidem æquiuocè, homines uniuocè dicuntur. Prædicationes quæ ab æquiuocis sũt, dialectico (ut ambigua omnia) summopere fugiendæ sunt.

*Denominati-
ua.*

Postrema forma nominum est quæ *ωαρίωνμα* dicuntur Græcis, Latinis denominatiua, ea sunt abstractum & concretum eiusdem significationis, ut sapiens & sapietia, iustus iustitia. Prædicatio autem quæ hinc est, denominatiua dicitur & accidentaria, sitq; cum accidens subiecto tribuitur, seu cum uoces diuersorum prædicamentorum coniunguntur: ut, homo est iustus, cælum mouetur. Hæ prædicationum formæ diligenter sunt commendandæ memoriæ. Plurimum enim adferunt momenti ad censendas enuntiationes.

(DE pluribus specie differētibus.) Differūt res trifariã, genere, specie, & numero. Genere quod, quæ aut ipsa diuersa sũt genera, ut ars, uirtus: aut quæ sub diuersis sunt generibus, ut iustitia & astrologia. Specie differūt indiuidua diuersarũ speciesũ, seu species sub eodẽ genere, ut homo & canis sub animali: itẽ Socrates & Cerberus sub diuersis speciebus. Numero differūt, quæ sub eadẽ specie infima sunt, ut Cato, Cicero.

Lib. 1. cap. 20.

(IN eo quod quid est.) Existimat Laurentius Valla super uacaneum esse in definitione, in eo quod quid est, quod querenti quid sit res, non tantum genus reddendum est, sed integra finitio: de qua re plurima uidẽ apud Rodolphum Agricola. Verũ si satis sit dicere, Genus quod prædicatur de pluribus differentibus specie: non uideo quo pacto à finitione generis, accidentia & differentia excludat Laurentius.

(SPECIES est quæ ponitur sub genere.) Species Aristoteles *ἴδιον* uocat, Plato *ἴδιον*: Cic. in Top. mauult formæ quàm species uocabulo uti, quod casus quidã plurales huius dictionis duri sunt, pro quibus dicit se malle formis, & formarum.

(SPECIALISSIMA est, quæ cũ sit species.) Specialissima, quam Laurentius infimam uocat, uocabulum est indiuiduis cõmune & proximum, Ciceronem, Catonem, Iulium, Proximè homo cõplectitur. Huiusmodi uerò species autor est Porphyrius, numero esse finitas: sed qui propter multitudinẽ ac uarietatem sub nostrã cognitionẽ cadere nõ potest.

Quare

Quare numerus quidem est harum aliquis, qui nunquã aut crescit, aut decrescit: rerum enim manet species: & (ut Plato dicebat) extra singularia, id est, in mente diuina ueluti simulacra quædam & archetypa, ut in architecti animo theatri aut ædificii alterius absoluta est *φαντασία*, quam ad rem parandam accommodat. Cæterum Aristoteles dicit id poeti-
cis figmentis esse persimile.

(IN indiuidua scinduntur.) Indiuidua sunt singula & unica, quæ uni soli rei competunt: ut sunt propria omnia deorum & hominum: in brutis etiam nonnulla inueniuntur, ut Cerberus, Pegasus, Balius, Phlegethon Item omnia astrorum, regionum, montium, marium, fluuiorum & urbium: ut Arcturus, Bootes, Germania, Olympus, Nilus, Arethusa, Oceanus, Roma. Hæc ob id apposui, ne omnia propria pueri protinus indiuidua putet. Lapidum enim & herbarum propria etsi sint, non tamen indiuidua, ut aquila, delphin, moly, smaragdus: sed in his circunloquimur indiuidua, ut aurum Cræsi, Iouis aquila, Pelias hasta: quæ uulgo ex suppositione dicuntur indiuidua. Rodolphus Agricola existimat rectè species dici indiuidua, quando ad proximam speciem referuntur: & infimam speciem genus dici, quãdo indiuiduis comparatur: ut, Danubius flumẽ est, Cato homo est: Cato species, homo genus. Sic etiam apud Fabium usurpata hæc nomina uideri possunt, libro duodecimo de genere dicendi, quo loco sic ait: Quos ut homines inter se genere similes, differentes dixeris specie. Sic & metalli genus dicimus, & aliud herbæ genus, genus uel dicit, pro specie usurpantes.

(COMMUNIS est, quæ inseparabilis est.) Porphyrius hanc *επιρότητα* appellat: ea est qua quis aut sibi, aut alteri qualicumque modo dissimilis est, ut apud Homerum, *ἄλλωτος μοι εἶναι φάνης*, diuersus õ hospes mihi appares.

(IN eo quod est, quale essentiali.) Aristoteles libro quinto *τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ* unum esse genus qualitatis asserit, quæ substantiæ differentia dicitur, ut si quæretur, quale animal sit homo, qualis figura circulus, accommodatè respondebimus rationale, carens angulis. Ex quo efficitur, nihil aliud esse differentiam, quæ una est ex quinque uocibus, quàm qualitatem, qua rerum inter se differunt species. Aliam qualitatem accidentalem uocat, qua inter se differunt indiuidua, ut

Plato & Socrates, quòd ille iuuenis, hic senex.

(DIFFERENTIA est, qua abundat species à genere.) Species ex genere & differentia constituitur: ut si animali additur rationale, est homo. Eo igitur quòd plus est in homine quàm in animali, species genus superat, id autè est rationale. Quare abundare in præsentia plus est continere: ut si homo est, necesse est ratio: ut autem animal sit, rationem esse nihil est necesse: sic animal superat corpus, quòd ibi sensus necessariò sit, hic non requiratur.

(NAM si animali addas irrationalitatem.) Id nostri brutum uocant, Græci ἄλογον, quòd Fabius mutù transfert, per inde ac si sermone magis quàm ratione homo ab reliquis animantibus differat. Et apparet certè hominè prius λογικόν dictù, quòd solus inter animàtia quæ Deus creauit, loqueretur. Reliqua autè omnia ἄλογα, quòd sine sermone uità ducerent. Deinde cùm eidem animali altiore quandam ingenii uim tributam uiderent, λόγος etiam rationè significare cœpit.

(FICTO, aut nouo uerbo.) Cicero libro primo Quæstionum Academicarum, eandem propè sententiam expressisse uidetur his uerbis: Qualitates igitur appellât quas Græci ποιήσεις uocant, quòd ipsum apud Græcos non est uulgi uerbum, sed philosophorum, atque id in multis. Dialecticorum uerò uerba nulla sunt publica, suis utuntur. Et quidè id commune omniù ferè est artiù. Aut enim noua sunt facienda rerum nomina, aut ex aliis transferenda. Quare & Aristoteles nos uocum securos esse iubet.

(UT homini canescere in senectute.) Ludouicus Viues de corrupta dialectica notauit hoc exemplum ueluti ineptum huic loco: Nam si in senectute canescere omni, & soli accidit, & semper accidit. Non enim Porphyrius canescere pro exemplo dedit, & explicuit in senectute: sed totum illud, canescere in senectute. Sic enim Græcis legitur: καὶ τῷ μόνῳ, καὶ πάντι, καὶ ποτὶ: ὡς ἀσθρόνην ποτὶ τὸ ἐργῆρα πολεῖσθαι. Cæterùm Plinius autor est homines in Albania recèter natos canescere.

(NON inferret coruo aut Aethiopi corruptionem.) Nisi pro Indo aut Aegyptiò accipiatur, etiam hoc incòmodum erit exemplum. Est enim Aethiops qui nigra & adusta est facie, ἀπὸ τοῦ αἵματος καὶ ἄψ: uerùm hic non potest candidus inteligi: ut nomen Aethiopsis tueatur.

(N V N c breuiter.) Prædicabilia & prædicamenta docent, L A T O M. quid de quo & quatenus prædicari possit. item ad definiendi ac diuidendi rationem pertinent.

(V N I V O C A dicuntur.) Vniuocū est nomen cōmune rerū eiusdē generis: Aequiuocū, diuersi generis, quorū alterū est propriū dialectici, alterū cū incidit, distinguendum est. Illud ignorādū nō est, termino prædicabili, quia cōis est, nō rem aliquā, & quasi corpus subiectū esse, sed notionē, quæ est impressa animo intelligētia, & cōmunis rei imago, quā naturā cōmunē uocāt, quasi humanitatē in hominib. in animalibus animalitatē, & eodē mō in cæteris. Excludunt singularia ab hoc nūero, q̄a pdicari nō p̄nt, sed cæteris omnib⁹ subiiciunt.

(G E N V S est.) Genus est notio ad multas differentias pertinentes. (I N eo quod quid est uniuocē.) ἡ τῶν τῶν ἴσῃ, id est, essentialiter & secundū substantiā, quæ ad interrogationem, quid est, propriè respōdetur, ut, quid est homo, est animal.

(S P E C I E S est quæ.) Species, est notio, cuius differētia ad gen⁹ tāquā ad fontē referē. Notio, est impressa animo intelligētia, enodationis intelligēs, q̄a ad cōmunē naturā p̄tinet.

(E A est triplex, Cōmunis, propria, & specifica.) Res differunt accidentaliter, & substantialiter. Itaq; differētia cōmunis, & p̄pria accidētalis est, specifica substantialis. Accidētalis ad accidens refertur: substantialis ad substantiā rei pertinet: & forma ipsa substantialis est, quā uocant: hoc est, nota quædā essentialis, quæ res secundū id ipsum quod est, à cæteris distinguit reb⁹. Sed hæc ferè ignota est propter intellectus nostri imbecillitatē. Itaq; p̄prio loco eius utimur in differēdo, idq; si una uoce habere nō possumus, plurib⁹ cōparam⁹.

(Q V A E duplex est.) Ratione, sed nō in re ipsa, quia idē est quod diuidit genus, & quod speciem constituit, ut corporeū esse, uel rationale. (S P E C I E M constituit.) Subalternam uel specialissimā, quare & duplex nomē sortitur, ut sit differētia tum generica, tū specifica. Sed suprā uno nomine specifica appellata est, q̄a & generica speciē subalternā constituit.

(P R O P R I V M quatuor modis.) Quod soli, sed nō omni: quod omni, sed nō soli: quod omni & soli, sed non semper: quod omni soli & semper. (E T hoc modo.) Proprium differt à differentia, quod differentia substantialis sit, proprium accidentale & extra rei substantiam.

TRÁPEZVNTII
DE PRAEDICAMENTIS.

Prædica-
mentum.

PRÆDICAMENTUM igitur, est termi-
norū qui secūdu nullā cōplexionē dicūtur,
natura rerū coordinatio. Et sunt decē: Sub-
stantia, quātitas, qualitas, ad aliquid, actio,
passio, ubi, quando, situs, habere. Eorū quæ dicūtur, quædā
dici de alijs possunt uti de subiecto, quædā nō possunt. Item
eorū quæ sunt, alia in subiecto sunt, alia nō. In subiecto dī-
citur esse, quicquid cū in aliquo sit, sine eo esse nō possit:
et tamen non est pars eius, ut albedo in corpore. Quare
quod in alio nō est, substantia est. Quæ uerò de alijs ut de sub-
iecto dicūtur, uniuersalia sunt. Quæ dici de alijs nō possūt,
singularia sunt. Substantia in primam et secundā partitur
Aristoteles. Prima est, quæ neque de subiecto dicitur, neque
in subiecto est, ut, hic homo, hic bos. Secunda est, quæ de sub-
iecto quidem dicitur, sed in subiecto non est, ut, homo, bos.
Quando alterum de altero, ut de subiecto prædicatur, quæ
cunque de prædicato dicuntur, omnia etiam de subiecto di-
cuntur. Nam cum animal de homine ut de subiecto dicatur,
substantia cū de animali dicitur, etiam de homine dicitur:
quod in ipsa serie prædicamēti apertius comprehenditur.

Substantia
prima.
Secunda.

SVBSTANTIA

Corporea,

Incorporea.

CORPVS

Animatum,

Inanimatum.

CORPVS ANIMATVM

Sensibile,

Insensibile.

ANIMAL

Rationale,

Irrationale.

ANIMAL RATIONALE

Mortale,

Immortale.

HOMO

HOMO

Antonius,

Cicero,

Augustus.

Substantia non suscipit magis & minus. Nulla enim hoc ipso quod est, magis uel minus dicitur : nec quicquam ei contrarium. Verum hæc ita substantiæ propria sunt, ut ei cum quibusdam alijs communia sint. Illud maximè proprium, cum una & eadem numero sit, contraria uicissim suscipiat, ut homo nunc albus, deinde niger. De substantia quidem satis.

PRÆDICAMENTVM igitur est terminorum qui secundum nullam complexionem dicuntur, natura rerum coordinatio.) Prædicamenta sunt ordines & ueluti stationes, in quibus res unius generis collocantur: ut ad unum locum pertinent omnia, quibus substantiæ nomen competit, quem admodum animantes, stirpes, lapides, aër, ignis, astra, unius dicuntur prædicamenti, quòd his substantiæ nomē aptè quadrer. Et in ordinibus his alia sunt latiora, alia angustiora latioribus illis subiecta. Veluti in re militari alii alijs parent, ut Tribunus Imperatori, Tribuno alijs. Quo fit ut nihil aliud sit prædicamentum, quàm rerum simplicium ordo, quo cognoscuntur quædam natura esse infinita, ut Socrates, Cicero, Vergilius: deinde alia latiora, ut homo, animal, corpus. Postremò amplissimum substantia, unde totus ille rerum propè infinitarum ordo nomen habet: ueluti exercitus quisque à suo imperatore. Vocantur autem huiuscemodi ordines *κατηγορίαι*, id est, prædicationes, seu prædicamenta, quòd hinc docemur, quæ uoces de quibus necessario prædicentur.

(**Q**UAE secundum nullam complexionem.) Quæ sunt significatione complexa, ad nullum pertinent prædicamentum: ut, homo iustus, quo substantia significatur unà cū qualitate. Quæ autem uoce tantum complexa sunt, perinde ac simplicia ad sua prædicamenta pertinent: ut sunt quæ periphrasi proferimus.

(**E**T sunt decem.) Scribit Boëthius primùm ab Archita quodam Tarentino scriptum esse librum de prædicamentis, cui titulus esset *περί λόγων καθόλου*, quem apparet Aristotelem

Prædicamenta re cõ iuncta, *ra-* lem legisse ac recognitū pro suo edidisse. Sunt autem prædicamenta re cõ iuncta, *ra-* tione discre- tione discre- ta sunt. ta sunt.

Fabius de prædicamentis.

Alia tamen quantitatis ratio, alia substantiæ, ut in uno homine omnia prædicamēta inuenias, quæ singula suis notis distinguuntur: ueluti si homo est, magnitudinem aliquam habebit, hîc quantitatem uides. Iam si ingeniosus aut rudis, si pater aut filius, si loquatur, si inambulet, si domi aut in foro, si hoc aut illo tēpore existat, si stet aut sedeat, uestitus denique aut nudus, singula hæc sunt suis notis discreta, re coniuncta. Fabius lib. 3. è prædicamentis locos facit, per quos unamquaq; materiam duci oportere existimat: ut si de religione thema sit, quærendum esse ex prædicamento substantiæ religio quid sit: deinde qualis, cui descriptio seruit: & quanta, magnane res sit religio. Item ex relatione, ad quid ualeat: & ubi sit, in animane an in corpore: & quo tempore in nobis consummata esse possit. Rursum quid efficiat, quid sustinere possit. Verum huic rei loci accommodatiores sunt. Prædicamenta præstat res sui cuiusque generis continere atque in aceruum colligere,

(EORVM quæ dicuntur quædam dici de aliis possunt.)

Subiecti significata.

Vocum, aliæ significant res uniuersales, ut sunt quinque illa, de quibus nūc diximus, aliæ uerò singulares & infinitas, quæ de rebus inferioribus dici nō possunt: ut Roma, Carthago. Accipitur autem subiecti uocabulum uario modo, cuius ambiguitas ne quenquam fallat, paucis hîc illius significata recensebo. Subiectum itaq; in propositionibus est de quo aliquid dicitur, ut cœlum mouetur: hîc cœlum subiectum est. Item eni aliquid inest, ut ignis subiectum caloris: solum hoc *ἐνείη*, id est, essentia uel substantia uocatur. Est etiam subiectum inferius sub superiori contentum, ut uirtuti subiectæ sunt continentia, fortitudo, & cætera. Item *ὑποκειµενα* uocat Aristoteles, circa quæ alicuius rei actio uel tractatus uersatur, ut sensuum objecta, & artium argumenta seu materiæ, quæ *ὑποβήσας* Græcè dicuntur.

(ITEM eorum quæ sunt, alia in subiecto sunt). Hoc est, rerū quædā sunt substantiæ & res per se existētes, reliqua inharrentia sunt: ut uirtus, color, magnitudo. Subiectū autem hîc

hic pro substantia accipitur, quæ accidentium omnium ueluti basis quædam est.

(S U B S T A N T I A M in primâ & secundâ partitur Aristot.) Præcipuus prædicamentorū usus est, uoces simplices finitione cōplecti: qua de re alii scripserunt lectu nō indigna. Ob id nos hic tantū ea explicabimus, quorū Aristot. & post eū Trapezuntius capita nō recensuerunt, principio quidem de uoce substantia. Ea est apud Aristotelē in categoriis οὐσία, quod essentia transferri potuisset. Substantia enim illi magis respondere uidetur, quod Græci ὑπόστασις dicūt. Cæterū uerbi insolentia facit, ut rarius essentia quàm substantia, pro οὐσία dicatur. Habet autem tam Græca quàm Latina uox uarias significationes. Est enim cuiusque rei (ut ita dicatur) quidditas: quo intellectu accidentibus etiam substantiam tribuimus: ut uirtutis substantia, motus substantia, quemadmodū Aristoteles in prædicamentis dixit de synonymis, & homonymis: sed ratio substantiæ secundū id nomen, & cætera. Verum hic οὐσία essentiam melius quàm substantiā transferemus: Omnibus enim rebus cōpetit esse, nō autem subsistere. Dicitur & materia alicuius rei, in qua significatione rectius substantiæ quàm essentia nomen usurpabitur: quanquā diuersum uideatur Laurentio, ut si quis calicis substantiā aurum dicat. Item formam rei substantiā uocat Aristoteles: Laurentius qualitatem rectius uocari contendit. Postremò substantia dicitur res, quæ per se existit, & cui accidentia inhæret, ut homo, arbor, terra, ignis. Hæc diuiditur per corporeū & incorporeū. Incorporeas substantias nos spiritus, Aristoteles νοῦς, id est, mentes, aut, ut recentiores, intelligentias, uocat. Ex his deus est, quæ Græci à θεῶν deducunt, quod omnia conspiciat. Plato in Cratylo à θεῶν, id est, currēdo, dictum uult: huic enim astra dii sunt. Sunt ex eodem collegio δαιμόνες, quorum qui boni sunt, ἄγγελοι & spiritus administratorii dicuntur: mali uerò κακοδαίμονες, quorum uaria leguntur in sacris nomina. Sunt etiam substantiæ incorporeæ animæ hominum immortales. Hactenus de incorporea. Corporea substantia suo nomine corpus dicitur, quod aliquoties significat quo anima continetur: quo sensu à Platone in Cratylo scriptum est, σῆμα ueluti σῆμα dici, quod sit animæ sepulcrū. Deinde corpus est id omne, quod sub sensum uel sensa uenire potest, & in quo sunt longū, latū, & al-

οὐσία.
ὑπόστασις.
Substantia.
Essentia.

Substantia incorporea.
Deus.

Angeli.
Dæmones.

Corpus.

tum,

- rum, quo sensu à Donato accipitur in definitione nominis: Nomen, inquit, pars orationis, corpus aut rem significans. Hoc uerò aut simplex, aut mistum, seu compositum est. Simplicia autem numero quinque sunt, quatuor elementa, quæ ideo sic dicuntur, quòd hinc reliqua omnia consistunt, aer, aqua, terra, ignis, & cælum, quo nomine intelligitur quicquid ultra ignem est usque;
- Elementa.*
- Aether.* ad mundi extremum, quod etiam æther uocatur, ut Aristoteles existimat, ἀπὸ αἰθέρος, quod sempiterno motu uoluatur, aut ut Anaxagoras à Græco αἰθέρος, quòd ardeat. Plato uerò in Cratylo ex quatuor his reducit, uidelicet αἰθέρος ἀέρος πύρου, quod semper circa aërem circumfusum currat. Constat autem in uniuersum decem maximis orbibus. Nam supremum cælum & notum quod crystallinum dicitur, recentiores astrologi inuenerunt. Pendent sub his octo alii orbis, quorum unus quòd astra continet fixa, ἀπλανῆς, & firmamentum dicitur. Cui subiecti sunt septem inferiores, in quibus astra illa, quæ per cælum uaga feruntur, continentur hoc ordine, Saturnus, Iupiter, Mars, sol, Venus, Mercurius, Luna. Hactenus simplicia diximus & præcipuas mundi partes. Sequuntur nunc composita, omnia terra, humore, spiritu & calore concreta, è quibus illa sunt, quæ in absoluta dicuntur, ut sunt grando, nix, ros, pruina, fulgura, tonitru, & hoc genus rerum, quæ in sublimi generantur. Absoluta autem sunt, quorum compositio est firmior.
- Orbes.*
- Composita.*
- Absoluta.* Horum quædam uitam habent, quæ uiuentia dicuntur, reliqua uitæ expertia, ut metalla, aurum uidelicet, argentum, plumbum, æs, chalybs, & lapidum species innumeræ. Viuentia sine sensu, stirpes uocantur: cuius species sunt arbor, frutex & herba. Viuens cum sensu, animal nominatur: intellectuale quidem, ut homo, uel brutum: id uerò uel uolucres, ut aquila, cygnus, coruus, accipiter: & illa, quæ insecta nominantur, ut apes, muscæ: aut terrestris ingrediens quidem, ut bos, leo: aut serpens, ut coluber, uipera. Sunt & adhæsa quæ loco non mouentur. Ultimi generis sunt aquatilia, ut lupus, mullus, anguilla. His licet amphibia addas, quod genus est castor, rana, phoca.
- (QUANDO alterum de altero, & cætera.) Essentia prædicatio hic intelligenda est, alioqui canon ille locum non habet, ut si dicatur, Socrates est homo, homo est generis communis: id non diceretur proinde de Socrate, quòd hæc posterior prædicatio ex accidente est, id est, uoce, non de significatione.

(S V B S T A N T I A non suscipit magis aut minus.) Res omnis cuius aliquis terminus est essentia suæ, & ad quæ cum peruenierint, habent essentia illius nomen, nõ dicuntur esse hoc magis aut minus quod sunt: Quemadmodũ Cicero de beato dicit, lib. v. Tusculanarum quæstionũ: Nam & qui beatus est, inquit, nõ intelligo quid requirit, ut sit beator: si est enim quiddam quod desit, ne beatus quidem est. Ita substantia cũ hoc esse dicitur quod est, non potest id magis aut minus dici: alioqui nõ peruenisset ad perfectionẽ. Quare grammatici præcipiunt ea duntaxat comparari posse, ad quorum perfectionẽ aliquid accedere, aut quibus aliquid detrahi potest. Nihil enim aliud est suscipere magis & minus, quàm cõparari, id est, intendi & remitti. Verũ si magis & minus accipiantur pro eo quod est potius, similius, aut propinquius, tunc substantia uocabula admittunt has uoces: ut magis homines Pygmæi, quàm simiæ, & spongia magis animal, quàm planta: id est, propinquior est, & magis accedit. Quod si ad essentiam referas, falsum erit: non enim animal est spongia, nec ob id magis aut minus.

Magis & minus.

(N E C quicquã ei contrarium est.) Qualitates quæ substantiis insunt, contrariæ esse possunt, ut in igne calor, in aqua frigus, ipsa autem subiecta diuersa sunt, non contraria.

(E O R V M quæ sunt.) Hæc antepredicamenta uocantur, quod natura præcedant, & antè cognoscenda sint. Sic enim distinguunt in scholis. L A T O M.

(S V B S T A N T I A M.) Substantia, est res, quæ in subiecto non est, sed per se subsistit, ut homo, animal, arbor, Cicero, hæc arbor.

(Q V A N D O alterũ.) Regula prædicamentalis quæ præmissa figura declaratur, & habet locum in omnibus prædicamentis.

(S V B S T A N T I A M non suscipit.) Addit propria substantiarum, quibus ab aliis generibus distinguuntur.

Quantum autem est, quod diuiditur in ea, quæ insunt, quorum utrunque uel singulum, unum quid & hoc aliquid innatum est esse. Quantum.
 Quantitas, alia continua Quantitas
 est, alia discreta. Continua est, cuius partes communi duplex.
 quodam

Locus Aristotelis expenditur.

quodam termino coniunguntur. Eius species sunt, linea, superficies, corpus, motus, & tempus. Sic enim princeps ille philosophorum, ac penè solus philosophus, in quinto primæ philosophiæ partitur. In categorijs motum neglexit, locum posuit. Locus tamen ut à physico auditu colligitur, superficiæ species est. Quare patet aut alios secutum, locum à superficie separasse, aut ipsam trinam dimensionem non ut in corpore, sed potius in uacuo intellexisse. Continuorum per se quidem sunt linea, superficies, corpus: per aliud uerò quanta sunt quæ insunt quantis, ut motus & tempus. Nam etsi hæc ad ea, quæ per accidens quanta sunt, philosophus reducat, ut album, quantum, quia superficies alba, differenter tamen, quòd hæc huius sunt prædicamenti. Discreta quantitas est, cuius partes nullo communi termino coniunguntur. Eius species sunt, numerus & oratio. Item eorum quæ quanta sunt, quædam constant è partibus, quæ inter se positionem habent: quædam uerò minimè. Dicuntur autem habere positionem, quæ non solum continua sunt, uerùm etiam in loco sita permanent, quæ maximè omnium quanta dixerim. Huiusmodi sunt linea, superficies, corpus. Positionem uerò non habere dicuntur, quæ non sunt sita alicubi, sed ordinem tantum partium habent, ut numerus. Quantitati similiter ut substantiæ, nihil est contrarium. Sed illud maximè proprium eius, secundum eam æquale aut inæquale dici.

Discreta
quantitas.

NEOM.

Quantum autem est, quod diuiditur in ea quæ insunt.) Quantitatis uocabulum hic paulo cõmunius erit quàm uigò usurpatur, ut scilicet magnitudinem unà cum multitudine complectatur. Nam quantus est mons quærimus, magnitudinem putantes, & quantum nummorum, multitudinem:

nem: sed hoc solum in singulari numero. Non enim quantitas sunt in exercitu milites, sed quot, si numerum uelimus, *Quantitas.* quærimus. Quòd autem constat magnitudine ac multitudine quantitas, ostendit satis ea finitio, quæ est ex Aristotelis libro quinto primæ philosophiæ, capite undecimo. Quantum diuiditur in ea quæ insunt. Verbi gratia, ternario insunt tres unitates, in quas illum partiri licebit: & linea tripedalis in tres lineas pedales secari potest. His enim partibus constat tota. Quòd si quispiam diuidat integrum in partes illas, quæ sola uirtute insunt, non erit diuisio quantitatis: ut si hominem in elementa diuisum intelligamus, hæc partes non nisi potestate insunt.

(QVORVM utrunque.) Si in duo tantum diuidamus, aut singulum, si plures fuerint partes.

(INNATVM est esse unum quid & hoc aliquid.) Ne scilicet intelligamus diuisionem in partes essentielles, hoc est, in materiam & formam. Neutrum enim horum natum est manere unum quiddam per se: sed forma si sit, in materia eam esse, & materiam forma aliqua instructam simili modo necessarium est.

(QUANTITAS alia continua.) Continua quantitas est, quam nunc magnitudinem diximus, cuius partes adunitæ *Continuæ.* sunt & ita contextæ, ut discindere & frangere opus sit, si diuellere uelis, hoc est, cuius partes in omni loco æquè herent.

(CIVS partes termino quodam cõmuni.) Terminus communis unius quidem extremum est, alterius uerò initiũ, id est, *Terminus communis.* in linea punctus, in superficie linea, in corpore superficies.

(EIVS species sunt.) Linea, quam Græci *γραμμή* uocant, *Linea.* longitudo est sine latitudine & altitudine, quam mathematici intelligunt fieri ex fluxu puncti in longum. Est autem punctum quiddam omnis magnitudinis expers, quo terminantur linearum extrema. Superficies, seu plana, nihil aliud sunt quàm corporum latera, hoc est, facies sine apparentia. *Superficies* Aristoteli enim nunc *ἐπιπέδον*, id est, planum, nunc *ἐπιφάνεια* *Libr. I. cap. 20.* dicitur. Hæc in duas partes solum lineas habet, ut Gellius inquit: est enim latitudo cum longitudine absque profunditate. Non autem hæc intelligenda sunt, tanquam uspiam longitudo sit absque latitudine, aut latum absque profundo, sed quòd ad longitudinis rationem nihil faciat latitudo, nec

Mensura de essentia longitudinis est profunditas. Nam ut longus sit, **quæ nomina** uerbi gratia, ager centum pedes, nihil refert siue uiginti, siue **trifuriam** decem, siue unum etiam pedem latitudinis habeat. Sic ad su **asurfatur.** perficiei rationem nihil facit altitudo: ut si circulum pingo, non hoc ago, ut profundi habeat aliquid, sed satis est spatiū illud linea rotunda clausum esse. Nascitur autem superficies ex lineæ fluxu in latum, sed sola mathematicorum imaginatione. Tertia species est corpus, quod & solidum uocamus,

Corpus so-
lidum.

Græcè *σῶμα* uel *σῆμα*, utroque enim utitur Aristotel. id est, quod in omnem partem lineas habet, qua longum, latum & altum est, ut sphaera, cubus, pyramides, cylindri. In his tribus partibus tota est Geometria: quare huc referenda sūt omniū

Pes longi-
tudinis 16.

mensurarum genera, ut digitus, palmus, pes, cubitus, orgya, passus, stadium, milliare. Quæ nomina & reliqua mensurarū (ut obiter notem) aliquando longitudinem significant: ut si dicamus orbis dimetientem septem esse pedes longum.

Nonnunquā pro superficie, ueluti cū dicimus, si quadrati latus quodlibet est decem pedum, uniuersum centum pedes continebit: hic pes areolam significat longam & latā unum

Pes latitu-
dinis 04.

pedem, quem Columella quadratum uocat. Aliquando præter hæc etiam altitudinem: ut si geometer asserat cubum (id corpus est sex superficiebus quadratis cōtentum, ut tessera) cuius latus quodlibet est quatuor pedum, uniuersum constare sexagintaquatuor pedibus: hic per pedem intellige soli-

Pes profun-
ditatis.

Motus.

Tempus.

dum, longum, latum, & profundum uno pede, quomodo accipi solet in ea Geometriæ parte quæ Stereometriā complectitur. Ad hunc modum reliqua omnia mensuræ uocabula, quibus spatia metimur, accipienda sunt. Motus est actus moventis in re mobili, ut ædificatio actus ædificātis in eo quod ædificatur. Tempus quid sit, Ciceroni difficile uisum est: definit autem Aristoteles, libro quarto de naturali auscultatione, ut sit numerus motus secundū prius & posterius: hoc est, tempus est id, quod colligitur ex priore & posteriore motu cæli: tot enim numeramus annos, quot sunt Solis per signiferum conuersiones: tot dies, quot primi cæli circa terram raptus: tot horæ, quot mundi ortæ semunciar. Macrobius Saturn. li. i. capite 8. Tempus, inquit, certa est dimensio, quæ ex cæli conuersione colligitur. Hinc igitur est quod dicatur numerus numeratus. Partes tēporis præcipuæ sunt, hora, dies, mensis,

mensis, annus, de quibus nō indigna lectu collegit in tabella quadam Ioachimus Ringelberchius, olim in mathematicis præceptor meus. (L O C U S tamen ut à Physico auditu colligitur.) Physicorum librum intelligit, inscribitur enim *περί φυσικῆς ἀκουστικῆς*, id est, de naturali auscultatione. Meminit huius tituli Gellius lib. ult. Noctium Attic. cap. iiii. In Græcorum commentariis quatuor priores citantur de principiis, reliqui de motu. Finit autem Aristoteles locum in quarto ad hūc modum, *ὅτι φησι τὸ τῷ περιέχοντι ἄπειρος ἀκίνητον πρῶτον τῶ τ' ἐστὶν ὁ τόπος*, id est, continentis extremum primum immobile, id locus est: nimirum ambientis & circumfusi limes, quo compræhensum cōtinetur, hoc est, per quem contactus est compræhensi & compræhendentis: ut concava illa uasis superficies, qua humor continetur, & per quam contactus est humoris & uasis, non uniuersum uas. Sic corporum omniū quæ intra cœlum cōtinentur, locus est caua cœli lunę extremitas, qua nos spectat. ex quo liquidum esse opinor, locum esse superficiiei speciem.

Locus.

(Q U A R E patet aut alios secutum.) Solet Aristoteles errores ueterum non antè confutare, quàm eo loco ubi huiusmodi tractatio ex professo agitur. Quare cùm ab aliis hanc specierum enumerationē accepisset, in categoriis locum reprehensioni non putauit. (S E D potius in uacuo intellexisse.) Idem autor est in quarto de naturali auscultatione, ueteres locum intellexisse totū illud inane spatiū, quo corpus quodpiam teneri potest: ueluti si dicamus uniuersum spatiū, quod infra cœlum est, locum elementorum & uiuentium.

(C O N T I N U O R U M per se quidem sunt.) Per se quanta dicuntur, quorum partiendi ratio nō aliunde petitur, ut longum, latum, profundum. Per accidens autem, quorum partibilitas ab aliis est, ut tempus, mōtus. Tempus enim ex motu, motus uerò ex spatio per quod fit, partitionem habet.

Quanta per se,
& quanta per
accidens.

(D I S C R E T A quantitas est.) Discretū dicitur, quod intercisum est, ut in animalibus ossa discreta sunt: nerui, caro, pellis, continua sunt. Species huius sunt, numerus & oratio. Numerus quidē discretorū mēsurā, quæadmodum longum, latū, profundū continuorū. Sic dicimus homini in utroq; pede & manu esse quinque digitos, & eidē tricenos bino dentes: quod si pro his cōtinuū esset os, quæadmodū de Pyrrho

Discreta.
Numerum.

traditum est, nō hoc iam numero, sed magnitudine metiremur. Definitur numerus à Boëtio, collectio unitatū, ut duo, tria, quatuor. Vnitas uerò nō numerus, sed numeri principiū est. Oratio ut hic sumitur, est syllabarū pronūtiatarū series et cōprehēsiō, cuius principiū, ut in numeris unitas, syllaba est. Quare si qs hāc dictionē homo, sonet, oratio erit. Nulla aut hic spectat significatio, nec refert, siue significabilis, siue non significabilis dictionis sint syllabę: sed tantū qua breues sunt aut longę, ut homo, pyrrhichius est, hominē, tribrachys. Species huius sunt dactylus, spondeus, & reliqui pedes, rhythmioēs. In duabus his speciebus Arithmetica & Musica, Poëtica & pars illa in elocutiōe oratoria de cōpositione, cōstituunt.

Habere positionem.

(D I C V N T V R autem habere positionem.) Dicuntur illa Aristoteli habere positionem, quorum partes adunitę & alibi sitę sunt, & quidem manentes. Quare nec tempus, nec motus huiusmodi sunt, quòd horum essentia in cōtinua abitione sita est: nec numerus, quòd partes nō adunitę sint: nec oratio, quòd ut temporis, ita huius partes non manent: sed quemadmodum Aristoteles inquit, ἀλλ' ἔρχεται γὰρ ἔτι τῆτο λαβῆν quod dictū est, id resumī nō potest: & notū illud Homericū est, ἔπειτα πῆγεύσα ποσσόδα, id est, alatis uerbis affatus est. Ad quod Flaccus alludēs, Volat, inqt, irreuocabile uerbū

(S E D illud maximè proprium.) Aequalitas & inæqualitas ex magnitudinis & multitudinis collatione nascuntur, ut numerus numero, grex gregi, mons mōti, æqualis aut inæqualis dicitur. Ex hac numerorum magnitudinūque sumuntur proportionēs syllabarum in oratione, qua de re est apud Ciceronem in Oratore: copiosissimè apud Aldum Manutium in Grammatica. Sape etiam in qualitatum comparatione, ut, Oileus Ajax Telamonio celeritate inæqualis fuit, fortitudine Hector Achilli. Qualitati enim analogicās magnitudinem tribuimus.

Aequalitas & inæqualitas.

L A T O M.

(Q U A N T V M autem.) Quantitas est, qua quid diuiditur in partes similes totius, ut numerus & magnitudo. Ea nusquā est, nisi in corporali substātia, & primū ei inhæret.

(V N V M quid.) Quod dicitur ad excludendas partes essentiales, ut materiam & formā, quę per se esse non possunt. Nam hic partes integrales intelligūtur, quę in sola magnitudine & numero sunt: & per se sunt magnitudo & numer⁹.

(M O T V S .) Pro spatio quo fertur, quantitas est, pro agitione relatio, quia actio uel passio. Sic locus pro sola superficie quantitas est, pro superficie continente, relatio.

(O R A T I O .) Oratio hic pro numero orationis accipienda est, ut sunt metra & periodi apud poetas & oratores, quæ pedibus & mensura syllabarum constant. Nam pro uoce, quæ auribus percipitur, uel etiã pro literarum pictura, qualitas est.

Qualitas est secundum quam quales esse dicimur. Eius quatuor sunt species, Affectio & habitus, naturalis potentia uel impotentia, passio uel passibilis qualitas, forma uel figura. Inter affectionem & habitum hoc interest, quod ^{Affectio.} affectio & facilius imprimitur, & citius commutatur, ut cum calore, aut frigore, aut sanitate, aliisque huiusmodi homo afficitur. ^{Habitus.} Habitum uero permanentior & diuturnior est: ut uirtus, aut scientia, & similia. Quare perspicuum est, habitum omnem esse dispositionem quãdam atque affectionem: uel quoniam afficit quodãmodo, & disponit id, cuius est habitus: uel quoniam temporis prolixitate innatæ quasi fiunt affectiones quãdam, & in habitum transferuntur. ^{Naturalis potentia.} Naturalis potentia uel impotentia dicitur uis quãdam insita, uel imbecillitas, qua facilius quicquã aut ægrius uel pati uel agere natura potest, ut durum, molle, ualetudinarius, robustus, & quæ huiusmodi sunt natura insita, non aduentitia. ^{Passio.} Passiones autem uel passibiles qualitates, sunt non affectiones ipsæ, sed ea, quibus affectiones efficiuntur, ut calor, frigus, albedo, nigredo, amaritudo, dulcedo, & similia: quæ non ideo passiones dicte sunt, quod subiecta earum quicquã ab eis patiuntur, uerum quia sensus immutando afficiunt, ut amaritudo, dulcedo. ^{Colores quæ sunt passiones dicuntur.} Colores autem magis, quod ex motione solent innasce nobis, sic appellati sunt, ut ex timore pallor, ex erubescencia rubor: quorum qui diutius permanet, qualitates dicuntur: qui citius transiunt, passiones. Nam qui rubet, quoniam pudet,

aut qui pallet, quoniam timet, pati aliquid dicitur: rubens autem, aut pallidus, non dicitur. Figura uerò est, ut circulus, triangulus, & huiusmodi. Magis & minus suscipit qualitas, sed non omnis. nec enim circulus aut triangulus alius alio magis est id, quod est. Quare id maximè proprium est qualitatis, ut secundum eam simile aut dissimile dicatur.

Naturalis pos-
senta nel im-
potentia.

Q V A L I T A S est secundū quāuales esse dicimur.) Hoc Arist. in hunc modum extulit, *ποιότης ἢ λεῖω καὶ ἢ ποιοῦντις εἶναι λεγόντων*. In qua definitione τὸ τιπὲς indefinitè accipiendū arbitror, ueluti si dicatur: Qualitas est secundū quam aliquis dicitur esse qualis. Agitur autē de qualitate accidentali, unde subiectum nō substantiæ suæ, sed alicuius inhærentis nomen habet. Latè hoc prædicamentū fufum est, tū propter uarietate, tū ppter copiā rerū, quæ utraq; in eo maxima est: id quod Arist. in initio huius categoriæ admonuit, *ἐστὶ ἢ ἢ ποιοῦντις τῶν πλεοναχῶς λεγομένων*, inquit. (E I V S species sunt affectio & habitus.) Habitum inquit Cic. in rheto. appellamus aliqua in re perfectionē, aut uirtutis, aut artis alicuius perceptionē, aut quāuis scientiā, & itē corporis aliquā cōmoditatē, nō natura datā, sed studio & industria cōparatā. Sunt igitur habitus, alii corporis, alii animi. Animi, sunt artes siue scientiæ, & uirtutes, & quæcūq; his cōtraria sunt. Definit autē uirtus auctore Arist. Moraliū li. ij. sic, *ἐστὶν ἀρετὴ ἢ ἀρετὴ ἢ ἐξὶς προαιρέτην ἐν μέσότητι ὄνσα*, id est, habitus electius in mediocritate consistens. Cicero duas partes uirtuti subiicit: unā, quæ in sciētia cernitur: alterā, quæ tota in actione cōsistit, quæ scilicet ad agendum secundū rectam rationē nos incitat. Huiusmodi sunt iustitia, fortitudo, tēperantia. Iustitia est habitus animi cōmuni utilitate seruata, suā cuiq; tribuēs dignitatē: uel equitas tribuēs unicuiq; quod suū est. Huic partim subiectæ, partim agnatæ sunt, religio, quæ aduersus Deū est, pietas in parentes: itē hęc, beneuolētia, liberalitas, gratitudo, comitas, ciuilitas, quæ quib⁹ amicitia nascit. Iam innocētia, uirtus, qua quis ab iniuria inferēda coercetur: & uindictio, qua illatā à liberis & amicis defendimus: Postremò fides quæ creditorum iustitia est, ueritas, obseruantia, & si qua plura sunt. Fortitudo in animi patientia & subeundis periculis cernitur. Hanc Cicero in magnificētiam, fidētiam, patientiam, & perseuerantiam partitur.

Fortitudo.

Definitiones satis obuiæ sunt. Temperantia est rationis in libidine atq; in alios non rectos animi impetus firma & moderata dominatio. Subiectæ sunt huic, cōtinentia, clemētia, modestia. Finitiones require apud Cicer. in Rhetor. Sunt loci huius uitia, quæ nihil aliud sunt, quàm animi prauitates, id est, *uicia*, per quas ad peccata & errores contra rationem incitatur. Horum quædam è regione & ueluti ex diametro uirtuti aduersa sunt: quædam imitari uidentur, ut, amicitia adulatione, fortitudinem temeritas, religionem superstitio, liberalitatem effusio, uerecundia timiditas, iustitiam acerbitas. Verum hæc non minus uitia sunt, quàm illa, quæ ex directo cum uirtute pugnant. Quæ hucusq; recensuimus, uoluntatis habitus dicuntur. Intellectus uero sunt, prudentia; sapientia, intelligentia, scientia, & his contraria. Sapientia uirtutis omnium principem Cicero uocat, & bonarum artium matrem. Definitur eodem autore Tuscul. Quæst. lib. iij. hoc pacto: Sapientia est rerum diuinarum scientia, & cognitio quæ cuiusq; rei sit causa. Prudentia est rerum fugiendarum expetendarumq; scientia: huic seruiunt memoria & intelligentia: hæc accipiendi, illa retinendi facultas. Huc etiã prouidentia referri potest, uirtus per quam animus ad ea quæ futura sunt, rectè constituitur. Scientia, siue ars, est firma alicuius rei notitia longo usu ac exercitacione parata. Harum triplex ordo est, quædam enim sola speculatione continent, quarum finis est cognitio, Græci *theoreticas* uocant, ut scientia rerum naturalium, & artes mathematicæ, Astrologia, Geometria, & cætera. Aliæ sunt, quarum finis est actio, sed quæ intra se consumitur, uelut Grammatica, Dialectica, Rhetorica. Postremi generis sunt, quæ mechanicæ dicuntur, seu poetice: hæc opus aliquod quod manet, & sub sensum uenire potest, absolunt, ut pictura, res rustica, architectura. Hucusq; animi habitus recensuimus. Corporis uero sunt, ad quos animus non multum facit, sed quæ crebra exercitacione membrorum parantur: ut ars currendi, equitandi, ferendi pondus, robur questum, ut Milonis Crotoniatæ: item natandi, canendi, pugnandi, iaciendi, luctandi peritia: & omnes in quibus consuetudo maiorem habet uim quàm intellectus. Habitibus Aristoteles adiungit *diabrois*, nos ad uerbum dispositionem reddimus, quæ corporis aut animi sunt affectiones ueloces: ut ualeudo, sanitas, ægrotatio, morbus, atq; huius species plurimæ. Fieri enim

*Temperantia.**Sapientia.**Prudentia.**Scientia.**Dispositio.*

potest, ut ex iis quis in diuersam ualitudinē citò ueniat. Sūt etiā affectiones illæ, quæ ad consuetudinē quasi uia sternūt, suntq; ad habitū quædā accessiones: ueluti si quis eloquētiæ artis præceptiones calleat, ac semel iterumq; in concione dixerit, nondum hunc *ἔξω* illam habere dicimus, sed *διὰ θρόνον*.

(NATURALIS potentia uel impotētia dicitur uis quædam.) Sic Fabius *δύναμις*, qua uoce Aristoteles in qualitate utitur, trāsferret. Sunt autē in hac specie ea, quæ rhetorū non nulli in personarū circūstantiis dignitates uocant, corporis nimirum aut animi cōmoda uel incommoda à natura tributa, quibus dicimur aliquid posse, aut nō posse, ut homini naturalis impotentia est degendi sub aquis, piscibus diuersa. Nullum genus qualitatis patet isto latius. Omnibus enim rebus inest quiddam à natura, quo se tueātur ac defendant. Hæc in animantibus spectantur bifariam: aut enim corporis sunt, ut robur, uelocitas, fortitudo natura data, non parata arte. Animi uerò, docilis, indocilis: memor, immemor: facilis, difficilis, tardus: & omnes animæ potentia, de quibus fatis copiosè ab aliis scriptum est.

(PASSIONES autem uel passibiles.) Passiones autē & passibiles qualitates sunt, quibus subiecta modo quodā afficiuntur, sed aliter atq; habitu & naturali qualitate. Hæc eñ in subiectis manent, ac resident, illa etiā mouent ac incitant. Quare passibiles dicuntur qualitates, quia passionibus, id est, affectionibus subiecta cōmouent: ueluti iracūdia, si ut motio animi intelligatur, qualis est in homine irato, affectus dicitur, seu (ut dialectici loquuntur) qualitas passiuæ: si uerò pro ea procliuitate accipiat, qua homines aliis aliam magis in hęc mōtionem pronisunt, iam qualitas est, naturalis impotētia scilicet. Ita innumera alia, quæ diuerso sensu nūc in hoc, nūc in alio genere collocauimus. Sunt autem passibiles qualitates corporis, quæcunq; aliquā corporis nostri partē afficiunt, ut calidum, frigidum, eam partem mouent, in qua uis est tangendi. Vocant hæc uulgo sensuum obiecta, suntq; in quintuplici discrimine, perinde ut sunt quinque in nobis sensus, tactus, gustus, odoratus, uisus & auditus. Tactū mouent calor, frigus, humor, siccitas: quæ ab Aristotele primæ qualitates dicuntur. Deinde quæ hinc nascuntur, graue, leue, lubricum, aridum, durū, molle, crassum, subtilē. Gustum uerò afficiunt

Passibilis
qualitas
corporis.

ficiunt faporū genera, dulce, amarū, salsum, & cætera. Odo-
ratum suaueolentia, graueolentia. Visum, album, nigrum, ui-
ride, puniceū. Auditū uerò, sonus grauis, acutus, & medius.

(S V N T non affectiones ipsæ.) Nomine affectionis, non
intelliges hoc loco animi motiones, sed sensionē, id est, au-
ditionem, tactionem, & reliquas sensiones. Hæc enim perti-
nent ad categoriam passionis. Sensas utique est, affectiones
illas, id est, sensiones non esse huius loci, sed ea, per quæ hu-
iufmodi fiunt, id est, sensuum objecta.

(C O L O R E S autem magis quòd ex motione solent in-
nasci.) Aristoteles autor est lib. ij. de generatione, colores di-
ci passiuas qualitates, quòd ab interna quadã affectione fiat
cur hæc candida sint, illa nigra. Ea autem passio nihil aliud
est quàm qualitatū contemperamētum. Passibiles quali-
tates animi sunt, quæ Græcè *πάθη* dicuntur. Cicero morbos
animi aliquando transfert, sæpius perturbationes & ægritu-
dines: ut, ira, misericordia, inuidia, spes. Hæc differūt à uitiiis,
quòd illa mouent, hæc manent. Spectāt autem ad eam ani-
mi partē, quæ rationis expers est, quam *ἄσυνου* Græci uocant.
Est autem *πάθος*, uel, ut Aristoteles, passiuā qualitas, auersa
à recta ratione contra naturā animi commotio. Nascuntur
uerò ex opinione boni uel mali, futuri aut præsentis. Gene-
re igitur quatuor, læticia, libido, tristitia, metus: specie plures
sunt. Læticia, quæ & uoluptas & gaudium dicitur, est cum a-
nimus opinione præsentis boni effusè & inaniter exultat.
Subiectæ sunt huic delectatio, iactatio, maleuolētia, ea qua
quis lætatur alieno malo, inuidiæ coniuncta. Libido seu cu-
pido, quæ & spes aliquando dicitur, est immoderata appeti-
tio alicuius opinati boni, cur subiecta sunt, ira, excandescen-
tia, odium, inimicitia, discordia, indigentia, desiderium. Me-
tus, opinio mali est impendentis, cuius partes sunt, pigritia,
pudor, terror, timor, pauor, exanimatio, cōturbatio, formi-
do. Aegritudo est, dum animus turbat opinione magni ma-
li præsentis: sub qua sunt inuidia, æmulatio, obtrectatio, mi-
sericordia, angor, luctus, mœror, ærumna, dolor, lamētatio,
sollicitudo, molestia, afflictatio, desperatio. Finitiones harū
require apud Ciceronē quarta quæstione Tusculanarum.
Has quatuor principes affectiones commendent pueri me-
morix in his Boëtii uersiculis:

Animi. af-
fectum.

Libido.

Metus.

Aegritu-
do.

Gaudia pelle,   Nec dolor adfit,
 Pelle timorem,   Nubila mens est,
 Spemq; fugato,   Hæc ubi regnant.

Quas hæctenus enumerauimus qualitates, tam corporis, quàm animi, si ut ueloces ac citæ accipiantur, dicuntur Aristoteli *πάθη*, Latinis Affectiones, id est, subitæ animi uel corporis mutationes. Corporis, ut membrorum horror, titubatio, tremor, pallor ex timore, rubedo. Animi uerò, excaecescencia, metus, pudor, timor, & cætera: quæ si inueterata hæreant, passiuæ qualitates sunt, ut amor, odiû, inuidia, amentia, quorum quædam inter uitia referre licebit.

(NAM qui rubet, quoniam pudet.) Vide Macrobius in Saturnal. lib. vij. capite xj. & Gellium xix. capite vj. *Figura* inquit Euclides lib. j. elementorum, est, quæ termino uel terminis clauditur: termino, ut circulis, sphaera: terminis, ut triangulus, cubus. Accipitur autem figura pro sola terminorû conclusionem: ipsæ enim magnitudines in quâtitatis prædicamento sunt. *Figuræ* Aristoteles adiecit *τὴν μορφὴν*, Latinis litterarum μ & ϕ transmutatione forma est, quam animatibus tribuunt, quod ea formosa aut deformatia dicantur. Sunt huius loci primùm mathematicorum figuræ in plano seu solido, deinde animantium formæ, id est, lineamentorum compositio, qualem in homine expressit Ouidius: Os, inquit, homini sublime dedit, & cætera: notus enim locus est. Huc etiã uocabula omnia referenda sunt, quibus significantur res solo artificio absolutæ, ut uestium nomina, pallium, chlamys, tunica, calceus, caligæ: ædificiorum etiã, ut domus, theatrû, turris, pons, & cætera: & supellectilium & armorum, ut gladius, hasta, arietes. Vocabula uerò rerû, quæ artificio quidẽ iuuantur, sed perficiuntur natura, ad substantiæ categoriam pertinent: ut lateres, calx, nitrum, sal, panis. In hoc prædicamento curiositas etiam distinguendi nihil obfuerit.

Similitudo. (QVARE id maximè proprium est.) Similitudo, dissimilitudo nascuntur ex qualitatum inter se collatione: ut dissimiles Mitio & Demea. Verùm non tam arctè ea uocabulorum obseruatur usurpatio: sæpe enim tribuuntur substantiæ, ueluti si quis hominem & leonem genere similes dixerit, specie uerò dissimiles, ut Fabius lib. xij. cap. x. Quos ut homines inter se genere dissimiles, differentes specie dixeris.

Ad aliquid

AD aliquid sunt, quæcunq; hoc ipsum quod sunt, alio- Ad ali-
quid.
R. relatiuorū
diuisio.
rum dicuntur, uel quomodolibet aliter ad aliud. Re-
latiuorum alia æquali quadam comparatione consistunt:
ut, simile, æquale, amicus: Alia maiore, ut pater, dominus:
Alia minore, ut seruus, filius: Alia uoluntate, ut amicus, ini-
micus: Alia fortuna, ut dominus, seruus. Relatiua magis &
minus suscipiunt: magis non omnia, sed quæ secundum qua-
litatem dicuntur, & quæ fortuna uel uoluntate cōsistunt.
Item contraria nonnulla sunt, ut uirtus uitio, disciplina
ignorantiæ. Omnia uerò inter se conuerti manifestum est:
Pater enim filij pater, & filius patris filius. Sed oportet
aptè alterum alteri reddere. Nam si quis dicit, alam auis,
quoniam alterum alteri non aptè reddit, non poterit con-
uertere. Non enim in eo quòd auis est, sed in eo quòd ala-
tum est, ala est. Casus sunt diligenter obseruandi, ut doctri-
na docti doctrina, sed doctus doctrina doctus.

AD aliquid sunt, quæ hoc ipsum quod sunt.) *apud Aristoteles* uocat ea, inter quæ mutuus est respectus, ita ut
utrumque utriusque esse dicatur: ueluti pater filii, & filius pa-
tris esse dicitur: & dominus serui, seruus item domini. Horū
id quod prius accipitur relatiuum, ad quod refertur, correla-
tiuum uulgo dicitur. duo enim semper esse necessarium est.
ob id Aristoteles dixit multitudinis numero, Sunt.

(RELATIVORVM, alia æquali quadā cōparatione con-
sistūt.) Latè hoc prædicamētū patet: usque adeo, ut quibusdā
uideantur sex reliqua prædicamenta sub relatione concludi
posse. Cuius rei Aristotel. nō ignarus duplicia fecit relatiua:
ea, quæ nihil aliud essent quàm respectus, reliqua quæ præ-
ter respectū, uel qualitatem, uel substantiā significarēt, ut, ca-
put, remus, uitium, scientia. Quorū priora illa relatiua per se
sunt, reliqua ex accidēti. Que uerò per se sunt, seu, ut uulgo,
secundū esse, propter cōfusam uarietatem in species ab Ari-
stotele nō distribuuntur. Cæterū Trapezūtius duas diuisio-
nes nobis tradidit. Prior est, Relatiuorū quædā æquali com-

Relatiuo-
rū diuisio.

paratione cōsistunt, ea uidelicet, inter quæ argumētū à pari sumere licet: ut uēditor, emptor: uxor, maritus, & quæ simili intellectu dicuntur. Nōnulla uerò inæquali, ubi alterū altero superius aut inferius est: ut pater filio, dominus seruo, doctor discipulo: inter quæ argumenta sumuntur à maiori & minori. Altera diuīsiō: relatiua aut uolūtate, aut fortuna sūt: quib⁹ si adiicias, alia arte, alia natura cōsummātur, perfecta erit diuīsiō. Natura uerò cōstant, quæ ex generatione cōparantur, ut parēs & proles. Cognatione etiā, ut, auus, nepos, soror, frater, patruus. Itē affinitate, ut gener, socer, uitricus, & cætera. In his nominibus notandū est, sub masculino fœmininū cōtineri eiusdē cognationis aut affinitatis, ueluti sub auo auā, nepote neptem, sub uitrico nouercā, priuigno priuignā. Naturalis etiam relatio est in proportionibus, ueluti dupla, tripla, quadrupla. Volūtate cōstant relatiua, quæ consensu sūt, ut amicus, hostis, dux, comes, miles, quatenus officii nomina sunt, nō dignitatis. Itē maritus, uxor, emptor, uēditor. Fortuna autē efficiuntur huiusmodi, dominus, seruus, rex, subditus, similis, dissimilis, æqualis, uicinus, superstes, cōterraneus, collega, magnū, paruum, multum, paucū. Ex arte sunt, præceptor, discipulus, & quæ dicuntur similiter consultor, cōsultus, gubernator, rector. In hoc prædicamēto diligenter illud notandū est, nōnulla esse relata, quorum tam relatiuo quàm correlatiuo suū nomē est: ut dominus seruus, pater fili⁹: nā sic reddi^t, pater filii pater, & cætera. Aliquoties ambob⁹ uocabulū est cōmune, ut cognatus, affinis, amicus, socius. Sic enim dicimus, amicus amico amicus est. Aliquādo uerò alterius nullū est nomē, aut nō satis usitatū: ut iudex, cessor, rector, scientia, caput, remus: in quibus nomina fingēda sunt, quo aptè referātur: Veluti iudex iudicati, remus remiti.

(O M N I A uerò inter se conuerti manifestū est.) Hoc Aristoteles in hunc modum extulit: *παντα δε τα προς τι προς αντιπροποντα λικται*, hoc est, ad conuertentia cuncta dicuntur, quæ sunt ad aliquid. Non enim satis est ex una parte, alterum alteri reddere, sed mutuam redditionem esse oportet: hoc est, si primum ad secundum, secundum ad primum referatur, ut seruus domini est seruus, & dominus serui dominus.

(C A S V S sunt diligenter seruandi.) Non redit semper secundum ad primū in eodem obliquo, quo primū ad secundum

dum exierat : ut ala alicis ala est , ales autem ala ales dicitur : scientia , sciti scientia , scitum uerò scientia scitum .

(AD aliquid sunt .) Quæ ad alia referuntur , eoq ; ipso aliud non me accipiunt . Sed magna pars eorum , aut caret nominibus , aut cum aliis communia habet . Et sunt duo , relatiuum & correlatiuum .

(ALIORVM dicuntur .) Genitiuo casu , ut seru⁹ domini seruus .

(VEL quomodo libet aliter .) Id est , alio quouis casu , ut scientia scibilis scientia , & scibile scientia scibile . Itè uirt⁹ , bene affecti animi uirtus : & animus bene affect⁹ uirtute bene affectus .

(SED oportet aptè .) In conuertendo sumenda sunt propria correlatiua , ut ala , & alatum , auris & auritum : quæ si desint , fingenda sunt nomina .

(DOCTRINA .) Nomine relatiuum est , re qualitas : sicut uirtus & uitium .

Actio est , qua cum quicquid agit , in eo quod subijcitur , agere dicitur . Actioni sex partes subijciuntur : Generare , corrumpere , augere , diminuere , alterare , loco mouere . Horum singulis species subiectæ & indiuidua , hominè uerbi causa , uel hunc hominè generare , aut corrumpere . Crementi uerò & diminutionis species sunt , in longum , latum , & profundum . Indiuidua hac longitudine , uel latitudine , uel altitudine id facere . Alterationis , calefacere , albefacere , cæteraq ; huiusmodi . Extremi generis , aliqua specie secundum locum motus mouere , ut sursum , deorsum . Actio actioni nonnunquam contraria , ut , incendere , extinguere : quare magis ac minus suscipit , sed illud præcipue actionis , ut in motu sit . Omnis enim actio in motu est , et omnis motus in actione seruetur . Passio est actionis effectus . Eius partes sunt , generari , corrumpi , & cætera quæ actionis esse dicebantur , non ut agunt , sed ut patiuntur . Vbi est , quæ à loci circumscriptione procedit corporis locatio : non est enim idem locus & ubi : nam locus est in eo quod capit : ubi uerò in eo quod circumscribitur . Huic categoriæ nihil est contrarium , quemadmodum nec loco . Et species eius , loci species sunt , non ut locantis , sed ut locati .

Quan

- Quando.** Quando est, quæ relinquitur ex tempore rerum affectio. Id diuiditur in præteritum, instans, & futurum, quamuis nihil horum sit. Nam cū hæc tria tempora sint, quando tempus non est, sed affectio rei quæ fuisse, uel esse, uel futura dicitur.
- Situs.** Situs, est partium quædam positio ac ordinatio, qua stantia, sedentia, aspera, læua, & huiusmodi dicuntur. Eius species sunt accubitus, sessus, asperum etiam & læue, non ut tactu iudicantur, sed ut positione quadam partium inter se constituuntur. Positio non suscipit magis & minus, quam obrè nec contrarium: nec enim stare aut sedere contraria sunt, ne uni plura contraria sint. Et quoniam de quocunq; dicitur unum contrariorum, & alterū. Nam stare de nonnullis dicitur, de quibus sedere rectè non dicitur. Habere dicuntur circa quæ aliquid adiacet: haberi uerò, ea ipsa quæ adiacēt. Huius species, armatum esse, annulatū esse. Suscipit autem habere magis & minus, quia etiam contrarium, non ut habitum, sed ut priuationem, ut armatus, inermis. Et cum multis modis dicatur, quos Aristoteles enumerat, sex sunt. Habere qualitatem, ut disciplinam: quantitatem, ut proceritatem: quæ circa corpus uel corporis partem sunt, ut uellem, annulū: membrū, ut manū habere: aut in uase, ut modius habet triticum: possessionem, ut domum: aut etiā uxorem, & uxor uirum habere dicitur: qui modus omnium alienissimus est: nihil enim aliud quàm simul habitare, ostendere uidetur: è quibus omnibus tertius solum modus huius est categoriæ. Opponi aliud alij quatuor modis dicitur: ut ad aliquid, quomodo duplum, dimidium: ut contraria, sicut album, nigrum, uirtus, uitium: ut habitus & priuatio, sicut uisus, cæcitas: auditus, surditas: motus, quies: ut negatio & affirmatio, ut sedet, non sedet. Contraria sunt, quæ in eodem genere posita, plurimum distant.
- Eorum

Eorum alia mediata, alia immediata. Mediata dicuntur, quorum uidelicet alterutrum non est necesse susceptibilibus inesse, ut album uel nigrum esse corpus quodlibet, necesse non est: poterit enim rufum uel flauum esse. Sanum uero aut ægrum esse necesse est animal, quare sanum & ægrum immediata sunt. Priuari uero dicuntur, quæcumq; ea re carēt, quæ cum inesse nata est, si cum inesse potest, non inest: nec enim uel catulus uisu, uel puer dentibus, antequam habere possit, priuatus esse dicitur. Prius & posterius quatuor modis dicitur: Natura, tempore, ordine, dignitate. Natura id prius est, à quo uerti nō potest cōsequētia, ut, si currit, mouetur: quia nō retro fit, si mouetur, currit: mouere enim quàm curre prius est. Tēpore autē, ut Romulus antē, quàm Camillus fuit. Ordine, ut exordium in oratione, narratione prius. Dignitate, ut homo brutis, consul prætore. His quinque In prædicamentis accedit apud Aristotelem, quem etiam natura consistere opinatur. Is est cum eorū quæ mutuo se cōsequuntur, unū alterius causa est, ut si homo est, uera est qua hominem esse asserimus, oratio. Item homo & risibile, pater & filius. Simul duobus modis, tempore ac natura dicitur. Tempore simul sunt, quorum generatio ac corruptio in eodem est tempore. Natura, quæcumque mutuo se consequuntur, cum neutrum alterius causa sit, ut duplum, dimidium. Et quæcumque genus aliquod diuidunt, ut gressibile, uolatile, animal diuidunt. Motus species sunt sex, generatio, corruptio, crementum, diminutio, alteratio, loci mutatio. Et generatio corruptioni, & crementum diminutioni opponitur, & quies in loco, mutationi quæ per locum inest, cui etiam opponitur in contrarium locum mutatio, ut quæ ad inferiora est, ei quæ ad superiora est. Alterationi similiter in qualitate quies motui opponitur, qui uel ex eadem qualitate, uel

te, uel in oppositam qualitatem est, ut, in albedine quies ex albedine, uel in nigredinē motui opponitur. Verūm de prædicamentis satis. Nunc de Syllogismo dicendum.

Actio est, qua cum quicquid agitur.) Definit actionem Porceranus, interprete Hermolao, his uerbis: Actio seu factio est forma per quam in materiam subiectā denominamur uel agere uel facere. Requirit enim omnis actio subiectum in quod tendit, atque id pati dicitur: ut qui secat, in eo quod secat, dicitur secare.

(A C T I O actioni contraria est.) Actiones quæ ex contrariis nascuntur qualitatibus, inter se quoque contraria sunt, ut ex calore calefacere, & frigore infrigidare est.

Passio. (P A S S I O est actionis effectus.) Actio omnis passionem efficit, quare effectum actionis passionem esse oportet. Cæterum hoc loco ambigere quis posset, ad quā categoriā spectent ea uerba, quorū actio intra se cōsumitur: ut ambulare, proficisci, saltare, uociferare, loqui, currere, natare, uolare. In his enim manifestus est motus: quare aut actionē, aut passionem significabunt. Aperta huius rei erit dissolutio, si modò uiderimus unde hæc uis mouendi oriatur: & animā esse quæ moueat, corpus uerò impelli & agi. Ita in huiusmodi uerbis actionē passioni coniungendam esse clarū est. Sic in arboribus crescere, in rebus surdis cadere, ascendere, pati est & agere. Ea quoque uerba quæ ad sensum referuntur, audire, gustare, uidere, actionis uoce passionem significant. Commendent etiam pueri memoriæ nomina quæ grammatici uerbalia uocant, quoniam modò actiuam, modò passiuam habēt significationem, ad utranlibet categoriam pertinere.

*Questionis
cuiusdā dis
solutio.*

Vbi. (V B I est, quæ à loci circūscriptione procedit.) Ex hoc prædicamēto ea est denominatio, qua dicitur quippiā alicubi fieri, esse, fuisse, aut fore: ut, fuit Cæsar in Gallia, Vtiæ se interemit Cato, bellū geritur in Pannonia. Vel, ut rudius dicatur, quodcūq; respondemus interrogāti, ubi res sit, aut geratur.

(Q V A N D O est quæ relinquitur ex tēpore.) Id est, denominatio, quæ à tēpore oritur, ut, antè fuit Homerus, quā Hesiodus, & prius uer quàm ætas: ante ouum fuit gallina: sic, obiit Olympiade quarta, anno ab urbe cōdita cētesimo, & ut Christiani loquimur, anno à Christo nato millesimo quingentesimo

fimo tricesimo secundo.

(SITVS est partium quædã positio.) Situs est totius corporis uel partium in corpore dispositio. Hic in animalibus uarius esse potest: rebus inanimatis unus tantum est, ut iacet terra, seu pendet potius: stant montes, cautes, saxa, scopuli, arbores: pendet aer, ignis, astra. Et in artificialibus, stant turres, domus, templa, iacent aræ, lacunaria pendunt. In animalibus plures situs sunt, ueluti nunc stant, sedent, iacent, curua, recta, prona, supina. Singulis etiã partibus suus est situs; ut uultus humi defixus: facies ad cœlum uersa, brachia expansa aut cõiuncta, pedes compositi aut diducti. In summa, tota corporis modulatio huc referenda est, à qua poëta pithos nonnunquam sumunt: ut,

Obstupui, steteruntque comæ, uox faucibus hæsit. Et:

Tendebat brachia supplex. Item:

Tendens ad sidera palmas.

Huc etiam refer gestum, quem in Oratore suo Cicero & Fabius uolunt, ut sunt status erectus, celsus, & cætera.

(HABERE dicuntur circa aliquid quæ adiacent.) Habere significat in præsentia uestibus aut armis aut ornamento aliquo cinctum esse, ut cinctus gladio, munitus thorace, galea, ferro, toga, annulo, torque. Vocabula huius prædicamēti primogenia non admodum multa sunt: ipsa enim uestium aut armorum uocabula ad qualitatis prædicamentum spectant. Hic uerò sic fingimus brachatum, togatum, armatum, torquatum, quæ concreta sunt: abstracta uerò forent huiusmodi, brachatura, cinctura, & cætera.

(SVSCIPIT autem habere magis & minus.) Comparari possunt uocabula huius categoriæ, ut armatior eques pedestre, & ueluti cataphractus, & uestitior Sarmata quàm Indus, & cui pallium quàm cui lacerna.

(QUI modus omnium alienissimus est.) Per iocum ab Aristotele uidetur dictum hunc esse alienissimum habendi modum, ut si quis non coniugem, sed dominam habeat, aut parum fidam: ueluti Martialis in Candidum ludit:

Omnia solus habes, hoc me puto uelle negare.

Vxorem sed habes, Candide, cum populo.

Et cuidam obiectum quòd illum haberet scortum: interpretatio tamen Aristotelis nullum iocum respicit.

(O P P O N I aliud alii quatuor modis dicitur.) Oppositio hic pro rerum simplicium pugnantia accipitur, quam sic definiunt: Oppositio pugnantia est duorum nō permittentium se in eodem respectu eiusdē. Huiusmodi Cicero cōtraria uocat, & quę in scholis contraria dicūtur, ipse aduersa appellat:

(T E M P O R E simul sunt.) Corruptionem addere nihil est necesse, nec addidit Aristoteles. Simul enim dicimus esse geminos. Item aliquando simul dicuntur fuisse aut esse, quorum nec ortus, nec interitus in eodem tempore est: ut simul fuere Cicero & Hortensius, Virgilius & Horatius.

(L O C I mutatio.) Huic speciei propriē motus uocabulum competit, reliquis mutatio magis. Nam ē bono malum, seu uiuente mortuum factum, non motum, sed mutatū dicimus.

L A T O M.

(A C T I O.) Est motus agentis, qui in subiecto explicatur. Passio, qui in subiectū recipitur. Hęc sex ultima prædicamēta ad naturā relatiōis pertinet, sed separātur: quia quę ad aliquid sunt, nascūtur ex substātiarū, quantitatū, & qualitātū cōparatione: hęc autē ex motu, loco, & tēpore, quę accidunt corporalib⁹ substātiis. Vnde & extrinsecus ueniētia dicūtur.

(O P P O N I aliud.) Hęc uocantur postprædicamēta, quòd natara posteriora sint, & prædicamentis accidant, quare etiam posterius cognoscenda.

DE SYLLOGISMO.

Syllogismus est oratio, in qua ex ijs, quę posita sunt, aliud necessario consequitur. Syllogismorum quidam prædicatorij, quidam conditionales. Prædicatorius est, qui propositionibus constat prædicatorijs: qui si tribus enuntiationibus absolvitur, perfectus est: si uerò duabus, imperfectus est, & enthymema. Hic perfectum completum & absolutum: imperfectum, incompletum ac inabsolutum idem intelligimus. Syllogismus perfectus tribus constat enuntiationibus & tribus terminis. Terminorum, unum minorem: alterum, maiorem: tertium, medium appellamus. Hos in syllogismo bis sumi necesse est: nam aliter ē tribus terminis

Termini in
syllogismo
1265.

nis tres conficere enūtiationes nō possumus. Medius ergo est, qui cūm his ante conclusionem sumatur, in ea tertio re peti nō potest. Maior uerò is est, qui in conclusionē prædi- catur. Minor uerò qui in cōclustione subijcitur. Enūtiatio- num quibus syllogismus constat, unam maiorē proposi- tionem, alterā minorē, tertiam conclusionē nuncupamus. Ma- ior propositio est, quæ ex maiore & medio termino cōstat. Minor est, quæ ex minore & medio termino constat. Conclu- sio est, quæ præmissis duabus propositionibus, maiore atq; minore, necessario consequitur: in ea cūm rectè infertur, maior terminus: cūm non rectè, minor prædicatur, quod quinq; modis primæ solummodo accidit. Syllogismorū tres figuræ: Prima est, in qua medius terminus subijcitur in ma- iore, & in minore prædicatur, quamuis contrā fieri & so- leat & possit. Secunda est, in qua medius terminus semper prædicatur. Tertia est, in qua medius terminus semper subij- citur. Quas ob res patet figurā nihil aliud esse, nisi termi- norum ordinem. Modus in syllogismo, propositionum series est, & sunt omnes decem & nouē: nouem primæ, quatuor secundæ, sex tertiæ figuræ. In hisce ea uerba ponamus, quæ & uulgò feruntur, & totam hanc rem præ oculis ponunt. Nam etsi barbariem quandam resonare uidentur, apertius tamen atq; breuius omnia tibi subijcient.

Propositiones
syllogismi.

Figura.

Modus.

Barbara, Celarent, Darii, Ferio, Baralipon,
Celantes, Dabitis, Fapesmo, Fisesomorum,
Cesare, Gamestrès, Festino, Baroco, Darapti,
Felapton, Disamis, Datisi, Bocardo, Ferison.

Artis syllogisti-
ca uocabula.

In his (ut uides) uerbis quatuor uocales reperiuntur, qua- rum A uniuersalem affirmatiuam significat, E uniuersa- lem negatiuam, I particularem affirmatiuam, O particu- larem negatiuam. Quare barbara primum modum primæ

Vocales quid
significent.

Barbara.

e
figu

figura è duabus affirmatiuis uniuersalibus eiusdem qualitatis & quantitatis conclusionem inferre significat: ut,

Bar Omne animal est substantia,

ba Omnis homo est animal: Ergo,

ra. Omnis homo est substantia.

Substantia, A animal, Homo.

Nota

Signi Omnis.

Signi Nullus.

Signi Aliquis.

Signi Aliquis non.

Resupina, hoc modo, Z D Z D indirectè colligere significant. Eodem pacto in cæteris omnibus, ubi rectè illata conclusio est. Præterquam in quinque postremis primæ indirectè, in quibus minor terminus de maiore prædicatur in conclusione: uerbi gratia, baralipton.

Substantia, Animal, Homo.

Baralipton.

Ba Omne animal est substantia,

ra Omnis homo est animal: Ergo,

lip. Quædam substantia est homo.

Cesare.

Cesare significat in primo secundæ figuræ mō, ex prima uniuersali negatiua, secundæ affirmatiua uniuersali, negatiuam uniuersalem inferri, hoc pacto: Risibilis.

N

O Ce- Nullus asinus est risibilis,

sa- Omnis homo est risibilis. Ergo,

re. Nullus homo est asinus.

Af.N. Homo.

D A R A P T I.

In tertia figura per Darapti ex duabus affirmatiuis uniuersalibus particularē affirmatiuam inferri hoc pacto: Ratione uti. Q. Animal.

O

O Da Quilibet homo ratione uti potest.

ra Omnis homo animal est: Ergo,

Q. pi Quoddam animal ratione uti potest.

Homo.

Homo.

Ex his palā est, nihil ex duabus negatiuis uel particularibus euenire: & quatuor conclusionū genera, primis quatuor modis inferri, quorū etiā duo secūda, duo tertia figura concludit, illa dupliciter negatiuā, hæc similiter particularē dupliciter. Quare patet semper conclusionē deteriori propositionū inherere. Sed figuras & modos syllogismorū facile intellectos iri non dubito. Verum quoniam quatuor ^{Reductio syllo-} primi modi primæ figuræ, principatū inter alios obtinet, ^{gismorum.} aliorū modorū omnium diligens ad eos solet fieri reductio. Ea fit duobus modis. Per conuersionē ac cōmutationē propositionū, nōnunquā & per impossibile: id est, cū ad contradictionem alicuius concessæ, is qui cum disputamus, cōpellitur: ac per conuersionē quidē quo pacto fiat reductio, cōsonantibus quæ in uerbis iā scriptis sunt, breuiter percipere possumus. Nam cū quatuor primæ dictiones ab B, C, D, F, incipiāt, quæcūq; ab B, incipiunt uerba, ad primū: quæ ab C, ad secundū: quæ ab D, ad tertiū: quæ ab F, ad quartū modum primæ figuræ reducendum esse significant. Præterea ubicūq; S, litera scripta est, propositionē ostendit, quæ uocali signatur, eam quidē quæ immediatē præcessit, conuertendā esse simpliciter: P, uerò litera per accidēs: M, autem ^{Artificiū redu-} propositiones, quas præmissas appellant, sic immutādas ^{cendi syllogis-} significat, ut prima secundæ, secunda primæ locum occupet: quæ omnia ut apertius pateat, exēplis uti nō alienum est. Fapesmo ad Ferio reducitur, cū ab eadem litera utraque dictio incipiat. Fiat ergo syllogismus in Fapesmo sic,

Animal, Homo, Lapis.

Fa Omnis homo animal est,
 pes- Nullus lapis homo est: Ergo,
 mo Aliquod animal lapis non est.

e 2

Et

Et quoniam P litera, primæ syllabæ, S uerò secundæ inheret, prima propositio per accidens, secunda simpliciter primò uertentur. Deinde quoniam M quoq; adscriptum est, altera in alterius locum transferenda est, sic:

Lapis, Hon o, Animal.

re Nullus homo lapis est,

is Quoddam animal homo est: ergo

o. Quoddam animal lapis non est.

terum eadem conclusio illata per primam in quarto modo est: & huius reductionis, quæ per conuersionem fit, Proprium est, eandem conclusionem quemadmodum illius quæ per impossibile dicitur, alicuius contradictorium inferre. uerum de ea post. Nunc alia exempla cõgeramus; Camestres in Celarent reducitur conuersione simplici secundæ, quoniam S, post uocalem secundæ syllabæ sequitur, & transpositione propositionum, quoniam M, scriptum in dictione est: ut,

Ca Omnis homo animal est,

re Nullus lapis animal est,

is. Nullus igitur lapis homo est.

Contendis non sequi, idq; si aliquo illorũ quatuor (quoniã probatiores sunt) inferretur, nõ dubitares. Præponas igitur secundam conuersam simpliciter, sic:

ce Nullum animal lapis est,

sa Omnis homo est animal:

re. Nullus ergo homo lapis est.

Quæ conclusio etiam si simpliciter conuertatur, erit illi eadem cui assentiri non poteris.

Homo

Homo Q. Animal. Item Darapti in Darij sic:

Da Quicquid ridet, homo est.
 ra Quicquid rider, animal est,
 psi. Quoddam ergo animal homo est.

Secunda uertatur per accidens, quoniam P post secundæ syllabæ uocalem consequitur, sic:

Da Quicquid ridet, homo est,
 ri Quoddam animal ridet,
 i. Quoddam ergo animal homo est.

Ac per conuersionem quidem reductio quo modo fiat, ^{Reductio per impossibile.} ex his patet. Per impossibile uerò, secundæ figuræ quatuor modi sic reducuntur: Primam propositionem reducendi syllogismi, primam collocamus. In secundo loco contradictorium ponimus conclusionis, ex quibus infertur contradictorium secundæ propositionis, quæ iam concessa ac data fuit. Ita compellitur is, quo cum disputamus, uel asserere duo contradictoria simul posse esse uera, quod est impossibile, uel priori conclusioni assentire. Hoc igitur pacto primus secundæ in quartum primæ.

Ce Nullus lapis homo est,
 sa Quicquid ridet, homo est:
 re. Nihil ergo quod ridet, lapis est.

Huic conclusioni tu non assentis, erit ergo contradictorium eius uerum: quare fit syllogismus in quarto primæ, sic:

Fe Nullus lapis homo est,
 ri Aliquid quod ridet, lapis est:
 o. Aliquid ergo quod ridet, homo non est.

Dedisti autem quicquid ridet hominem esse: das ergo impossibile, id est, duo contradictoria simul esse uera. Sic

e 3 igitur

igitur primus in quartum primæ, secundus in tertium, tertius in secundum, quartus in primum reducitur. Nam quoniam reducēdi syllogismi maior, id est, prima etiam in eo relinquenda in quem reducitur, deinde oppositū conclusionis in secundo loco ponendum est, primam syllabam dictionis primæ figuræ sume eiusdem uocalis, & oppositum conclusionis secundæ syllabæ aptes diligentius, & uidebis aperatissime in quem unusquisq; reduci debeat. Ex prima oppositione igitur secundæ figuræ, & opposito conclusionis per hanc reductionem oppositum secundæ iam datæ propositionis in prima figura infertur. In tertia uerò primo loco conclusionis oppositum collocamus: deinde ipsam secundam propositionem secundo loco adhibemus, ex quibus sequitur in prima figura primæ propositionis reducendi syllogismi uel contradictorium uel contrarium. Quare primo quanta & qualis sit contradictoria conclusionis considera, & uocali primæ syllabæ alicuius dictionis, quæ in prima figura sit, sic accommoda, ut secunda propositio secundæ syllabæ conueniat. Ita reducitur Darapti in Celarent, Felapton in Barbara, Disamis in Celarent, Datisi in Ferio, Bocardo in Barbara, Ferison in Darii, hoc modo primus in secundum:

Omnis homo rationalis est,
Omnis homo animal est:
Quoddam igitur animal rationale est.

Cui si non assentis, erit id uerum:

Homo.

Ce Nullum animal rationale est,
la At omnis homo animal est:
rent. Nullus ergo homo rationalis est.

Sed

Sed omnem hominem esse rationalem, iam datum est:
erunt ergo duo contraria simul uera, quod est impossibile.
Item quartus in quartum:

Omnis homo animal rationale
est,
Aliquis homo albus est:
Quoddam ergo Album, animal
rationale est.

Homo Quod si non sit, ergo id est:

- Da Nullum album, animal rationale est,
ti Aliquis homo albus est,
ff. Aliquis ergo homo animal rationale non est.

Sed datum est omnem hominem esse animal rationale:
dantur ergo duo contradictoria simul uera, quod impossi-
bile est. Non ignoro duos quoque postremos primæ, in Ana- Analytica
lyticis in duos priores conuerti, uerū id ipsum difficilius est, rum libro
et parū ad propositum nostrū, idcirco negligemus. Et hæc priorū pri-
quæ de reductione diximus (magis ad excitanda ingenia, mo, ca. xij.
quàm quòd ad dicendū multum pertineāt) dicta sunt. Hæc
de prædicatorio syllogismo sufficiant. Plura si quis uelit, ex
aureo fonte hauriat. Aristotelis uolumina euoluat: nos (ut
instituiamus) ad conditionales præceptionem transeamus.

DE syllogismo prædicatorio. Absoluta ea parte quæ ele-
menta artis cōtinet, aliā tradit Trapezūtius, quā Græci
πρῆξις, nos iudicii partē dicimus, in qua argumētatio doce-
tur. Ea est oratio, qua p̄bationē rei p̄bādæ accōmodamus p̄
necessariā cōclusionē, cuius quatuor species facit Aristot. Syl-
logismū, Inductionē, Exemplum & Enthymema: inter quæ
principatū obtinet syllogismus, ad quē reliquæ ueluti ad ca-
put fontis referūtur. Dicitur autē syllogismus à Græco *συλλο-
γισμῶν*, quod computare, colligere & ratiocinari significat.

(SYLLOGISMVS est oratio.) Posita, id est, data, cōces-

sa, ac admissa. Est enim apud Aristotelem *τιβέντων τιθών*, id est ad uerbum, quibusdam positus: Gellius uertit, consensus & cōcessis. Ut enim *τιθόναι* apud Græcos, sic Latinis positū, pro cōcesso ac dato usurpatur: sic Cicer. lib. de Finib. iij. Quoposito & omnium cōsensu approbato. Et paulò post: His, inquit, ita positus, sequitur magna cōtentio. Est igitur syllogismus, cū ex duobus pronūtiatis cōcessis, tertium necessariò colligitur ut, omnes stulti insaniunt. Auari omnes sunt stulti. Hæc duo si admiseris, sequitur, uelis, nolis, auaros omnes insanire.

*Ratiocina-
tio quot par-
tibus cōstet.*

Q V I si tribus enuntiationibus absoluitur.) Cicero lib. j. de Inuentione, perfectam ratiocinationem contēdit quinque partibus constare. Propositionem enim atque eius confirmationem duas partes facit, simili modo assumptionē ac illius rationem. Quintam deinde, quam complexionem uocat. Fabius autem in tripartito manet. Vide utrumque; latius, & Trapezuntium libro tertio Rhetorices.

(S I uerò duabus, imperfectus.) Imperfectum syllogismum Aristoteles uocat, cuius conclusio per se non satis est euidens, ut sunt omnes, qui in secunda & tertia figura colliguntur, quorum cōclusiones si cū proteruo altercatore agas, per syllogismos primæ figuræ sunt confirmandæ. Trapezuntius imperfectum ait se uocare, qui nec completus nec absolutus est, id est, cū altera propositionum desideratur: perfectum uerò, in quo duæ propositiones & conclusio sunt. Sic & Aristoteles enthymema imperfectum uocat syllogismum, quòd propositione constet & consequente.

*Terminus
medius.*

(S Y L L O G I S M V S perfectus tribus constat.) Materia syllogismi sunt tres termini, qui singuli bis sumi debent, ut propositiones totidem fiāt, quot termini. Est uerò terminus unus, qui medius dicitur: hic sumitur ante conclusionē bis, semel in prima propositione, & semel in secunda. Ob id etiam communis uocatur, & causa cōclusionis, quòd per eum sciatur quomodo maior terminus cum minore conueniat aut discrepet. Maior terminus est, qui cum medio sumitur in prima propositione. Minor, qui cū medio in secunda sumitur, & qui in cōclusionē si directè concluditur, maiori subiicitur: ut hic,

*Maior.
Minor.*

Omne animal habet sensum,
Mundus est animal:
Igitur Mundus habet sensum.

Med

Medius seu cōmunis terminus, est animal: bis enim sumitur ante conclusionē. Habere sensum maior: Mūdus, minor.

(E N U N T I A T I O N U M quibus syllogismus cōstat.) Pronuntiatorū quibus syllogismus componitur, nō sunt eadem apud omnes nomina. Nam primū alii propositionem, ut Cicero: Alii intentionem. Rodolphus expositionem appellat. Secundam assumptionem, cōcorditer uocat. Vtranq; Aristoteles *πρότασις*, sed primā maiorē, quod maior terminus in ea sumatur: secundā minorē, à minori quoq; termino. Vltimam uerò *συμπλοκή*, Cicero complexionem, Fabius connexionem uocat. Propositionem sic finit Cicero: Est, inquit, *Propositio*, per quā breuiter locus is exponit, ex quo omnis uis oportet emanet ratiocinationis. Estq; ueluti locus cōmunis & *θεσις* quædam: id est, generalis sententia, à qua Fabius etiam argumentationis initiū esse uult, ut Tyrannos omnes licet impune occidere. Omnis loquacitas odiosa est. Artes discuntur exercitatione. Assumptio est per quam id quod ex propositione ad ostendendum pertinet, assumitur. ut *Assumptio*. Sophistica est loquacitas. Dialectica est ars. Cōplexio, & ut uulgo *Conclusio*, est, per quam id quod conficitur propositione & assumptione, breuiter subiicitur, ut, Dialectica igitur exercitatione discitur. Sophistica odiosa est.

(S Y L L O G I S M O R U M tres figuræ.) Figurarum uarietas ex eo nascitur, quod medius terminus nūc in utroq; subiicitur, nunc prædicatur, nūc in uno prædicatur, in altero subiicitur. Quare figura nihil aliud est, quàm mediū termini legi- *Figura*. tima & artificialis dispositio. Prima est quando medius terminus in prima subiicitur, & in secunda prædicatur, autore Aristotele: quod nisi fiat, erit ubi ex ppositionibus ueris, falsum colligas: ut in secundo modo primæ figuræ, hoc pacto,

Nulla auaritia est effusio.

Omnis effusio est uitium:

Igitur nullum uitium est auaritia.

(Q U A M V I S contra fieri solet & possit.) Sæpe incidet in syllogismos ubi terminus medius in prima propositione prædicatur, & subiicitur in secunda, quales omnes illi apud Macrobiū lib. secundo Somnii Scipionis, quibus probatur animæ immortalitas: ut,

Anima seipsam mouet,

Quod se ipsum mouet est immortale:

Anima igitur est immortalis.

Et apud Ciceronem quinto de Finibus:

Bonum omne laudabile est,

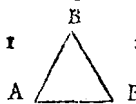
Laudabile honestum est:

Igitur bonum honestum est.

Propter hoc genus syllogismi quidam quartam figuram faciunt, de qua quid censendum sit, paulò post dicemus.

(BARBARA, Celarent, &c.) His uocabulis ars syllogistica exprimitur, quas excogitauit primus Græcè Alexander Aphrodisæensis in singulis figuris, ut γράμματα ἑρπαι: γραφίδι. Vide eius commentaria in primum priorum. Latet in his uocibus tota ratiocinandi peritia in omnibus figuris. Primæ figuræ seruiunt dictiones, quæ duobus prioribus uersibus continentur: sed quatuor tantum primæ legitimos ac usitatos modos faciunt. Est autem harum dictionum usus efficere in singulis modis legitimam ratiocinationem, cui rei seruiunt uocales quatuor, A, E, I, O, quarum in singulis syllabis una reperitur. Quare si in prima syllaba sit A, significat maiorem syllogismi fore uniuersalem affirmatiuam: si E, uniuersalem negatiuam: I, particularem affirmatiuam: O, particularem negatiuam. Pari ratione secundam syllabam dictionis secundæ seu minori propositioni accommodabis, & tertiam conclusioni: si plures fuerint syllabæ quàm tres, hæc otiosæ sunt. Vocabulum igitur Barbara, primum modum primæ figuræ significat, in quo syllogismus fit è maiore, minore, & cõclusionem uniuersali affirmatiua. Nam quæuis syllaba habet uocalem A.

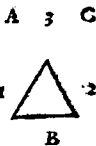
A	B	C	Bar	Omne honestum est laudabile,
			ba	Omne bonum est honestum: Ergo,
			ra.	Omne bonum est laudabile.

Schematum uerò quæ apposita sunt hic intellectus est, solent enim in his se pueri torquere. Si figura rotundis lineis cõstat, & triplici uertice, primus uertex seu cornu maioris termini locus erit, secundus medi, tertius minoris. lineis uerò seu spatii primum, maiorem propositionem, secundum minorem, tertium quod utrumque continet, cõclusionem. Estque hoc schema tantum primæ figuræ: Si triagli species est, cuius basis supina iacet, uertex supremus medium terminum significat, inferiorum unus maiorem terminum, alter minorem: la-

tera

tera propositiones possident. Estq; id schema secundæ figuræ. Triangulus superiori cōtrarius infimo angulo mediū terminum significat, reliquis maiorē & minorē: quemadmodū signauimus & elemētis, quorū A maiorē terminū, B mediū, C minorem: & numeris ex quibus 1 propositionis, 2 assumptionis, 3 conclusionis locum significat. Secundus modus primæ figuræ & reliqui omnes, cuiusmodi propositionibus constabunt, ipsæ dictiones satis docent: ob id exempla tantū apponemus, quibus breuitatis gratia Trapezūtius supersedit.

C E L A R E N T.

Ce Nullum honestum est turpe,
la Virtus omnis honesta est: ergo,
rent. Nulla uirtus est turpis.

Tertius modus & quartus conclusionem efficiunt particularem: Prior affirmatiuam, posterior uerò negatiuam: uocabula sunt Darii & Ferio.

D A R I I.

Da Malum omne fugiendum est,
ri Quædam uoluptates malæ sunt: ergo
i. Voluptates quædam sunt fugiendæ.

F E R I O.

Fe Nemo sapiens animi ægritudine afficitur.
ri Fortis sapiens est:
o. In fortem igitur ægritudo cadere non potest.

His adiiciuntur quinque modi, quibus indirectè seu præpositè concluditur, uidelicet dum maior terminus in conclusione minori subiicitur: ut,

Omne animal est substantia,

Omnis homo est animal:

E quibus inferendum erat sic:

Igitur omnis homo est substantia.

Pro qua ea subiicitur quæ ex hac sequitur per accidens facta cōuersione, Quædā substantia est homo. Horum primus est, quādo ex maiore & minore uniuersali affirmatiua, colligitur particularis affirmatiua: uocabulum est Baralipton. Secundus, qui significatur per dictionem Celantes: sic colligit,

Ce Nulla temperantia est uitium,

lan Omnis frugalitas est temperantia:

tes. Igitur nullum uitium est frugalitas.

*Possēt hic
syllogismus
uniuersalis
uideri.*

*Modi indire
ctè concludentes.*

In qua conclusione minor terminus, qui cum medio in assumptione sumebatur, de maiore prædicatur. Reducitur hic modus ad secundam primæ figuræ, conclusione uersa simpliciter. Nam ex quibuscunque præmissis, seu è quocunque antecedente conclusio quæpiam sequitur, ex iisdem conuersa inferri potest. Veluti ex quibus hoc sequitur: Nullum honestum est turpe, ex iisdem & illud: Nullum turpe est honestum. Canon Dialecticorum est, quod rata alicuius argumentationis sequitur consequens, sequitur ex eiusdem antecedente. Porro hic colligendi modus admodum rarus est Indirectam uerò conclusionem & illam opinamur rectè uocari, quæ ueræ conclusioni proxima est, siue quæ ex ea sequitur, non quidem conuersione, sed affinitate ueritat,

Omne bonum est expetendum.

Omnis uirtus est bonum.

Manifesta conclusio est: Omnis uirtus est expetenda.

Pro qua illam subicere licet: Virtus non est fugienda; aut, uirtus est colenda. Meminit huius Cicero lib. 1. Inventionis de argumentatione. Martianus Capella hanc conclusionem ait uocari *συμπέρασμα*, quod est confinis conclusio. Verùm Aristoteles ea uoce pro qualibet conclusione utitur. Tres reliqui modi indirecte concludentes, cuiusmodi sint docent hæ uoces: Dabitur, Fapesmo, Fisesfomorum. Secundæ figuræ quatuor sunt modi omnes negatiui: nihil enim in hac figura ex duabus affirmatiuis, aut maiori particulari, necessariò sequitur. Vocabula sunt, Cesare, Camestres, Festino, Baroco.

C E S A R E.

Ce Nulla avaritia laudabilis est,
 fa Omnis parsimonia laudabilis:
 re. Ergo nulla parsimonia est avaritia.

C A M E S T R E S.

Ca Omnis improbus miser est,
 me Nemo sapiens miser est:
 stes. Ergo nemo sapiens est improbus.

F E S T I N O.

Fe Nullus tyrannus Remp. rectè administrat,
 sti Augustus Remp. bene administravit:
 no. Igitur Augustus non fuit tyrannus.

B A R.

B A R O C C O.

- Ba Qui ex Deo sunt. uerba dei audiunt.
 ro Iudæi Christi uerba audire noluerunt:
 co. Iudæi igitur ex Deo non sunt.

Tertia figura sex modos habet, quibus illud propriū est, conclusionem semper efficere particularem, & minorem affirmatiuam habere. Vocabula sunt, Darapti, Felapton, Disamis, Datisi, Bocardo, Ferison.

D A R A P T I.

- Da Omnis uirtus labore paratur,
 ra Omnis uirtus honesta est:
 pri. Igitur honesta quædam labore parantur.

F E L A P T O N.

- Fe Nemo Græcorum Barbarus est,
 lap Omnes Græci mendaces sunt:
 ton. Ergo quidam mendaces non sunt Barbari.

D I S A M I S.

- Di Quidam Germani sunt fortes.
 fa Omnes Germani sunt ebriosi:
 mis. Ergo quidam fortes sunt ebriosi.

D A T I S I.

- Da Omnis uoluptas delectat,
 ti Nonnullæ uoluptates sunt perniciosæ:
 si. Ergo quædam perniciose delectant.

B O C A R D O.

- Bo Non omne bellum fugiendum est,
 car Omne bellum calamitosum est,
 do. Ergo quædam calamitosa non sunt fugienda.

F E R I S O N.

- Fe Nulla uirtus nocet.
 ri Est uirtus quæ in dando consistit:
 son. Ergo dare aliquid nihil nocet.

Quicumque præter dictos modos finguntur, omnes ἀνομολόγητοι. Sunt qui tribus prædictis quartam figuram adiiciunt, in qua medius terminus prædicatur in maiore, & subicitur in minore: ut,

Socrates est homo,
 Homo est animal:
 Socrates igitur est animal.

Fortassis hac ratione moti, quòd huiusmodi ratiocinationes non infrequentes sunt, ut apud Macrobium secundo commentariorum super Somnium Scipionis:

Anima semper mouetur,

Quod semper mouetur, est immortale:

Anima igitur est immortalis.

Et apud Ciceronem quarto de finibus:

Bonum omne laudabile est,

Omne laudabile honestum:

Igitur omne bonum honestum. Et alibi,

Sapientes sunt fortes,

Fortis non afficitur ægritudine:

In sapientem igitur non cadit ægritudo.

Postremò apud Aristotelē ipsum, & in cōmentariis Græcorum super eum, ferè semper hoc pacto colligitur. Nos hoc genus argumentationis etsi syllogismo proximum est, non tamen planè syllogismū, sed soriten, seu gradationem existimamus. nihil enim uetat cū sic inceperis: Socrates est homo, homo est animal, ad quartam uel quintā, uel sextā etiam propositionem peruenire, ut tamen genus argumentationis non mutetur, ut Socrates est homo, homo sensum habet, quod sensum habet animal est, animal uiuū corpus, corpus substātia: Socrates igitur substātia est. Quam argumentationem nemo rectè syllogismū uocauerit, etsi Macrobius aceruum illum propositionū de anima *ἀνωγών* dixerit syllogismū. Omnis enim syllogismus tribus enuntiationibus, nec pluribus perficitur. Rectius igitur cū Cicerone, ubi ad cōclusionē gradibus quibusdam peruenitur, Soriten, seu aceruum uocabimus. Verū si syllogismum esse contendas, ubi ex duabus tātū propositionibus gradatione cōiunctis, (ut, homo est animal, omne animal est substātia) cōclusionem collegeris, nihil repugno, modò in huiusmodi syllogismis minorē primo loco, maiorē secūdo meminerimus positam. Non enim semper (ut Cicero admonet) à propositione incipiēda est ratiocinatio: sed ab assumptione aut cōclusionē etiam, quod apud Aristotelē non infrequens est. Nam in hoc syllogismo,

Clodius insidiator est,

Omnis insidiator iure occiditur:

Clodius igitur iure occisus est:

Est quidem talis medii dispositio, qualem in quarta fingunt: sed maior secundo loco, & minor primo posita est. Quasi in suum ordinem redigas: ut, omnis insidiator iure caeditur, quæ natura ipsa propositio est. Deinde assumptio sit, per quam id assumitur, quod ex propositione ad ostendendum pertinet: Clodius est insidiator, igitur iure occisus est: primam figuram agnosces. Hæc prolixius ostendimus, quo admone remus iuuentutem, ut si quando medius prædicatur in prima, & subiicitur in secunda, aut gradationem quandam esse, aut assumptionem propositionis, & propositionem assumptionis loco positam esse meminerit.

(VERVM quoniam quatuor primi modi.) Superius meminimus secundæ & tertiæ figuræ syllogismos imperfectos haberi, quod non satis euidenter concludant. Quare ut necessaria quoque uideatur in his conclusio, omnes ad primæ figuræ modos quatuor reducuntur. Est autem reductio duplex: una, quam ostensiuam uocant: ea sit cōuersione propositionum, & transpositione, ut scilicet maior minoris, & minor maioris loco ponatur. Cæterum ut sciatur quis modus secundæ & tertiæ, ad quem modum primæ figuræ reducatur, notabis consonantem dictionis initialem. Quæ si B est, fiet reductio ad primum modum, scilicet, Barbara: si C, ad Celar: si D, ad Darii: si E, ad Ferio. Omnes enim ex his quatuor unam habent initialem. Deinde teneadum est, si S, ponatur in dictione, debere propositionem cōuerti simpliciter, quæ notatur uocali, quam S, continuo sequitur: si P, per accidens. M, uerò transpositionem propositionum significat: & si C, in dictione reperitur præterquam in principio, modum illum non posse hoc genere conuersionis ostendi. Verum ut quale sit quod dicimus clarius cernatur, uniuersam rem spectandam oculis subiecimus. Secundæ figuræ modi reducuntur ad modos primæ, hoc pacto, ut sequitur: Primus quidem, cuius uocabulum est Cesare, ad secundum modum primæ figuræ, cum quo prima litera conuenit, conuersa simpliciter maiore: sequitur enim primam syllabam S.

C E S A R E.
Nulla arbor est
animal,
Omnis homo

Versa simpl.

C E L A R E N T.
Nullum animal
est arbor,
Omnis homo est
est ani

est animal:ergo
Nullus homo
est arbor.

Secundus uerò ad secundum primæ, minore & conclusio-
ne conuersis simpliciter, & transpositis præmissis: M, enim
in dictione positum est:

C A M E S T R E S.

Omnis homo est
animal,
Nulla arbor
est animal: ergo
Nulla arbor
est homo.

ma- simp.
conuer. neur

animal:ergo
Nullus homo
est arbor.

C E I A R E N T.

Nullum animal est
arbor,
Omnis homo est a-
nimal:ergo
Nullus homo
est arbor.

Tertius in quarum maiore conuersa simpliciter:

F E S T I N O

Nulla arbor est
animal;

Aliquis homo est
animal:ergo

Aliquis homo non
est arbor.

uerfa simpl.

F E R I O.

Nullum animal
est arbor,

Aliquis homo est ani-
mal:ergo

Aliquis homo non est
arbor.

Modus quartus Baroco hac ratione nõ reducitur: sed alia,
de qua paulò pòst, atque ob id in dictione C, positum est.
Cæterum primus modus tertiæ figuræ ad tertium primæ,
minore conuersa per accidens.

D A R A P T I

Omnis homo est
animal,

Omnis homo est
substantia

Ergo quædam substan-
tia est animal.

Verf. per accid.

D A R I I.

Omnis homo est
animal.

Quædam substantia
est homo:

Ergo quædam substan-
tia est animal.

Secundus tertiæ in quartum primæ, minore conuersa per
accidens.

F E L A P T O N

Nullus homo
est arbor,

Omnis homo

Verf. per accid.

F E R I O.

Nullus homo est
arbor.

Quoddam animal
est ani

est animal:
Ergo quoddam animal
non est arbor.

Tertius in tertium primæ , maiore & conuersione uersa simpliciter, & transpositis præmissis.

DISAMIS

Quidam homo
est animal,
Omnis homo est
substantia:

conuer.
ma.
n.
duy

Ergo
Aliqua substan-
tia est animal

Ver. simpl.

Quartus in tertium minore uersa simpliciter:

D A T I S I

Omnis homo est
animal.

Quidam homo est
substantia:

Ver. simp.

Ergo quædam sub-
stantia est animal.

Quintus hac reductione nõ ostenditur. Sextus uerò ad quartum primæ figuræ, minore conuersa simpliciter.

F E R I S O N

Nullus homo est
arbor.

Quidam homo est
animal: Ergo

Ver. simp.

Quoddam animal
non est arbor.

est homo:
Ergo quoddam animal
non est arbor.

D A R I I .

Omnis homo est
substantia,
Quoddam animal
est homo:

Ergo
Quoddam animal
est substantia.

D A R I I .

Omnis homo est
animal,

Quædam substan-
tia est homo:

Ergo quædã substan-
tia est animal.

F E R I O .

Nullus homo est
arbor.

Quoddam animal
est homo: Ergo

Quoddam animal
non est arbor.

(P E R impossibile uerò.) Ad impossibile ducimus, cum *Reductio ad impossibile.*
falsum ostendimus, quod sequitur ex contradicente illius quod probare uolumus, ac proinde ipsam contradicentem esse falsam. Docet enim dialectici (inquit Cicero.) si ea quæ rem quampiã sequuntur falsa sunt, falsam esse illam ipsam quam sequantur. ut, peccata non sunt paria. Hoc si uelimus per impossibile probare, accipiemus illius contradicentem, quæ est, peccata sunt paria. Deinde sic, si hoc uerum esset, dicemus, omnia æqualiter *Argumentatio ab incõmoda*

f pu

punirentur. Hoc autē falsum esse docent leges, quæ gratius parricidam quàm adulterum puniunt. Igitur falsum est illud ex quo sequitur, nimirū peccata esse paria. Et si hoc falsum, illud uerum est, peccata non sunt paria. Crebrum hoc genus argumentandi Aristoteli, nec rarum Ciceroni, præsertim de Finibus & in Tuscul. quæstionibus: inueniuntur & apud Euclidem multæ ἀποδιφείς eiusdem formæ. Quare puer huius reductionis non erit rudis. In syllogismis uerò reducēdis aut probādis (uidetur enim magis noua esse probatio, quàm necessaria collectionis examen) sic adhibebitur. In secūda figura si syllogismus factus fuerit, sumetur conclusionis illius cōtradicens, loco minoris, syllogismi futuri cū maiore, ex quibus fiet syllogismus in prima figura, cuius conclusio erit contradicēs illi minori, quam aduersarius in priore syllogismo concesserat. Quare cogitur priori conclusioni assentire, aut id negare quod antè datum est atque concessum; ut hic:

C E S A R E.

Ce Nulli auari sunt fortes.
 sa Omnes Germani sunt fortes.
 re Ergo Germani nulli sunt auari.

Admittit ille cum quo agis propositionem & assumptionem, sed negat conclusionē. Credat igitur necesse est quosdā Germanos esse auaros. Hanc sumam minorem cum maiore superioris syllogismi, in hunc modum,

F E R I O.

Fe Nulli auari sunt fortes,
 ri Quidam Germani sunt auari: Ergo
 o. Quidam Germani non sunt fortes.

Iam sic age. Atqui in priori syllogismo concessum fuit, omnes Germanos esse fortes: quare priori cōclusioni, uelis nolis, cogeris assentire, aut duas contradicentes esse simul ueras, quod fieri non potest.

(PRIMAM syllabam dictionis primæ figuræ.) In aliis exemplaribus legebatur absque ullo sensu in hunc modum: Primam syllabā primæ syllabæ sumes eiusdem uocalis, &c. Restitui autem ex eo quod sequitur, ubi hoc ipsum docet in tertia figura. Estq; hic sensus: Si cognoscere uelis quis modus secundæ figuræ; ad quem modum primæ figuræ reducatur: accommodabis maiorem syllogismi reducendi alicui primæ syllab

Secunda figu.
 s. e. modi. redū

syllabæ dictionis in prima figura, deinde oppositum conclu- *cuntur ad mo-*
 sionis secundæ syllabæ, ut maior propositio in Cesare qua- *dos prima fi-*
 drat cum Celareit, uel cum Ferio, sed oppositum conclusio- *gura-*
 nis in Cæsare est particularis affirmatiua. Hæc autē secundæ
 syllabæ respondet in Ferio, non in Celarēt: quare primus se-
 cundæ figuræ modus, in quartū primæ reduci cognoscitur,
 Camestres ad Darii, Festino ad Celarēt, Baroco ad Barbara.
 In tertia figuræ scitur similiter, nisi quod hic contradictoriū
 conclusionis syllogismi reducēdi, respōdere debet primæ syl-
 labæ dictionis in prima figura, & minor syllabæ secundæ, ut
 in Ferison cōclusionis cōtradictoriū est uniuersalis affirma-
 tiua: hæc quadrat primæ syllabæ in Barbara uel Darii, sed mi-
 nor in Ferison tantū accommodatur secundæ syllabæ in Darii.

(N O N ignoro duos quoque postremos primæ in analy-
 ticis.) Philosophia est uniuersalium, ob id modi particulares
 primæ figuræ reducunt ad modos uniuersales secundæ figuræ,
 & hinc rursus facta reductione ad modū uniuersalē primæ
 figuræ: Darii em̄ ad Camestres, & Ferio ad Cesare p̄ impos-
 sibile quidē si sumat̄ contradictoriū cōclusionis cū maiore, ē
 quib⁹ infertur oppositū minoris in secūda figura. Deinde re-
 dit ad primæ figuræ secūdū modū cōuersione ac trāspōsitiōe
 oppositiōnū. Docet hoc Arist. in si, primæ resolutionis prioris.

(N E C E S S A R I O .) Id est, necessitate consequentiæ, L A T O M
 nōn consequentis.

(E X tribus tēminis.) Duo sunt ex quæstione, & abeunt
 in cōclusionem. Tertius extra sumitur per aliquem locum
 inuentionis, & ducitur ex ipsa quæstione. Et hic est medius
 in syllogismo, qui cōnectit partes quæstionis in propositio-
 nibus, ut itidem coniungi possint in cōclusionem.

(Q U A R E patet semper conclus.) Conclusio semper de-
 teriore propositio nūm imitatur, ut si qua propositio nūm
 fuerit negatiua uel particularis, & conclusio talis erit.

D E P R O P O S I T I O N E cōditionali.

Cōditionalis propositio est, quæ plurium ca-
 tegoricarum iunctione conficitur. Oratio ea
 triplex est: quæ Si, rationali particula, quæ
 Vel, disiunctiua, quæ copulatiua Et, aut par-

f 2 tibus

tibus consimilibus iungitur. Omnis conditionalis duabus
Antecedens. partibus constat, antecedente & consequente. Antecedens est,
Consequens. quo posito, aliud sequatur necesse est. Consequens est, quod
 esse necesse est, si id, cuius consequens est, præcesserit, quod
 etiam annexum appellatur. Hæ igitur partes, in rationa-
 li quidem (quam & proprie conditionalem appellant) or-
 dine quodam naturæ inter se referuntur, atque ideo sic no-
 bis descriptæ sunt. In copulatiua & disiunctiua non natu-
 ra, sed eius qui dicit iudicio disponuntur. Rationalis, siue
 conditionalis proprie, si negatiua est, uerane an falsa sit, ex
 affirmatione, remota negatione (ut omnes conditionales)
 cognoscitur. Non si tu es homo, tu es asinus: hæc uera est,
Negatiua quoniam affirmatio falsa. Est autem negatiua hypothetica,
Hypothetica. quæcumq; negandi aduerbium conditionis particula statim
Affirmatiua. præpositum habet. Affirmatiua uera est, si consequentis op-
 positum antecedenti repugnat: falsa uero, si non repu-
 gnat: ut, si homo est, animal est: non enim potest homo esse,
 cum animal non sit. Id præceptum iam dictum ad omnes,
 quas iuniores consequentias, Cicero simplices conclusiones,
Locorū natu- Græcè ἐνθυμηματῶν appellant, examinandas, recte con-
ra in iudican- sequantur an non, plurimū ualeat. Est tamen & alia ratio,
da argumēta- qua uerane sit an non rationalis, perspicimus, & com-
stione. munitis ei cum conclusione simplici, locorum uidelicet uis
 atq; natura, qua genus speciem sequitur, effectus causam,
 adiunctum id cui adiungitur, & cætera quæ aut se inuicem,
 aut una ex parte consequuntur: Quæ omnia rationis nota
 in conditionali adiecta, ipsarum rerum non solum ui, ue-
 rumetiam ordine antecedunt, & consequuntur. Quare ut
 altius res hæc tota, pluraq; alia recte intelligantur, omnium
 locorū, uis, ordo, differentia percipienda. Hæc de rationa-
 li. Copulatiua uera ea est, si utraque pars uera. Falsa uero,

si &

si & utraque pars eius falsa, & si altera falsa. Disiunctiua autem, cum uarietas in eo consistat, ut semper pars altera uera falsa uel sit, cum ambæ non possunt ueræ simul esse uel falsæ, necessariò eas res semper continet, quarum alteram esse necesse est: ut esse, non esse: dies, nox: ægrotus, sanus: præterea uiuere, mori: uigilare, dormire in animalibus, cæteraq; huiusmodi, inter quæ tertium dari non potest: nam in alijs rebus conficta distinctio formã tantum disiunctiuæ, non uim possidet. Quare disiunctiuua uera, semper necessaria est, & uel contraria immediata continet, uel pugnantia: sed non semper pugnantia ueram disiunctiuuam constituunt. Hæc enim falsa est, Aut homo est, aut animal non est: sequitur enim ex ea, quicquid homo non est, id animal non esse, quod falsum est. Falsum autem ex uero sequi non potest, quanuis uerum ex falso potest: quare in contrarijs immediatis (appellamus autem contraria, opposita omnia præter relatiua) in his igitur disiunctiuua semper uera est, & in repugnantibus, si termini sunt æquales. In terminis uerò inæqualibus uidetur quidem, sed non est: quod ut facilius diiudices, quid ponit attende. Ponit enim disiunctiuua omnis uel primam partem solã, uel primæ partis oppositum per rationalem notam consequenti coniunctum: uerbi causa, aut dies est, aut lux non est: hæc ponit uel esse diem, uel si dies non est, lucem quoque non esse: quod cum falsum sit, disiunctiuua quoque falsa est. Illud præterea tenendum est, è prædicatorijs ac simplicibus propositionibus, quarum uterq; terminus nomen continet, conditionalem fieri. Et omnem rationalem, quæ uerbo esse repetito constat, simplicem ac categoricam, si quis hinc uerbũ auferrat quod illi accessit, & si, rationalem particulam: ut, Homo est animal, si homo est, animal est. Sed nec categori-

Canon de dis-
 iunctiuis iudi-
 candis.

cas in conditionales transire, in quibus uerbum solum prædicatur, ut homo est, homo legit, homo disputat: nec conditionales ad categoricarum simplicitatem peruenire, si partim prædicata diuersa, aut si idem repetitum sit: ut, si currit, mouetur: si peperit, cum uiro cõcubuit: præterea, si homo uiuit, animal uiuit: nam si dies est, lux est, simplex fieri potest, & omnes eiusmodi similes. Ad hæc, omnis connexa propositio duabus constat categoricis, uel affirmatiuis uel negatiuis, uel altera affirmatiua, uel altera negatiua, quæ ex re quatuor fiunt connexarum species, hoc pacto: Si dies est, ergo lux est: si nec illud, nec hoc: Si dies est, nox non est: si non illud, hoc igitur.

Quatuor
modi condi-
tionalium af-
firmatiua-
rum.

NEOMA. **C**ONDITIONALIS propositio est.) De propositionibus & syllogismis hypotheticis, ut in præsentia hypothese accipimus, Aristoteles in iis quidam libris, qui extant, nihil scriptum reliquit. Cicero in Topicis modos quosdam præter institutum indicauit, quos post eum Boëtius homo in philosophia peracutus, in commentariis super Topica Ciceronis latius explicauit: cuius præceptionibus Trapezuntium adiutum esse satis apparebit illi, qui quartum & quintum commentariorum librum cum hac parte contulerit. Accipitur autem *ὑποθετικόν*, seu conditionale, pro quouis pronuntiato connexo, id est, ex duobus simplicibus composito: ut, neque bonum est uoluptas, neque malum. Si prudentia est, uirtus est, & dies est, & lux est. Quod quidem satis quadrat, ubi cõiunctione, si, duæ simplices propositiones coniunctæ sunt. In aliis hoc nomen uidetur parum congruere, nisi in his cõditio aliqua dicatur latere: ueluti uir est aut mulier, intelligitur si homo est. Sanum aut ægrum est, sed non nisi animal fuerit. Copulatiua autem nõ uidetur conditionis egere, ut cælum mouetur, & terra quiescit. Sin autem perfecta fuerit copulatiua, implicitam quoque habebit conditionem: ut dies est, & lux est: nam sic intelligitur, si dies est, lux est.

(CONSEQUENS est quod necesse est.) Hæc uerba in omnibus exemplaribus, quæ quidem nobis uidere contigit, desiderabantur, sine quibus hunc locum mutilum esse, quis

non

non uidet? Quòd autè à Trapezūtio ita ut nos restituumus scriptum sit, satis docet ea Boëtii finitio cōsequētis, quæ est lib. iiii. Commētariorum super Top. Cic. ex quo Trapezuntius ea ferè desumpsit, quæ docet de cōditionali prōpositiōne. Est autem sensus finitionis id uocari cōsequēs, qđ antecedente posito necessariò cōsequitur. Nec refert priorēne an posteriore loco ponatur: ut, dies non est, nisi sol supra terrā sit. Posterior pars huius antecedens est, prior consequēs. Vocatur etiā cōsequens Ciceroni annexū, quo loco sic ait: Cūm id quod annexum est, negaris, ut id quoq; cui fuerit annexū negandū sit, secūsus appellatur concludendi modus.

(HÆ igitur partes in rationali quidem.) Has finitiones antecedentis & cōsequentis ostēdit rectius competere partibus prōpositiōnū, quæ proprio nomine conditionales dicuntur, hoc est, quarum partes connexæ sunt conditione Si. In his enim antecedens dicitur, non quidem quod priore loco ponatur, sed quod naturali ratione alterum sequatur: ut hominem animal, ratio, sermo, risus, & cætera: quorū respectu homo antecedens dicitur. Ita in hoc genero prōpositiōnum, partium ordo necessarius est. In reliquis autem copulatiuis & disiunctiuis, id antecedēs quod priore loco, hoc consequens, quod posteriore positum est, dicitur.

(RATIONALIS siue cōditionalis propriē.) Cōditionales affirmatiuæ sunt, quādo cōiunctiōni quā principalem copulā uocāt, ut sunt, aut, &, &c. eiuſdē generis, nō adhæret à fronte negatio, alioqui nihil prohibet negationē unā, aut duas etiā prōpositiōni adiunctas esse, ut tamē affirmatiua dicitur: ueluti si anima non est, homo non est: si sanū non est, ægrū est: aut homo est, aut rationē nō habet. Negatiua uerò quādo cōiunctiōni pręponit negatio, ut, nō aut bonū aut malū est uoluptas: nō si homo est, doctus est: nō & beatus est & miser. quę uerę ne an falsæ sint detracta negatione uidebit.

(AFFIRMATIVA uera est.) Ex hoc canone manifestum est, non sumi ueritatem in connexis prōpositiōnibus, è partium ueritate aut falsitate. Hęc enim uerā est, si mundus non est creatus, fuit ab æterno: partes autem falsæ sunt.

(LOCORVM uidelicet uis atque natura.) Ea cuiusmodi sit, animaduertitur ex maximis illis, quas Boëtius in singularis locis dialecticis tradidit. Hi sunt καθολοὶ κανόνες, quibus

Cōditiona-
liū ueritas
quomodo
spectanda.

docetur quam uim argumenta ducta è locis probādi aut im-
probandi habeant : ut in loco finitionis, Cuicumq; definitio
tribuitur, eidem & definitum:& cui definitū negatur, eidem
& definitio. Ex cuius loci seu maximè ui, hæ cōditionales ue-
rę sunt, Si homo est, animal rationale est: aut si animal ratio-
nale est, homo est, & cætera. sed de his copiosius in enthy-
memate dicemus.

*Copulatio-
narum ueri-
tas.* (C O P U L A T I V A uera est, si utraque pars uera est.) Co-
pulative propositionis ueritatem docet Gellius lib. xvj. No-
ctium Attic. Quod illi, inquit, *συμπελεγμένον*, nos uel coniu-
ctum uel copulatū dicimus, quod est eiusmodi: P. Scipio Pau-
li filius, & bis consul fuit, & triumphauit, & censura functus
est, & collega in censura L. Mumii. In omni autem coniu-
cto, si unum est mēdacium, etiam si cætera uera sunt, totum
mendacium (inquit Gellius) esse dicitur.

*Disiuncti-
uarum ue-
ritas.* (N A M in aliis rebus cōficta disiunctio.) Veluti, Aut cur-
ris, aut ambulas, aut bibis, aut cātas: quod autore Gellio *ω
αδτιξωγμίκον* dicitur à Græcis. Possunt tamen huiuscemodi
pronuntia uera esse ex quadam conditione, non quidem
naturæ, sed casus seu suppositionis : propter antegressam
quandā conditionē dicentis, ueluti hoc, Aut tu me ambitu
uicisti: aut mihi dignitate prælatus es. quod utrunq; falsum
esse potest: sed si alteruter magistratus creatus sit, non plus
uno uerū est. Itē quod præcipitur plures partes in disiuncti-
uis ueras esse nō posse, intelligēdum est in his, quæ duabus
tantum constant partibus. Enumerationes enim rhetoricę,
quoniam pluribus constant, sub hanc legem non cadunt.

Pugnancia. (S E D non semper pugnātia.) Pugnātia sunt, quæ simul ei-
dē competere nō possunt, ut hominem quempiā esse, & nō
esse animal: aut eūdē hominem esse, & auem, amicum es-
se, & nocere: eodē tempore Romæ esse & Interamnæ.

(Q V A N V I S uerum ex falso potest.) Docet hoc Aristote-
les libro undecimo *πρωτέρων ἀναλυτικῶν*.

(E T in repugnātibz si termini.) Dicuntur repugnancia
in terminis æqualibus, cum ex duobus, quæ inter se mutuò
consequuntur, alterum sumitur cum negatione, aut cum eo
quod habet negandi uim: ut homo & intellectuale, nox &
umbra terræ, uirtus & honestum conuertuntur: horum si al-
terum sumatur cum negatione, aut cum eo quod negandi
uim

uim possidet, repugnancia erunt ex terminis æqualibus. Ex his propositio disiunctiua semper est uera ac necessaria: ut, homo est, aut intellectu caret. nox est, aut umbra terræ non est. uirtus est, aut honestum non est. Repugnantes termini inæquales sunt, dum ille qui altero latior est aut angustior, cum negatione sumitur: ut hominem esse nec animal, iustitiam abiq; uirtute: nec solum tales, sed quicumque superiore membro non continentur. Huiusmodi uerò & si pugnantia etiam sunt, non tamen disiunctiuam ueram efficiunt: ut homo est, aut animal nō est: dies est, aut lux nō est: animal est, aut uita caret. falsæ sunt disiunctiuæ.

(P O N I T disiunctiua omnis uel primam partem solam.) Regula est, qua licebit fictas disiunctiuas, & quæ formã tantum imitatur, à ueris secernere. Legebatur autem in exemplaribus ueteribus coniunctam, fœminino genere, id quod sensum huius periodi omnino turbabat. Quare sic intelliges, eam solū esse uerã disiunctiuam, cui primæ partis oppositum per coniunctionem, si, aptè consequenti coniungitur. Quo examine hanc falsam inuenies, aut dies est, aut lux non est. Sume hic primæ partis oppositum, dies non est, cōiunge consequenti sic, si dies non est, lux non est: iam hanc falsam inuenis. aliunde enim lumen esse potest. Sic illud, aut homo est, aut animal non est, examina iuxta præscriptum canonē, si homo non est, animal non est, falsum etiam hoc est, quare & illud, aut homo est, aut animal non est.

(I L L V D non est, in quo uerba omnia resoluuntur.) Hæc clausulam totam superesse existimo, quam si omittas, clarū erit quod præcipitur. Videtur autem fuisse fragmentum cuiusdam interpretationis, primū in margine appositum, deinde à librario per inscitiam Trapezūtii uerbis interpositū.

(S I partim prædicata diuersa uerba sunt, aut idem repetitum sit: ut, si currit, mouetur; si peperit, cum uiro concubuit.) Prædicata in conditionalibus sunt duo, unum antecedentis, alterū cōsequentis: ut, si homo currit, mouetur. antecedentis prædicatum est currit, consequentis mouetur: Subiecta nanque intelliguntur in uerbis finitis, in quibus nominatiui intelliguntur. Hæc autem diuersa sunt, igitur ea conditionalis, prædicatoria non fit, nisi alterutrum abiiciatur. Abieci-

tiose duplicabantur, ut in aliis locis nonnullis etiã fecimus. Quod si quis omnis facti mei rationem requirat, cõferat ue tera exemplaria quæ inemendata satis circumferuntur, cum nostro labore.

Repugnantiã. (AD hæc omnis connexa propositio duabus constat categoricis.) Indicat Trapezuntius quatuor esse formas conditionalium, quæ omnes affirmatiuæ dicuntur. Nam ea negatiua tantum est, quæ coniunctioni, si, præpositam negationem habet. Prima forma, ubi ambæ partes sumuntur absque negatione, ut, Si dies est, lux est. Secũda huic cõtraria, Si lux non est, dies nõ est. Tertia ex priore affirmatiua, reliqua negatiua: ut, si dies est, nox non est, Quarta quæ huic cõtraria: ut, si nox non est, dies est.

LATOM. ORDINE quodam nature. Ordine naturæ, quia natura ita cohærent, ut ordinem peruertere non liceat. In cæteris autem licet.

(DISIUNCTIVÆ autem cum.) Disiunctiua uera est, cuius altera pars tantum uera est. falsa autem, cuius utraque pars uera uel falsa est. Ex quo intelligitur, disiunctiuam ueram, si certæ ueritatis esse debeat, semper necessariò inter contraria immediata esse, alioqui forma magis erit disiunctiua, quàm quòd uim eius obtinet.

(SI termini sunt æquales.) Termini æquales sunt qui inter se conuertuntur, ut homo & rationale, qui repugnantes erunt si alteri negationem addas, uel oppositũ eius sumas, ut homo & irrationale, loqui & non loqui.

(PONIT enim.) Id est, sumit.

(CONDITIONALEM fieri.) Si addatur conditionalis particula, & uerbum repetatur.

Verũ quoniam propositiones (quas repugnãtes diximus) tertium conditionalium modum condunt: de his nunc differemus, si prius quæ repugnantia dicantur, exposuerimus. Repugnantia dicuntur quæ ita inter se conferuntur, ut quod unũ contrariorũ cõsequitur, reliquo cõtrario cõparatur: uel cum unius partis oppositũ, alteram partẽ natura consequitur. Nam cũ amicus & inimicus cõtraria sunt, quoniã nocendi studiũ inimicitias consequitur: si quis
ami

amicum studere ut noceat dicit, repugnantia dicit. Repugnans itaque propositio est, quæ repugnantibus terminis aut partibus connectitur. Terminis categorica repugnat, Categorica repugnans. ut si dicas inimicum prodesse inimico: partibus, conditionalis: quæ si duabus affirmatiuis coniungitur, adiecta, si ex duabus negatiuis, dempta negatione posterioris partis repugnans est. Sin ex altera parte affirmatiua, altera negatiua, conditionalis composita est, siue negationem demamus, siue alteri quoque parti negationem apponamus, repugnantia efficiuntur: hoc pacto, si dies est, lux non est: hæc repugnans propositio est, quoniam pugnantibus constat partibus: nam lucem non esse noctem esse consequitur: nox autem diei opposita est. Quare si pugnantia sunt, quoties quod contrariorum alterum sequitur, alteri iungitur, diem esse & lucem non esse, pugnantia sunt. Est autem repugnans propositio, quæ ex his constituta est. Hæc ergo, si dies est, lux non est, quæ eas partes continet, repugnans est. Item si animal non est, homo non est: ex hac repugnans fit, si posteriori parti negatio dematur, atque ita dicatur: si animal non est, homo est. Huius propositionis partes sunt pugnantæ, quoniam oppositum unius alteri natura iungitur: est enim animal, si homo est, si dies est, nox non est: quod si non est dies, nox est. In his (ut diximus) siue alteri quoque parti negationem adicias, siue eam quæ inest tollas, pugnantæ facies: utraque enim pugnantia est, si dies est, nox est: & dies non est: & nox non est. Nam & noctem esse oppositum eius sequitur, quod est diem esse. Sequitur enim, si dies non est, noctem esse: & noctem non esse, si dies est, sequitur: diem autem esse, ei opponitur quod est, diem non esse: pugnant igitur partes, ergo repugnantæ sunt & propositiones. Sed de connexis propositionibus hætenus. Nunc de syllogismo

Syllogismi mo dicamus. *Syllogismi* quos conditionales Latine uel *pro-*
conditiona positiones appellare possumus, tribus constant partibus,
les. propositione, assumptione, cōclusionē. Horum septem sunt
 modi, quorum tres ē rationali, quatuor ē disiunctiua et
Primus copulatiua oriuntur. Primus modus est, cum primū assu-
modus. mitur, ut annexum concludatur, hoc modo:

Si homo est, animal est,
 Atqui homo est:
 Animal igitur est. Item:
 Si animal non est, homo non est,
 Non est autem animal:
 Non est igitur homo.

Secundus Secundus est, cum annexum in assumptione tollitur, ut id
modus. quoque quod antecedit tollatur, hoc pacto:

Si homo est, animal est,
 Atqui animal non est:
 Nec homo igitur. Item:
 Homo non est, si animal non est,
 Atqui homo est,
 Igitur animal est. Item:
 Si dies est, nox non est,
 Sed est hoc:
 Non illud igitur. Item:
 Si sanus non est, ægrotat,
 Atqui non ægrotat:
 Sanus igitur est.

Tertius Tertius est modus, cum propositionis negatiuæ condi-
modus. tionalis, quæ repugnantibus aut contrarijs constat parti-
 bus, antecedens affirmatur, ut annexū tollatur, hoc modo:

Non si homo est, animal non est,
 Atqui homo est,
 Animal igitur est. Item:
 Non si repudiata est, uxor est,
 Sed repudiata est:
 Vxor igitur non est.

Significant autem huiusmodi negatiuæ propositiones,
 impos

impossibile omnino esse, si antecedens est, quod consequens sit, unde & conclusionem necessariam semper inferri demonstrant. Diximus autem e contrarijs uel repugnantibus consistere partibus huius tertij modi propositiones, quoniam quae aliter se habent, syllogismum nullum constituunt, neque impossibile significant, posito antecedente non esse consequens. Quare syllogismum inde nullum facimus, sed qui contra fieri posset, eum destruimus, ut pro Milone Cicero. Nisi uero aut ille dies, in quo Tyberius Gracchus est caesus, aut ille in quo Caius, aut in quo arma Saturnini, non si e republica oppressa sunt, rempublicam tamen non uulnerauerunt. Nam cum possent aduersarij Milonis dicere, si e republica fuit caedes Clodij, rempublicam non uulnerauit: uulnerauit autem rempublicam, quoniam aduersus eam facta est, ut senatus decreuit, non fuit igitur e republica, ut Milonis defensores innuere uidentur. Cicero, non si e republica fuit caedes Clodij, rempublicam tamen non uulnerauit, opponit: cuius sensus est, ut diximus, antecedente dato, non sequi esse uel non esse quod annexum est: idque probat tribus exemplis, quorum primum (ut in formam suam separatim redigatur) id est, non si e republica Tyberius Gracchus oppressus est, ille dies in quo caesus est, rempublicam non uulnerauit. Alterum, non si Caius e republica oppressus est, ille dies in quo caesus est, rempublicam non uulnerauit. Tertium, non si arma Saturnini in illo die quo caesus est, e republica oppressa sunt, rempublicam tamen non uulnerauerunt: quod si haec ita se habent, potest & Publius Clodius e republica caesus esse, & rempublicam tamen uulnerasse, cum nulla sit uis in libera ciuitate inter ciues suscepta non contra rempublicam. Haec diximus latius, ut ille locus, qui subobscurior est (cum multa in unum contorta oratione confundat) recte intelligatur, uel

Cicero pro
Milone.

Repugnans
in negati
ua duplex
usus.

ut ex hoc etiã intelligas, quã rudes, quãq; ignorantes il
li sint, qui sine artificio præclaros oratores scripsisse cõten
dunt: quare si quis artificij expertes eos intelligere uelit, is
ad nucleũ cum nullo pacto peruenire possit, quasi insanus
contemnendus esse uideatur. Duplex ergo negatiuæ huiusce
modi conditionalis sensus est: Vnus, ex quo tertium cõditio
nalem syllogismorum modum cõstituiumus: alter, ex quo nul
lum facimus ipsius syllogismũ, sed aut factum diluimus, aut
ne fiat prouidemus. Prioris exemplum, non si dies est, lux
non est: id est, non sequitur, si dies est, quin lux sit. Poste
rioris, non si dies non est, lux non est: id est, non sequitur
non esse lucem, si dies non est. Item, non si homo est, albus
est: non enim sequitur album esse, si homo est. Ita primus
sensus in ijs, quæ ex contrarijs uel repugnantibus constat,
alter in reliquis habetur.

NEOM. **R**EPUGNANTIA dicuntur, quæ ita inter se conferuntur.)
Repugnantia sunt, teste Cicerone, quæ cohærere non
possunt, ut si quis dicat hominẽ nõ esse animal, auarum esse
pium, sapientes infelices. In his prædicati oppositũ subiecto
uerè iungitur, ut sapiens est felix, auarus est impius, homo est
animal. Quæ propositiones si prædicatoriz sunt, repugnant
terminis, id est, subiecto & prædicato: sin cõditionales, par
tibus, id est, antecedente & consequente.

(SYLLOGISMI quos cõditionales Latinè.) Syllogismos
cõditionales asserit propositiones etiam dici, fortè ob hanc
rationẽ, q; propositio syllogismi (teste Martiano) plenũ ar
gumentũ, & plenũ id de quo quæstio est, cõtinet: siue q; tam
assumptio: quã conclusio (nihil enim extrinsecus sumitur.) in
propositione cõtineantur, & nõ rarò sola propositio pro in
tẽgro syllogismo sumitur. Quanquam etiã hic locus depra
uatus uideri possit, & sic legendus: Syllogismi hypothetici,
quos cõditioales appellare possumus, tribus cõstãt partib⁹.

Primus (PRIMVS modus est, cum primum assumitur.) Appellant
modus. inquit Cicero, dialectici eam conclusionem argumenti, in
qua

qua cum primum sumpseris , consequitur id quod annexum est, primum conclusionis modū. Exempla sunt: Si dies est, lux est. Est autem dies: antecedens hic assumitur: sequitur, igitur lux est. Item, si non est lux, dies quoque non est, colligere eodem modo, Nō est autem lux, igitur nec dies. Quod si secundum assumpseris, aut antecedens sustuleris, non fiet syllogismus, nisi in terminis equalibus, id est, qui se mutuò cōsequuntur, ut, si nox est, umbra terræ est: ubi si secundam sumpseris, primum sequitur, aut si hoc sustuleris, secundum quoque tolleretur. In aliis uerò non eodem pacto se habet.

(HOMO non est, si animal nō est.) Ponitur hic consequens priore loco, antecedens uerò posteriore: quod infra fieri posse admonuimus. Significant autem uerba tollere & ponere, nō idem quod negare & asserere. Est enim tollere, oppositū antecedentis uel consequentis adhibere, id est, si negata erat pars aliqua in propositione, negationē tollere: sicut absq; negatione, illi negationem accommodare, ut si lux nō est, dies non est: tollitur consequens, sic: Est autem dies: & antecedens quoque, igitur est lux. Ponere uerò, est immutatum relinquere. Vocatur hic modus Ciceroni à consequentibus, quem ad modum superior ab antecedentibus.

Tollere.

Ponere.

(TERTIVS modus est, cum propositione.) A repugnantibus hic dicitur, quod propositionem pugnantibus partibus constare oportet, ut si homo est, animal non est, cui ut uera efficiatur, negatio additur, qua significatur omnino fieri nō posse ut consequens sit, si antecedens est: ueluti, nō si homo est, animal non est: hoc est, impossibile est non esse animal, si sit homo. Fit uerò modi huius ratiocinatio, quando antecedens affirmatur, id est, cū negatio quę conjunctioni præposita est, abiicitur, deinde tollatur annexum, ut, non si lux non est, dies est: sic assumes. Lux autem non est: consequens tollendum est sic, dies igitur non est.

(DIXIMVS autem è contrariis uel repugnantibus.) Si tales sunt partes quę nec pugnant, nec necessario cohærēt, ut hominem esse & iustum, & doctum quempiam esse, ac eundem bonum: in huiusmodi, conditionalis negatiua tantum significat non esse necessarium, id est, posse esse aut non esse consequens, si sit antecedens: ut, nō si ad illum ueniebat hæres, idcirco ab eo occisus est: Nō si tu me dignitate superasti ego

ego te ambitu uici: Non si homo est, iustus est. Harum propositionum usus est, quando ostendere uolumus aduersarii argumentū esse ad rem probandam parum efficax, nec posse sequi ex eo id quod intendit, ut in coniecturalibus. In sylua hominē sepeliuisse uisus es, occidisti igitur: sic negabit, Non quicumque alterum in syluis sepelit, eundem occidit. potest enim id efficere pietas. Talibus autē propositionibus in hoc modo nihil colligimus, sed tantum obstitimus aduersario.

(V T pro Milone Cicero.) Ut locus hic rectē intelligatur, alius quædam repetēda sunt. Cicero in oratione ea longē pulcherrima, qua Miloni (quod Clodium infidiantem in uia Appia occidisset) patrocinatus est, statim post exordium, aut (ut Fabio placet) in ipso exordio tres aduersariorum obiectiones, quibus tota defensio inualida reddebatur, confutauit. Quarum præcipua fuit (reliquas enim ex ipso Cicerone cognosce) ea præiudicatio, qua Senatus eadē in uia Appia factam cōtra rempublicam esse decreuit. Quo senatuscōsulto ipsum quoque occisorem Milonem præiudicio damnatum fuisse, eius aduersarii dicebant. Refutat id Cicero uera interpretatione sententiæ, qua docet senatum iudicasse per eadē illam uulneratam quidem esse rempublicam, non tamen per eum qui fecit: ostendens exemplis & iudicatis, crimen quidem aliquando improbari, ut tamen autor eius absoluitur, qui uoluntatem peccandi remouit. Falsam igitur esse hanc conditionalem orator ostendit. Si e republica fuisset cædes Clodii, id est, si iure cæsus esset Clodius, res publica non esset uulnerata. Ex qua propositione si colligas in secundo modo (quemadmodum Clodiani faciebant) nō ualebit syllogismus: ut,

Si Clodius iure cæsus esset, ea cædes non uulnerasset Rempub.

Vulnerauit autem rempublicam:

Igitur non est iure occisus.

Simile enim est ac si sic colligas:

Si doctus est, improbus non est;

Est autem improbus:

Igitur non est doctus.

Cæterum Ciceronis uerba sic habent: Cur igitur incendium curiæ, oppugnationem ædium M. Lepidi, eadē hanc ipsam

ipsam cōtra repub. Senatus factā esse decreuit? Quia nulla uis unquam est in libera ciuitate suscepta inter c'ues, non cōtra repubblicam. Non enim ulla est defensio cōtra uim unquam opranda, sed nonnunquā est necessaria. Nisi uerò aut ille dies, in quo Tyberius Gracchus est cæsus, aut ille, quo Caius, aut quo arma Saturnini oppressa sunt, etiā si è repub. repub. ramen non uulnerauerunt. Legit autem Trapezuntius pro dictione etiam si, nō si: quod quanquam huic præceptioni magis cōgruat, habet tamen eundē sensum ea lectio, quā nos modò citauimus. Nā negatio illa, qua tres cōditionales negantur apud Ciceronē, latet in particula nisi, quam hoc loco accipies pro eo quod est, nō si. Erit itaq; hic sensus, si è republica fuerunt cæsi Tyberius & frater eius, & Saturnini arma oppressa, repub. non uulnerauerunt: ita quoque fieri potuit, ut Pub. Clodius iure cæsus sit à Milone, & tamē respublica per cædem uulnerata sit. Omnis enim uis est contra repubblicam, quam qui à ciuibus, aut liberis, aut suo capite arcet, iure id facit, & quidem permissu legis.

(NISI uerò aut ille dies, in quo Tyberius Gracchus.) De morte horum fratrum uide Plutarchum in uita Gracchorum, & de Saturnino apud eundē in uita Martii, & Appianum libro primo de bellis ciuilibus.

(NON si è Republica fuit cædes Clodii.) Legebatur hoc absq; negatione, cui repugnat quod dicitur, opponit: hoc est, obsistit aduersario ea propositione negatiua: Non si è republica cæsus est Clodius, repubblicam non uulnerauit. Cuius propositionis sensus est, non esse necessarium, si sit antecedens, esse consequens. Cæterum orator eam orationē nō expressit, sed in tribus illis exemplis, è quibus sequitur uis similitudinis, intellexit.

(ADVERSARIJ Milonis.) Fuerunt hi, T. Munatius, Q. Pompeius, C. Sallustius. Patroni uerò, Cicero, Hortensius, Marcus Cato, & nonnulli alii, autor Asconius.

(POTEST & P. Clodius è republica cæsus esse, & repubblicā tamē uulnerasse.) In ueteribus exēplaribus legebatur negatio ante uerbum uulnerasse, ex quo totius hic locus obscurus, & præceptis repugnās reddebatur, nos abiiciemus eā.

(TERTIVM conditionalium.) Quoniam antecedentia LATOM. tium sunt, & consequentium, & repugnantium.

(R E P U G N A N T I A dicuntur.) Repugnantia sunt, quorum oppositum unius alterum consequitur, & consequens alterius alteri opponitur.

(P A R T I B V S .) Id est, propositionibus simplicibus siue categoricis.

(A D I E C T A .) Vt si homo est, animal est. adde negationem, & dic, si homo est, animal non est.

(D E M P T A negatione.) Vt, si animal non est, homo non est. deme negationem, & dic, si animal non est, homo est.

(S I V E negationē demamus.) Vt, si dies est, nox non est. deme negationē, & dic, si dies est, nox est: uel adde alteri parti, si dies non est, nox non est, utraq; repugnans facta est.

(T O L L I T V R .) Tollere, est in oppositum mutare: Pondere, sumptum resumere.

(D I X I M V S autem è contrariis.) Multis exemplis hunc locum declarat.

(N I S I uerò aut ille dies.) Dicit Gracchum è republica occisum, & tamen rempub. uulnerasse, quoniam è Republica occidi, & rempublicam uulnerare, non repugnant, cum oppositum unius non sequatur necessariò ad alterum. Nò enim quicumque è Republica occiditur, Rempub. nò uulnerat, sed occiduntur multi è Republica, qui eam uulnerant. Pò test igitur in tali propositione antecedens esse uerum sine consequente, quod est contra legem conditionalium.

(D Y P L E X ergo negatiua.) Duplex est negatiua conditionalis, legitima, quæ ex uocibus cõtrariis cõstat: & in speciem formata, cuius partes non repugnant. Hac posteriori utimur in iudicãdo uicioso syllogismo hypothetico, hoc est, in propositione eius refellenda, ut uult Trapezuntius.

Verùm hoc tertio ratiocinationis modo breuissimè inserviunt (Cicerone teste) quæ ad Herennium ipse contraria appellat, Græci ἐνθυμημαῖα per excellentiam dicunt: nam cum omnis sententia ἐνδύμεμα Græcè dici possit, hæc maximè quæ sunt acutissima, nomen commune tanquam propriū possederunt: qua ratione Aristoteles etiam motus omnem imperfectam ratiocinationem ἐνθυμημαῖα uocat: est enim tãtò acutior absoluto syllogismo simplex conclusu

clusio, quanto brevior. Verum enthymemata rhetorum quæ acutissima sunt, nescio qua ratione impulsus Boëtius tertij modi solam esse contendit propositionem, in commentarijs, quos super Ciceronis Topica edidit, maxime cum Cicero ex contrarijs hæc conclusa dicat, & ipsa ratio nihil acutius dici ostendat, quod in se vim rationis contineat. Quare circuitu (quæ Græcè περιόδου appellamus) uti, proprium oratoris maxime, multi dicunt. Quoniam is orationis uno contextu brevi ac coacto, propositionis, rationis, ac conclusionis vim absolutior quidem ipsis verbis continens, imperfectior colligit. Ut ergo circuitus magnam idcirco vim habet, quoniam argumentationem totam brevius & occultius, & uno spiritu absolvit: sic enthymema (quo rhetores maxime laudamus, si ea facile ac copiose ubi oportet, utantur ratione) concludi credendum, quod & Cicero innuit pressius, ut pleraque solet, cum dicat ex contrarijs concludi. Quare non erit syllogismi propositio, ut Boëtius sentit, sed conclusio simul ac assumptio enthymema: quod ut apertius pateat, exemplo latius enodetur. Quos cum plures essent, uicimus, eos pauciores timeamus? Pugnātia hæc sunt utriusque ratione: & quoniam posterior pars precedentis oppositū consequitur: & quoniam precedenti posterioris oppositū annectitur: quāvis & uerba ipsa, plures, ac pauci, uincere, ac timere, cōtraria sunt. Modum uerò conclusionis hunc, tam in cōtrarijs quàm in repugnantibus fieri diximus. Quare & enthymema quod assumptione & conclusione constat, huiusmodi est: Quos cum plures essent, uicimus, eos pauciores timeamus? deinde assumamus, sed eos cum plures essent, uicimus, eos ergo pauciores non timeamus. Huius ratiocinationis assumptio in enthymemate primo, ut debet, posita est. Conclusio

uerò cum negatiuè inferri debuiffet, absq; negatione quidē, sed cum interrogatione prolata est: tenet enim plerunque interrogatio negationis uim. Ita enthymema huiusmodi ad simplicem conclusionem redire uidetur, quam (ut diximus) Aristoteles enthymema uoluit appellari. Differt tamen ab ea nō solum acuitate ac uiribus, quas maiores posidet hic modus, sed etiam quoniam uis illationis apertissima ibi, occultior hic, ac ideo animum facilius elabitur ac labefactat, quod omnium proprium est, in quibus artificium magis latet abditum. Hic autem ita recōditum est, ut non rudes solum, sed etiam qui rhetoricē profitentur ac docent, omnino fugiat, quos tamē recitius quis scētores quā rhetores appellauerit: qui & si non magis grati, quā rudes sunt, tamen quoniam cupimus hęc omnibus esse notissima, alia congeramus exempla: Qui se amicis inexorabilem præbet, is erit placabilis inimicis? Hęc oratio contrarijs partibus iuncta est, ex hac in tertio modo ratiocinatio fiet, hoc pacto, Non qui se amicis inexorabilem præbet, is erit placabilis inimicis. Sed is se amicis exorabilem præbet. Non is igitur erit placabilis inimicis, Item hoc metuere, alterum in metu non ponere. Hoc enim ita breuius in Topicis posuit Cicero, nos latius atq; apertius abfoluamus. Paucos interficere ciues metuis, totam Rempublicam interire non metuis. Hic similiter contraria, metuere, & non metuere. Omnia opposita præter relatiua sæpius contraria solent nominari. Fiat igitur ratiocinatio in tertio, sic: Non & paucos interire ciues metuis, & totam Rempublicam interire non metuis. Sed paucos interire ciues metuis, Totam ergo rempub. interire magis metuis. Magis, adiecimus, ut ostenderemus crescere nunquam enthymema, & maioris ac minoris uim acutius

sub

subostendere. Non enim quemadmodum dialectici distinctius ratiocinationis partibus postis atq; simplicius (ut in hoc opusculo docendi causa fecimus) sic oratores separatis atq; integris partibus argumentationem concludunt. Nam id ut docendi necessarium, sic ab eo qui dicit, alienissimum: sed confusis nonnunquam partibus, plerunque alijs neglectis, alijs mutatis, alijs mancis, pressius quod uolunt & acrius complectuntur. Quod & princeps ille nō solum intelligendi, sed etiam dicendi Aristoteles facit. Verū Aristoteles. qui docet, nisi rem omnem ordine suo in lucem effērat, uel quoniam ignorat, uel quoniam inuidia laborat, omnia sic confundit, ut auditores dediscant potius, quā discāt: quod ita esse hoc signo maximè perspicies, quōd cum multos annos docuerint, neminem tamen doctum effecerint. Verū id ignorantia ita fieri magis quā inuidia; id signi est, quōd nihil unquam huiusmodi homines saltem gloria sempiterni nominis scripserunt dignum. Nihil enim magis doctrinam hominis quanta sit, monstrat, quā multa rectē scribere. Quemadmodum nihil magis ignorantem hominem prodit, quā nihil ex se rectē dicere, ad aliena semper confugere, ac cum ad sua redire cogitur, labi ac concidere. Non enim memoriam (ut pueri) ostentare, sed docere debemus. Quare nos, qui hęc & docendo & scribendo in lucem proferre conamur, faciemus, qui etsi fraude ignorantia (qua multa perpessi sumus) uexati, tamen hęc studia desiderantibus, non grauabimur quale sit quod dicimus, ē Cicerone ostendere, ut ad similem diligentiam exemplo ac doctrina ceteros impellamus.

VERVM hoc tertio ratiocinationis modo.) Ciceronis NEOMA. uerba in Topicis sic habent: Ex hoc (de tertio modo conclusionis loquens) sunt illa rhetorum ex contrariis conclusa, quæ ipsi enthymemata appellant: non quōd nō omnis

sententia enthymema dicatur, sed ut Homerus propter excellentiam commune poetarum nomē efficit apud Græcos suum: sic cūm omnis sententia enthymema dicatur, quia uidetur ea, quæ ex contrariis conficitur acutissima, sola propriè commune possidet.

(QVAE ad Herennium ipse contraria appellat.) Locus est apud Ciceronem (si modò ipse horum librorum autor est) libro quarto, ubi definit hoc modo: Contrarium est quod ex rebus diuersis duabus altera breuiter & facilè cōfirmat, hoc pacto: Nam qui suis rationibus inimicus fuerit semper, eum quomodo alienis rebus amicum fore speres? Et alibi: Nam quod scis prodest, nihil igitur quod nescis obest. In his si dicendi uis animaduertatur, est syllogismi cōditionalis assumptio cum cōclusionē in tertio modo collecta ommissa propositione. Hæc enim tertii modi propositio est. Nō si quod scis prodest, quod nescis non obest. Ex eo assumatur affirmatiuè in tertio modo antecedēs hoc pacto: Id autem quod scis prodest: conclusio, Nihil igitur quod nescis obest. Item, Non si uitam Clodii nolitis iudices, mortem ulcisci debetis. Vitam autem nolitis, assumptio est: Conclusio uerò hæc, Mortis igitur non eritis ultores. Quam argumentationem Cicero elocutionis uenustate ac dicēdi fulgore ita obruit, ut qui non paulò altius inspiciat, nudam expositionem putabit. Sic enim ait: Eius igitur mortis sedetis ultores iudices, cuius uitam si putetis per uos restitui posse, nolitis.

(NESCIO qua ratione impulsus Boëtius tertii modi solam esse contendit propositionem.) In huiusmodi enthymematis Boëtius elocutionem solam attendit, ac ob id non ratiocinationes, sed propositiones tantū asserit esse tertii modi, eo quidem intelligendi modo nō malè. Sic enim quinto libro Commentariorū in Topic. Ciceronis scribit: Sed quia non totus (ut suprā posuimus) in his argumētationibus ponitur syllogismus, sed propositio, cuius assumptio & conclusio notæ sunt, & idcirco dicitur enthymema, quasi breuis animi conceptio. Hæc ille.

(QVARE circuitu quem Græcè *επιόδος* appellamus.) Cicero in Oratore *επιόδος* transfert ambitum, circuitum, compræhensionem. Item continuationem & circumscriptionem. Fabius libro nono, circunductum, & conclusionem, & clau

clausulam appellat. Habet autem *περίοδο* duplicem intellectum: unum, quo (Donato teste) significamus omnem orationis cōtextum, in quo integer est sensus, cuius partes sunt *κῶλα* & *πέμματα*, ut, O M. Druse tu dicere solebas, sacram esse Remp. quicūque eam uiolassent, ab omnibus esse ei pœnas perfolutas. Alterum uerò, quo certa cuiusdā elocutionis forma intelligitur, quā Aristoteles tertio Rhetoricorum libro sic finit: *λέγω δὲ περίεδον λέξιν ἕχουσαν ἀρχὴν καὶ τέλος αὐτῶν καὶ αὐτῶν καὶ μέγεθος ὡς ὄνομα*. id est, circuitum uoco compositionē, qua ipsa per ipsam principiū habet & finem, magnitudinemq; mediuam: hoc est, circuitus constat partibus mutuo à se dependentibus, quarum nulla extra cōtextum sententiam absoluit: quale illud est pro Milone: Postremò nisi eum diu immortales in eam mentem impulsissent, ut homo effœminatus fortissimum uirum conaretur occidere, hodie nullam Rempub. haberetis. Hoc tribus membris ita cōnexum est, ut nullum per se sententiam absoluat. Est autem huic contraria quæ dicitur absolutio, cū unumquodq; orationis membrum absolutam sententiam continet, ut illud Ciceronis, pro lege Manilia: Dicendum est de Cn. Pompeii singulari eximiâq; uirtute: huius autem orationis difficilius est exitum, quàm principium inuenire: Ita mihi non tam copia, quàm modus in dicendo quærendus est. Sed quod ad hunc locum attinet, ait Trapezuntius rhetorum enthymemata ita efferri, ut partes non ita distinctè animaduertatur, quomodo in argumentationibus dialecticis, sed ita plerumque latere, ut uideatur oratio expositioni, quàm argumentationi similior. Probat in similitudine sumpta à cōsuetudine oratorum, apud quos laudabatur ambitus, quòd in his continui spiritus pronuntiatio usq; ad finem requiratur: ita quoque in huiusmodi enthymematis cōclusio & assumptio sunt, etiam si lateant elocutionis artificio.

Absolutio.

(PUGNANTIA hæc sunt utriusque ratione.) Superius uide repugnantia dupliciter definita. Hæc autem utraq; ratione pugnantia sunt, & quod posterior pars, Timere pauciores, antecedentis oppositum, quod est uincere plures, sequatur & posterioris oppositum: scilicet, pauciores nō time re, antecedenti cohærere possit. Memineris autem (quod & Cicero admonet) huiusmodi propositionibus ut ueræ fiant,

adiiciendam esse negationem, aut ut plurimum interrogatione, in qua negandi vis est, esse proferendas.

(QV ANVIS uerba ipsa plures ac pauci uincere ac timere repugnant.) Si pro uerbo repugnât, contraria sunt, legas, & quod sequitur hoc pacto: Modû uerò conclusionis hunc, tam in contrariis quàm in repugnantibus fieri diximus, seu sui & præceptioni quadrabit, alioqui nullus erit sensus.

(I T A enthymemata huiusmodi ad simplicem conclusionem.) Trapezútius hoc dicit, huiusmodi enthymemata, quæ ex contrariis constant, hæctenus conuenire cû simplici conclusione, quam enthymema uulgò uocamus, quod quemadmodum maiore aut minore semper constat cû conclusione, ita enthymema ex contrariis, assumptione & conclusione.

(QV O S tamé rectius fœtores quàm rhetores.) Agnominatio seu *προσωνομασία* est ex cõmutatione principii dictiõis.

(H O C enim ita breuius in Topicis posuit Cicero.) Ciceronis exempla hunc habent, nō hoc, potestq; (Boëtio teste) ad Lentulum & Cethegum referri.

(M A G I S adiecimus.) Sunt enthymemata, quæ etsi ex contrariis constant, tamen à maiore aut minore uerius ducta uideri possunt. Quale est illud, Perdere an possum rogas? seruare potui. Vide Rhodolphum libro primo de Comparatis.

(N O N enim quemadmodum dialectici.) Docet id Cicero etiam in Rhetoricis, his uerbis: Variare autem orationem magnopere oportebit. Nam omnibus in rebus similitudo est satietatis mater. Id fieri poterit, si non similiter semper ingrediamur in argumentationem. Et paulò post: Deinde, inquit, in ipsa argumentatione non semper à propositione incipere, nec semper quinque partibus abuti. Meminit & huius rei Fabius, de usu argumentorum libro quinto. Exemplorum apud eruditos scriptores satis magna copia est.

*Aristoteles
dicendi etiã
peritus.*

(QV O D & princeps ille non solum intelligendi, sed etiam dicendi Aristoteles.) Hinc facillè liquet Aristotelem in dicendo ualuisse plurimum, quòd nec facultas nec studiû uiro defuit. Diligentiam enim & curam in dicendo, & si non alia, satis tamen declarat illa cum Isocrate æmulatio, & cum eodè in dicendo certamen. Deinde quòd arti oratoriæ plura attulit adiumenta (teste Cicerone) quàm rhetores ipsi. Ingenio uerò tam inclyto ac diuino quid deesset, quo minus posset?

Cui

Cui (si reliqui spectentur scriptores) acrimonia fuit aut sola, aut summa Huius rei nō ignarus sapientissimus regum Philippus, aureū illud orationis flumen fundens (ut Ciceronis utar uerbis) filio suo Alexandro acciuit, ut ab eo non agendi modò, sed & dicendi præcepta acciperet.

(**Q V I** etsi fraude ignorantia, qua multa perpeffi sumus.) Pro etsi, nisi, legebatur: dictionē, tamen, adiecimus propter sensum. Quod si minus placet, habes quod sequaris: nobis absque hac mutatione parum plena periodus uidebatur, nec integer sensus. Cum autem hunc locum secūdò legissem, ut prælo libellus redderetur, commodum incidimus in exemplar quoddam scriptum, quo Trapezuntii commentariis liber aphorismorum Ptolemæi de astrorum significationibus enarratus est, nobis antea nunquam uisum: quod dum cursim perlegerem, reperi locum ubi Trapezūtius apotelesmata astrologorum uera asserere nititur experientia, atq; adeò suæ ipsius uitæ & fortunæ expositione: ubi ea, quæ sibi in uita accidissent, docet conuenire cum horoscopo, dum ipse nasceretur à parentibus obseruato. Venit autem (ut ipse scribit) è Creta insula, quam patriam habuit, in Italiam, unà cū coniuge & liberis. Quod ob id apposui, quia uulgatum est, eum Trapezunte in ciuitate Asiæ natum fuisse, quem errorem & ego in uita eius exponenda secutus eram. Deinde in Italicis academiis aliquandiu professum, Romam postea uenisse, ubi propter librorum à se scriptorum contentionem, magnas iniuicitias habuit cum Poggio ac aliis plerisque. Historiam si quis requirat, propediem erit cognoscendi copia: dabitur enim scriptum breui excudendum: continet certè summam rerum cœlestium cognitionem.

(**G R A E C I** enthymemata.) Vide locum repugnantium **L A T O M.** in Topicis.

(**N E S C I O** qua ratione.) Male repræhenditur Boëtius, quoniam enthymemata sunt propositiones tertii modi, quæ uim totius argumētationis continent: quod fit in omnibus syllogismis, unde sæpe maior propositio sola loco totius argumētationis ponitur.

(**A C V I T A T E.**) Pro acumine dixit, parum Latiné.

(**I T E M** hoc metuere.) Hæc argumentatio uerbis contrariis constat, sed re est ex minori.

(S I C oratores.) Vide Cicer. de Inuent. & Fab. lib. 5. ca. ult.
(V E R V M qui docet.) Inuehitur in imperitos dialecticos.

Cicero de
Diuinatione.
ne.

IN libris ergo de Diuinatione ita scriptum reliquit Cice-
ro: Si sunt dii, neq; ante declarant hominibus, quæ futu-
ra sunt, aut nō diligunt homines, aut quid futurū sit igno-
rant, aut existimant nihil interesse hominum scire quid sit
futurū, aut non censent maiestatis suæ esse, præsignificare
hominibus quæ sunt futura, aut ea ne ipsi quidē dii signifi-
care possunt. At neq; non diligunt nos (sunt enim benefici,
generiq; hominum amici (neq; ignorant ea quæ ab ipsis cō-
stituta & designata sunt, neque nostra nihil interest scire
ea quæ euētura sunt (erimus enim cautiore, si sciemus) ne-
que hoc alienū ducūt à maiestate sua. Nihil enim est benefi-
cētia præstantius. Neq; nō possunt futura præoscere: Nō
igitur sunt dii, neq; significāt. Sūt autē dii: significāt ergo.
Et, Si nō significāt, Nullas uias dāt nobis ad significationis
scientiā. Frustra enim significarent. Nec si dāt uias, Non est
diuination. Est igitur diuination. Hæc Cicero. Nos uideamus
quæ uis, quæ ratiocinationes huic insint orationi. Vis inest
loci, qui ab antecedentibus dicitur, & eius qui à partibus
est. Principalis ille locus, à partibus antecedit. Argumen-
tationes quatuor. Ab enumeratiōe partiū una, qua proba-
tur annexū illud, neq; ante declarant hominibus quid euē-
turū sit. Quibus partibus enumeratis, atq; infirmatis, re-
linquitur, si sunt dii, futura ab hominibus declarari. Quan-
cōclusionē intulit, propositione ipsa repetita, quod semper
ferè faciliat, cū oratio necessitate rerū longior, quam per-
spicuitas patitur, sibi confecta est. Propositione igitur ipsa
resumpta, integram ratiocinationē in hoc tertio modo sic
constituit: Non igitur sunt dii, neq; significāt futura. Nam
falsam illam esse quā posuit, enumeratione demōstrauit. Si
enim aliqua istarum quinq; partiū solū fieri posse uidetur,
ne dij

ne dij futura significent, quibus minimè fieri posse, omnium infirmatione demonstratū est, repugnās hoc esse probatur, si sunt dij, nō significāt futura. Huiusmodi autē propositiones nō repugnantes esse nō possunt: quare et oppositū eius intulit negatione adiecta, uel ut uerū inferat, uel ut tertij modi propositione utatur, uel ut ostēdat repugnantē affirmatiuē à superioribus sequi. Non igitur sunt dij: neq; enim significant futura: sed sunt, significāt ergo. Hac deinde conclusionē antecedētis loco accepta aliam repugnantē negat. Repugnās hæc est: Si dij futura significāt, nullas dant uias ad significationis scientiam: hoc enim oppositū præcedētis insequitur: nā rectē infertur: Si nō significant, nullas dare nobis uias ad significationis scientiam. Est ergo repugnans affirmatiua quam negauit, ut ex ea integrū syllogismū faciat, quem intellexit hoc modo: Et si non significant, nullas uias dant nobis ad significationis scientiā. Significāt autē, igitur dant uias ad significationis scientiā. Hanc conclusionem tertio similiter, ut & superiorē in secūdo syllogismo antecedens facit repugnantis huius, si dant uias ad significationis scientiā, nō est diuinatio. Quā negauit, ut ex uera propositione uera inferatur in tertio modo, sic: Nec si dant uias, nō est diuinatio: assumptionem lectori docto relinquit (nullius enim sibi curæ indocti sunt) at qui dant uias. Hinc concludit, ergo est diuinatio. Vides, mi Petre, quo artificio locus hic præclaro illi uiro & oratori est absolutus, quem libenter interposuimus, ut & quod docemus, apertius faceremus, & uno ipsius loco tam & ceteros eloquentiæ studiosos, quàm docentes, admoneamus, maiore cura quàm faciunt, opera Ciceronis exponere, ne indoctiores reddant auditores quàm acceperunt, neque nudos animos ipsorum, sua ignorantia, ineptiores ab bona studia efficiant. Verum de primis tribus, quos oratori cum dialectico

Cicero communes sentit, dictum erit, si illud commonuerimus. Quod iam tetigimus, propter orationis elegantiam demi, addi, commutariq; nonnulla eorum posse, quæ in dicendo, ut res pateat, fieri oportere asserimus. Commutationis illud tibi exemplo sit, quòd negatiuam diximus conditionalem, cum conditionis notam negatio præcedit, quam Cicero postposuit, cum dicat: Et si non significant, nullas dant uias. detractionis illud: non igitur sunt dii, neq; enim futura significant: nam Si, conditionis particulam in prima propositione positam detraxit, quam rem assumptio demonstrat. Nunc (ne quid huic doctrinæ desit) alios quatuor breuiter exponemus, quos dialethicorum esse tantum Cicero opinatur, quamuis ipse certè orator, summus dialecticus etiam (si quis ita uult) uel in orationibus nonnunquam, his usus sit. Quartus igitur modus est, cum disiunctiuæ antecedens in assumptione ponimus, ut quod sequitur, infirmetur, hoc modo:

Aut dies est, aut lux solaris non est.

Sed dies est:

Est igitur solaris lux. Item,

Aut sanus est, aut ægrotat:

Est autem sanus:

Non ægrotat igitur.

Quintus modus est, cum id quod in disiunctiuæ præceserit, in assumptione tollitur, ut quod sequitur, confirmetur, hoc pacto:

Vel uiuit, uel mortuus est:

Sed non uiuit:

Mortuus est igitur, suumq; obiit diem. Item,

Aut non est dies, aut non est nox:

Sed dies est:

Non

Non est igitur nox.

Sextus & septimus ex disiunctiua in copulatiuam mutata, negatione addita constituuntur: & sextus quidem fit, si antecedens ponitur ut coniunctum, ac consequens interimatur, sic:

Non & risibile non est, & homo est:

Sed risibile non est:

Non est ergo homo.   Item,

Non risibile est, & homo non est:

Sed risibile est:

Igitur & homo.

Septimus fit, si negatiuæ propositionis quæ ex disiunctiua copulatiua facta est, antecedens tollitur, ut quod sequitur ponatur, hoc modo:

Non & prudens est, & ineptus est:

Non est autem prudens:

Est igitur ineptus.

Ita septem hi conditionales modi tres ex propositione proficiscuntur, quam conditionalem proprie appellamus, duo ex disiunctiua, & duo ex copulatiua negatiua, in qua copula sit ex disijctione uersa. Hinc patet sextum ac septimum modum in quadam non in omni materia syllogismos esse, quare syllogismos ego potius quosdam, quam simpliciter appellauerim. Simpliciter enim syllogismum dicimus, qui ea structura est, ut si ea quæ præcedunt uera sint, conclusionis necessaria colligatur cōsecutio, quod tam prædicatorijs quàm alijs ferme omnibus cōditionaliū modis inesse uidemus. Nam tertij modi cōtendat quis non esse simpliciter syllogismum. At uerò & hi duo posteriores non ex omni uera copulatiua, sed ex ea solum, quæ ex disiunctiua uera uersa sit, necessariam habent consecutionem. Hæc enim
uera

uera est, non & homo est, & animal non est: in omnibus enim contrarijs ac repugnantibus, quæ simul eidem inesse non possunt, huiuscemodi copulatiua necessitatem cõtinet. At septimus ex ea modus confici non potest: non enim sequitur, si homo non sit, animal quoque non esse. Item hæc uera est: Non & lux est, & dies est. Lucem enim esse, & non esse diem simul fateri quis poterit. At sextus ex ea modus confirmari non potest: neque enim fit, si lux est, diem nõ esse. Quod si simpliciter is syllogismus est, qui ea structura cõstat, ut semper ex ueris uera colligat, idq; sextus ac septimus modus non faciat, quosdam eos & non simpliciter syllogismos esse necesse est. Utuntur uerò tam philosophi, quàm oratores, non minus his omnibus syllogismis, qui rei, quàm ijs qui compositionis gratia consequuntur. Nunquam enim erubescunt, si res patitur, rem potius quàm compositionem diligenter sequi: ut pro Milone Cicero: Ni si uidisset absolui eum qui fateretur, non dedisset uobis tam salutarem in iudicando literam. Ab affirmatione enim non præcedentis, sed annexi, ratio procedit. Item, quamuis pressius, Si hic illi fecit insidias, non sit impunè: si ille huic, tum nos scelere soluamur. In altero enim si quod præcedit affirmes, connexum primo modo confirmatur: in altero, si antecedens tollis, tollis & consequens, quod non compositionis, sed rerum uis sequitur. Quas ob res danda est opera diligenter, naturam, uim, ac ordinem rerum nosse, quod exacta Topicorum ac exquisita doctrina pollicetur: deinde syllogistica compositionis uires non ignorare: nam is mihi solum posteritate digna conscribet: qui hæc neglexit, eius scripta tanquam flosculi celeriter decident. Verum de perfectis syllogismis satis, nunc de imperfectis dicamus.

IN libris ergo de diuinatione sic scriptum.) Locus est de diuinatione libro primo, & rursus libro secundo, ubi hac argumentatione colligunt Chrysippus, Diogenes & Antipater esse diuinationem, quem locum multis modis deprauatum ex Cicerone restituius.

(A T neque non diligunt nos.) Ad hunc usque locum enumerationis est expositio, quinque partibus absoluta, cuius sensus est, Conditionalis illam, Si sunt dii, nec declarant ante hominibus quae futura sunt, non esse ueram, nisi aliqua ex quinque partibus illis uera inueniatur. Deinde confutatur singulae partes eo ordine quo expositae sunt. Prima ostenditur falsa ab amore & studio deorum aduersus genus humanum.

(N E Q U E ignorant ea quae ab ipsis sunt constituta.) Secundae partis confutatio est ab absurdo, & natura diuina. Ridiculum enim foret si fata, quae de communi decreto deorum constituuntur, ab ipsis ignorentur.

(N E Q U E nostra nihil interest scire.) Tertia reprehenditur à sine seu utilitate nostra. Prudentiores enim fierent homines, si futura praeviderent.

(N E Q U E hoc alienum ducunt à maiestate sua.) Quartae partis refutatio sumitur ab honesto, & munere deorum, quod est iuuare mortales.

(N E Q U E non possunt futura praevoscere.) Postremae partis est sublatio ab impossibili, & finis confutationis, quam enumerationis conclusio sequitur.

(N O N igitur sunt dii, neque significant.) In conclusione hac desideratur coniunctio, si, quae tamen à Cicerone non est expressa, tamen necessario intelligitur, sic, Non igitur si dii sunt, non significant hominibus futura. Nam hac enumeratione non efficitur, quod non sunt dii: hoc enim pro confesso habetur: sed illud fieri non posse, si dii sunt, quod non significet hominibus ea quae futura sunt. Haec igitur enumeratio est conclusio: Non si dii sunt, non significant hominibus futura: & primi syllogismi hypothetici propositio. Artificiose enim argumentationum conexio, qua superioris conclusio fit nouae argumentationis propositio. Deinde assumitur in tertio modo affirmando antecedens, hoc modo: Sunt autem dii, quae assumptio indicio est in propositione intelligendam esse particulam, si. Hinc inferitur conclusio per sublationem
conseq

consequentis, Significant ergo. Estq; hoc pacto absolutus primus syllogismus hypotheticus, cuius cōclusio iterum sit nouæ repugnantis propositionis antecedēs. Si significant, nō dant uias ad significationis scientiam. Hæc repugnās est & falsa, quare ut uera fiat, adiiciēda est negatio ante, si, quā Orator postposuit: Si non significant, nullas dant uias ad significationis scientiam. Intelliges autem negationem præpositam, si: ut, non si significant nullas dant, & cætera: quam propositionē loco totius ratiocinationis posuit, assumptione & conclusionē suppressa. Verū sic intelliges, significāt autem, igitur dant uias ad significationis scientiam. Rursum hæc cōclusio quā nō expressit, sit ultimæ propositionis antecedēs, hoc modo, Dant uias, igitur non est diuinatio: cui quoniam pugnantibus partibus constat, adiicienda est negatio sic: Nō si dant uias, nō est diuinatio. Assumptionē etiā hic subtrahit, quæ est, Dant autē uias. Cōclusionē propositionis apposuit: Est igitur diuinatio. Sūt ergo in summa quatuor argumentationes, enumeratio una, expositio, infirmatione & cōclusionē absoluta, & tres syllogismi cōditionales, quorū primus integrè expressus, secūsus absq; assumptione & cōclusionē, tertius absq; assumptione positus est.

(Nō s uideamus quæ uis, quæ ratiocinationes huic insint orationi.) Trapezuntius exquirat in hoc exemplo, quæ sit uis loci: hoc est, ex quo loco dialectico argumentum sit ductum, dein quæ argumentandi elocutio siue argumentatio. Quæ duo in omni oratiōe qua quippiā probatur, quæri possunt. Erat autē locus bifariam apud Trapezuntium deprauatus. Sic enim legebatur in ueteribus codicibus: Argumentationes quatuor ab enūtiatione partiū. Vna, qua probatur annexum illud, & cætera. nos sic ut nunc legitur, restituumus. Est autem totius loci hic sensus: Principiō recenset argumentum, quod ipse uim loci appellat. Id uerò duplex est. Prius ex loco partium seu specierum (nomina enim hæc sæpe confunduntur) cuius ea est in probando uis, ut si nullæ conuincantur esse species aut partes, totum etiam & genus proinde non esse: ut nec anima est, nec corpus, nō igitur homo esse potest: & par non est, nec impar, non igitur numerus. Alterum esse ait ab antecedentibus. Ea sunt, ex quibus aliud necessariō sequitur, ut homo animali antecedens dicitur,

tur, uitium turpitudini. Cæterùm Boëtii testimonio hoc so-
lùm ab antecedentibus argumentum ducitur, quãdo condi-
tionalis antecedens assumitur, ut annexum concludatur, quo-
modo à consequentibus dicitur, dum propositionis cõditi-
onalis annexum in assumptione tollitur. Verùm hoc sensu nisi
Cicero ea pro argumentis recensuisset, ad alteram partem
dialectices referri poterant. Qua de re uideatur Boëtius cõ-
mentariorum in 7 opicis lib. iij. & Rodolphus Agricola lib. j.
de locis accidentium. Nescio tamen an hoc loco legendum
potius sit pro uoce, antecedentibus, repugnãtibus. Sunt enim
hi syllogismi tertii modi conclusiones, quæ tantùm ex con-
trariis aut repugnantibus ducuntur, nisi fortè ob id ab ante-
cedentibus dicantur, quòd antecedens in assumptione etiã
hic affirmatur, ut annexum tollatur.

(P R I N C I P A L I S ille locus à partibus antecedit.) Prin-
cipalẽ nõcat locũ illum, q̃ eius argumenti longior est tracta-
tio. A principio enim usq; ad eum locũ, Non igitur sunt dii,
perdurat, & totius disputationis fundamentum continet.

(A R G U M E N T A T I O N E S quatuor. Argumenta unde
ducta sunt, ostendimus: Argumẽtationes uerò asserit esse nu-
mero quatuor: unam enumerationem, & Syllogismos cõdi-
tionales tres. Est autem enumeratio (teste Cicero in rhe-
toricis) argumentatio, in qua pluribus rebus expositis, & cæ
teris infirmatis, una reliqua necessariò confirmatur. In quar-
to ad Herennium dicitur expeditio. Quo in loco & hoc exẽ
plum est: Quoniam hunc fundum constat meũ fuisse, quem
nũc tu possides, necesse est aut hæreditate tibi uenisse, aut te
hũc emisse, aut uacuũ possedisse, aut usu tuum fecisse, aut per
uim occupasse. Mea res, me uiuo tibi hæreditate uenire non
potuit: Vacuũ cum ego adessẽ, possidere nõ potuisti: tuũ
usu fecisse etiã nũc nõ potes: emptio nulla profertur: relinqui
tur ergo ut me ui de meo fundo eieceris. Constat autem hu-
iusmodi argumentatio tribus partibus, expositione, infirma-
tione, & cõclusionẽ. In scholis uocant à sufficienti diuisione.

(Q U E M intellexit hoc modo.) Qui, uetera exẽplaria ha-
bebãt: nos quẽ, legendũ putamus, deinde syllogismũ illum
integrũ ponendum esse, hoc modo: Et si nõ significãt, nullas
dant uias ad significationis sciẽtiã, significãt autẽ, dãt igitur
uias ad significationis scientiam: quam rem satis demõstrat
h quod

quod sequitur, Hanc conclusionem tertio similiter, &c.

Petrus Medicus.

(VIDES mi Petre quo artificio locus hic, &c.) Apostrophe est ad Petrum Medicem filium Cosmi illius magni & patrem Laurentii, uiri nobilitate ac eruditione multorum testimonio clarissimi.

(QVOS oratori cum dialectico Cicero communes sentit.) Id est in Topicis: Hoc genus, inquit, attingit omnino uestras quoq; in respondendo disputationes, sed philosophorum magis, quibus est cum oratoribus illa ex repugnantibus sententiis communis conclusio, quæ à dialecticis dicitur tertius modus, à rhetoribus enthymema nuncupatur.

(COMMUTATIONIS illud tibi sit exemplo.) Supra hoc admonuimus in secundi syllogismi propositione, ubi positum est: Et si non significant, pro eo, non si significant.

(DETRACTIONIS illud.) Id est, in enumerationis conclusione, quæ est primi syllogismi propositio, cui detraxit Si, quam rem docet satis huius syllogismi assumptio & enumerationis expositio: ubi tantum ponebatur Si.

(QVOS dialecticorum esse tantum Cicero opinatur, quæuis ipse certè.) Reliqui, inquit Cicero, dialecticorum modi plures sunt, qui ex disunctionibus constant: aut hoc aut illud, hoc autem, non igitur illud. Item, aut hoc, aut illud: non autem hoc, illud igitur. Quæ conclusiones idcirco ratæ sunt quod in disunctione plus uno uerum esse non potest. Atq; ex his conclusionibus quas supra scripsi, prior quartus, posterior quintus, à dialecticis nuncupatur. hæcenus Cicero.

Cicero dialecticus.

(SUMMVS dialecticus etiam.) Quantum Cicero in re dialectica ualuerit, declarant facile quæ sunt in Tusculan. & Academicis Quæstion. Item de Finibus, & in iis, quæ de re dialectica ex professo scripsit. Tum studium in hac arte diligentissimum. Scribit enim in Bruto à Diodoro Stoico, qui cum uixit, & domi suæ mortuus est, se in arte dialectica studiosissimè eruditum & exercitum fuisse. Quinetiam iubet in Oratore suo tenendam esse dialecticam apprimè, non modò ueram illam quæ est apud Aristot. sed quoq; spinosam illam & Chrysiptæam, ei qui bene dicendi laude extimulatur.

(SEXTVS & septimus & disunctiua in copulatiuam.) Propositiones in his modis tantum ualent ex iis terminis, è quibus constant disunctiua, nimirum ex contrariis immediatis

diatis, aut repugnātib; terminorum æqualium. Fiet autem disiunctiua copulatiua, disiunctiua coniunctiōe mutata in copulatiuam, & capiti apposita negatione. Quod Cicero in hunc modum extulit: Deinde addunt coniunctiōnū negantiā sic, non & hoc & illud: hoc autem, non igitur illud.

(H I N C patet sextum & septimū.) Id solet in scholis sic dici, quasdam ratiocinationes ualere propter formā, in quibus forma & modus syllogisticus obseruatur: nōnullos uerò gratia materiæ, ut si quis colligat ex particularibus, aut negatiuis ueram conclusionem: ut illud, Nonnulli imperatores sunt tyranni, Nero est imperator, igitur etiam tyrannus. Et, Nullus homo est immortalis, leo nō est homo, igitur nō est immortalis. Quæ conclusiones ex materia dicuntur ualere. Trapezuntius syllogismos tales quosdā uocat, & nō omnibus id accidat. Hæ enim sunt falsæ, Homines quidam callent literas, Barbari homines sunt. Igitur Barbari literas callent. Quod si lex syllogismi obseruaretur, fieri non posset ut sequeretur ex ueris propositionibus falsa conclusio.

Syllogismi simplices & quidam.

(V T pro Milone Cicero, Nisi uidisset absolui eum.) Est hoc in cōsutatione ante narrationē, ubi orator ostendit Milonem nō esse damnatū præiudicio Cn. Pompeii. Cæterum apud Ciceronem sic legitur: Quod nisi uidisset posse absolui eum, qui crimen fateretur, cū uideret nos fateri, neq; queri unquā iussisset, nec uobis tam salutarē hanc in iudicando literam, quā tristem illā dedisset. Sumptum autē est hoc ex consuetudine forensi. Nam in maioribus causis, teste Asc-

Modus ferēdis sententias.

onio Pediano, non singuli iudices sententiā ferebant, sed uni uerū simul constituebant. Quare ab eo qui iudicio præerat, id est, prætore, singulis iudicibus dabantur tres tabellæ, quarum causa perorata, quisq; unam in cistulas coniciebat. Erāt autem insculptæ tabellis literæ, A, absolutionis, C, condēnationis, & N, L, quibus significabatur nō satis liquere. Sed hæ postremæ literæ tantum dabantur in causa, qua de capite nō agebatur. Sic igitur colligit: nisi Pompeius uidisset Milonem absolui posse, nō dedisset iudicibus tam salutarē literam: dedit autem, igitur uidebat posse absolui. Verum assumptionē & conclusionem non exprimit orator, nec necessarium erat. Porrò quod ad Trapezuntium attinet, non uideo qua ratio

Trapezuntij lapsus.

cedatur à sublatione annexi ad sublationem antecedentis, id quod in secūdo modo facere oportet. Hic enim sensus est: Si non uidisset eum posse absolui, non dedisset uobis salutarem literam. Iam tolle annexum, hoc est, aufer ab eo negationem. (Tollere enim diximus oppositū ponere) hoc modo: dedit autem: conclude nunc oppositum antecedētis sic: Videbat igitur eum posse absolui. Nam in propositione fuit negatio, quæ latuit in dictione, nisi. Simile est si dicatur: nisi uirtus esset, non esset fortitudo, id est, si non est uirtus, non est fortitudo: ex quo collige sic in secūdo modo: Est autem fortitudo, igitur & uirtus. Quanquam enim hic affirmatiuè ponuntur & annexum & antecedens, non tamē non tolluntur. Qui lapsus (si tamen lapsus est dicēdus) ortus est ex ambiguitate uerborum, ponere, & tollere. Non enim idem est affirmare, quod ponere: nec negare, quod tollere. Quanquā Cicero in Topicis aut negare posuit pro eo quod nūc tollere dicimus, aut secundum modum syllogisiorum non satis generaliter descripsit. Sic enim ait: Cū id quod annexum est, negaris, ut id quoque cui fuerit annexum, negandum sit. Quod non satis cōgruit propositionibus hypotheticis, quarum pars una aut utraq; negatiua est.

(ITEM quāuis prescius, Si hic illi fecit insidias.) Ex eadem oratione in principio confirmationis Ciceronis uerba habent in hunc modum: Nūquid aliud igitur in iudicium uenit, nisi uter utri insidias fecerit? profectō nihil, si hic illi, ut ne sit impune, si ille huic, tum nos scelere soluamur.

(IN altero enim si quod præcedit affirmes.) Id est quod secundo loco dicitur: Colligit enim à positione antecedētis ad positionē consequētis in primo sic: Si ille huic fecit insidias, tum nos scelere soluamur: Fecit autē, igitur soluamur.

(IN altero si antecedens tollis.) Hoc est, quod priore loco dicitur: si hic illi, ne sit impune. Tollitur in assumptione antecedens. Atqui Milo nō fecit. annexum quoq; tollitur in cōclusionē, id est, absq; negatione sumitur. Nam in propositione negatio, ne, adhæsit consequēti, igitur sit impune. Veluti si dicas: Si uitium est, expetendum non est. Atqui uitium nō est, igitur expetendum. nō necessariō sequitur: Nec enim continuo expetendum est, quod uitium nō est. Quare apud Ciceron. nō compositionis, sed terminorum uis sequebatur.

In

(IN libris ergo de Diuinatione.) Primum ex consequentibus probat, si sunt dii, futura significare, sed per oppositū ex partiū enumeratione, quæ sunt ex causis. prolatis enim causis non significanti, significatio confirmatur. Itaq; infert ex cōtrario, si sint dii, haud dubiè significare. Quo tâquã primo gradu argumentationis cōstituto, inducit deinde secundum si significant, uias dare ad significandū: sed utitur tertio modo cōditionaliū ex repugnātib. Non si significant, inquit, nullas dāt uias ad significandū: & addit rationē, frustra enim significant. Deinde & tertiū adiungit omiſſa adſumptione & cōplexione, sicut in priori, quia manifestā sunt: uerū eodē modo ex repugnantibus: Non si dant uias, inquit, non est diuinatione. ex quo infert cōplexionē, omiſſa adſumptione, est igitur diuinatione. Sic tribus gradibus ex consequētibus & repugnantibus probat esse diuinationē: ut, si sunt dii, significant: si significant, dant uias significanti: si dant uias significanti, est diuinatione. quæ quidē sic proposita sunt ex antecedentibus, sed ipse ut acrius cōcludat, mutat in cōsequētia & repugnantia, quod in hoc genere fieri pōt. Vide Topica Ciceronis de antecedentibus, cōsequētibus, & repugnātib.

(NON sunt igitur dii.) Hæc copulatiua cū sit, uim cōditionalis habet. Valet enim, Nō igit si sunt dii, nō significant.

(REPUGNANS hoc esse probatur.) Id est, negatiua ex his repugnātib. sumit, quæ est, Non si sunt dii, futura nō significant. Nā deos esse, & nō significare, repugnāt. Sic paulò pōst repugnātē negat, pro negatiua ex repugnātib⁹ format.

(COMMUTATIONIS.) Non est cōmutatio, sed mendum, quia, Non si, legendum est: ubi uerba ab imperitis sunt transposita. Detractio etiā nulla est, sed copulatiua loco cōditionalis posita, quæ eandem uim obtinet.

(DIALECTICVS etiam.) Sed non separatur dialectica ab eloquentia. (DISIUNCTIVÆ.) Propositionis.

(AT uerò & hi duo posteriores.) Sextus & septimus modus si constituent ex repugnātib. æqualiū terminorū, erūt perpetui, nō minus quā ceteri syllogismi, secus si ex aliis fiāt.

(VT VNT VR uerò tam philotphi.) Rhetores utuntur periodis hypotheticis non tam probādi causa, quā eloquēdi: et si probent interdum, tamē hoc nō agunt, ut illa forma probent: sed seruiunt elocutioni.

DE SYLLOGISMO IM-
PERFECTO, SEVEN-
THYMEMATE.

Imperfe-
ctus syllo-
gismus.

Implex conclusio est, quæ unius propositio-
nis necessaria consecutione conficitur simpli-
citer, hoc pacto: Eo isto tempore, quo Romæ
istud à me factum dicitis, ego trans mare fui.
Non ergo feci, nec potui quidē facere. Cōpositè hoc modo,
Contemnis tu uirtutem, cū sis homo:
Virtutem ergo contemnis.

Huius rei à iunioribus qui de dialectica scripserunt, multa
dantur præcepta, quorum cognitio & difficilis est, & pa-
rum utilis. Illud longè magis necessarium ad dicendum, lo-
corum uim omnem rationemq; percipere, quod non rheto-
rem solum constituit, dialecticum armat: uerum & ad cæ-
teras facultates tam ornamentum quàm copiam adferre so-
let: nec solum enthymematicum facile reddet: sed omnium
syllogismorum radices, & quasi principia funditus aperit.
Quas ob res maxima semper diligentia, topica est à maio-
ribus nostris ratio celebrata. Et profectò qui credit absque
locorum, id est, topici artificij cognitione rectè, copiosè, fa-
cile inuenire, is cū neq; per se quanta sit hæc res, intelli-
gere queat, neque maiores tam Latinos quàm Græcos au-
diat, quasi demens condemnatur. Quare tu quem ad ma-
iorum imitationem non casu, sed recta ratione instituere
cupio, terminos quæstionis sic diligenter considera, ut ge-
nera, species, differentias, propria, quæ in hærent acciden-
tia, partes singulas, definitiones, notas, antecedentia, con-
sequentia, causas, effectus, coniuncta, paria, & rursus ma-
iora, minora, contraria, repugnantia, ut inquā omnia hæc
quæ intrinsecus sunt, aspicias. Nec te fugiat syllogismorum
uis,

uis, natura, similitudo, dissidentia. Nam si recte locos intellexeris, exercitatione adhibita, mirabilem quandam & facilem habebis dicendi copiam. Nec indoctis ac rudibus auscultes: qui idcirco putant uel nihil, uel perexiguum inde nobis suppeditari, quod ipsi aut nihil aut parum educere possunt. Nec te quonia res ardua est, deterreat, faciet enim eam usus facile. Nam quemadmodum qui literas sciunt, non est necesse, quoties legunt ac scribunt, toties cogitatione literarum uim, atq; numerum conquirere: sic qui locos mente conceperunt, exercitatione firmarunt, usu innatos sibi effecerunt, eos necesse non est, quoties questio proposita est, toties ad eius sepositos locos reuolui, sed occurrunt illico peritis ad explicandam questionem, ut literæ ad singula uerba scribenda, etiã si non quæris, ut natura nõ arte ad eas institutus esse uidearis. Sed pleriq; aduò sunt rudes atque agrestes, ut antequã locos bene noscant, inueniendi copiam habere uelint, quasi uerò quisquam uerba legere scripta possit, nisi literarum primò figuras acceperit, deinde usum lectioni sæpius atq; sæpius accommodauerit, uerum indoctos tabescere sinamus, nos ne indocti simus, elaboremus. Omnes igitur loci unde ad syllogismos medium queritur, enthymematici sunt. Non enim est aliud perfecti, aliud imperfecti syllogismi medium. Quod cum ita sit, rerum tamen ipsarum uel perspicuitas, uel trita consuetudo facit, ut conclusionem potius simplici, quàm perfecto syllogismo utendum sit. Nam sicut in re parum cognita, ratiocinari oportet absolutius, sic in aperta, propositionum altera fastidium parit. Sed cum tribus constet ratiocinatio propositionibus (conclusionem enim etiã propositionem uoco) enthymema duabus, dubitare poteris qua ex præmissa conclusionem potius enthymematis inferre solemus. Quæ res ut te certa ratione cõprehensa,

non sinat huc & illuc tanquã imperitũ fluctuare, medium terminũ maiori & minori cõpara. Quòd si æqualiter antecedere uel consequi ad utrunq; uidetur extremum (quod posse fieri contenderemus, quãuis rarò æqualiter ex altero infertur cõclusio) præmitti potest utralibet. At si locorum ui considerata, certius aut uerisimilius extremorũ alterũ antecedit aut consequitur, certior aut uerisimilior est præmittẽda: quod in dicẽdo qui non obseruat, non ignorantie solum, sed tarditatis quoq; crimine est accusandus. Illud apprimè tenendũ, simplicis conclusionis (si necessaria uti debet consecutione) conclusionis oppositũ præcedẽti repugnare, si uerisimiliter cõsequatur, connecti posse: necessaria ista non est consecutio, mater est, ergo filium diligit. Ad hæc, quoniam simplicis conclusionis consequens, alterius consequentis antecedẽs fit, & eius similiter consequens alijs antecedit, quod primò omnium antecessit, necessaria consecutione ad ultimum consequens præcedere, quod etiam in orationibus fieri obseruauimus, hoc pacto: Si ridet, homo est: si homo est, animal est: & si animal est, substantia est: & assumendo, atqui ridet, ergo substantia est. Præterea tenendum optimè est, oratores maximè in dicendo solere, cum ratione aliqua quicquam uelint comprobare, unicam propositionem dicere, auditoribus cætera relinquere. Habet enim plerunq; breuitas, quando res ad aperta est, maiores neruos implicita, quos incidit explicita oratio, ut in

Lib. x. Fas miliarium epistolarũ. epistola ad Plancum: Senatus tibi non amiciores est, quàm tota ciuitas. Mirabiliter enim populus Romanus uniuersus, & omnium generum ordinumque consensus, ad liberandam Rempub. conspirauit. Quæ ratio etsi plurimum moueat, parum tamen accommodata subtilius hæc perscrutanti uidebitur, nisi ad syllogismum, cuius uiribus nititur, absolutius

T R A P E Z V N T I I
D E S I M P L I C I C O N -
C L U S I O N E .

NEOMA.

SIMPLEX conclusio est.) Simplex conclusio, quod uulgo Enthymema uocamus, est argumentatio quæ propositio-
ne, id est, antecedente & consequente constat, ut, lac præbet,
igitur peperit. Verùm quid intersit inter enthymema & sim-
plicem conclusionē, & quò pacto his utēdum sit, quò rectè
intelligatur, alius quædam huc referenda existimaui: è qui-
bus, ut spero, rectè iuuetus intelliget, quæ de argumentatio-
ne apud Aristotelē in rhetoricis & resolutiuis, quæq; apud
Fabiū quinto Institutionum tradūtur. Est itaq; enthymema
non ut uulgo putatur, certa quædā argumenti elocutio aut
forma probationis, quemadmodū apud oratores cōplexio
aut enumeratio: sed omnis probatio oratoria artificialis nō
exemplaris. Siquidem Aristoteles secūdo libro rhetorices
omnē probationē quæ arte cōstat, seu ut ipse loquitur, *πίστιν*
in *παραδείγμα* & *ἐνθύμημα* partitur, atque ex oratoribus alios
παραδειγματικούς, alios *ἐνθυμηματικούς*, hoc est, quosdam rebus
dubiis fidem facere exemplis, alios artificiosa ac cōmentitia
probatione: cuiusmodi est quæ è locis ducitur. Quo intelle-
ctu uocabulum etiā accipitur apud Plutarchum in uita De-
mosthenis, quo loco sic ait: *καὶ τούτῃς ἐπιστήπῳ ἠδουχίῳ*
ἔφησεν ἔστω αὐτοῦ τὰ ἐνθυμήματα, id est, & Pytheas insultans,
eius enthymemata lucernā olere aiebat. Vsurpat̄ apud Gel-
lium in eadē significatione libro 10. cap. 20. Dēfinitur autem
enthymema in priore resolutione ab Aristotele: *συλλογισμὸς*
ἀτελής ἐξ ἐκώτων ἢ σημείων, id est, ratiocinatio imperfecta, ex ue-
rissimilibus & signis: ut, hæc mulier peperit, nam lac præbet,
ex signo est: & Bellum calamitosa res est, pacem igitur po-
scamus, ex credibili est. Dicitur autem ratiocinatio imperfe-
cta, quòd nec distinctis nec totidē partibus semper colligi-
tur, sed paucioribus ferè quàm syllogismus, præsertim in re
aperta. Ut q; Milo coronabitur, satis erit, si dicatur in Olym-
piis uicisse: nihil hic opus est addere, Qui Olympia uicit, co-
ronabitur. Quòd si res obscurior sit, nihil absurdi est si plu-
ribus uel totidē partibus, quòd syllogismus, concluditur en-
thymema, ut collectio, aut subiectio, aut enumeratio, apud
oratores. Quòd satis uidetur significasse Aristoteles primò
rhetoricorū, ubi ait, Enthymema sæpe ex paucioribus cōsta-

re

*E*nthyme-
matis fini-
ti o.

re quàm ex iis, ex quibus est syllogismus. Quare (ut semel dicatur) enthymema, & quod idem est (ut ex Cicerone colligere licet & Fabio) *ἐπιφύρα*, nihil aliud est, quàm excogitata oratoris probatio, nulli certæ elocutionis generi astricta. Liberior enim multò est rhetorica elocutio, quàm dialectica. Hic enim argumentatio syllogismo aut inductione tractatur, ibi oratio ut cõcioni magis accõmodetur, latius euagatur, nec certis argumentationũ formulis subiecta est. Effertur autẽ enthymemata nonnunquam simpliciter, ut magis ornatus causa, quàm faciendæ fidei adhibita uideri possint, ut illud Ciceronis: Ei uiro mors parabatur, cuius in uita salus nitebatur ciuitatis. Nonnunquam interrogatione: ut, Audes fulcire ruinam, Sub qua Roma iacet? Quem cum aliqua gratia noluit, uoluit cum aliquorum querela? Quem iure, quem loco, quem tempore non est ausus, hanc iniuria, iniquo loco, alieno tempore, cum periculo capitis non dubitauit occidere? Sepe propositione cui ratio subiicitur: ut, Ebriis ignoscendum est, peccat enim ignorãter. Aut ratione proposita, quæ tum antecedens uocatur, reliquo sequente, hoc est, simplici conclusione, ut hoc ipsum: Ebrii peccant ignorãter, igitur ipsis est ignoscendum. Verum sæpius sic eloquimur, ubi argumentum est necessarium, quemadmodum illud, Eo die Interamnæ fui, igitur Romæ in cæde interesse non potui. Frequentissimè propositione connexa, id est, conditionali: ut, si bellum horum malorum causa est, per pacem emédabimus. Porro quo potissimum elocutionis genere enthymemata expoliri debeant, nihil potest præcipi perpetuum. Nam frequenter una est & enthymematis & elocutionis inuẽtio, quæ admodum accidit enumerationi, uiolationi, pluribusq; aliis. Quæ causa esse uidetur, cur apud Fabium & Aristotelẽ pauca admodum de argumentationum formis præcipiantur.

Enthymematis quæ elocutio.

Argumentationum decem sunt genera.

Complex. enumerat, simplex, subiectio, submis.

Oppositum, uiolat, inductio, collige, summa

Quarum finitiones require apud Trapezuntium lib. iij. rhetorices, & in rhetorica ad Herennium. Nobis ne instituti immemo

memores esse uideamur, ad dialecticam reuertendum est, si hoc prius cōmonuerimus, simplicē cōclusionem esse certā quandam enthymematis elocutionē, & enthymema quoq; uocari: quod simplex cōclusio examen & regula sit omnium enthymematum, quemadmodum dialecticarū probationū syllogismus. Quare fit ut alterum pro altero sæpe accipiatur.

(COMPOSITE hoc modo.) De composito & simplici enthymemate nihil usquam inueni, nisi quod Aristo. 2. Rhetoricorum *περί γυνώμης*, hoc inter cætera admonet, qualdam sententias esse enthymematicas, eas uidelicet, quibus ratio adiuncta est, ut illud *ἀθάνατον ὄργην μὴ φύλατῃς βνήσος ἄνθρωπος*, hoc est, iram immortalem, cum sis mortalis, non serua. Si de huiusmodi Trapezuntius nō loquitur, uix uideo quo pacto hunc locū intelliges. Sit igitur enthymema cōpositum, ubi ex propositiōe ratione cōfirmata, quidpiā colligitur, ut hoc compositum est: Immortalē iram, cū sis mortalis, nō serua. Nam simplex est, iram ne serues immortalē. Huic subiungitur ratio à cōtrario, quoniam es mortalis. Proinde si hinc sequitur aliquid cōpositū erit gratia propositionis seu antecedētis cōpositi, hoc pacto: Mortales cū sumus, immortalē iram ne seruemus. Te igitur immortalē irā seruare minimē decet. Deest hic assumptio, quā si apponas, perfectus erit syllogismus. Nā sic plena ratiocinatione colligeres: Mortalis immortalē irā nō habeat: Tu mortalis es, immortalē igitur iram nō serua. Ad eundē modū hoc Trapezuntii enthymema compositum uideri potest, si legatur antecedēs & consequēs cū interrogatiōe, in qua negādi uis inest, Virtutē tu contēnis, cū sis homo? cōpositum est. Simplex enim sententia est, uirtutē non cōtemne. cui ratio additur, cū sis homo. Habet enim uirtus in se diuinū quiddā, ut uel improbo homini ui quadā sui honesta ac expetēda uideatur, & ut Socrates dicere solebat, mirabiles excitaret in nobis amores, si oculis cerneret. Quare compositū hoc esse agnoscitur, Virtutē, cū sis homo, nō cōtemne: proinde sic syllogismo colligeres: Atqui homo es, uirtutē igitur non cōtemnes. Assumptio (ut uides) apud Trapezuntium omiſsa est. Hunc locum ob id prolixius exposui, quòd enthymematis illius utraque pars hic absq; negatione legebatur: ac ob id quod rarum esset de cōposito ac simplici enthymemate, hic locus multis deprauat⁹ esse uidebatur.

Porrò

Enthymema compositum.

Porro huiusmodi sententias, quod Aristoteles etiam indicat *περὶ γνῶσεως*, satius erit absque consequente efferre, hoc modo: Virtutem tu contemnis, cum sis homo? Iram immortalem seruas, cum sis mortalis? Quid opus erat addere: Virtutem igitur non contemnes: immortalem iram igitur ne serues? Probè itaque ab Aristotele huiusmodi *γνώσεαι ἠδὲ ἀντιμαρτυροῖ* dicuntur, quòd enthymemata latètia, id est, occultæ argumētationes sint: uide Rhetoricorū ad Herennium librum quartum, & Trapezuntium libro ultimo rhetorices de magnitudine.

(H V I V S rei à iunioribus, qui de dialectica scripserūt, multa dantur præcepta.) Simplicis conclusionis intelligit consequentiam. Ea est connexio antecedentis cum cōsequente, non consequens ipsum: ut hic, honestum est, igitur laudabile: consequentia si negetur, negatur hoc ex eo sequi, cuius probatio est dissimulata propositio, quam semper requirere cogit: Ut, sapientes nullius indigent, igitur sunt beati: hoc si negatur, subiicienda est propositio probationis loco: Qui nullius indiget, est beatus. Dantur autem de consequentis regulæ aliquot non omnino contemnendæ, quales sunt nonnullæ apud Aristotelem *περὶ ἐπισημείας* de coniunctis & diuisis. Apud recentiores multa, ut in eo tractatu qui de cōsequentiis inscribitur, sed illa prolixiora forte sunt quàm utiliora.

(I L L V D longè necessarium ad dicendum, locorum uim omnem rationemque percipere.) Vis locorum (ut suprà admonuimus) animaduertitur ex maximis illis Boëtianis, quas ipse singulis locis apposuit. Sunt autem propositiones quædam indubitatæ adeò certæ, ut ipsæ probatione nō egeant, atque ob id enthymematis ex locis ductis tantum confirmandis adhibētur. Ex his cernere licebit, quid ex quo sequatur: quare in disputandi usu ac iudicando nequaquam negligendæ sunt. Nam si cum proteruo agas altercatore, ad has sæpe ut sacram anchoram confugiendum est: ut si huius enthymematis, nocet ruditas, prodest igitur eruditio, negetur consequentia, unde erit probatio præterquam ex ea maxima, quam Cicero tradidit, Contrariorū contraria sunt consequentia, quod ueluti principiū erit eius probationis? Et Fabius in loco generis & speciei huiusmodi maximas annotauit. Omittuntur à Rodolpho Agricola, quoniam ad inuentionem nihil faciunt, sunt enim ad iudicandum inuentæ.

Libro 5.

(Nec

*ἐνθυμηματικὸς
ἄνθρωπος.*

(NEC solum enthymematicum facile reddit.) *ἐνθυμηματικὸς* est, quem uulgo ac barbarè discursiuum uocant, hoc est, solers, acer in argumentationibus, & in comminiscendis probationibus felix. Est autem hoc præcipuum dialectici officium. Quod autè à Trapezuntio dicitur, huiusmodi est, locos dialecticos non solùm hoc efficere, ut promptè faciliterq; inueniamus, sed etiam magna ex parte conferre ad iudicandũ & dispiciendas uires argumentationum dialecticarum.

*Termini
quæstionis.*

(TERMINOS quæstionis sic diligenter cõsidera.) Ex Rodolpho Agricola satis liquet omni dissereti propositam esse quæstionẽ, id est, dubiam sententiã: Nã rebus de quibus nemo ambigit, probationẽ non queris. Admonet autè Trapezuntius quæstionis terminos esse intuẽdos. Quod ut clarius intelligatur, primũ meminerimus oportet, eosdẽ terminos esse conclusionis seu consequentis in enthymemate, & in omni probatione tam dialectica quàm rhetorica, & quæstionis. Solo enim efferendi modo differt à cõclusionẽ quæstio. Ut huius enthymematis: Alterius felicitate torquetur, igitur non est beatus inuidus. quæstio foret, an inuidus sit beatus: cuius termini sunt subiectum & prædicatum inuidus & beatus, qui etiam consequentis termini sunt. Hi deinde cum medio, eo uidelicet qui fuit in antecedente, nec in consequente repetitus est, conferendi sunt, uidendumque qua ratione cũ maiore ac minore medius conueniat, hoc est, sit ne illius genus, definitio, species, & cætera: ut in prædicto enthymemate, inuidus alterius felicitate angitur, igitur non est beatus; argumẽtum seu medius terminus est, анги rebus alterius. Id si cum auaro conferatur, est illius finitio: sin cum beato, repugnans. Erit igitur rata enthymematis consequentia ex loco definitionis: Cuius est ea in probando uis, ut à quo definitio remouetur, ab eodẽ dimoueat definitũ. Quare si анги rebus alterius in beatũ cadere nõ potest, nec proinde in beatum inuidia. Seu ex loco repugnãtium, repugnãtia enim sibi mutuò nõ conueniũt. Sed hæc fortè argutiora sunt, illud autem longè necessarium ad dicendi facultatẽ, quæstionis terminos per locos dialecticos ducere, quemadmodum Rodolphus secundo libro dialectices locis aliquot ostendit.

De locis.

(VT genera, species, differentias, propria.) Capita locorũ summam recenset eo ferè ordine, ac iisdẽ nominibus, quibus

bus idem autor libro tertio rhetorices suæ fufius eos docuit. Nos, ut lectori specimen tātum artis huius indicarem, singulis exēpla aliquot subiecimus, longior tractatio aliunde quærat. A genere itaq; argumenta ducimus affirmatiua ac negatiua hoc pacto: Si dialectica ars est, discetur exercitatio ne. Item nō est uirtus in homine, igitur neq; cōtinentia. Maxima est. De quo genus negatur, de eodem & species & inferiora omnia. A specie ad genus affirmatiuè sic: Est consul, igitur magistratus: cōtinentia est, igitur uirtus. Maxima, cui species tribuitur, eidē genus. Differentia est qualitas qua rerum species inter se differūt. Ex ea argumentum sumitur in utranque partē, ut Pygmæi ratione utuntur, igitur homines sunt: eadē carent Satyri, igitur homines non sunt. Maxima huius loci eadem est cū loco finitionis. A proprio argumentum est perinde atq; à differentia: ueluti, si tyrannicidæ proprium est ciuitatem liberare tyrānide. Brutus tyrannicida est. liberauit enim ciues tyrannide. Maxima hic eadem cum loco superiore. Accidentia sunt, quæ alii inhærentia uel adhærentia, alii adiacentia uocant, Cicero adiuncta. Hinc argumentorū magna copia & maiora uarietas, ob id quam rationem habeāt probandi, dici facile nō potest, nec una lege omnia possunt censerī. Sumitur autem argumentū ab accidentibus, quādo ab eo quod subiecto inhæret, probatio ducitur. Sic Aristoteles colligit solem non esse igneū, quòd colorem habeat non igneum, nec reliqua astra esse ignes, quoniā calida non sunt. Et alibi: Vanum esse commētum de mundi concentu, quòd orbes illi sonū edere nequeant. A definitione argumenta sumuntur in utranq; partem, ut, Si sacrilegium est, à loco sacro quippiam surripere, sacrilegus est qui deorum delubra spoliat. Item negatiuè, Si summū bonum est quod per se expetitur, opes quæ alterius gratia expetūtur, summū bonum non sunt. Maximæ huius loci modo meminimus. Partium multiplex est conditio: alia enim sunt integrantes, ex quibus tale argumentum est: recto caret ac pariete, igitur ædes nō sunt. Aliæ sunt substāciales, ex quibus sic colligimus, anima caret, igitur animal nō est, id ex forma est. Itē ex materia: Vtinam ne in nemore Pelio cecidisset abiegna ad terram trabes, non esset facta illa nauis Argo. Affirmatiuum argumentum tantum uerisimile est: Ut, habent Indi aurum, habent ferrum, quare

*Genus.**Species.**Differētia.**Proprium.**Accidētia.**Definitio.**Partes.*

quare nec moneta nec armis carent. Maxima est, si partes de sunt, integrum esse non potest. Notæ sunt rerum uocabula, quæ ab Aristotele *σύμβολα* dicuntur, ab aliis etymologia, quã Cicero notã & notationẽ transfert, originationem Fabius Rodolphus nomẽ rei. Hinc probatio erit, si ex ui uocis argumentũ sumitur, ueluti si quis Solem solũ inter astra lucere dicat, aut astra ignes esse à nomine æther, quod si ab *αἴθερ* est, ut dixit Anaxagoras, incendium significat. Verũm hæc argumenta urbanitatis aut ridiculi gratia sæpius adhibentur: ut si quis dicat (quemadmodũ apud Aristotelem est) in eum cui sit nomen Polus, semper tu polus es, mutabilem enim significat. Aut si quis leges quas Draco tulit, nõ hominis, sed draconis esse dicat. Maxima est, interpretatio nominis & nomẽ ipsum, eandem uim habet. Antecedẽtia sunt, quæ rẽ quam-

Antecedentia. piam necessariò aut uerisimiliter antecedunt, ut curationem morbus, pugna uictoriam, partũ concubitus, cõsuetudinem colloquia & congressus, cædes odium, eruditionem labor et uigilia. Huiusmodi in omni quæstione diligẽter consideranda sunt. Ducimus autem argumenta à cõsequẽti ad antecedens necessaria affirmatiuè: ut, si cinis relictus est, incendium præcessit: si eruditio, studium: si cædes, odium aut ira fuit: si pœnitentia, errorem fuisse oportet. Si ab apostolis hominibus peccata remittebantur, confessionem delicti præcedere oportuit. Ab antecedentibus ad consequentia argumentum affirmatiuum non semper necessarium, negatiuum ferè semper: ut, error non fuit, igitur nec pœnitentia: affirmatiuè nõ sequeretur, nisi uerisimiliter. In iis quæ tempore antecedunt & consequuntur, Maxima est, si consequentia sunt, præcessit aliquid. Quæ uerò naturali ordine inter se referuntur, ut superiora & inferiora, eam habet maximam, quã genus & species. Verũm hic locus etsi per omnes alios dispersus est, non erit tamen inutile sub hoc nomine aliquando argumentum quærere. Causa est, cuius ui aliquid euenit: & sunt quatuor, materia & forma, quæ pertinent ad locum partium: efficiens

Causa. & finis, quæ sunt huius loci. Ab efficiente negatiuum argumentum necessarium est: ut, non fuit exercitus, igitur nõ est commissã pugna. Telo ac ferro caruit, igitur hunc non occidit. Affirmatiuum non semper necessarium, ut si artifex sit, opus proinde esse non sequitur. A fine autẽ huiusmodi sunt:

Finis. Quò

Quò mihi diuitiæ, si non conceditur uti?

Finis enim diuitiarū usus est. Et, si beati fieri non possumus, quid uirtutem sequimur? Et, si disci nequit eloquentia, frustra homines discunt dicendi præcepta. Huc spectant ea quæ ab utili & honesto sumuntur. Maxima est, unamquamq; rem à causis esse spectandam. Effecta sunt, quæ à causis oriuntur, *Effecta.* ut à furore calceus, à pictore pictura, ab arbore fructus, à parente proles, à doctore discipulus. Hinc argumenta sunt huiusmodi: Bonus parens, quia bonus filius: mali corui, malum ouum, &c. Maxima est, causas ab effectis non separari. Coniuncta sunt, quæ ut plurimum accidere solent, ut pallor ægritudini, morbus senectuti, aut morum difficultas, cædi iurgium, contentio, inuidia, odium. Ab his coniecturalia sunt argumenta: ut si laborare eum dicamus qui crebrò suspirat, illum occidisse qui pridie cum occiso inimicas habuit contentiones. Sunt huius loci signa uerisimilia, ut amat qui osculatur: & necessaria, ut uiuit qui spirat. à Rodolpho contingentia hæc dicuntur. Spectant etiam huc, locus, tempus, connexa. Maxima est, ex adiunctis adiuncta debere perpendi. Paria, maiora, minora, uno nomine comparata dicuntur. A pari huiusmodi argumentum est: Si imperator aliquando uincitur, cur nõ etiam orator? Arte eligitur gubernator, igitur & magistratus, & si uobis locare turpe non est, nec nobis cõducere. Maxima est, æqua paribus conueniunt. A maiore argumentum ducitur, cum id quod minus est infertur: qui sacrilegium facit, faciet & furtum: si ne dii quidem omnia sciunt, quo pacto homines? Maxima, quod in maiore nõ ualet, nec etiam in minore. Ducitur argumentum à minore, cum id quod maius est, infertur: ut, qui furtum facere noluit, hunc sacrilegium commissurum putas? & an tibicines qui fidibus uruntur, suo, non multitudinis iudicio, cantus, numerosque moderantur? uir sapiens qui multò arte maiore præditus, non quid uerissimum, sed quid uulgus uelit exquiret? Item apud Comicum:

Hic tam paræ consuetudinis

Causa, huius mortem fert tam familiariter.

Quid si ipse amasset? quid mihi hic faciet patri? Maxima *Contraria.* est, quod ualet in re minore, ualet quoq; in maiore. Cõtraria hic accipies omnia opposita, præter relatiua. Ducuntur ab his

i argu

argumenta, quæ sola rhetores enthymemata uocant propter excellentiam, ut illud: Cùm fatentur satis magnam uim inesse uitii ad miseriam, non fatendum est eandem uim inesse uirtuti ad beatam uitam? Et apud Aristol. Si bellum horum malorum causa est, per pacem emendabimus. Si quod scis prodest, quod nescis obest. Maxima, contraria contrariis conueniunt. Repugnantia sunt, quæ nec cohærere, nec eidem conuenire possunt. A contrariis differunt, quod horum unum unduntaxat aduersum est, hic plura uni aut unum pluribus: ut, ebrietas continentis, studio, uigiliis, labori repugnat. Ab his argumentantur negatiue: ut, Si avarus est, non comestatur: Si uoluptarius, literarum studiosus non est. Si inimicus, non prodest. Si dies, non sunt tenebræ. Maxima propositio huius loci est, uni repugnantia non conuenire, nec cohærere inter se.

(Vt, inquam, omnia hæc quæ intrinsecus sunt aspicias.)

E locis quos huc usque Trapezuntius recensuit, dicuntur argumenta artificialia, quæ arte ac ingenio differentium excogitantur, dicunturque à Cicerone in eo ipso, de quo ambigitur, hæcere. Quare Trapezuntius huiusmodi locos intrinsecus rem aspicere dicit. Quod quidem cum Rodolpho non pugnat, apud quem illi ipsi quos hic Trapezuntius intrinsecus hæcere dicit, diuiduntur in ternos & externos. Nam Ciceroni & Trapezuntio interna dicuntur, quæ ex ipsa causa ingenio dicentis finguntur. Quæ uero aliunde adferuntur, ut sunt testimonia, præiudicia, fama, rumores, tormeta, iusiurandum, probationes sunt ἀρτυροί, id est, inartificiales, non quidem ob id quod arte tractari non possunt, extenuantur enim aut amplifican-

Argumenta aut ex ipsa quaestione nascuntur, aut sumuntur foris.

tur artificio: sed si desunt, à differentibus ea excogitari non possunt. atque quod id Ciceroni & Trapezuntio extrinsecus hæcere dicuntur. Quemadmodum si Helenam quis longè pulcherrimam esse asserat, quod dei filia, quod per tot discrimina terræ marisque, Paris ad eam rapiendam profectus sit, quod tot Græcorum principes tot copiis, tot classibus, repetitum uenerint, decennalem obsidionem sustinuerint, artificiales erunt probationes. Ex locis enim causarum & destinatorum qui intrinsecus sunt, hoc est, cum re coniuncti, ducuntur. Quod si (ut

Inartificialia apud Iso crates est) pulcherrimam esse dicas, quoniam The seus ita iudicauit, artificiale est, id est, aliunde extra causam assumitur. Habent autem inartificialia illa longè maiorem uim, præfer

apud Iso crates est) pulcherrimam esse dicas, quoniam The seus ita iudicauit, artificiale est, id est, aliunde extra causam assumitur. Habent autem inartificialia illa longè maiorem uim, præfer

præfertim si magnę autoritatis uirorum aut deorum fuerint testimonia: ut de Socrate, si quòd sapiens fuit dicere uelis, fortius erit, quoniam ita iudicabit Apollo, quàm si eum philosophiæ cõtinenter operam dedisse dicas. Si in sacris, quòd confitendum sit, efficacius erit, quoniam ira Iacobus Apostolus *Iacob. 3.* præcepit, quàm si dicas, hominibus remittebantur peccata, confitebantur igitur. Prolixius hæc recensuimus, quo studio sis aditum qualemcũq; ad dialectices usum patefaceremus. Argumenta igitur omnia aut foris assumuntur, ut, hoc uerum est, dixit enim Marcus Cato: aut in rebus sunt, ut bonus est, quoniam boni parentis filius.

(N E C te quoniã res est ardua deterreat.) Ab utilitate ac facilitate locorum breuis commendatio est. Summam enim utilitatem dicendi eleganter, ac inueniendi expedit: cum ea facultate coniunctam, quam dat exercitatio, continent. Ut enim usus legendi lectionem paulatim reddit facilitorem ac emendatiorem, pauloq; post absolutam: sic crebra locorum usurpatio facit, ut illi ipsi loci, qui quæstionibus explicandis aptiores sunt, ultrò sese offerant.

(N A M quemadmodum qui literas sciunt.) Apta similitudo sumpta è literis: Nam ut argumenta omnia, infinitaq; è locis sunt, ita literis nõ amplius xxij. unaqueq; uox continetur. Quinetiam Aristoteles locos argumentorũ, seu (ut ipse loquitur) enthymematum ij. Rhetoricorũ *ἔνθυμα* uocat, quo nomine quoq; literas significat Græci. Est autem (ut uidetur) hoc simile desumptum ex secundo lib. Ciceronis de Orato. ubi de inueniendis disputatur, quo loco sic Antonius ait: Ac tibi sapienter monenti L. Crasse libenter assentiemur, ut singularũ causarũ defensiones, quas solent magistri pueris tradere, relinquamus, aperiamus autẽ ea capita, unde omnis ad omnem causam & orationem disputatio ducitur. Neq; enim quoties uerbum aliquod scribendũ est, nobis toties eius uerbi literæ sunt cogitatione conquirendæ, nec quoties dicenda causa est, toties ad causæ seposita argumenta reuolui nos oportet, sed habere certos locos, qui ut literæ ad uerbũ scribendum, sic illi ad causam explicandam statim occurrant.

(O M N E S igitur loci unde ad syllogismos medium quæritur.) Eisdem locis oratores utuntur, quibus dialectici. Quare qui Rhetorica tractant, hos etiam exponunt: ut

Cicero lib. ij. de Orat. & Fabius lib. v. Aristoteles quoq; lib. secundo. Quòd uerò alios quosdam personarum addunt & quas circumstantias uocāt, quòd sub iis nominibus argumentum aliquoties inuenitur citius, id factum est. Caterum natura ab his, quos antè recensuimus, discreti nō sunt. De qua re latius uideatur Rodolphus circa finem libri secundi.

Medium. (NON enim aliud perfecti, aliud imperfecti syllogismi medium.) Medium dicitur argumentū & instrumentum faciendæ fidei, quoniam duo illa quæ Aristoteles τὰ ἄκρα, id est extrema uocat, coniungit: estq; semper si syllogismo uti uelis, medius terminus.

(NAM sicut in re parum cognita ratiocinari oportet ab solutius.) Si argumentum huiusmodi fuerit quod non satis quale sit (nisi omnibus suis partibus diligenter ac fusè rationibus confirmationibusq; aperiat, intelligitur, syllogismo *Lib. 5. cap. 5.* Fabio autore, ubi nefas non est, ut amplissima illa ratiocinatio apud Ciceronē multis partibus tractata, in principio refutationis pro Milone, Quòd si duodecim tabulæ, & cetera, usq; ad eum locum. Est ergo hæc iudices, quam rem Fabius animaduertit libro quinto, capite ultimo.

(SIC in re aperta propositionum altera fastidium parit.) Ad eundem modum Aristoteles secundo Rhetoricorū, Non enim, inquit, sumentem, aut longè, aut omnia oportet colligere. Nam alterum propter prolixitatem obscuritatis est, alterum quoniam ea quæ manifesta sunt, dicuntur, nugationis est. Et paulò post, Si quid eorū perspicuum fuerit, id dicendū non est: ut quod Milo rectè fecerit, satis erit dicere oratori: quoniam uim illatam repulit. Quòd autem uim à se repellere licet, auditoribus relinquendum est, ex se enim hoc adferunt.

(SEU cum tribus constet ratiocinatio propositionibus.)

Syllogismus imperfectus aut propositione aut assumptione cum cōclusionē cōstat. Quod si in antecedente & consequente idem fuerit subiectū, deesset propositio maior, sin idem prædicatum minor. Verū quod Trapezuntius admonet, spectandum esse ex utra potius propositione colligendum sit, methodicis erit iudicii. Qui enim non uidet huius consequentis, Ego hominem non occidi: hoc potius fore antecedens, Quo tempore hic occisus est, ego in prouincia fui: quàm illud, Qui in prouincia fuit, eo die hic cædē facere non potuit.

Ob id

Ob id hic non tam canone quàm iudicio opus est. Veriorem enim aut certiore præponendam non perpetuò uerū erit.

(A T hæc quoniam simplicis conclusionis consequens alterius consequentis fit antecedens.) Recenset obiter eam argumentandi formam, quam Græci *συνεπίτην ἢ ἐκὶ κλίμακος* uocant, Latini aceruum & gradationem. Ea est argumentatio, in qua multa sumuntur, ut ex primo inferatur secundum, ex secundo tertium, & ita deinceps, ut quod omnium postremū est, cum primò coniungatur, seu dum continuò prioris propositionis prædicatum, aut annexum, sequētis fit antecedens aut subiectum: ut apud Ciceronē quinto Tusculanarū *Questionum*, Atque omne bonum lætabile est: quod autem lætabile, id prædicandum, quod autem tale, id gloriosum: si gloriosum, certè laudabile: quod autē laudabile, profectò etiā honestum: quod bonum, igitur honestum. Vides hic postremum cum primò coniunctum? Fit etiam ubi conclusio non apponitur: ut, Vilius argentum est auro, uirtutibus aurū. Tradit hanc argumentandi formam Aristoteles in prædicamentis: Quando alterum de altero, & cætera: notus enim locus est. A syllogismo differt, quòd hic si perfectus est, tribus partibus tantum perficitur, gradatio certo número nō astringitur. Numeratur etiam inter ornamenta sententiarū huic argumentationi non multū absimilis: ut, Africano uirtus gloriā, gloria æmulos, æmuli mortem pepererunt. Quanquā autem paulò antè huiusmodi argumentationes *συνεπίτην* etiā uocari diximus: mæminerit tamen puer apud artium scriptores; *συνεπίτην* argumentationem esse superiori non nihil diuersam, uidelicet cum paulatim addendo aut minuendo nusquā sisto, sed probō nec effici quicquam, nec destrui. De hoc sic est apud Ciceronem in secunda *Questione Academica* scriptum: Genus illud minimè in philosophia probari solet, cum aliquid minutatim aut gradatim additur, aut demitur: sortitas hos uocant, qui aceruum efficiūt uno grano addito. Huius exemplum erit si quærat, Septem multane an pauca sunt? Si pauca dixeris, multane erunt, si unum addideris? De inde si alterum, si tertium, & ita deinceps ad quemuis alium numerum. Quòd si multa dixeris septem, pauca ne erunt si unum detraxero? & sic deinceps, ut nec quantūuis magnum numerum multa, nec quemlibet paruum, pauca esse dixeris.

Sic quantum addendum aut demendum sit, ut diues, pauper, clarus, obscurus, dicatur aliquis, aut multa pauca, magna parua, longa breuia, lata angusta, quando dicantur, certum non habes. Captiosa igitur argumentatio *supra* est, quemadmodum Crocodilites, Ceratine, Dilemma, Antistrephon, & id genus reliquæ captiunculæ.

(**Q**UO S incidit explicita oratio.) Perstat in mataphora: Nervos enim dixit quibus incidit, aptè redditur. Docet uerò Cicero hanc eandem sententiam libro primo Rhetoricorū, & de Oratore libro secundo, post tractationem locorum.

(**V**T in epistola ad Plancum, Senatus non est, &c.) Locus est libro x. epistolarum, in ea, quæ incipit: Etsi Reipublicæ causa. Meminimus autè suprà enthymemata sæpe sic efferri, ut quod probandum sit, primo ponatur loco, deinde subiungatur ratio: quod si inuertas, forma erit simplicis conclusionis: ut, mirabiliter populus uniuersus, & cætera. Igitur Senatus non est tibi amicitior quàm tota ciuitas. Verum nisi confessio haberetur à populo Romano illū amari, qui Rempub. liberare uult & potest, dein, Plancum eum esse uirum, propositioni non uideretur satis accommodata esse ratio.

(**S**E D inuenta implicitè atq; inuolutè conscripta.) Inuenta seu argumenta tacitè aliquoties ac breuissimè orationibus inferuntur, aliquando uerò argumentationes expolitio-ne, quo argumenti uis fusius tractata cerni queat, omnibus suis partibus latissimè explicantur: ut, Turcarum irruptiones semper timeamus, quando incolumes sunt, oportet: aut fractis eorum copiis summa uis eos è confinio profligare debemus. At motum Barbarorum hominum cum possumus, non sustollere longè stultissimum est. Quare, nisi stulti esse uelimus, extremis nostrorū uiribus semel exterminabimus gentem tam Barbaram. Hoc sic simpliciter eloquemur: Quoniam perpetuum impetum eorum sustinendū non putamus, aduersum eos pugnemus: aut breuius, Aduersus Turcas, ne amplius nobis timori sint. pugnandum est.

(**Q**UO D tamè in omnibus.) Clausulam hanc superesse opinor, aut aliud quippiam deesse. Siquidem cum eo quod sequitur non satis quadrat. Vniuersa enim, inquit, in quibus aliqua probationis uis, ad syllogismū prædicatorium possunt reduci, quòd ea argumentationum dialecticarum regula sit.

Qua

Qua de re plura uide apud hunc ipsum lib. iij. Rhetorices.

NON ergo feci.) Hoc ad simplicem conclusionem, quæ una sententia compræhenditur, non pertinet, sed additur ex planandi causa. L A T O M.

(COMPOSITE hoc modo.) Non re, sed uerbis, quæ repetuntur instandi causa. Ergo aut simpliciter cõcluditur, aut iterata sententia: quod ad oratores pertinet.

(NEC solùm enthymematicum.) Id est, solertem inueniendis argumentis, quem uulgò discursuum uocant.

(NAM quemadmodum.) Similitudo ex Cicer. ij. de Orat.

(OMNES igitur loci unde ad syllogismos medium quæritur.) Loci sunt syllogismorum & enthymematum communes, sed frequentius enthymematibus utimur, syllogismo autem cùm res exactiorem probationem requirit, ut apud philosophos, quia omnia certius & enucleatius explicant, cùm interim rhetores sint probabilibus contenti, & quæ per se intelliguntur, negligant. Item enthymemata ex solo loco uim habent, syllogismus autem ex structura: quare & loci enthymemati potius, quàm syllogismo tribuuntur.

(MEDIUM terminum.) Si medium in antecedente cum prædicato conclusionis iunctū fuerit, enthymema est ex maiori propositione syllogismi, si cum subiecto, ex minore: ut, Insidiator iure occiditur, Ergo Clodius iure cæsus est. Item, Clodius insidiator fuit, Est ergo iure occisus.

(ILLUD apprimè tenendum.) Necessarium est enthymema, in quo oppositum consequētis repugnat antecedenti, si non repugnat, credibile est tantum. Item quicquid sequitur ad consequens bonæ consequētis, sequitur ad eius antecedens, quam argumentationem Soriten uocant.

DE DEFINITIONE ET

D I V I S I O N E .

*V*NC de definitione ac diuisione coniunctim pauca dicamus. Nam ita se habent, ut altera alterius egere uideatur. Nec enim nisi qui recta distributione usus est, definire se unquam intelliget, nec unquam rectè distribuere poteris,

i 4 nisi

nisi quid sit quod distribuendum est, conscripseris. Definitio est coacta in se atque complicata rei breuis, atque absoluta explicatio. Definitionum quatuor sunt genera: Substantia

Definitio- le : describens : per partitionem : per diuisionem. Nam qui
nū quatuor genera.

plura faciunt, ea cōnectunt quæ aut ad hæc facile reducuntur, aut leuiora sunt quàm ut definitiones appellari possint. Substantialis definitio est oratio quæ id quod definitur, quid sit explicat, breuiter, & absolutè complectitur. Per partitionem definitio, est oratio quæ per enumerationem partium breuiter & absolutè aliquod totum ostendit. Per diuisionem definitio, est oratio quæ specierum disiunctione breui ac absoluta genus aliquod ostendit. Diuisio, alicuius in partes suas est distributio : eius duo sunt genera: Vnum, quod per se rem aliquam distribuit: alterum, quod per accidens partitur. Prioris rursus tres sunt species. Generis in species, quæ propriè dicitur diuisio: ut animal hoc rationale, illud irrationale : differentias etiam formæ speciei q; nomine complectimur. Totius in partes, quam partitionem propriè possumus nuncupare, ut domus in fundamentum, in parietes, & tectum. Voces in significationes, quæ dislin-

Diuisio per
accidens.

ctio appellatur, ut canis uel piscis, uel terrestre animal, uel sydus. Posterioris itidem tres sunt modi, quo substantiam quæ subijcitur, per accidentia partimur, quæ subiecti in accidentia diuisio dicitur, ut hominum alij pij, alij impij. Quo accidentia per substantias, quam accidentis in subiecta nominamus, ut omnium quæ expetuntur alia in corpore, & alia in anima sita sunt. Extremus, accidētis est in accidentia distributio: ut, candida omnia uel dura sunt, uelut lapides albißimi, uel liquentia, ut nix. Hæc accidentis in accidentia diuisio sola in alterutrū separatur: ut eorū quæ dura sunt, quædam alba sunt: ut, lapis Parius: quædam nigra,

ut

ut terebinthus. Et rursus eorum quæ nigra sunt, alia dura, ut ebenus: alia liquentia, ut pix. His ita dictis communiter, *Canon diuisionis.* illud mihi præcipiendum uidetur, diuisionem generis, & eam quæ secundum accidens est, in opposita semper fieri: et cum oppositionis species quatuor sint, contraria commo- distime omnium adhiberi: contradictoria etiam, et quæ per priuationem et habitum dicuntur, non esse abijcienda: quæ uerò relatiuè opponuntur, si rem per se diuidamus, nullum habere locum: si per accidens, non omnino negligenda. Dicimus autem homines alios dominari, alios seruire. Item omnem diuisionem (ea excepta, quæ uocem in significatio- nes distribuit) nihil oportere plus minúsue continere.

N V N e de definitione ac diuisione coniunctum pauca di- camus.) Plato uniuersam dialecticam partitur in diui- siuam, definitiuam, & analyticen, id est, resolutoriam, qua- rum duæ priores ad thematis simplicis, ultima ad compositi thematis explicationem pertinēt. Est autem diuidere ac de- finire uniuscuiusque doctoris in sua professione. Nam quid planum aut solidum, seu quid circulus, axis, diagonus, geo- metra dicet: quid absis, apogium, aspectus trigonus, aut te- tragonus, aut quid Pleiades, Hyades, Arcturusue sint, nemo nisi astronomus: Sic Scriptor moralis, quid uirtus, quid uiti- um. Verum dialectici tradere canones ac leges, quibus oportet omnem definitionem, ac diuisionem perfici: locos etiam ostendere unde & diuisiones & definitiones petendæ sunt. Ut si quid uoluptas sit, quærat, monebit dialecticus hic primo loco generalius quiddam quærendum, genus ni- mirum, deinde aliud quo res genere similes, sed specie diffe- rentes secernantur. Quæ uerò illa sint, non est huius artificis scrupulose perquirere.

(DEFINITIO est coactæ in se rei atque complicatæ ab- soluta explicatio.) Metaphora est in uocabulis Coactæ ac- Complicatæ. Nam quod definitur, in se conuolutum & con- clusum, una tantum uoce ostenditur. Quod si oratione ea res, ueluti uestis aut pugnus complicatus aperiarur, definiri di- citur: ut idem est homo, & animal intellectuale, mortale,

Definire
curus sit ar-
tificis.

Coactum.
Complicatum.

scientiæ rationisq; capax: sed illud ueluti manus in pugnum contracta, hoc ut ea quæ in digitos diducta est.

(NAM qui plura faciunt, ea connectunt.) Enumerant Boëtius & Georgius Valla, Victorinus, & alii nonnulli definitionum formas longè plures, in quibus si qua sunt quæ ad nostrum institutum facere uidentur, non negligimus.

(SUBSTANTIALIS definitio est oratio quæ id quod definitur.) Hanc *ὀρισμένη* Græci, Scholæ essentialē uocant. Legebatur autem hic Definitum, absque sensu, nos Definitur, rectius legendum putamus. Sic enim à Cicerone dicitur: Definitio est oratio, quæ id quod definitur, quid sit, explicat. Vocat autem Aristoteles *ἰστί* perfectam rei essentialē, quæ genere ac differentia explicatur: Latinorum nonnulli quidditatem uocant, quorum est Hermolaus Barbarus.

(PER partitionem definitio est oratio.) De duabus his definitionum formis uide Ciceronem ad Trebatium. Differunt autem diuisio & partitio, quod species & partes, integrum & genus. Sunt uerò partes ueluti membra, ut caput, humeri, brachia, manus, pectus, latera, crura, pedes. Species autem sunt (ut apud Ciceronem est) formæ quas *ἕδη* Aristoteles, & Plato *ἰδιώτας* uocat, ut iustitia, prudentia, species uirtutis sunt. Confunduntur tamen specierum & partium nomina, ac proinde diuisionis & partitionis.

(VOCIS in significationes.) Hanc partiendi formam Rodolphus non satis bene diuisionis uocabulo notari scribit, quòd scilicet ineptum sit, si dicatur: Taurorum alius mons, alius animal, alius sydus. Cæterùm Ciceronem aliquoties diuisionis uocabulum usurpasse uidebis, si quando uocis cuiuspiam significata enumerat. Est & apud Platonem diuisio in res significatas, quod & Alcinos Platonicus annotauit.

(QUO substantiam quæ subiicitur per accidentia partimur.) Huiusmodi sunt ferè omnes diuisiones, quas Rodolphus Agricola ex pluribus locis dialecticis quærendas docet. Secundus modus est, quo accidens quodpiam per subiecta diuiditur, cuius etiam Rodolphus meminit: Et adiacentia, inquit, per subiecta, ut feritas, alia auis, alia serpentis,
alia

alia reliquarum belluarum. Apud philosophos non infrequens est hoc diuidendi genus.

(H A E C accidentis in accidentia diuisio, sola in alterum commutatur.) Ex Boëtio id sumptum est: Sic enim ait in libro de diuisione: Sed huiusmodi diuisio uicissim semper in altera permutatur. Possimus enim docere: Eorum quæ dura sunt, alia nigra sunt, alia alba. Et rursus, eorum quæ liquida sunt, alia alba, alia nigra. Significatur autem posse in hoc genere diuisionis diuisum & illius contrarium per easdem differētias diuidi: ut si album per durū ac molle sit diuisum, poterit & nigrum. Deinde singula membra in diuisum ac illius oppositum rursus posse commutari: ut si durum per album & nigrum diuisum sit, tam album quàm nigrum in durum & molle possunt diuidi.

(Q V A E D A M nigra, ut terebinthus.) Terebinthi meminit Plinius libro decimotertio, capite sexto. Arbor est ligni nigri eximiique splendoris & fidelis ad uetustatem. Ebeni autem meminit idem libro duodecimo, capite quarto. Est & huius materies solidissima, ut uel igne absumi uix queat, splendoris nigri, & sine arte protinus iucundi. Nigrum autem habere solam Indiam testatus est poëta. Sola (inquit) India nigrum Fert ebumum. Terebinthus.
Ebenus.

(Q V A E D A M alba sunt, ut lapis Parius.) Marmor intelligit ex Paro insula, quæ una Cycladum est circa Delum & Siphnum, autore Plinio & Ptolemæo. Laudatur ex ea marmor, quod alio nomine M. Varro lychniten uocatum scribit: quòd ad lucernas in cuniculis cæderetur. Parium marmor.

Verùm cum uocem in sua significata distinguimus, ea complecti nonnunquam sufficiet, quæ ad rem nostram faciunt. Est autem omnis distinctio duplex: Nam aut Distinctio. unius ac simplicis est termini, quæ distinctio æquiuoci dicitur: aut orationis, quam ἀμφιβολία Græci, nos ambiguum dicimus, ut, Aio te Aeacida Romanos uincere posse. ambiguum adiectione termini, uel mutatione orationis, Æquiuocum. aperiendum. Æquiuocum si institutione æquiuocum est, ad

ad grammaticos confugiendum. Diximus autem æquiuocum, quod nec accentu, nec aspiratione, nec genere, nec orthographia, nec numero distingui potest. Sin modis quibusdam ad multiplices uariasq; res terminus applicari potest, aut ex se solo, aut ex adiutorio potius huiusmodi uim habere dicitur. Primi distinctio, non unius doctrinæ: Multa enim aliter physicus, aliter primus philosophus, aliter dialecticus, aliter orator exponit. Quamobrem insanire mihi uidentur nonnulli, qui adeo rudes atque indocti sunt, ut audeant asserere dialecticum æquiuocationem effugere non posse, nisi singulorum uerborum uim ac potestatem optime nouerit, quæ grammaticis traditur: quam si apprimè tenuerit, æquiuocis ipsum implicari non posse. Rarò enim aut pene nunquam multiplici significatione uerbi dialecticus aut decipit, aut decipitur. Modi ergo quidam sunt qui etiam eos ipsos qui ratiocinantur, fallunt: atque eos distinguere, unius non esse disciplinæ, Aristoteles ostendit, qui multa in physicis ut naturalis, multa in prima philosophia ut metaphysicus, multa in ethicis ut moralis, non nulla in dialecticis ut logicus distinxit. Verum ut quale sit *Infinisum.* quod diximus pateat, exemplis utamur. Infinitum dicimus, cuius terminum inuenire non possumus: unum ergo significat: sed tamen alio quodam modo continuum, alio discretum, infinitum dicimus. Et hoc quidem appositione, illud diuisione infinitum asserit Aristoteles. Tempus autem utroque modo (quamuis si quis continuum non diuisionis termino, sed magnitudinis infinitum fingit) non diuisionis solum, uerum etiam appositione infinitum dici posset. Item, unum, in physicis quidem Aristoteles continuo dicit, ut linea una, indiuisibili, ut punctus unus ratione, ut uinum, uisum. In quinto primæ philosophiæ secundum se, et secundum accidens

cidens unum distinguit. Eiusq; quod unū secundū se est, multos subiicit modos, ac dialectici numero, specie, genere (ut Cicero, homo, animal) unū dici perspexerūt. Ita cū unū sit, quod à ceteris seiunctū est, ipsum secundū unū quod indiuisibile est, hic una eademq; significatione semper dicitur, modus uariatur. Alterum modum multiplicis diximus, cum nō ex se, sed ex adiuncto terminus adeo uarijs atque multiplicibus modis sumitur, ut non eandem potestatem, sed aliam atque aliam habere uideatur, ut homo cū dico, quid significet, uides, pro quo accipiat, ignoras. Si, disputat, aut si, species est, adiunxero, aliter atque aliter accepisti. Has suppositiones iuniores appellant. Quas si quis penitus tenere cupiat, dialecticos qui ea de re multa & protensa uolumina conscripserunt, diligenter euoluat. Nobis solum admonuisse, terminorum acceptiones ex adiuncto mutari, sufficiat. Nam eius rei diligentior doctrina & longior est, & ad usum oratorum affert penē nihil. Viderint etiam ne complura eiusmodi non ad usum, sed ab usum inuenta sint. Quod si quis putauerit in statu legitimo per ambiguū ἀμφιβολογίας huiusmodi posse incidere, cum id usu euenerit, dialecticos consulat: nos quoniam rarō ac penē nunquam accidere putamus, tam longam atq; obscuram doctrinam prætermisimus. Et hæc quæ diximus eò tendunt, ne tu etiam sicuti omnium rerum ignari, ad dialecticas ἀμφιβολογίας, & æquiuationes, grammaticū putes multa posse conferre.

NAM aut unius est ac simplicis termini.) Est ubi singulæ *Aequiuo-*
 uoces ambiguitatem faciunt: quæ Græcis ὁμωνυμικῆ δι- *catio.*
 citur, recentiores æquiuationem uocant, quando rerum
 aut personarum plurium, una est appellatio: ut, taurus bouis,
 & in Sicilia montis, item syderis quod inter duodecim si-
 gniferi orbis signa numeratur secundum, uere cum sole exo-
 riens. Sic Cenforius, & ille quoque qui se Vticæ interfecit, di-
 ctus est Cato. Est etiā ubi dictiones alio sensu integræ sunt,
 alio

alio diuifæ, uelut ingenua, coruinum, armamentum. Apud Aristotelem in Elenchis diuifionis & compositionis ambiguitas dicitur. Huiufce uocabuli discretionem Rodolphus enumerationem uocat, Boëtius partitionem æquiuocationis.

Amphibologia.
Libr. 7.
cap. 10.

(A V T orationis, quam ἀμφιβολογίαν Græci, nos ambiguum dicimus.) Nascitur etiam ambiguitas ex integro orationis contextu, quæ ἀμφιβολογία à Cicerone, ab Aristotele ἀμφιβολία nominatur, quod Fabius ambiguum trāsferat. Fit autem multis modis: aut per casus, cùm infinitum utrinque accusatiuum habet, ut, Audio Demeam percussisse Lachetem: aut uocum dubia disiuñtione, ut, Quinquaginta ubi erant centum inde occidit Achilles. Vide Fabium libro septimo, & Diomedem libro secundo de figuris.

Versus
Apollinis.

(V T C O te Acacida Romanos uincere, &c.) Ennii uersus est, quo finxit Apollinem Pyrrho regi Epirotarum Delphis responsa dedisse. Cæterū Plutarchus diligens in primis scriptor, huius non memiuit, negaturq; à Cicerone libro ij. de Diuinatione, & quod Apollo Græcè, non Latinè locutus esset, & quod Pyrrhi temporibus desisset uersus facere. Est autem Acacida uocatiuus Græcorum consuetudine, à nominatiuo Acacides, quod Pyrrhi patris nomen fuit.

Amphibologia solutio.

(A M B I G V V M adiectione termini, uel mutatione orationis aperiendum est.) Soluitur amphibologia, termini adiectione, quando dubitatur utri antecedentiū duorum sermo subiunctus sit: ut, Volo hæres meus det uxori meæ aurū quod elegerit. Dubium est, an uxor, an hæres aurum eliget: adiectione soluitur, Volo q̄ hæres det uxori aurum quod ipse elegerit, aut ipsa. Mutatione casuū soluitur, dum ex duobus accusatiuis alter in ablatiuū uertitur. Ferūt Demosthenē eiecisse Aeschinem. Soluitur, Aeschinem à Demosthene pulsum aiunt. Tollitur etiam orationis ambiguitas distinctione scripturæ, uel mora pronūtiationis, ut, Moriturus iussit poni statuam aureā hastam habentē. distinctione sublatum dubium, Iussit poni statuā, auream hastam habentē. Vide Aristotelem in Elenchis & Fabium in statu legitimo per ambiguum.

Æquiuocū duplex.

(A E Q V I V O C V M si institutione æquiuocū est, ad grammaticos confugiendum est.) Dicitur æquiuocum ex institutione, quod plura significat, non similitudine quadā aut metaphora: ut homo pictum & uerum hominem significat, sed quòd

quòd iuxtà à rebus diuersis absque ulla cognatione cõuenit, quomodo gallus hominem & auem & instrumentum sutorium significat, genere fœminino. Hoc in scholis à casu, illud à consilio æquiuocum dicunt.

(D I C I M V S autem æquiuocum, quod nec accentu.) Si uox quæpiam in multis significatis ad eò sui similis sit, ut nulla nota discerni queat, ea æquiuoca est, hoc est, ut nec accentu distingui queat, sub quo tempus & tonum cõprehende: ut málum quod pomum, & malum bono cõtrarium, non est æquiuocum: tempore enim differunt. Sic êdo, & edo. Item quod tono differt, æquiuocum non est, ut uêre & uerè, sic pône uerbum, & aduerbium poné.

(N E C aspiratione.) Differt aspiratione ara ab hara, ora ab hora.

(N E C genere.) Quare ficus etsi morbum & fructum significet, non tamé æquiuocum est, genere enim differt, ut illud:

Dicemus ficus, quas scimus in arbore nasci,

Dicemus ficos, Cæciliæ, tuos.

Sub genere etiam comprehendere diuersitate partium orationis, ut amor uerbum & nomen. Sic mane temporis aduerbium, & imperatiui modi uerbum.

(N E C orthographia.) Orthographia distinguitur quæstus per diphthongon à quæro, & quæstus e simplo, à quæror. Item situs, citus, & scitus.

(N E C numero.) Ut ædes singulariter pro sacro loco, & pluraliter pro prophano. Sub numero uerò comprehendere licet casum, ut tribus datiu casus & ablatiu, à nominatiu tria, & tribus nominatiu casus. Etiam declinationé, ut opus operis, & Opus Opuntis: anus uetula, quartæ, & corporis ob scœna pars, secundæ inflexionis. Horum igitur nihil est *εἰς* *ἑνὸς*, siquidem semper nota aliqua pro diuersis significatis distinguitur.

(S I N modis quibusdam ad uarias & multiplices.) Est aliud homonymiæ genus, cum uocabulum non institutione multa significat, sed ductu quodam in significationem affinem transfertur: ut pleraque uoces aliter sumunt dialectici, aliter physici, aliter mathematici, aliter medici, aliter alii. Quo sensu à Fabio dictum est, nullum esse uerbum, quin philosophis multiplex esse uideatur. Fit autem hoc bifariam,

aut

aut ex se solo: ut uirtus à grammatico accipitur, quod nomē sit generis foemini, declinationis tertiae, id significās quod Græcis ἀρετή. A dialectico uerò quod genus sit aut species, subiectum aut prædicatum. Alter modus, cūm ex adiuncto diuersitas oritur, ut si dicas, uirtus expetenda est, uirtus qualitas est, aut genus: aliter ac aliter uocem accepisti. Quæ acceptiones uulgò suppositiones dicuntur.

*Numerus si
nitus.
Magnitu-
do infinita.*

(E T hoc quidem appositione, illud diuisione.) Quemadmodum in numerorum aceruatione nusquam sistimus: ubi enim ad decadas peruenerimus, semper numerum reflectimus, id quæ infinities, hoc est, toties non fit, quin sapius fieri possit: sic quoque in magnitudine seu quantitate continua diuidenda nusquam consistimus. Verūm illud mathematicorum suo quodam iure fit, & quidem imaginatione: ut, circulum cuius ambitus quamuis uix trium pedum est, partiuntur in partes ccclx. dein singulas in lx. quæ minuta prima dicuntur, & horum unumquodque iterum in lx. quæ minuta secunda uocantur: sic deinceps diuisione sexagenaria, secundum unitatem in infinitum crescentem.

*Tempus in-
finitum.*

(T E M P V S aut utroque modo.) Tempus extensione seu duratione infinitum dicitur his, quibus mundus nec initium cepit, nec finem habiturus est: qua ratione affinitatem habet cum numero. Semper enim Solis & reliquorum astrorū cōuersiones rediterantur, ac præteritis adduntur, ut hora horæ: dies diei, annus, anno cōtinuo succedit. Itaq; tēpus in infinitum dicitur crescere successione, ut numerus additione. Dicitur etiam infinitum diuisione. Annum enim in mēses, & hos in dies, dies in horas diuidimus, & has in minuta: in quibus rursum in infinitum progredimur diuisione sexagenaria per unitatem crescente, ut supra diximus.

(I T E M unum in physicis quidem Aristoteles continuo dicit.) Aristotelis uerba primo libro naturalis auscultationis sic habent: λέγεται δ' ἓν, ἢ τὸ συνεχές ἢ τὸ ἀδιαίρετον ἢ ἓν ὁ λόγος ὁ αὐτὸς, καὶ εἰς ὁ τοῦτι ἑνείνα, ὡπὼρ μέθυ καὶ οἶνος. hoc est, unum dicitur partim continuo, partim indiuisibili: partim ea quorum una ratio unumquæ esse est, ut uinum merum. Cæterum ratione unum dicimus synonyma, aut duo eiusdem rei nomina, ut, uestis, indumentū: Marcus Tullius

Tullius: homines, mortales.

(IN quinto primæ philosophiæ secundum se, &c.) Locus est in uulgata uoluminum sectione libro quinto, in uerustioribus, libro quarto, habent autem uerba eius in hunc modum: ἐν λέγεσθαι τὸ μὲν κατὰ συμβεβηκός, οἷον κίεωσκῶ καὶ τὸ μονοικόν. Et paulo post, τῶν καὶ ἑαυτὰ ἐν λεγομένων τὰ μὲν λέγεσθαι συνεχῆ ἔσθαι, οἷον φάμεν δισμῶ. id est, eorum quæ per se unum dicuntur, hoc quidem continuò, ut uinculo fascis.

(A C dialectici numero, specie, genere.) Dialectici uocant *Idem*. illud non unum, sed idem, nec est apud Aristotelem primo Topicorū ἐν, sed ταῦτον. Verba eius si quis requirat, hæc sunt, δίδξει δ' ὅρ τὸ ταῦτον ὡς τύπη καθ' ἑμ τριχῆ διαυρεῖσθαι, ἢ γὰρ ἀριθμῶ ἢ ἔδῃ, ἢ γένει. hoc est, uidetur uerò idem ut exemplo dicitur, diuisum tripliciter, aut enim numero, aut specie, aut genere idem dicitur.

(H A s suppositiones iuniores appellant.) Suppositiones, uocum acceptiones, ut cum dicitur, uirtus hominem beatū efficit, aliud significat, quàm si dicas, Virtute Scipio hostem superauit. Hic certa uirtutis species intelligitur, ubi pro toto genere accipitur, & ut isti loquuntur, aliter & aliter terminus supponit. Definiunt autem in hunc modum: Suppositio est acceptio termini in propositione, pro aliquo uel aliquibus, de quo uel de quibus, huiusmodi terminus uerificatur mediante copula suæ propositionis.

(Q U O D si quis putauerit in statu legitimo.) Status seu cōstitutio, aut στασις Græcè dicitur, id quod orator sibi potissimum probandū cōstituit, seu quo probato, statur, id est, causa perfecta est. Nascitur autē ex intétione accusatoris, & depulsione defensoris: ut, Occidisti Aiacem Vlysses, intétio est: quod si neget, nō occidi, oritur quæstio, an Vlysses occiderit Aiacem: qua probata in hanc uel illam partem causa peracta est. Quare eadem statum seu constitutionem continet. Sunt autem status uarii. Nam si factum negatur, coniecturalis dicitur, ut id quod superius posuimus, & apud Martialem:

Sed lis est mihi de tribus capellis:

Vicini queror has abesse furto.

Hoc iudex sibi postulat probari.

Sin iure aut iniuria factum probatur, iudicialis dicitur: ut, occideritne Clodium Milo iure. Est etiam ubi lis nascitur

Constitutio le ex scripto, quæ constitutio legitima dicitur, cuius hoc loco **gitima per am** Trapezūtius meminit. Fit autem quatuor modis, inter quos **biguum.** unus qui status dicitur legitimus per ambiguum, cum scriptū uidelicet ambiguitatem, aut homonymiam continet: ut legauit quidam amico suo taurum, post mortem ille petit seruū cui Taurus nomen erat, hæres bouem legatum dicit. Interdū idem fit ex amphibologia: ut, hæres meus uxori meæ centū argenteorum uasorum pondō quæ uelit dato. Post mortem mater à filio petit magnificè cælata. Ille dicit se debere quæ ipse uolet, non quæ ipsa. Verūm hæc cōtrouersia tantū nascitur ex amphibologia, aut synonymia: ferè nunquam ex ea quæ ex his suppositionibus, reliquisq; uocum argutiis est.

Quare ad hanc constitutionē suppositionū, tractatus, qui de suppositione materiali, personali confusa, propria, naturali, accidentali: itē de copulationibus, significationibus, restrictionibus, aliisq; uocū portentis inscribūtur, nihil adferunt.

(TAM longam atq; obscuram doctrinā prætermisimus.) Vide autorem ad Herennium libro secundo de constitutione coniecturali, quo loco acri oratione has sophisticarū nugas repræhendit.

Diuisio	{	Per se	{	Generis.
		Per accidens		Totius.
{	Vocis.			
	Subiecti in accidentia.			
	Accidentis in subiecta.			
				Accidentis in accidentia.

LATOM. (AEQUIVOCVM.) Aequiuocum duplex est, natura & necessitate. Natura, cum ex prima impositione multa significat. Necessitate, cum uox aliò atq; aliò deflectitur ex significandi commoditate. quod fit bifariam, per se, & ex adiuncto. Per se, cum uox ita uariatur, ut aliud atq; aliud in diuersis artibus significet, ut genus, locus, propositio, subiectū. Itē unū infinitum, uacuum. Ex adiuncto, cum uox in complexu sententiæ ad certam significationem astringitur, quam recentiores suppositionē uocant, ut cum dico homo est mortalis, & homo est terminus communis species animalis: aliter homo in priori sententia, aliter in posteriori accipitur.

(ACCENTVS.) Vt palus pro palude & stipite.

(ASPIRATIONE.) Vt hara & ara

Genere

(GÈNERE.) Vt cupido, pro deo, & pro cupiditate.
 (ORTHOGRAPHIA.) Vt charitas & caritas, carum
 & garum.

Nunc quoniam de uocis significatione diximus, pauca de partitione totius etiam generis differamus: nam ceterorum uel ex ijs quæ dicta iam sunt, uel ex ijs quæ dicentur, apertissime ratio constabit. Totum igitur quatuor modis dicitur: Specie, continuo, uniuersali, uirtute ac potestate. Totum specie cum partimur, in substantiales partes partimur. Substantiales partes sunt, quibus uniuscuiusque substantia primò constat, ut materia & forma. Hoc modo dicimus hominem anima & corpore constare. Totum continuum in partes semper integrantes scindimus. Integrantes partes dicimus, quæ totum ita cõponunt ut non ad formam, sed ad materiam eius reduci uideantur. Harum aliæ similes, aliæ dissimiles. Similes dicuntur, quæ sunt eiusdem rationis, ut caro, ossa, nerui, cæteraq; quibus animalium corpora componuntur. Dissimiles, quæ non sunt eiusdem rationis, ut homo in caput, thoracem, manus & pedes partitur. In partitione huiusmodi, præter ea quæ de omni diuisione communiter diximus, danda est opera, ne partes partium commisceamus, nam qui hominem in pedes, thoracem, caput, brachia, manus & digitos partitur: aut, cum dixit caput, oculos, aures, cæterasque eiusmodi addit particulas, omnia confundit. Totum uniuersale in indiuidua discerpitur. Postremum est totum potestate: Id in uirtutes ac potestates scinditur, ut anima in uegetantem, sensibilem, rationalem. Non enim generis in species uel differentias hæc distributio est: intermixtæ nanque sunt species semper ac differentie: nec cum partibus suis continuum ullo modo prædicari potest. Nec est

Totum quatuor modis dicitur.

Partes.

rei uniuersalis in indiuidua, uel quoniam potestates ipsæ genera sunt, non indiuidua, uel quoniam in indiuidua æqualiter uniuersale descendit: uerum de totius disseparatione satis dictum est.

NEOMAG. **T**OTUM igitur quatuor modis dicitur, (specie, cōtinuo.)
Totum specie. Specie totum dicitur, quod materia & forma constat, ut homo, arbor, frutex, quæ partimur in formam & materiã, ut si arboris una pars dicatur lignū, altera uita: & hominis, aliud corpus, aliud anima. Specie autem totum dicitur ob id quod genus pro materia est, differētia uice formæ, è quibus omnis species constituitur.

Totum continuum. (TOTUM continuum in partes semper integrantes scindimus.) Totum continuum dicitur quod membris constat, quorum unumquodq; auget & ad integri perfectionē facit, ut si orationem in exordium, narrationem, cōtentionem, & epilogum, diuidamus: aut hominem in caput, brachia, manus, latera, pedes, &c. Harum partium quædam similes sunt,

Partes duplices. quas Græci *ὁμογενῆς* & *ὁπιογενῆς* appellant, Latini similes aut cognatas, non quidem quæ inter sese similes sunt huiusmodi partes, ut nerui, caro, ossa: sed singularū partes si iterū secentur, similes sunt, nec alia re quàm magnitudine differunt: ut singulæ partes ossis sunt os, partes ligni lignum, lapidis lapis. Alii uerò quas *ἕτερογενῆς*, quarū partes si secundò diuidantur, non tantum magnitudine differūt, sed figura, nec de his integrū prædicari potest, ut capitis partes singulæ caput nō sunt, nec brachii brachium. Totum igitur continuum bifariam partiri possumus, in similes partes, ut si hominem in carnem, ossa, neruos, sanguinem, cutem, partiamur: aut dissimiles, ut si per caput, humeros, brachia, pectus, pedes, diuisum intelligamus. Sic arboris alia pars frondes, rami, trūcus, radix: & arboris aliud lignum, aliud cortex, &c.

(DANDA est opera ne partium partes cōmisceamus.) Membra partim turbato ordine, partim multitudine confundere, nō diuidere est (ut Ciceronis uerbis utar) sed frangere. Decorus enim in rebus ordo seruandus est, quemadmodum Plinius in historia membrorum animalium, à capite incœpit. Partium uerò partes recensendæ non sunt in eadem diuisione, in qua præcipuæ partes enumerantur. Nam qui terram

in

in continentem, in insulas & peninsulas diuidit, ridiculè hic addit Asiam aut Africam. Sed noua partitione opus est, qua has explicemus, quæ subdiuisio uulgò dicitur, ut continens terra in Europam, Asiam, & Africam diuiditur: quarum singulas iterum (noua partitione facta) in alias minores exponere licebit. Quam partiendi rationem obseruant etiam thetores: ut Cicer. de laudib. Pompeii primùm tria illa recenser de genere belli, de magnitudine, de deligēdo imperatore, quod postremùm iterum alia diuisione in quatuor membra diuidit.

(Τ Ο Τ Υ Μ uniuersale in indiuidua discerpitur.) Vniuersale totum dicitur auctore Boëtio, quod singularibus constat in unum collectis: ut homo ex Cicerone, Catone, Antonio; cæterisq; indiuiduis efficitur. Quare si dicatur hominum alii Græci, alii Romani, alii Barbari, partitio erit totius uniuersalis in partes. Verùm Rodolphus hoc genus enumerandi rectius diuisionē uocauerit, quòd infima species si indiuiduis comparatur, generis nomen obtinet.

(P O S T R E M U M est totum potestate.) Desiderabantur hæc uerba in omnibus codicibus, quæ si superesse cõtendas, pronomen id, referatur necesse est ad indiuiduum: cui sensu ea, quæ sequuntur, planè repugnant.

Generis autem in proximas species fiat diuisio: nam qui dicit, substantiæ aliud animatum, aliud inanimatum, cum non in proximas differentias partitus sit, non rectè diuidit: nam etsi tam animatum, quàm inanimatum substantia est, non tamen in hæc primò, sed in corpus & incorporeum substantia scinditur. Deinde corpus in illa, & corpus animatum per sensibile ac insensibile, eoq; modo usque in specialissimas species. Primùm igitur diligenter aduertamus, ut in primas species uel differentias diuisio fiat: deinde ut species potius quàm differentias accipiamus. In species enim propriè genus, non in differentias scinditur. Verùm quoniam rerum species plerunque nomine carent, maximeq; illæ, quæ rursus tanquam genera disiungi possunt, quas subalternas nuncupamus, differen-

*Differentia
tribus mo-
dis dicitur.*

tias specierum loco ponimus. Nam cum differentia sit, qua aliud ab alio distare asserimus, omnis differentia ad diuisionem, quanuis non omnem, idonea est. Differentia igitur triplex est, quæ actu à subiecto separari potest, ut sedere, stare, candidum esse, nigrum esse. Quæ actu quidem non separatur, sed sola ratione, ac mente disiungi posse percipitur, quomodo album cygnum à nigro coruo differre uides. Et quæ nullo pacto, non modò non actu, sed ne mente quidem tolli potest: nam si tollitur, id quoque perimitur quod ea re ab alijs differt, ut rationali à cæteris homo differt. Et si rationem ab eo tollas, nec homo quidẽ erit: quam differentiam solam in diuisione generis adhibere debemus.

*Lex diui-
sionis.*

Nam reliquæ, diuisioni quæ per accidens fit, accommodantur. Ipsas ergo substantiales, quas & específicas appellari diximus, sub genere ponemus proximo, semperq; oppositas (ut iam dictum est) inueniemus. Per præpositionem negationis cum uni tantum differentia nomen sit inditum: ut, numerorum alij primi, sicut tres, septem: alij non primi, ut nouem: per contraria, ut, colorum alij nigri, alij albi, alij neutri: per habitum & priuationem, ut animalium alia rationalia, alia irrationalia. Reliqua quæ relationis est oppositio, in diuisione generis locum nõ habet. Ad hæc, ordinem quendam retinere debet diuisio, ut negatio semper postrema ponatur, affirmatio & habitus præcedant: nam & docemur facilius, & natura prior affirmatio & habitus est, posterior negatio atque priuatio. Diuisione generis usque ad species ultimas rectè diducta, faciliẽ erit omnem speciem quæ primo generi subiecta sit substantiali definitione complecti. Constat enim definitio genere atq; differentijs. Quæ re nec generalissima hac definitione, nec indiuidua definiri possunt. nec enim ultimum ultra ultimum est, nec indiuidua
substan

*Definiendi
ratio.*

Substantiali differentia differre possunt. Cùm igitur rem aliquam definire uolumus, facta diuisione superioris generis usque ad extremas species, genus eius rei proximum primò, deinde eius generis diuidentem differentiam generi adiungemus : quæ si rei non exæquantur, ita ut non conuertantur, tertiam adiciemus, uel etiam quartam, quoad usq; definitio nec plus, nec minus, sed rem ipsam perfectè absolutèque complectatur, adeò ut cum ea conuertatur: ut cùm uolo definire hominem, primi animal quod homini proximum genus est, deinde rationale assumo, dicòque hominem esse rationale animal, qua oratione substantia hominis explicata est, nisi quis putet (ut Platonici) coelestia quoq; corpora, quæ perpetua ac immortalia sunt, rationalia esse animalia. Tunc enim ex sectione rationalis animalis, mortali atque immortalis, mortalitas definitioni hominis est applicanda, ut homo sit animal rationale atque mortale. Quòd si quis (ut antiquitas credebat) nymphas esse quasdam longæuas, mortales quidem sed hoc hominibus diuiores, quòd ex se ratiocinando discant, cùm homines si nihil penitus audiant, nihil discant, quis, inquam, id uerum esse putabit? facta huius innominati generis distributione, quòd hoc ex se quidem ratiocinando sciat, illud uerò non ex se ratiocinando primò, sed quòd audiendo re atque actu didicerit, sciat, diceremus hominem esse animal rationale, mortale, disciplinæ capax. Ac ita demum quicquid homo erit, huiusmodi erit animal, & quicquid huiusmodi animal, homo erit, nec plus nec minus positum erit in definitione. Quòd cùm accidit, uertere retro poteris. Diminuta enim definitio uerbis, maiorem : abundans, minorem rerum cumulum facit. Item cùm quid sit uerbū adinuenire studeā, genus pri-

Hominis definitio iuxta Platonicos.

Verbum. mò, uocem scilicet assumam, & cum omnem uocem uideam in duo scindi, in eam quæ aliquid, ac in eam quæ nihil significat, uocem significantem dico esse uerbum, sed non sufficit: nam significantium uocum, quæ natura significant, uerba non sunt: addo igitur institutione significans, ut à nomine separem: cum tempore, ut ab oratione uerbum separem, cuius nulla pars significat separata, uideo esse adijciendum. Ita definitio uerbi, rei exæquata est, uox institutione significans cum tempore, cuius nulla pars significat separata. Verùm quemadmodum ex diuisione colligitur definitio, sic ex definitione rursus haberi diuisio potest, ueluti ex hac ipsa uerbi definitione, uocem diuidemus significantem, in natura significantem, ut gemitus, & institutione, & hanc cum tempore, uel sine, & utranque, in eam cuius partes separatæ aliquid significant, ut oratio: & in eam, cuius pars nihil significat separata, ut nomen, si absque tempore: si cum tempore, uerbum. Nam cum ex una parte differentie in definitionem inductæ sunt, facile est eodem ordine oppositas ex altera parte collocare. Ex hisce omnibus illud perspicuum est, res multò pauciores esse quàm terminos. nam si termini rebus exæquarentur, tam definitio, quàm diuisio duobus tantum terminis incomplexis fieret, ut si huic generi, quod est animal rationale mortale (nihil enim prohibet ita exemplo uti, tanquam si longæuæ nymphæ nulla existerent disciplina scientes) si huic, inquam, rei quæ genere una esset, incomplexus terminus esset impositus, similiterque huic differentie, quæ est discipline capax, definitio, quæ longior facta est terminorum inopia, duobus tantum confecta esset: eodem modo si ei generi uocabulum esset, quod orationi cum

uoce

Diuisio ex
definitione.

Vocum pe-
nuria.

uoce ex institutione significanti cum tempore, uel sine tempore, commune est, & huic differentiae similiter, quae est, cuius nulla pars separata significat, definitio nominis uel uerbi duobus terminis constaret. Hoc ipsum & in diuisione conſpicere licet, ut cum dicimus, rerum omnium quaedam sunt bona, quaedam sunt mala, quaedam indifferentia, quae Graeci dicunt ἀδιάφορα: tripartita facta diuisione est, quoniam eius quod est indifferens, proprio uocabulo caremus. Nam si quis ita distribueret, rerum omnium alia differentia, alia indifferentia, differentium, alia bona, alia mala, in duos quidem terminos secaret, uerū tam auditores quā seipsum ignorantia confunderet, cum differens (nisi aliud quiddam antecesserit) differentiae omnis & aequalitatis aut similitudinis cuiusq; significantiam habet. Quare oportet diuidendo, ne confusio fiat, quae distinctioni opposita est, certa praepone, ut incertiora quasi circumscripta determinentur. Verum de substantiali definitione haecenus. Nunc uerò cætera breuius perstringamus.

Non enim generis in species aut differentias hæc distributio est. (Docet hanc partiendi rationē ab aliis differente, à generis quidem diuisione, quoniam species rerū distinctæ sunt, nec ut una sit, reliqua opus est. Homo enim etiam si non sint bruta, & bruta si non sit homo, esse & non esse possunt. Animæ uerò potestas superior ab inferiore re ipsa discreta esse non potest. A partitione totius continui, quod de partibus totum non dicatur: Non enim caput est homo, nec pars integri integrum, quomodo unaqueq; animæ potestas anima absoluta est & dicitur. A partitione totius uniuersalis quod huius partes indiuidua sunt, animæ uerò genera.

(In species enim propriè genus nō in differentias scinditur.) Vbi specierum numerus certus est, nec impediō magnus, si nomina nō impediunt, melius in species quā differentias diuidimus, ut uirtutem in prudentiam, iustitiā, fortitudinem & temperantiam: sic corporum simplicium aliud

cœlum, aliud elementum. Quæstionum alia thesis, alia hypothesis. Vbi uerò specierum numerus infinitior est, aut defunt nomina, necessariò per differentias diuidimus: ut animalium aliud rationale, aliud brutum.

(V T rationali à cæteris homo differt.) Hominem λογικόν *ἄνθρωπον* dictum quidam uoluerunt, quòd solus inter animantia loqueretur. Alii (quemadmodum Cicero) à ratione, id est, ut Macrobius interpretatur, à ui mentis, ea est facultas intelligendi. Plato λογικόν dictum scribit, quòd computare solus sciret. Hæc enim omnia λόγος significat.

Numerus (N U M E R O R U M alii primi, alii nō primi.) Imparis numeri diuisio est. Dicitur uerò numerus impar primus, quē nullus alius numerus aliquoties sumptus emetitur siue exequat, quare unitatibus numeretur necesse est: ut 1. 5. 7. 13. Nullus horum aut similibum est, quem numerus quispiam numerare possit, ut 2. si sumatur bis, quinarium nō attingunt: si ter, superant, & sic in aliis. Primus uocatur non naturali ordine: nam sic solus ternarius uocaretur primus impar: sed ob id quòd unitatibus duntaxat quæ numerorum fons est, dimetiatur. Non primus dicitur impar, quem non unitas modò, sed & alius mensurat, ut nouenarium ternarius, si ter sumatur, absoluit ac perficit. Sic 15. ternarius quinquies, aut quinarium ter sumptus mēsurat, & 21. septenarius ter geminatus. Cæterum hic nomine non caret: uocant eum Arithmetici secundum, quòd non unitate sola, sed alio numero etiā mensuretur, & compositum, quoniam ex numero aliquoties sumptu ueniat.

(P E R habitum & priuationem, ut animalium alia rationalia, alia irrationalia). Irrationale, insensibile, inanimatum, asseruntur à dialecticis uoce tantum esse priuatiua, significare autem naturam quandam diuersam illi, cuius ex aduerso ponuntur, ut incorporeum pro spiritu, inanimatum pro corpore surdo, irrationale pro bruto accipiat. Meminit huius Rodolphus libro primo.

Tria deorū genera apud Platōnem. (N I S I quis ut Platōnici cœlestia quoque corpora.) Plato tria deorum genera facit: Vnum, in quo summum deum statuit ἀσώματον, ut ipse dicit, mundi opificem, & (quomodo de Ioue apud Homerum est, hominum & deorum patrem. De hoc deo sic in Timæo scriptū reliquit: τὸν μὲν ὄντων ποιητήν

*καὶ πατέρα τοῦ θεοῦ πάντες ὠρεῖν τε ἔργον, καὶ ἔργον εἰς πατέρα
 λέγειν ἀδύνατον.* hoc est, mundi quidem autorem & patrem in-
 uenire negotium est, & inuentum uulgo eloqui impossibile.
 Alios facit deos animales, quorum quidam corpore sunt
 igneo immortali, mente uero rationali: quos deos astra esse
 dicit, nec errantia solum, sed illa quoque quæ fixa celeri ac
 immutabili circa terram uoluuntur cursu: sic enim in Epi-
 nomide ait: *νομίσα δὲ θεὸν δὲ πάντα τὰ κατ' οὐρανὸν ταῦτα ἕναί τε σώμα
 γίνεσθαι, ἢ δὲ πᾶν χρὴ φάναι θεῶν γένος ἄστρων γεγονέναι σώματα μὲν τυ-
 χὸν παλλίστου ψυχῆς δ' ὑδαταμοιναίας τε καὶ ἀρίστου.* id est, Hæc
 cœlestia putamus animalia diuinum aëtorum genus, corpo-
 re pulcherrimo, animaque beatissima & optima constitu-
 tum. Hos à sempiterno motu ac celeri cursu *θεῶν* in Cratylō
 dictos scribit, *ἀπὸ τοῦ θεῶν*, id est, à currendo. Postremum lo-
 cum habent illi quos dæmones dicit animales etiam & ratio-
 nabiles, ut superiores illi, corpore autem aëreo ac immor-
 tali, animo ut homines mutabili & affecto, & interdum
 oculis hominum conspicui. Quos ueteres Latinorum, La-
 res, Genios, ac Penates uocabant. De his est in Epinomide,
*Μετὰ δὲ τούτοις καὶ ὑπὸ τούτοις ἕξτεσ δαίμονες ἀίριον δὲ γένος. ἔχου ἑδραμ
 τρίτην καὶ μέσην, τῆς ἐρμηνείας αἰτίου.* id est, deinceps uero sub his
 dæmones sunt, genus aëreum, in tertia mediaque regione,
 qui sunt interpretationis causa.

(Q V O D si quis (ut antiquitas credebatur) Nymphas esse
 quasdam.) Nympha, sponsam, uirginem nubilem, & Deam *Nympha.*
 & Musam significat. Dicuntur etiam uires occultæ terræ,
 stirpibus irriguis ac fluentis, per quas fructuum nouorum
 eduntur scaturigines. Harum alix sunt maris, quæ à Nereo
 patre Nereides dicuntur, quas multas recenset Homerus
 Iliados decimoseptimo. Alix à fluminibus & fontibus. Alix
 ab arboribus ac syluis *ἀμαδρύαδες*, quarum à Marone longif-
 sima uita existimatur. Reliquæ sunt *αἰωνιάδες*, & *ἄγριαδες*, à
 pratis ac montibus nomina sortitæ.

(Q V O D ex ratiocinando discant.) Ratiocinando discunt,
 qui apud se mente pacata ac tranquilla alia ex aliis colligen-
 do absque doctoris opera ad rerum abstrusarum cognitio-
 nem perueniunt.

(DIMINUTA enim definitio uerbis, maiorem: abūdans, minorem rerum cumulum facit.) Hoc est, definitio in qua quippiam desideratur, latius patet, quàm id quod definitur: ut si quis equum definiens, dicat, animal quadrupes, hoc pluribus conuenit, quàm uocabulum equus. Quòd si redundauerit quippiam, contrariū eueniet: ut homo animal rationale medicū, id paucioribus conuenit quàm quod definitū est.

(EX hisce omnibus illud perspicuum est, res multò pauciores esse quàm terminos.) Imò hoc potius sequebatur, uocū præsertim propriarum magnam esse penuriam. Cum in unius rei differentia explicanda sit opus periphrasi. Nec tamē hinc sequitur uoces esse plures, quàm res. Hæ enim infinitæ sunt, uoces uerò finitæ, ut est apud Aristotelem in Elenchis. Nam sæpe uocibus utimur eisdem in diuersa rerum aliarum explicacione.

L A T O M.

(C V M igitur rem.) Huc pertinet formula definiēdi, quæ apud Ciceronem est in Topicis, ut sumptis iis quæ cōmunia sunt ei, quod definire uolumus, cum cæteris rebus eousque persequamur, donec proprium efficiatur ei quod definimus. Nam communia quæ sumuntur differentia sunt, quæ eousque sunt sumendæ, donec ad ultimum perueniatur.

(DIMINUTA enim definitio.) Definitio semiplena intra complexum rei manet, abundans excedit. Itaque ne hoc accidat, propria esse debet.

(EX hisce omnibus.) In definiendo pluribus uerbis quàm rebus utimur, quod non copia, sed inopia uerborum accidit. Ergo pauciores res in definitione sunt, ut genus & differentia, uerba autem plura, cum nō uno uerbo differentiam complecti possumus, sed plura sint adhibenda: ut, asinus est animal solidis pedibus, auritum & fœcundum.

Descriptio.

Descriptio accidentalium differentiarum quæ separari non possunt continet. Et si totam rem absolutè, huiusmodi una ostendit differentia, eam solam ponemus, ut, homo est quod ridere potest: quòd si id non accidit, cæteras apponemus, quousq; uertere descriptionē cum re possumus: ut, animal est quod propria ui potest in oppositos locos moueri. Enumeratione partium aliquid definimus, cum integræ omnes

omnes atque principales assumimus partes, ut quod uolumus ostendamus, hoc modo: Domus est, quæ fundamentis & parietibus constat. Quòd si parum partes afferre uidentur, uel formam, uel finem apponemus. Nam & theatra columnis ex aliqua parte sustentata, & tecta, domus non sunt. Quare, si undique parietibus coniuncta atque conclusa dicas, formam: si ad habitationem constitutam, finem: si utrunque, utroque rem significantius expresseris. Hæc à descriptione differt, nam etsi quasi partes in illa etiã connumerantur nonnunquam, hic tamen semper singula definiendo minora sunt, quæ in descriptione uel maiora uel æqualia, nunquam minora inueniri possunt. Per diuisionem definiemus, cum aliquod genus quid sit per subiectas ei partes omneis proximas atque disiunctas explicamus, ut animal est quod sensu tantum, uel sensu simul & oratione utitur. Hæc definiendi ratio generalissimis generibus accommodatissima est. Nec enim facilius aut perspicacius ea quid sint enotare possumus, quàm si species uel differentias eis primò subiectas omnes, uel specierum definitiones distungendo proferamus: ut, substantia est, quæ uel sensu, uel mente per se esse compræhenditur. Et quantitas est, cum cuiusquam partes uel communi termino coniunguntur, uel distinctè aceruum ex unitatibus constituunt: hoc modo, id quod est, describimus, cum dicimus, Ens est quod uel per se consistit, uel alteri inhaeret. Quòd si quis non proxima, sed longiora enumerat, quæ tamen cuncta propter multitudinem compræhendi non possunt, non per diuisionem explicabit, sed ea ratione utetur, quam nonnulli Definitionem ut (non rectè) Græci τὸ πρῶτον appellant, ut substantia est, uerbi gratia, homo, equus, arbor. Sed de diuisione ac definitione satis multa. Nunc de obligatione nonnulla afferamus.

Definitio
per diuisionem.

Ens.

Definitio.
τὸ πρῶτον.

NEOM. **D**ESCRIPITIO accidentalis differentias, quæ separari non possunt cōtinet.) Descriptionem uocant dialectici quæ non differētis, sed accidentalibus rem propositā explicat, quales sunt finitiones lapidum, herbarum, arborum, animalium, apud Aristotelem & Plinium. Ut si quis philomelam auiculam dicat, magnitudine infra passerem, uentre cādido, cætera subcinericiam, uoce supra modum canora. Crebrum est hoc finiendi genus: quando quidem illæ quas essentielles uocant, non semper occurrunt propter differentiarum penuriam. Quare in describendis personis, urbibus, populis, prouinciis, regionibus, montibus, fluminibus, fontibus, hoc genus usurpabimus. A Rodolpho Agric. descriptio rectius dici putatur oratio, non qua quid sit res, sed qualis, fufius oratorio, ac poëtico more exponitur: ut quales Galli, quales Seythæ, qualis auarus, qualis assentator: quemadmodum ea, quam Græci κατὰ γράφην uocant: est autem poëtis frequentissima in rerum & personarum explicationibus per circumstantias assumptis

Descriptio.

Domus.

(S I ad habitationem constitutam finem.) A fine definit domū Aristoteles primo libro de anima, sed obiter σχήσασμα κελυτιῶν φθορᾶς ὑπ' ἀνέμων καὶ ἑμβρῶν καὶ καυμάτων, hoc est, tegumentū prohibēs incōmoditatē uentorū, imbrū & æstus.

Theatrum.

(N A M & theatra columnis aliqua parte sustentata.) Theatrum ædificium publicum erat, in quo populus ludos spectabat, dictum à θέασι, quod est speculor & contemplor. Aedificabatur tecto concamerato & in formam hemicycli composito, quod columina paribus interuallis in orbem posita sustentabant, qua de re uide Vitruuium libro Architecturæ quarto.

(H O c modo id quod est describimus.) Tractatur id apud Aristotelem libro quinto, aut (ut nunc distincti sunt) quarto primæ philosophiæ: Quod uerò per se est, ab eo οὐσία dicitur, aliud συμβεβηκός.

Definitio.

(Q U A M nonnulli definitionem non rectè, Græci τύπον appellant.) Est modus quidam definiendi seu indicandi potius, cum non finitione, sed exemplo rem quid sit, ueluti digito ostendimus: ut si quid accidens sit queratur, respondeaturque. Accidens est, ut candor, nigredo. Solent autem Græci ubi hoc genere utuntur, inserere clausulam, ὡς τύπον λαβῆν,

λαβῆν,

λαβῆν, aut ὡς ἐν τύπῳ ἐπέειν, ut Aristoteles in categoriis: ἐστὶ δὲ οὐσία μὲν ὡς ἐν τύπῳ ἐπέειν, οἷον ἀνθρώπου, ἵππου. Id est, substantia est, uerbi gratia, ut homo, equus. Alii uertunt ut sit figuratim dicere. Hinc est quod Græci illud definiendi genus τύπων, uel autore Georgio Valla, ὡς τύπων: Latinorum quidam, sed nimis durè, definitionem ut, quod ad uerbum sic è Græco traductum est, ubi οἷον sic accipi solet. quin & hoc loco opinor legendum esse in Trapezuntio ad hunc modum. Quam definitionem, ut non recte, Græci typon appellant. A Latinè loquentibus exemplaris definitio dicitur. Traduntur præter formas has, quas quatuor Trapezuntius recensuit, pleræque alia. Quindecim enim fecerunt, quas intellexisse Mar. Tullium Victorinus autor est in Topicis, quo loco sic dicit: Sunt & alia genera definitionum, sed ad huius libri institutum illa nihil pertinent. Nos ea paucis exponemus, quo iuuentus diuersas definitionum formas, suis nominibus notet apposité. Prima igitur est οὐσιώδης, id est, essentialis, de qua satis diximus. Secunda ἰννοηματικῆ, quæ notio dici potest: ea est cum notis quibusdam res describitur: ut si Romanos gentem togatam dicamus: aut hominem, qui animantibus cunctis ratione & cōsilio longè præstat. Tertia est καταγραφῆ, qua quicquid ex circumstantiis ad rem pertinet, latissimè exponitur. Poëtis crebra, nec oratoribus infrequens est. Sunt autè causarum, negotiorum, personarum, locorum, temporū descriptiones: quarum syluam & tractatum habes apud Erasmiū in libello de Copia rerū. Est alia quæ κατὰ λέξιν dicitur, cū uocem uoce interpretamur, ut cōticuere est tacuere (ῥῶον est animal, ἀνθρώπου homo. Itè aliud genus, cū quid inter res duas pluresue intersit docemus: ut odiū ab ira differt, quod hæc breuis sit, illud inueteratū. Hæc Græcè κατὰ διαφοράν dicitur. Sexta est quæ κατὰ μεταφοράν dicitur, cuius meminit Cicero in Topicis: ut litus qua fluctus eludit. Adolescētia flos ætatis est. Septima dicitur per contrariū, Græcis καθ' ἀφ' ἑρισμῶν τοῦ ἐναντίου, ut uir uis est uitii fugere: Sapientia, stultitia caruisse. Octaua est τῶν πρὸς ἀλλήλα, id est, ex his quæ ad se inuicè sunt. Ea est relatiuorū, ut uēdere est emēti pretio aliquid tradere. Maritus dicitur, cui uxor est. Nona dicit' ὡς τύπων, cuius nūc meminim⁹. Decima, κατὰ ἰνδιδαμ πληροῦς ἐκ τοῦς ὁμογενοῦς, hoc est, p̄ indigentia plenius eiusdē generis, ut deunx, cui deest uncia ut as sit. Vn

Definitio ut.

Definitionū
genera multa.

1 οὐσιώδης

2 Notatio.

3 Descriptio.

4 κατὰ λέξιν.
5 Ex differentia.

6 Per translationem.

7 Per contrarium.

8 Per mutua.

9 ὡς τύπων

10 Per indigentiam plenius.

deci

- 11 Per laudem, *καθ' ἐπαινον*, hoc est, per laudem: ut, lex est animus, mens consilium ciuitatis: & philosophia est ars artium & scientia sciētiarum. Duodecima, per analogiam dicitur, cū similitudine seu proportione definimus: ut, sol oculus mūdi
- 12 Secundū analogiam.
- 13 Ex causis, *ἀνθρωπιῶν μικροῦς μὲν* à philosophis dicitur. Decimatertia est, *αἰτιώδης*, quæ fit per causas: ut Aristoteles primo *μετρώρων νόκτα σκίαρ τῆς γῆς*, id est, noctem umbram terræ dicit. Pari ratione diem in l'opieis finit, *ἡμέρα*, inquit, *ἡλίου φασὶ ὑπὲρ γῆς ἔσθι*, hoc est, dies est latio solis super terram. Has definitiones Aristoteles existimat esse primæ uirtutis, quod non solum quid res sint doceant, sed è quibus causis orientur: quia etiam integram rationem subesse credit, si cui explicare eam libeat. Postrema, *κατὰ ἐτυμολογίαν*, est cum ex ui nominis quidpiam finitur, ut apud Ouidium: Focus, quod foueat omnia dictus. Profuerit ad definiēdi facultatem, si quid aliud, tum hoc maxime, adhibere ad definitionem singulos locos dialecticos: quomodo Rodolphus docet de diuisione. Nullus enim erit definitioni non idoneus: inuentio uerò facilis iuxta eandem rationem quam de diuisione docuit. Siquidem eiusdem facultatis est diuidere ac definire.

14 Ab etymologia.

DE OBLIGATIONE.

Obligatio.

Obligatiōem iuniores appellant, cū nec necessaria, nec impossibili re proposita de ea sic disputant, ut propositionem custodiant, quam & ob ruditatem insciētiamque sordescere iam fecerunt, & ad nihil aptam: *θεοῖς* ergo quædam (quam nos infinitionem in rhetoricis nominamus) obligatio est: quam qui defendit, idcirco dicitur obligatus, quod non licet ei quicquam asserere, quod contra id quod posuit, esse uideatur. Quam ad rem præcepta etiam quædam asserunt rhetores, mea sententia, utilissima. Nam qui ea negligunt, aut eisdem obtortē & nequicquam utuntur, eos uideo tanquam pueros aut omnino rudes, modò hoc, modò illud inconstanter, ne stultè dicam, affirmare. Quod ne tibi uel in sermone, uel in scriben

scribendo accidat, primò diligenter caue, ne quod ex ea re quam iam proposuisti, sequitur, uel ea simul cum uno pluribusue iam datis, ignoranter neget, ut si hominem dixeris, non negabis animal: aut si hominem eloquentem, non negabis prudentem: & si hæc, probum quoque uirum esse nõ repugnabis. Contrà uerò si quid positioni repugnat, aut uni pluribusue in disceptando concessis, uel quouis modo in sermone datis, semper negandum est. Aliter enim nos ipsi causam nostram euerteremus, & ex aduersarij causa, non ex nostra diceremus. Ita eloquentem quem dixeris, ineptũ negabis. Nam uerò & eloquentem, & imprudentem, asserere stultitiæ est. Ad hæc danda est opera, ne quid afferas, ex quo alicuius rei, quam iam protulisti, oppositum eueniat: ut si quem insolentem appellaueris, eundem postea coli ab hominibus affirmes. Sequitur enim insolentiam arrogantia, & hanc odium, quare & insolentiam. Præterea si quid ex ijs, quæ iam concessa sunt, & oppositio eius quod abnuis, uno pluribusue cõfiscitur: id uerò si cum asseueratione, magis affirmandum est, ut si quoniam omnes homines natura eloquentes credis, artificio negabis eloquentes: illud constanter proferendum est, nulla te obseruatione ad eloquentiam iuari. Semper igitur quicquid sequitur ex ijs, quæ aut sponte, aut interrogati dedimus, aut etiam coacti concessimus, aut oppositis eorum quæ repugnant, uel sponte concedendum: uel si perimendum ducimus, sponte negabimus, interrogati non cedemus: nisi res planè sit necessaria, uel impossibilia sint ex ui consecutionis, uel repugnantia respondendum. Deinde uerò si eiusmodi sunt, quæ iuniores impertinentia dicunt, ex qualitate rerum ipsarum, quæ proponuntur, respondendum: ac ut per se quod necessariũ est nunquam negandum, sic impossibile per se nunquam conceden

cedendum. Quas ob res ingenio antè totam rem & quidè acriter perspicere debemus: & singula eorum quæ dicimus, ita consideranda, ne quicquid ex quacūq; re cōsequatur, lateat. Verùm quoniã oratoris materia plerūq; uerissimilis, rarò necessaria ac uerissimilia in utrāq; partē nonnunquã trahuntur, aut habēt ex altera quoq; parte aliquid uerissimile, ut ipsa quæ uerissimilia sunt, quãdoq; opponi uideantur: ut, multi pecuniæ quàm officij cupidiores sunt, cui opponitur & uerissimiliter dicitur, quis est qui non officij, quàm pecuniæ cupidior sit? Quoniã ergo ita se res habent, diligenter animaduertēdum est, ne ut ignorātes modò hoc, modò illud in eadem disceptatione dicere uideamur. Quod cum omnium difficillimum in dicendo sit, fit facilius, si finē quò peruenturi sumus, mente complectamur, & quicquid dicimus, eò dirigamus. Verùm ne quis putet hæc præcepta quæ breuiter exposuimus, nō tantopere utilia esse, nō grauior uel ad doctrinã tuam, uel ad rhetorum cōmendationem exēptorum loco ea dicere, quæ multi suo & multitudinis iudicio docti constāter asserunt. Quos (si uidebitur) alijs uoluminibus nominatim redarguemus, ut eorum memoria nō ut ipsi putant, cum scientiæ laude, sed cum ignorantie culpa, & quidem quousq; lingua Latina (addam & Græca) extiterit, posteris tradatur. Solent ergo multi rhetoricæ artis ignari nobis detrabere; cum eloquentiæ princeps M. Tullius multa uolumina ea de re nobis reliquerit, quo neminem unquam melius rhetoricã docuisse asserunt. Deinde sui obliti, cum longius in sermonē processerint, M. Tullium aiunt aliter atq; aliter eadē de re scripsisse, ac in diuersis uoluminibus diuersas opiniones tenuisse: ex quo rudes & agrestes homines confici non uidēt, confudisse ipsum rhetoricam, non docuisse. Non dico hæc, quòd mihi etiã M.

Tullius

Tullius confudisse omnia uideatur, sed quòd ex uerbis consequatur, idcirco magis mihi scribendum fuisse, quòd Cicero tot opiniones (ut ipsi dicunt) secutus sit, quot libros edidit. Quid quòd Agaso scripsit? Turpe est, inquit, Latinis à Græco homine. Deinde cum multa uelit ostendere à maioribus nostris relicta de facultate dicendi uolumina, Aristotelem, Hermogenem, Demosthenem, ac Isocraticam scholam in medium adduxit: qui omnes quoniam Græci fuerunt, non dubito, quin uideas irretitum uerbis suis teneri aduersarium. Hæc adijcere placuit, non ut ignorantiam alicuius detegerem (neminem enim nominavi) sed ut intelligas præcepta hæc obligationis semper in omni sermone ac disceptatione, ac multò magis in scribendo conseruanda. Nunquam enim dicere cum asseueratione poteris (quod Cicero admonet) nisi quæ dicta sunt, faciliora tibi exercitatione ficeris. Nam qui negligunt, eos uideo alioqui doctos, ea ignorantia sua scripta connectere, ut non pudore affici non soleam, quando cum huiusmodi hominibus sermo habetur. Quos si quis reuocare ab erratis uellet, non sui uel doctrinæ ipsius gratia, sed intolerabili quadam arrogantiâ id eum facere putaret. Quare putrescant hi quidem sua inscitia, quando doctis omnibus atque peritis dedecori sunt, cum inter eos numerantur. Tu uerò da operam, ut non hæc solum, uerum ut multò maiora et plura consequaris: ut ratione dicendi rectè habita, et maiorum scientia rerum non abiecta, uerè doctus et sis et uidearis.

OBLIGATIONEM iuniores appellant.) Obligatus dicitur NEOMAG. quispiam nouato uocabulo, cum thematis, de quo in utranque partem differi potest, unam partem defendendam sumpserit, cuiusmodi sunt altercationes scholasticæ, quæ ingenii exercendi gratia fiunt, aut disputationes serix, ubi

pro uero discernitur: ut sunt Ciceronis pleræq; de Finibus, item in Tusculanis. Fit etiam absq; aduersario oratione perpetua, ueluti sunt Ciceronis *παράδοξα*, de Deo, de diuinatione. Est autem fructus totius artis dialecticæ, huiusmodi de re aliqua in utramcunq; partem disputare.

Questionis (THESES ergo quædam, quam nos infinitionem, &c.)
duæ species. Distingunt quæstionem rhetores in *ἄσπαστον* & *ἐπιπέπαστον*. Prius illud à Cicerone infinitum & propositum, & consultatio dicitur, à Trapezuntio infinitio. Est autem *ἄσπαστον* uniuersalis quæ

ἄσπαστον. stio, non notata certis circumstantiis loci, temporis aut personæ, ut, Sintne erudiendi liberi, sitne ducenda uxor. In huiusmodi thematis uult Aristoteles ad rhetorum copiam in

ἐπιπέπαστον. utraq; partem, ut ornatius & uberius dici possit, iuuenes, diligentissime exerceri. *ἐπιπέπαστον* quæstio est certis personis, locis aut temporibus finita, à Latinis causa dicitur, ut, sitne Catoni ducenda uxor, uel an sint erudiendi Scipionis liberi, an tyranni, an pacis, an belli tempore. Hanc autem oratoris materiam dicunt, superiorem philosophorum. Non uideo autem qua ratione Trapezuntius existimet in thesi solum esse obseruanda hæc præcepta, cum & hypothesi æquè necessarium sit hæc cauere, nisi fortè dicamus thesin proprium esse dialecticorum, alioqui has dicendi regulas in omni genere disputationis atq; ad eò orationis custodire oportet.

(QUAM ad rem præcepta etiam quædam afferunt rhetores.) Huius rei præcepta passim traduntur: ut de artificio interrogandi, obiiciendi, respondendi, confutandi, quemadmodum est apud Aristotelem in octauo Topicorum, & in Elenchis, item apud Fabium de altercatione, & apud recentiores de disputando.

Libr. 6. cap. 6.

(PRIMO diligenter caue, ne quod ex re quam iam proposuisti.) Disputanti diligenter cauendum est, ne in eorum quæ uel probationis loco adiunxit, uel aduersario urgente coactus, aut sua sponte etiam concessit, obliuionem ueniat: alioqui fieri posset ut disputationis progressu superioribus diuersum aliquid excidat.

(AUT si hominem eloquentem, non negabis prudentem, & si hæc.) Nam Orator (ut à Marco Catone definitur) est uir bonus dicendi peritus. Vide Fabium libro duodecimo, capite primo, & Ciceronem de Oratore libro primo.

(*TRA* eloquentem quem dixeris ineptum negabis.) Ineptus quis dicatur, ostendit Crassus apud Ciceronem libro secundo de Oratore his uerbis: Quem enim nos ineptum uocamus, is mihi uidetur ab hoc nomen habere ductū, quod non sit aptus, idq; in sermonis nostri consuetudine perlatē patet. Nam qui aut tempus quid postulet, non uidet, aut plura loquitur, aut se ostentat, aut eorum quibus cum est uel dignitatis, uel cōmodi rationem non habet, aut deniq; in aliquo genere aut incōcinnus, aut multus est, is ineptus dicitur.

Ineptus quis dicatur.

(*UT* si quoniam omnes homines natura eloquentes credis.) Naturam ad discendum plurimum ualere docet apud Ciceronem Crassus libro de Oratore.

(*VEL* sponte concedendum: uel si perimendū ducimus.) Nam extorta concessio cætera omnia, & quæ dicta sunt, & quæ dicuntur suspecta reddit, putabitq; aduersarius esse uictoriae aliquam partem, si ugens quidpiam extorserit.

(*INTERROGATI* non cedemus.) Si interrogabimur quidpiā, cuius aut difficilis est responsio, aut nō secus quàm secundum aduersarii sententiam dari potest, nos contrā interrogatione simili urgebimus consilio Fabii. Alioqui si res aperte necessaria aut impossibilis sit, non grauatim aut negabimus, aut asseremus pro rerum qualitate. Cæterum Trapezuntii uerba quæ in hunc modum habent: Vel impossibilia sint, ex ui consecutionis, aut repugnantiae respondendū: nullum sensum efficiunt. Quare sicne legendum sit, uide: Si impossibilia sint, uel necessaria, ex ui consecutionis, aut repugnantiae respondendum: uel ut uetus lectio habet, omisso in fine uerbo, respondendum.

(*SI* eiusmodi sunt quæ iuniores impertinentia dicunt.) Impertinentia à iunioribus nouato uocabulo dicuntur, quæ Græci ἀνορα, id est, intempestiua, quæ ita à re proposita abhorrent, ut siue uera sint, siue falsa, nullam rationem habent probandi improbandiue eius rei qua de differitur: ut sit quæ sitio, Morsne malum est, quæ raturq; deinde mundus sitne factus, seu sitne Sol in Cancro.

Impertinentia.

(*QVÆS* obres ingenio ante totam rem & quidem acriter perspicere debemus.) Eandem Fabius sententiā de altercatione habet: Valet, inquit, in altercatione plurimum acumen, quod sine dubio ex arte non uenit. Natura enim non

docetur, arte tamen adiuuatur, in qua illud præcipuum est, semper id in oculis habere de quo quæritur, & quod uolumus efficere.

(NOMINATIM redarguemus.) Suspicio hanc criminationem esse aduersus Ioannem episcopum Aleriensẽm ac Theodorum Gazam, cū quibus Trapezuntius inimicas habuit contetiones. De Aleriensis quidem similitate satis constat ex ea epistola quam Straboni olim excuso præfixit. Gazæ uerò in uita scriptoris meminimus, cuius quoque inuidiã aduersus Trapezuntium ipse satis declarauit in opere Grammatico, ubi eum *πορνοφρονερ*, quod meretrices alentem sonat, nominat. Vide ea quæ superius annotauimus, cū secundò hunc libellum prælo præpararem.

(SOLENT ergo multi rhetoricæ artis ignari nobis detrabere.) Scripsit Trapezuntius quinque libros de Rhetorica, qui ab eruditis non improbantur. Eos illius æmuli, siue hi, quos nunc dixi, siue alii tanquã superuacaneos, nulliusq; utilitatis censebant. Rationem adiecerunt huiusmodi, quòd homo Græcus Romano sermone de Rhetorica scriberet, & quidem post Ciceronem, apud quem multa uolumina sunt eiusdem argumenti, ut quæ ad Herennium (si modò illius sunt) quæ de inueniendo, quæ ad M. filium, & tria illa de Oratore, & ille qui Orator inscribitur: hoc igitur sit ueluti thesís, Trapezuntii laborem superuacaneũ esse. Ratio, quoniam optimus eloquentiæ magister satis multa de ea arte scripta reliquit. Iam uide quàm aptè cum ratione hac quadret, quod sequitur.

(DEINDE sui obliti cū longius in sermonem processerint.) Vitiosa digressio: contra tertium enim præceptum assumpta est hæc oratio, præcipitur nanque non esse aliquid adducendum ex quo quippiã repugnans sequi posset. Quod uerò ab his dicitur, Marcũ Tullium confudisse rhetoricam, hoc efficit, operæpretium esse luculentius ac distinctius scribere quempiam rhetoricam, quod aduersus thesin est, qua dicebatur non esse scribendum post Ciceronem.

(M. TULLIUM aiunt aliter atque aliter eadem de re scripsisse.) Testis est ipse de se Cicero in primo de Oratore, rhetorica præcepta (quæ de Inuentione nunc uocamus) sibi admodum adolescenti excidisse. In aliis uerò libris nõ quid ipse

ipse sentiat, sed qualis L. Crassi & M. Antonii de re rhetorica olim sententia fuit, dialogismo recenset. Quam rem ait sibi Fabius scribendi post Ciceronem causam fuisse, libro tertio, capite primo.

(**QVID** quod Agaso scripsit.) Videretur Trapezuntius ad Gazæ nomen planè alludere, quem per contemptum Agasonem dicit.

(**TURPE** est, inquit, Latinis à Græco homine.) ἀνοσιώπησις est, sermo nimirum *ωαβερνίσις*, ut illud poetæ, Quos ego. seu ironia per sermonis eclipsim. Sic uerò hic intelliges turpe esse Græcæ nationis hominem Latinam eloquentiam uelle tradere Romanis, à quorû maioribus satis multa sunt de dicendi arte relicta uolumina.

(**ARISTOTELEM**, Hermogenem, Demosthenem ac Isocraticam scholam in medium adducit.) Horum omnium opera extât. Docuit autem Isocrates primus domi suæ rhetoricam, quare schola Isocratica à Trapezuntio dicitur.

(**QVOD** Cicero admonet.) Et id in exordio ad Herennium, & aliis in locis compluribus.

(**OBLIGATIONEM** iuniores appellât.) Obligatio L A T O M. est totius orationis constantia, quæ & inter se omnia quæ dicuntur, & ad propositam quæstionem cõgruunt. Dicta obligatio, quòd qui disputandam quæstionem ingreditur, hac lege obligatus sit, ut ne quid quod contrarium aut alienum sit à proposito, dicat, alioqui inconstans & à seipso dissentire uideatur: ut contra Cæcinnam Ebutius, cum negat iurisperitis credendum esse, & alio in loco fatetur, se ex C. Aquilii sententia actionem instituisse: & Cælii accusatores, Clodium aurum commodasse Cælio, quod magnæ familiaritatis signum est, & uenenum sibi à Cælio paratum fuisse, quod magni odii argumentum.

Verum disiunctiuæ partium repugnantium & copulatiuæ affirmatiuæ, & negatiuæ formæ, quæ subiiciuntur, necessariæ sunt.

T R A P E Z V N T I I
F O R M A E D I S I V N -
C T I V A E.

P R I M V S O R D O.

<p>Aut A est, aut B est, I. Atqui A est, Non igitur B est. II. Atqui B est, Non igitur A est. III. Atqui A non est, Est igitur B. IIII. B autem non est, Igitur est A.</p>	<p>Aut dies est, aut nox est, Est autem dies, Non igitur est nox. Atqui nox est, Non est igitur dies. Dies autem non est, Nox igitur est, Nox autem non est, Igitur dies est.</p>
---	--

S E C V N D V S O R D O.

<p>Aut A nō est, aut B non est. V. Atqui A non est, Est igitur B. VI. Atqui B non est, Est igitur A. VII. Atqui A est, Non est igitur B. VIII. Atqui B est, Non igitur A est.</p>	<p>Aut dies nō est, aut nox nō est Atqui dies non est, Nox est igitur. Atqui nox non est, Est igitur dies. Atqui dies est, Non igitur est nox. Nox autem est, Non est igitur dies.</p>
--	---

T E R T I V S O R D O.

<p>Aut A est, aut B non est, IX. Atqui A est, Igitur & B. X. B autem non est, Non igitur & A.</p>	<p>Aut dies est, aut lux solis nō est Atqui dies est, Igitur & lux solis est. Lux autem solis non est, Igitur nec dies est.</p>
--	--

- XI. Atqui A non est, Atqui dies non est,
Igitur neq; B est. Non igitur lux solari est,
- XII. B autem est, Est autem lux solis,
Igitur & A est. Igitur & dies est.

Q U A R T U S O R D O.

- A non est, aut B est, Nox nō est, aut umbra terræ est
- XIII. A autem non est, Non autem nox est,
Igitur neque B. Igitur nec umbra terræ.
- XIIII. B autem est, Atqui umbra terræ est,
Igitur & A. Igitur & nox est.
- XV. Atqui A est, Nox autem est,
Igitur & B est. Igitur & umbra terræ est.
- XVI. B autem non est, Atqui umbra terræ non est,
Igitur nec A. Neque igitur nox.

F O R M A E C O P U L A T I V A E
affirmatiuæ.

P R I M U S O R D O.

- Et A est, & B est, Et uirtus est, & honestum est,
- I. Igitur A est, Virtus igitur est,
- II. Igitur B est, Honestum igitur est.

S E C U N D U S O R D O.

- Ne A est, neq; B est, Neq; uirtus est, neq; honestū est,
- III. A igitur non est, Igitur non est uirtus.
- IIII. B igitur non est. Igitur non est honestum.

T E R T I U S O R D O.

- A est, & B non est, Vitium est, & honestū non est,
- V. A igitur est, Vitium igitur est,
- VI. B igitur non est. Honestum ergo non est.

QUARTVS ORDO.

- A non est, & B est, Virtus non est, & turpe est,
 VII. A igitur non est, Igitur non est uirtus.
 VIII. B igitur est. Turpe igitur est.

FORMAE COPULATIVAE
negatiuae.

PRIMVS ORDO.

- Non A est, & B est, Non & hō est, & irrōnale est,
 I. Atqui est A, Atqui est homo,
 Non igitur est B, Non igitur est irrationale.
 II. Atqui est B, Irrationale autem est,
 Non igitur A. Igitur non est homo.

SECVNDVS ORDO.

- Non A nō est, et B nō est, Non & sanū nō est, & egrotū
 III. Sed A non est, Sed sanum non est, (non est,
 Igitur est B. Est igitur egrotum.
 IIII. Sed B non est, Sed egrotum non est,
 A igitur est. Sanum igitur est.

TERTIVS ORDO.

- Non A est, & B non est, Nō est homo, & rōnale nō est,
 V. Atqui est A, Atqui est homo,
 Est igitur & B. Est igitur & rationale,
 VI. Sed non est B, Sed non est rationale,
 Neque igitur A. Igitur nec homo.

QUARTVS ORDO.

- Non A non est, & B est, Non et hō nō est, & rōnale est,
 VII. Sed A non est, Sed homo non est,
 Igitur neque B. Igitur neque rationale.

Atqui

VIII. *Atqui est B, Atqui est rationale,*
Igitur & A. Igitur & homo.

PRO DISIUNCTIVA ET NEGATI
 ua copulatiua regula quatuor.

- I. *Si ponis antecedens, tollis adiunctum.*
- II. *Si ponis adiunctum, tollis antecedens.*
- III. *Si tollis quod antecedit, ponis adiunctum.*
- IIII. *Si tollis adiunctum, ponis quod antecedit.*

PRO COPULATIVA AFFIR
 matiua regula unica.

Copulatiua affirmatiua, & antecedens & adiunctū ponit.

FORMAE disiunctivæ.) Propositionum disiunctivarum affirmatiuarum sunt (ut antè quoque admonuimus) quatuor species. Nam aut utraque pars negatione caret, ut, aut dies est, aut nox est, estque hæc prima species: aut habet utraque negationem, ut, aut dies non est, aut nox non est: cuius sensus melius deprehendi potest in conditionali, quæ rationalis dicitur: per hanc enim examinantur obscuræ disiunctivæ: ut suprâ pluribus docuimus, ueluti hæc: aut dies non est, aut nox non est, significat priorem aut posteriorem partem tantum esse ueram (plures enim unâ ueræ esse non possunt) aut prioris partis oppositum per cōiunctionem Si, consequenti coniunctum: hoc autem erit tale, si dies est, nox non est. Hanc autem euidenter ueram esse facile perspiciamus: estque hæc secunda forma propositionum disiunctivarum. Fiunt autem duæ hæ species ex contrariis immediatis. Tertia forma & quarta nascuntur ex terminis conuertibilibus, ut, homo & rationale animal, nox & umbra terræ, dies & lux solaris, quorum alter tantum cum negatione sumitur, si consequens sit tertia forma: ut, homo est, aut rationale animal non est. Si antecedens cum negatione, sit quarta forma: ut, dies non est, aut lux solaris est. Habent autem & hæ formæ, tertia inquam & quarta, obscuram intelligentiam, proinde examinentur per communem illam regulam, id est.

id est, ut antecedentis oppositum per coniunctionem Si, iungatur consequenti: ut, aut homo est, aut rationale animal non est, hunc habet intellectum: si homo non est, animal rationale non est, quod nunc satis euidens est. Similiter hæc in quarta forma: aut dies non est, aut lux solaris est, examinata per canonem sic habet: Si dies est, lux solaris est, quod iam quoque clarius intelligitur. Admonui hoc propterea, ut perri cernant propositionum huiusmodi uim & naturam, & si qua obscurior incidat, redactam ad communem illum canonem clarius eam explicent, eo enim ualet hoc artificium. Posuimus autem è regione uoces significatiuas, quod ex literis, quæ in omnibus propositionibus eadem sunt, nulla est naturalis discrepantia, aut affinitas, & ut discereres hoc modo percipiant, cuiusmodi uoces in qualibet forma propositionum requirantur. Nascuntur autem ex quatuor huius formis propositionum disiunctiuarum sedecim ratiocinationes, & singulis quaternæ: nam propositionis disiunctiuæ utralibet parte utcunque in assumptione posita, id est, sine negatione uel cum negatione, sequitur aliquid necessaria conclusionis ut huius, aut sanus est, aut ægrotus, antecedens assumi potest affirmanter, sed sanus est, sequitur, igitur non est ægrotus: similiter idem neganter assumitur, sed sanus non est, quid sequatur manifestum est: sic consequens bifariam assumi potest, cum negatione & sine negatione. Ad hunc modum ex unaquaque propositione disiunctiua ueniunt quatuor syllogismi, cum autem formæ disiunctiuarum sint quatuor, fit ut sedecim eueniant syllogismi, quorum tamen assumptiones & conclusiones sæpe conueniunt. Verum ex propositionibus conditionalibus per coniunctionem, si, quarum Trapezuntius non meminit, non possent totidem fieri: nam tam antecedens quam cõsequens uno saltem modo assumi debet, ut huius: si homo est, animal est, posito antecedente in assumptione, aut sublato cõsequente aliquid sequitur; sublato autem antecedente aut posito consequente in assumptione, nihil sequitur: ut si ambulat, mouetur: duas habet assumptiones consistentes, à positione antecedentis ad positionem consequentis, & à sublatione consequentis ad sublationem antecedentis: alii autem duo non consistunt, uidelicet à sublatione antecedentis, & positione consequentis: ex quo fit, ut

è prop

è propositionibus quatuor conditionalibus, octo tantum fieri possint conclusiones. Nam & conditionalium propositionum per particulam, si, sunt etiam quatuor formæ, ut supra ostensum est. Verum Trapezuntius supersedit, quòd ex ante gressis facillè intelligi queant: si cui tamè addere libeat, habet hic unde possit. Erant autem deprauati modi illi apud Trapezuntium, quod uitium nisi ex uocabulis depræhendi non poterat.

(FORMÆ affirmatiuæ copulatiuæ.) Huiusmodi orationes ratiocinationum nunquam sunt propositiones, nec in dialectica traditur aliquis modus colligendi ex his: quin etiam carent assumptionibus: nam antecedente aut posito, aut sublato, similiter & consequente, ex partium inter se affinitate nihil sequitur: ut, Scipio & Aphricam P. R. subiecit, & Numantiàm deleuit: non habet coniunctionem, quæ assumptionem aliquam respiciat, neque habent partes inter se aliquam necessitudinem, ut si assumeretur, atqui Aphricam subiugauit, aut non subiugauit, non sequitur, igitur Numantiàm deleuit. Neq; orietur ex propositione huiusmodi assumptio. Sunt igitur hic nulli syllogismi, nisi fortè dicamus esse argumentationem à coniunctis ad diuisa.

(FORMÆ copulatiuæ negatiuæ.) Hæ propositiones constant eisdem terminis quibus propositiones disiunctiuæ, & examinantur ad easdem regulas: proinde in his totidem possent fieri syllogismi quot in disiunctiuis, xv. nimirum: ut, non est dies & nox: sed dies est, non igitur est nox: deinde à positione consequentis, sed nox est, igitur nō est dies: tum à sublato antecedentis: ut, sed dies non est: & à sublato consequentis, sed nox non est. Trapezuntius uerò contentus fuit octo syllogismis, qui sumuntur tantum à positione antecedentis & consequentis: reliquos octo facillè adicias per earundem partium sublatoem. Erunt igitur & hic propositiones sedecim.

F I N I S,

CLAUDIO PIO, AC

CRISTOPHORO PEVTIN-

geris Conradi v. c. filiis, Xi-
stus Birkius s. D.

CVM superioribus diebus Mosellani in Disserendi ra-
tionem commentariolis editionem cogitarem, iuvenes
candidissimi, mihi non denegatam esse putabam lau-
dabilem illam nostri seculi prerogatiuam qua singu-
lari quadam Gratiarum beneficio cõcessa est his, qui
quantulumcunque opera in excudendis emendandisq; autorũ monue-
mentis insumunt, quibus nimirũ ex alieni munificos licet esse thesau-
ris. Gratulor inquam mihi cõtigisse, quod sub uestro nomine studiosa
exhibeam iuuentuti, non quidem hoc tam demerendi officij gratia,
quã ut me hereditario quodam iure uobis quamplurimum, ne di-
cam me totum, debere agnoscerem, & gratum potius quã gra-
tificantem ostendiẽ animum. Neq; alienum uideor facturus, ut uobis
possiĩm hoc genus lucubrationũ, dedicem, cum tanta earum cũ Iu-
ris Civilis studio sit affinitas, ut ipse Tullius Topica sua Trebatio uest-
ra professionis non incelebri uiro consecrare minime dubitauerit:
uel quia parens uester utriusq; studio tantum consecutus est, quantum
ipsi natura & facultati & prudentia indidit. Quibus dotibus ita
administrat suam functionem, ut nescias ciuitasne uniuersa, an ciuiũ
pro se quisque chariorem habeat. Verum non est institutum hic Soli
st̃liendore inferre. Videamus igitur quid ad autores nostros attineat,
quorum uterq; utriusque lingue scientissimus, uterq; orator ac philo-
sophus summus. Haudquaquam enim audiamus eos qui id genus com-
mentata tanquam indigna luce non modo aspernantur, sed etiam o-
mnibus conatibus traducere pergunt. Neque id alio argumẽto, quã
quod non in hoc scripta clamitant, ut ederentur. Quod fortassis con-
cesserim de Annotationibus, quæ in Quintiliani Institutiones, atque
Gellij Noctis manca opera quorundã quibus religio erat, quic-
quam, quantum sua interesset, interire, quod à tanto uiro esset lucu-
bratum, umbram ualere iusserunt. Vt cunq; illa se habeant, hic ta-
men longè alia ratio est, qua uel à ðoy & aliquis colliget, non eas mo-
do aliquando in publicum extrusurũ fuisse, si fata clementiora ha-
buisset, uerum in Topica quoque atq; argumentationum formas ea-
dem opera annexurum fuisse. Nam quid opus erat proœmium præfige-
re, quo recepta quadam consuetudine τὰ ὑποδύματα cũ inuentionis,

tum etiam iudicij complectitur? inchoatum tantum est opus, inquit. Audio. Atqui sic Apellis quoque Venus comburenda erat. Poterant inter priuatas uersari manus. Pulchre hercle narras. An est quicquã quæso in re literaria, quod cum paucis prosit, non idem in usum cedat omnium? Nihil opinor. Porro Valla institutum fuisse nemo fortassis uel mediocriter in astorum monumentis uersatus negabit, non tam Dialecticæ suo conscribere stylo, quam ea quæ hac de re à doctissimis utriusque lingua quibusque sunt tradita, in compendij cogere. Nam quæ proæmij loco prælusit ex Nicephoro integra transtulit. Caterum quinque uoces, prædicamenta, adeoq; ipsius argumentorum species, unde quæso quam ex Aristotele translata sunt? Si Topica spectes, an non Ciceronis atque Fabij uerba passim se offerunt? Orsurus enim argumentorum sedes, Aristotelis diuisionem sequitur, quæ autore Quintil. consensum ferè omnium meruit: quem in Atechnis, quia fuisse de his scribit, tanquã xenagogum aliquem est sequutus. In his præterea locus ex quibus orator ipse argumenta depromit, Ciceronis quidem Topica imitatus, caterum exempla quædam ex secundo de Oratore, atque etiam ex quinto Fabij libro mutuatus est, quædam uerò aliunde attulit. Postremo eos locos qui à personis rebusq; ducti, innotetq; peculiariter assignantur, tantum non integros ex Ciceronis Rhetoricis trãsumpsit, repetitis nã ἀναμνηστικῶν nature ex Quintiliano locis. Quæ adieclitia fortassis alicui uideri possunt, atque nescio unde in contextum irrepisse. Per nos suum cuique sit iudicium, nobis tamen bis atque ter quod pulchrum. Verùm paulò post grauius laborat uulgata editio, eo loco quo rursus ad Ciceronem reuertitur. Nam Viellus, hoc est Educationis locus, indigitatur potius quàm trãstatatur. Nos igitur, ut nec lector studiosus fraudetur, neque desideretur aliquid, locum integrum ex Cicerone suis interclusum signis contextui inferamus. Neque enim adducor ut credam talem centonem à Valla esse contextum. Hæc iuuenes ornatissimi obiter annotare uolui, satius nimirum ratus digito monstraſſe uiam, quàm ineptijs nostris, quas in hoc adornaueram, teneras onerare aures.

Valete. Basilea, mense Octob. Anno M. D. XXIX.

PETRI

PETRI MOSELLA

NI IN ARTEM DISSEREN-

DI PROLEGOMENA.

Raſtaturō diſſerendi facultatem, primum conſtituēdum quo nomine uocetur, quid ſit, quas habeat partes, quod ſit officium, quo nomine diſſerat à Rhetoricis: quibus deniq; rebus cōparetur. Principiō igitur omnem diſſerendi rationem Græci, ut bonarum diſciplinarum aliarum omnium, ita & huius inuētores, ſua lingua uere *διαλεκτική* appellaueſe, quam Fab. Quintil. diſputatricē interpretatur. à *διαλέρισθαι*, quod eſt diſputare ſiue diſſerere, id eſt, dicendo cum aliquo de re quapiā pugnare. Ex quo colligere eſt, artē hanc aliud eſſe nihil, quàm ſcientiam ita diſſerendi, ut tuam ſententiam de propoſita aliqua quæſtione, certa ratione tuearis, & alienam reſeſſas. Nam duas habet partes hæc facultas, autore Cicerone in Topicis. Alteram quæ rationē exhibet argumentorum ad quanque quæſtionem pertinentiū inueniendorum, quæ quoniā certos locos & uelut ſedes argumentorum commoſtrat, *τοπικῆ* nominatur, quam partem Dialectici cum Rhetoribus communem habēt, eam octo libris eruditiffimè proſequitur Ariſtoteles, unde Cicero atq; alii omnes qui hac de re ſcripſere, mutuati ſunt. Eſtq; admirabilis huius doctriinæ uſus, modo percipite & cōfirmate fructus. Porrō altera, quam iudicādi idē Cicer. notat, à Stoicis, qui olim ſibi dialectices primas uēdicauere (ut in Laërtio patet) peculiariter Dialectice appellata, fortaiſſe quōd hāc partem propriē à philoſophis poſſeſſam rhetores nō attigerūt. Vendicat autem hæc ſibi iudiciū atq; examen omnis quæſtionis, dum exploratur ad certas ſuas regulas: primū in ſingulis uocibus quæſtionem ingredientibus, quā uim habeāt, genūſne ſit aliquid an ſpecies, propriū an diuerſum ab alio, hoc eſt, differentia an accidens: itē quod habeat genus quæque uox, idq; remotum an proprium: quas ſpecies, quæ indiuidua: quo diſſerat à cæteris: quid ſibi propriū habeat, quid accidens, ut quæq; res definitione ſit explicanda, ut diuiſione ex ſua uniuerſitate in partes diſtrahenda: ut denique ſingulæ

gulæ uoces ad perficiendam argumentationē sint coniungē
 dæ, quibus rebus disciplina hæc potissimum differt à Rhetorica, tum & illo, quòd quæ orator magnifico orationis splendore molitur, eadem dialecticus breuiter & argutè ueluti punctis quibusdam colligit, alioqui materia eadē est, & Dialecticæ & Rhetoricæ, nimirum omnis res quæ in disputationē adducitur, quā causam Aristoteles adfert in Rhetoricis suis ad Theodecten, cur dialecticē rhetoricis ἀρτίσ ποσόν dixerit. Postremò comparāda est hæc facultas natura, ratione & usu. Nam naturæ debetur quod quidam temerè (ut inquit Aristoteles) nullius artis, sed ingeni beneficio ratiocinātur, & quid in qua; re probabile sit, statim uidēt. Hæc præceptor dare non potest, ut nec agricola fecunditatem solo præstat, sed datam uel mediocrē augere, ornareq; cultu suo potest. Rationem uerò hic uocamus certam artis traditionē à præceptore petendam. Quamquam D. Augustinus in Confessionum suarum libris gloriatur Dialecticam (quam in iudicādo positam diximus) sine præceptoris opera sibi perceptam tamen non negligenda est admonitio Ciceronis ad Trebatium præscripta, *N V L L A M* artem literis sine interprete, & sine aliqua exercitatione percipi posse. Et Augustino facilius fuerat hæc de Dialectica gloriari, quàm ipsa lucubrationum suarum facilitate probare: tamen natura & hoc, & multò maiora potest. Vsum deniq; qui omnium magistrorum præcepta superat, studiosus quisque pro se sibi imperabit, eumq; præceptoris sedulitas à discipulis exigat. Plutarchus in uita Aristotelis uel ideo potissimum laudādum putat, quòd quæ artes antehac quamplurimæ disseparatæ & diuulsæ fuerint, tandem eas certa quadam cognoscēdi arte in libros aliquot retulerit. Habes & quod nomen sit huic arti, quidq; sit ipsa, quasq; habeat partes, quo differat à cæteris artibus, quibus deniq; rebus conquiratur. Ex quibus facile est colligere officium dialectici esse, non solum dicēda inuenire, uerumetiā inuenta sic locare ac indicare, ut quicquid in re aut ueri, aut falsi sit, deprehendas, ut non iniuria Antonius apud Ciceronem de Oratore, & Aristotelem, qui utranque Dialectices partem complexus sit, laudat, & Stoicos qui de inueniendō nihil tradunt, reprehendat.

Rhetorica à
 Dialectica
 differt.

Quibus cōpa-
 ratur dialecticā

Lib. famil.
 & epist. 7.

GEORGIUS VALLA

BERNARDO SALVATICO,

Genuensi primario patricio

s. d. æternam.

Aepenumero à me, optime Bernarde Saluati-
ce, poposcisti, ut quæ ab interuentionibus uac-
uus tibi ad me uentitanti de ratione differendi
ex quotidiano usu lingua prodideram, quò
tenaciori hærerent memoriæ, scriptis concre-
derem, quando quidem quæquam alium nõ satis nactus es-
ses, qui aut id posset, aut qui tam amicè id præstare molire-
tur. Rem certè mihi non arduam fore censuisti, quando to-
tam dialecticam facultatem, siue ad rhetoricam, siue ad cæte-
ras tendentem disciplinas pluribus aliis fueram uoluminibus
amplexus. Quamobrem conciliata iam pridem inter nos a-
micitia, tuo obsequendum ardenti studio, nec longius disse-
rendum existimaui, tum quòd magnifica, & amplissima do-
mus tua id ab omnibus eruditis, nedum à me expostulet, tū
quod honestissimum tuum esse desiderium uoltra diffiteri
non potest amicitia. Siquidem citra hanc unam facultatem
nulla integrè teneri disciplina, nec alia ratione cunctis quo-
tidie usurpatis uulgò sermonibus, ubi quæpiam disceptatio
oboriatur exurgatq; ambiguitas, ratū quicquam effici posse
uideatur, unde fit ut non iniuria Plato & Platonici thrincum,
quasi fastigium dicas, cunctarum uocitarint disciplinarum,
quòd qualique res magnas & magnopere expetèdas, oratio-
ne, sine hac duce transigere possit nemo: ut iure ne tibi
quidem tam ad priuata quàm ad publica munia
obeunda sine huius facultatis sacris acceden-
dum censueris. Proinde agè mi Salua-
tice, salua si modò uis tibi o-
mnia, hanc demum u-
nam toto pectore
amplector di-
sciplinam.

Vale.

Epiphanius
corona muri
apud Lucianum
& Homerum.

GEORG

G E O R G I I
V A L L A E P L A C E N
T I N I D E E X P E D I T A
R A T I O N E A R G V M E N
T A N D I L I -
B E L L V S .

**
*

QVEM AD MODVM qui legē Ex Nicephoro
di, & lectorum sensus iter scire desi- *transulit.*
derant, primū elementa ac literas
discunt, inde ad syllabas, à syllabis ad
dictiones, quæ partes dicuntur ora-
tionis, ab istis ad orationem perue-
niunt: ita qui omnium disciplinarū
cognoscere cupiunt instrumentum, rationem disputandi, in
quinq; uocibus quæ uulgò prædicabilia dici solent, & cate-
gorijs, quæ prædicamenta nominantur, primò debent eru-
diri. Inde ad quæstiones argumentorū, locos, locutionemq;
transire. Postremò argumentationibus communiri: ut sua
tueantur, & aliena refellant.

S C H O L I A .

ITA qui omnium disciplinarum cognoscere cupiunt instru-
mentum.) Suppeditat enim rationem obscura siue confu-
sa definiendi, uerua diuidendi: uera, ratio cinatione confir-
mandi, & falsa refurandi. Quibus rebus in artē ac disciplinā
redacta sunt ab Aristotele philosophica, cū ante illum confu-
sa fuerint, & indigesta, ut quis quæ solo usu arripuisset, iacta-
ret. Quam industriam Plutarc. pro materia Aristotelem lau-
dandi potissimū habet in illius uita, & L. Crassus apud Cice-
ronē, hac ratione testatur Ius Ciuile in artē redigi posse. Nec
alia ratione Cicero Ser. Sulpitiū in iure Ciuili Scquolę ante-
ponit, quàm quòd illa quę Scquola lōgo usu depræhēdisset,
m 2 sparsa

sparsa & cōfusa, ea dialectica ratione artificii modo completus esset, quod & in omnibus liberalibus disciplinis usu uenisse idem in persona Crassi scriptum reliquit.

(Quæ uulgò prædicabilia dici solent.) Voce Latina uolenter ad Græcum uocabulū afflicta. Græci enim omnē uocē quæ de alio uel negando uel affirmando rectè dicitur, *κατηγόρημα* nomināt, à *κατηγόρησιν*, quod est de aliquo dicere. Porro quoniam ad intelligēda aliorum quoque commentaria præferuemus, sciendum in uulgatis libris Dialecticorum cæteras orationis particulas indeclinabiles, aduerbia, coniunctiones, præpositiones, interiectiones nominari *συγκλητορήματα*, id est, quasi tu dicas, cōprædicabilia. Sunt enim prædicabilium ueluti appendices & uincula, quibus illa cohærent, ut omnis uox humana significans, quatenus significat dialecticam rationem, sit uel *κατηγόρημα*, uel *συγκλητορήμα*, & omne catagorema sit uel genus, uel species, uel differentia, uel proprium, uel accidens. Nam propria nomina, quia infinita sunt, in notam non cadunt, ut ait Plato.

DE SIMPLICIBVS VOCIBVS.

DE simplicibus itaque uocibus ac significatis primò, mox de coniunctis, quàm breuiter ac dilucidè à nobis fieri potuerit, loquemur. Receptum igitur apud omnes est philosophos, prædicamenta numero decem esse, quasi omnium quæ in disputationem ueniant, quæpiam elementa: quod simplices uoces, simplicem significatum ostendant, & per se natura suapte inspiciantur: *Essentia*, *quantitas*, *qualitas*, *ad aliquid*, *ubi*, *quando*, *facere*, *pati*, *compositum esse*, *habere*, quæq; sub ipsis sunt, ac ab eis distributa: ut *corpus*, *uacans corpore*: *animatum*, *inanimatum*: quod *sub sensum cadit*, & *sensus expers*, *Zoophytum*, quod ex *stirpe* & *animali constat*, ut *urtica marina*, & *spongia*: *sentit siquidem propius accedentes*: *animal ratione*, & *rationis expers*: *homo*, *equus*, *colūba*, *scōbrus*, *apes*, *aliaq;* quæ *insecta dicuntur*: *dipsas*, & *similia*, quæ *species sub essent*

essentiæ genere posita. Ita quæ sub cæteris iam memora-
tis sunt prædicamentis innumera. Hæ uoces ut simplices
(rem enim unam numero referunt) ita principia sunt, quæ
ad omnem disputationis ingressum prædiscenda, à quibus
tanquam literis, ad nexum aliquem, tanquam ad syllabas,
peruenimus: ut homo, equus: uincit, currit: ut sit, equus cur-
rit, homo uincit. Decem nimirum sunt hæc principia, quia
neque ens, nec res, nec aliud simile, principij nomen habere
nisi confusum potest. At decem iam nominatorum prima,
generalissima dicuntur: quæ sub illis, subalterna. Tum etiã
species, quarum quæ ultima: & à qua statim ad indiuidua
descensus est, specialissima nominatur: ut homo, equus, an-
ser: at essentia genus generalissimum, supra quod genus
aliud non est.

Ent.
Ret.

(P R A E C E P T V M igitur.) Cùm post copiosius expli-
catusq; de singulis prædicamentis tradat, hic tamẽ ut ipse
doctrinæ uelut gustu quodam discẽtis studium ardentius
faciat, usum prædicamentorum utcunq; ostendit, quasi per
transennam. Indicat enim & definitionis, & diuisionis, & ar-
gumentationis (quæ tria capita sunt officij Dialectici) fon-
tes esse, atque adeò omnium doctrinarum scaturigines, ipsa
prædicamentã.

(R E M enim unam numero referunt.) Adicit hæc ut dis-
separet prædicamenta prædicabiliaq; ab æquiuocis, hoc est,
talibus uocibus quæ plures res simul referant, ut canis refert
res plures numero, sydus cœleste, animal domesticum, certũ
item piscem. Nec putandum est eius generis uocabula ab o-
pere dialectico segreganda esse: sed si quando ueniant in di-
sputationem, constituendum antè est cum aduersario, quod
significatum ex multis impræsentiarũ sequaris, & sic dispu-
tatio omnis ex pacto partiẽda. Periculum est ne percipiatur
hæc doctrina, non antè rectè constituto, quid sit prædicabi-
le, quid item sit Prædicamentum, ut his inter se conueniat,
ut denique differant. Est ergo prædicabile uox significatiua
rei, quæ de alio rectè prædicatur, hoc est, dicitur: ut planta,

Æquiuoca.

*Quinque
uoces.*

*Prædica-
menta.*

prædicatur enim rectè de arbore, cum dicamus uerè, Arbor est planta: ut numerus, dicitur enim uere de binario: ut uirtus, nam dicitur de iustitia: ut pater dicitur de quo cunque filium habente: ut deniq; alia quæ sunt in categoriis. Et quia comparatū est usu uenire, ut quinque modis aliquid de aliquo dicatur, inuentæ sunt à ueteribus philosophis appellationes quinque, quibus hi quinque modi prædicandi aperitius, certiusque in docendo explicari possunt. Hæ sunt Genus, Species, Propriū, Differentia, Accidens, ut quicquid de aliquo dicitur, appelletur eius aut genus, aut species, aut proprium, aut differentia, aut accidens, de quibus postea explicemus. Prædicamenta uerò sunt talium prædicabiliū adceruationes, & ueluti greges, quorum singula ad suū genus referantur, ueluti ad caput totius corporis, ad totum partes, ut ad ducem milites. Quod enim in exercitiis, qui ex signiferis, centurionibus, legatis & singulis militibus constant, sunt centuriones, legati, milites denique, unum summum imperatorem sequentes, hæc sunt in prædicamentis genera, species, differentia, partes, atque unū summum genus respiciunt, ex quo promanant, uelut ex fonte riui. Tum summum illud genus, & ad quod omnia redeunt, diuiditur, cum definitiones sunt explicandæ, quemadmodū in descriptione prædicamenti facile est uidere. Ex quibus omnibus satis colligitur omne prædicabile esse in aliquo prædicamento, ueluti suo grege, & cuique prædicabili suum summum esse genus, ueluti quendam ducem, sub cuius signis fit inquirendum, si quid dubites de eo. Non autem prædicabile esse prædicamentum, ut nec oues singulæ sunt grex: nec centurio aut miles exercitus: etiam si uniuersæ oues gregem constituunt, & signiferi, centuriones, legati, lixæ ad exercitum pertinent.

(Vt homo, equus: uincit, currit.) Tametsi hæc doctrina, non tantū est, de summis decem generibus, quæ rectè dixeris principia & fontes disputationū, sed & de uocibus aliis, quæ ex summis illis ueluti fontibus deriuantur, eodémque recurrūt, & uoces à Valla posite, homo, equus: uincit, currit: partim sunt in principio essentia, partim uerò ipsius actionis: tamē cum infimæ sint species, nō optima causa hic, tanquam principiorum exempla ponuntur. Et ut magis diale-

cticum

eticum fuerit, per propositionis formam nexum simplicium uocum exhibere, sic, an homo uincat, an iustitia sit uoluntas.

(QVI A neque ens, neque res.) Quanquam enim, inquit *Vide Victorii* Porphyrius, ad Græcam linguam respiciens, Ens (ὄν Græcè) *num quoq; in Rhetor. Cice. nō obscure hoc negotium tra-* dicitur de substantia siue essentia, de q; cæteris prædicamen- *stantem.* tis, non hoc fit ratione impari: perinde atq; animal non in æquali ratione prædicatur de uiuo animali & de picto. quid enim est imago animalis, si comparetur ad animal uiuum?

Hoc quodammodo est accidentium. Nam collata ad essentiam per se subsistentem, cum illa tantum essentiæ inhæreāt, uelut quædā additamenta. Quæ causa fuerat Aristoteli prædicamenti uim omnem in decem summa genera explicandi, nulla interim mentione entis factā. Quanquam Simplicius testatur Architam Tarentinū Platōnis præceptorem in suo libro *καθηγορίων* diduxisse in decem genera, ut qui librum suum inscripserit, de decem generibus Entis.

(S V B A L T E R N A.) Media quædam, quæ relatiua ad superiora sunt species ad inferiora sunt genera. Nam cum generis uox atque natura (ut post copiosius docebitur) sit dici de uariis speciebus, siue subiectis, & hæc cadunt maximè in summa illa genera, quæ uoces cōmunissimæ, rectè Græcis *ὑπερότατα*, Latinis summa genera appellātur: sunt enim prædicabilium omnium primi fontes, & gregum (quæ prædicamenta diximus) quasi duces, nec agnoscunt aliquod superioris genus, id quod in explicatis ordinibus prædicamentorum ipsi oculis uideri possūt. Porro quæ in ordine prædicamentali media sunt, hoc est intra summū genus, & infimam speciem posita, ea quia nunc generum, nunc specierum naturam sortiuntur, Græco uocabulo significātius *ὑπάλληλα* nominantur, hoc est, eam naturam habentia, ut cum subiecta sint generi superiori, tamen ad alias uoces comparata, superiora etiam genera reperiantur. Etenim ut superiorum sunt species, ita inferiorum sunt genera, perinde atq; in exercitu præfectus alæ, si referatur ad summū imperatorem, subditus est ei miles: si uerò ad suam alam, cui ipse præfectus comparatur, ducis rationem subit. Utq; proauus aliquis collatus ad filium, nepotes & pronepotes, summum familiæ principium rectè censetur, cum tantum sit pater, & non etiam filius. Et filius neposq; etiam pater est suorum liberorū: filius

autem antecedentis parentis : pronepotes autem tantum pronepotes sunt : Ita in serie prædicamentali summa genera sunt tibi proavi : media uerò, nunc filii, nunc parentes. Infimæ autem species sunt generis ultimi. Nam hanc imaginem explicandis prædicamentis idoneam attulit Porphyrius.

Indiuidua. A QUA statim ad indiuidua.) A qua diuisione generum summorum, per subiectas species facta, tandem peruenitur ad *ἀτομα*: sic dicta, quod deinceps in alias diuidi rectè nequeant. Talia sunt in substantia singuli homines, singuli boues, singuli equi, singulæ columbæ: in quantitate hic numerus, ille numerus, singuli numeri: in qualitate singulæ scientiæ, singulæ uirtutes. Vfus huius doctrinæ est, ut discamus quodq; genus in species sibi proximè subiectas distrahendū esse: ut essentiã in spiritū & corpus: corpus in simplex & cōpositū. Cuiusq; uerò speciei definitionē componendam esse ex genere & differentia proximè suprà positis. Deinde summa genera non posse definiri, neque indiuidua deinceps diuidi.

DE QVINQVE VOCIBVS.

Q Vinque autem uoces, quæ cognitu diximus necessarias his principijs alligantur: quæ sunt genus, species, differentia, proprium, accidens, quæ inuentæ sunt, quò definiendi ac diuidendi nobis innotescat disciplina.

HIS principijs alligantur.) Nam hoc est, omnia prædicabilia, omnes uoces significatiuæ pertinentes ad aliquã disputationē artificiosam ita sunt cōiuncta & uelut subiecta summis generibus decē suprà enumeratis, ut magis doctrina atque intellectu, quã re ipsa inde separentur. Omne enim prædicabile aut est genus, aut est species, aut est differentia, aut propriū, aut accidens eius ad quod refertur in quæstione ad disputandū proposita, uerbi gratia, Sit proposita quæstio, an Rhetorica sit pars humanæ honestatis, hoc est, uel sciētia, uel uirtus: hic pars humanæ honestatis quæritur an sit genus rhetoricæ, an aliquo alio modo uerè de rhetorica dicatur: & dialecticæ diuisionis peritus statim uidet esse genus, cū omnis honesta facultas aut sit posita in cognoscendo, aut in faciendo. Prior pars sciētia appellatur, cui ceu generi subiiciuntur Theologia, Iuris prudētia, Medicina, Rhetorica, &c. Sed si disputetur,

tur,

tur, an Rhetorica sit rebus publicis pernicioſa, tum diſputatio exiſtit, an quod accedat Rhetoricam, ſit pernicioſum, ut pernicioſum eſſe ſit Rhetoricæ non genus, neq; ſpecies, neque differentia, neq; proprium, &c. Ex quibus quoque rectè colligis omnem quæſtionem infinitam, id eſt, artiſicioſam, ſiue ad artem pertinentem, conſtare ex duabus potiſſimum uocibus, quarum utralibet neceſſariò eſt uel genus, uel ſpecies, uel proprium, uel accidens. Quòd autè harum quæque uox in quæſtione poſita ſit, uidere ex tempore euidentiffimi hominis eſt, & in diſſerendo ualde exercitati. Nam hoc explorato facile eſt argumenta quælibet adferre ex locis generis, & ſpeciei, differentiæ, proprii, & accidentis. Nam ſunt hi fontes argumentorum, de quibus poſteà docebitur.

*Nam finitã
ingredium -
tur à tropo.*

(*QVAE inuentæ ſunt.*) Imò accommodatæ ſunt in artiſcium dialeſticum, proptereà ut per eas natura prædicabilium eorũ inter ſe cõuenientium, & diſcrimina apertius tradi poſſent & certius, ſed cognitis naturis, diſcriminibus uocum ſimpliciũ, poſtea demum ratio deſiniendi diuidendiq; aperitur, & remotiorem paulò cauſam aſſignaffe Valla uideatur. Quia Georgius Valla definitionẽ generis & ſpeciei præteriit, addi illas fuerit operæ pretium. Nam cùm præter indiuidua, quæ ob infinitam multitudinẽ ab arte excluduntur, omne prædicabile eſſe quod ad prædicamentũ pertinet, ſi uel genus ſit, uel ſpecies, uel differẽtia, uel propriũ, uel accidens, proximũ fuerat ſecundum diſciplinã noſtrã, quæ eſt per definitionem & diuiſionem, explicare quid eſſet genus.

G E N U S.

Eſt ergo genus prædicabile, quod de uariis ſpeciebus ita prædicatur, ut quæretĩ de natura & eſſentia ſpecierũ, per quid eſt, aptè reſpõdeatur, quale eſt in grege eſſentia, arbor ad ſuas ſpecies collata: dicitur enim de pino, abiete, quercu, & pyro, quæ diuerſe ſunt ſpecies inter ſe, & tñ ad genus arboris pariter pertinet. Ac ſi quis quærat, quid eſt pinus? reſpõdes arborẽ eſſe. In quãtitate uerò numerus: dicitur enim de duernione ternio, & cæteris numeri ſpeciebus diuerſis. Rectè reſpondetur quærenti, quid eſt quaternio? eſt numerus.

S P E C I E S.

Porrò ſpecies eſt prædicabile de quo genus dicitur, ut pinus collata ad arborem, eius eſt ſpecies, quia arbor rectè

m s dicit

dicitur. Et species maximè infima est prædicabile, quod de indiuiduis & sensu expositis, singularibusq; pariter dicitur, apteq; ad quæstionem quid, respondetur, ut homo species est Petri, Pauli, Ciceronis, de quibus singulis dicatur. Quid enim Petrus est quærenti, rectè respondebis, homo. Sic binarius in quantitate species ad singulos binarios, quibus homines singuli numerantur.

DE DIFFERENTIA.

Differentia oppositionem in diuisione ostendit: ut substantia & accidens, corpus & incorporatum, animatum & inanimatum, animal & uacans anima, rationale irrationale. Vbi est uidere hominem differentiam non dici, quòd in diuisione non habeat opposita: nam homini equus in diuisione, aut aliud animal, non opponitur. At species dicuntur, homo, equus, anser, pagarus. neque animal opponitur zoophyto, quia non è regione opponuntur. Alioqui differentia dicitur, qua genus excedit species, ut homo: excedit enim animal rationali: dicitur siquidem homo animal rationale: sed animal tametsi rationale habet potestate, non tamen etiam actu.

SCIENDVM est ex Porphyrio differentia uocabulum latissimè patere. Nam cum omnia, quibus rerum discrimina significantur, uocabula ambitu suo cõplectatur, primũ quod quoquomodo ad tẽpus & accidẽtariò differre facit, differentia dicitur. Cuius generis est, quòd homines inter se differunt ætate, dum alius est puer, alius adolescens, alius senex: alius doctus, alius indoctus: alius stans, alius sedes. Et quod idem homo à se ipse uariat, nunc puer, nunc adolescens, nunc sobrius, nunc ebrius. Deinde differentia rerum & dicuntur & sunt: quæ quanquàm præter essentia necessariam constitutionem obtingunt, tamen ita constanter inhaerent subiectis suis infixæ, ut inde separari uix possint. Quod genus accidentia inseparabilia appellant, ad quem modum nigredo discrimen est corui, albedo cygni, cani pili lupi, fuluedo leonum. Postremò propria differentia sunt, quæ talia discrimina signific

gnificant, qualia pertineant ad rerum quarum sunt discrimina, essentialem compositionem. Suntq; eius compositionis quædã partes, quæ si detrahuntur, eadem quæ prius fuerat, species nõ permaneat, ut est rationale differentia hominis. Differt enim ita homo ratione à cæteris animantibus ratione carentibus, ut pars hominis sit discriminẽ, qua detracta nõ maneat homo. Nam animã rationalem si detrahas reliquis quæ in homine intelliguntur, futurum est ut cætera sint bruta, neque pristina illius animalis species subsistat. Quarum differentiarum (ut quæ proximè naturas rerum explicent) usus est maximè, ut in diuidendis generibus, ita in definiendis speciebus: sed quia in paucis rebus perfectæ differentiæ uel cognoscuntur, & fortasse cognitæ nondũ nomina, id est uocabula, sortitæ sunt, ferè propriarũ differentiarũ penuria, in diuidendo ac definiendo ad communes qualescunq; differentias cõfugimus, exemplo atq; doctrina Aristotelis, qui cũ in libro primo *de principiis fluxus* animæ naturã definitione explicaturus, testatur accidentariis affectionibus animæ usurũ se loco perfectarum differentiarum: nimirum quòd & accidentia rerum obseruata magnũ momentũ ad cuiusq; rei essentialiam explicandam adferant. Quo loco admonendũ est nihil moueri hanc doctrinam, per hoc quòd quæ pòst de accidentibus tradentur, ea & hic ad differentiæ tractationem referantur: nihil enim uetat, quin eadem uox uariè accepta ad diuersa prædicabilia pertineat. Sicutque nũc species, nũc genus, de qua uicissitudine suprã dictũ est: ita eadem differentia nunc proprium, nunc accidens & sit, & dicatur. Vt enim in re domestica eadẽ mulier est & uxor, & coqua, & nutrix: ita idem prædicabile eadem ratione subit diuersas appellationes. Vt nigredo, si ut Aethiopẽ differre facit à cæteris hominibus consideretur, differentia & est, & dicitur: ut si hic color proprius, uel communis sit habitantibus in uicinia Solis uel occidentis uel orientis, Aethiopũ propriũ erit: Si uerò hic color corpori hominum inhaeret, rectè dixeris esse accidens: ut idem sit differentia & proprium & accidens, rationibus tamen diuersis.

DE PROPRIO.

Propriũ in speciebus spectatur: ut est propriũ hominis risibile, equi hinnibile, canis latrabile. Diuiditur proprium

De differentiarum penuria uide Rod. Agri. cap. 5. librũ primi.

prium quadrifariam. In id quod soli inest speciei, non utique toti, ut homini geometram esse: uel toti quidem, sed non soli, sicut homini bipedem esse: uel soli & toti, sed non perpetuò, ut homini canescere: uel soli & toti & semper, ut homini risibile, qui tametsi non semper rideat, potentia tamen semper: ideo non ridentem, sed risibilem dicimus, & perinde proprium est, quod uniuscuiusque suum.

(NON utique toti.) Id est, non omnibus partibus. Sunt autem speciei partes indiuidua.

A C C I D E N S.

Accidens autem est quod adest & abest præter subiecti corruptionem, ut albor, nigror, pallor, sedere, stare. Est tamen accidens aliud quidem separabile, non separabile aliud: separabile quidem, sedere: inseparabile uerò, aduncum nasum esse, uel repandum, uel simum, & similia. Ex his est uidere in prædicamentis faciem & immutationem quinque uocum elucescere. Nam quemadmodum in hominis conditione sunt ascendentes, & descendentes, & in obliquum tendentes, & cognationes: ita in prædicamentis eam quinque uoces faciem custodiunt, & ascendentium quidem locum tenent genera, descendentium uerò species, sicut obliquè euntium differentia, at mulier proprii: cognationes porrò accidentium.

A C C I D E N S autem est quod adest & abest.) Accidens est prædicabile, quod de subiecto & negatur & affirmatur, integro interim subiecto manente. Subiectum autem hic intellige, cui accidentia inhæreant, ut homo subiectum est: albū, nigrū, calidum, frigidū, sedens, stans, accidentia. Nā hæc pro tempore de homine & affirmantur rectè, & negantur. Est enim homo nunc albus, nunc niger: nunc frigidus, nunc calidus, nunc tepidus: idemq; homo alias sedet, alias stat, nec interim quicquā decedit homini, quominus maneat homo. Sic essentiā animæ subiectum esse scientiarum & uirtutum, & quæ animæ nunc adsint,

adſint, nunc non adſint. Porrò aptiora ſunt exempla huius prædicabilis, album, nigrum, calidum, ſedet, ſtat, quàm albo, nigredo, pallor, quæ tria non prædicantur ut accidentia, ſed ut ſpecies coloris de ſingularibus & indiuiduis colorib⁹. Neque enim rectè dixeris, paries eſt albor, nigror, pallor: ſed hic color eſt albor, ille nigror, iſte pallor: & ſedere ac ſtare ſunt ſpecies ipſius ſitus. Valla ipſa re quæ accidens eſt, pro uoce ſignificatiua, quæ ut accidens de ſubiecto dicatur.

DE PARTIBVS PRO-
POSITIONIS.

Simplices quoque uoces ſunt ſubiectum & prædicatum. Subiectum de quo aliquid dicitur. Prædicatum quod dicitur de aliquo: ut, Plato diſputat, hoc ipſum Plato ſubiectum, de quo dicitur, diſputat. Ita priſci, quibus accedimus potius quàm iunioribus, qui prædicatum, ſubiectum, & copulam partes faciunt orationis: de qua re, ne ſim hoc loco nimius, diſputare in præſentia detrectabo. Prædicatum igitur aut eſſentialiter dicitur de ſubiecto, aut eſſentiæ ad hærendo. Si ad hærendo eſſentiæ, facit accidēs: ſi eſſentialiter, aut de indiuiduis dicitur & non ſpeciebus, ac ſpeciem facit: uel de ſpeciebus (ſeu formas libet, ut Ciceroni placuit, *In Topicis.* appellare) dicitur: aut de unica ſpecie, & facit proprium. de uno ſiquidem ſolo riſibile prædicatur: ita de uno hinnibile: ac unumquodque proprium de ſua ſpecie prædicatur, aut de pluribus ſpeciebus prædicatur, & uel in eo quod quid eſt, ac facit genus: nam dicenti, quid eſt homo? reſpondemus, animal. & quid animal, occurrimus, eſſentia. Tam enim animal quàm eſſentia genus: eſſentia quidem animalis, animal uerò hominis. Aut in eo quod quale quid eſt, & facit differentiam. Interroganti enim, quale quid eſt animal homo? occurritur, rationale, quæ differentia eſt: & qualis, quæ eſt eſſentia animal ſciſcitantis, oc

ti, occurritur animata sensibilis : differentia siquidem hæ sunt animalis. Sequuntur utpote inferiores species ipsum genus : inde differentia, quòd proprio sit uniuersalior : inde proprium, quòd essentialibus magis affine sit & cognatum, in eo quod quid est prædicatum. Post accidens, utpote essentialis aduentitium prædicatum in eo quod est quale.

DIALECTICA est argumentationum artifex : argumentatio autem componitur ex propositione, assumptione, & connexionem, id est, conclusionem, quarum singulae ex simplicibus uocibus significatiuis conficiuntur. Porro uocum significatarum ad unum summum genus pertinentium aggregatio artificiosa prædicamentum appellatur, cuius generis aggregationes sunt decem : quæ singulae summi generis sui appellatione denotantur, prædicamenta decem appellantur, & ambitu suo prædicabilia complectuntur. Prædicabile uerò est uox significativa communis, quæ de pluribus rectè dicitur. Vnde prædicabiliù aliud genus, aliud species, &c. Postremò quia hæc prædicabilia constituunt quæstiones & propositiones, enuntiationesque, ut quarum sint partes, necessariò accidat, ut hæc partes altera de altera uel affirmando, uel negando dicatur. Vtra ergo de altera dicitur, ea in quæstione aut propositione aut enuntiatione Græcè τὸ κατηγορούμενον, à Latina schola Prædicatum nominatur. De utra uerò prædicatio hæc sit, à Græcis ὑπόμνημα, id est, suppositum siue subiectum : ut, iustitia est uirtus : hic uirtus prædicatum, iustitia subiectum est.

(PRAEDICATVM igitur.) Sicut essentialiter & naturam explicet eius rei de qua dicitur, ut essentialiter, de equo, in hac enuntiatione, equus est animal : animal enim exprimit essentialiter & materiam equi : & uirtus essentialiter dicitur de temperantia, exprimit enim essentialiter & uim temperantiæ : Inde est quod quæ essentialiter de aliquo dicuntur, ea sola uerius & propius definitiones eius constituent : qualia sunt genus & differentia.

(Vt Ciceroni placuit appellare species, partim quòd usum uocabuli speciei suæ ætate nondum receptum formidaret, partim quòd genus cõfusum quoddam

quoddam est, & generalitate sua inuoluitius quàm ut uideri ab intellectu statim possit. Et forma illud dicitur, quod conspectui sese offert, putauit significantius dici formas eas scilicet res, per quas generis natura in partes distincta ueluti oculis conspicienda subiicitur. Sic essentia genus in obscuro est, & ueluti deformis, nisi in formas suas, id est, species diducatur, per diuisionem uidelicet. Essentiarum enim alia corpus est, alia spiritus. Cicero in Topicis.

(*ET* facit proprium.) Mirum cur proprium quod re uera accidens est ex speciei natura pullulascens essentialiter, & in eo quod quid est, prædicari uelit Valla, præter omnium ueterum (quod quidem sciam) sententiam. Sed suspicor illum huc adductum, per hoc, quod proprium quarto modo dictum ita accidens sit, ut quia ex naturalibus principiis ipsius speciei existit, & totam speciem uelut occupat, naturalè rei proprietatem pro natura, hoc est, essentiæ parte acceperit: nã quod addit proprium prædicari in eo quod quid est, tam nõ est in uero, ut & differentia, quæ citra controuersiam essentialiter prædicatur, essentiæque pars est, tamen in eo quod quale quid est, prædicatur. Si enim quærat aliquis, qualis est homo? rectè respondes, est rationalis, ridet.

VOCVM SIMPLICIUM

ALIUD DISCRIMEN.

Verum enim uero quoniam prædicantiũ quædam equiuocè prædicantur, quædam uniuocè, quædam denominatiuè, quia in libris Expetendorum ac fugiendorum plurimis id profecuti sumus, satis erit cognitionis tenuis causa paucis comprehendisse. Aequiuocum igitur est, cuius nomen solum commune: præter nomen uerò, essentiæ ratio *συνώνυμος.* alia: ut hæc uox canis, terrestris est & marini & cælestis. Præter nomen autem ratio essentiæ cuiuslibet horum propria ac sua est: aliam siquidem sciscitantibus terrestris, aliam marini, aliam cælestis reddemus definitionem. Vniuoca porro, quorum nomen commune, & præter nomen ratio essentiæ eadem, ut animal & homo & equus, quibus *ἑμῶν μα.*
bus

περισυνομα. bus præter nomen ratio essentia eadem, essentia siquidem animata sensilis tam homo quàm equus. Denominatiua porrò, quæ ab alio casu differunt, præterq; nomen habent appellationem: ut à grammatica grammaticus, à musica musicus, quæ & nominis, & rei habent communicationem, & differentiam rei, & differentiam nominis, sicut etiam ostendit definitio. Quæ enim sunt ab aliquo, communicant in eo quod ab eo, sed non unum & idem sunt: differunt siquidem casu, ut grammatica grammaticus, in reliquis tamen communicant. Illud pariter nos ne lateat, æqui uocis è regione opponi polyonyma, rem in nominibus differrentibus habentia communem, ut ensis, gladius, machæra, *πολυνομα.* spatha. Vniuocis è regione obijci heteronyma, quæ differentiam rei & nominis habent, ut homo & albor, nam alterum animal, alterum color. Locum medium inter hæc quatuor obtinens, homonyma, inquam, polyonyma, & synonyma, & heteronyma, est paronymum. Quatenus enim communicationem habet nominis, assimilatur æqui uocis seu homonymis: at dissimile polyonymis & heteronymis. Quatenus porrò nominis habet differentiam, assimilatur polyonymis, & heteronymis: at dissimile æqui uocis & uniuocis. Rursus ubi rei habet communicationem, assimilatur uniuocis & polyonymis, dissimile æqui uocis & heteronymis: ubi rei differentiam habet, assimilatur æqui uocis & heteronymis, sed dissimile uniuocis & polyonymis.

(VERVM enim uero.) Cùm uocum, quarum naturam, uim ac proprietatem, prædicabilium ac prædicamentorum doctrina complectitur, aliæ simplici significatione unius conditionis rebus conueniant, de quæ iisdem prædicentur, idq; secundum traditam doctrinam, uel ut genera, uel ut species, uel ut differentia, uel ut propria, uel ut accidentia: aliæ uero multiplicitate significatione præditæ, diuersæ naturæ rebus aptentur,

tur, operæpretium fuerit & hoc discrimen non ignorari à Dialecticis, qui sibi electam quandam iudicii de uocibus faciendi autoritatem suo quodam iure uendicant. Quamobrè Valla noster posteaquam qualemcumq; prædicabilem, prædicamentorumq; gustum exhibuit, antè de homonymis synonymisq;, id est, duplici uocum ratione differit, quàm singulorum prædicamentorum traditionè accuratius ingrediat, idq; Aristotelis summi artificis exèplo, qui ab hac uocum differentia prædicamentorum doctrinam auspicatur.

(ÆQUIVOCVM igitur.) Circumspectissimè fecit Aristoteles, qui & ἰσώνυμα καὶ συνώνυμα (sic enim uocat ille significationis uocabula) pluratiuo numero definire uoluit. Nam cum significata necessariò ad sua signa, id est, communes uoces referantur, & ex ipsis ueluti pendeant, atque hic uniuoca pariter & æquiuoca intelligenda sint significata, cum suis signis ad cõmune aliquod nomen respicientia, nõ poterat aliqua plena fieri explicatio, nisi mutua, hoc est, ut communiũ uocum haberetur ratio, & quæ sub communibus uocibus compræhenderentur, eo modo intelligerentur, sicut homo, bos, leo, asinus, nõ per se, sed ad animal cõmune relata uniuoca sunt, ut quæ nomè animalis inter se commune habeât, & definitionè quoq; eiusdem notæ cõmunis, quæ est essentia corporea, animata, sentiens, gressibile, pariter admittât. Neque inter species alia maius, alia minus est animal, ut omnes cuiusque prædicamenti species ad suum quæq; genus, eaq; indiuidua ad suas species accommodata uniuoca sunt.

(DENOMINATIVA porrò.) Denominatiua propterea dicuntur, q; sunt nomina deductitia, nimirum ab aliis nominibus primogeniis deriuata, cuiusmodi ferè sunt, quæ Græmaticis adiectiua appellantur. Hæc quoniam ferè accidentia sunt, atque ad eius prædicabilis naturam pertinent, segregãda fuerãt, definitionis huius documèto, à primogeniis: quæ quanquam ipsa re accidentia sunt, partim corporis, partim animi, tamen secundum rationem uocis prædicationisq; speciei naturam habent. Subiiciuntur enim generibus quæ que suis, & de indiuiduis pluribus prædicantur, quæ est natura specierum. Deinde & illud monendum fuerat. Quanquam primogenia ac deductitia ad diuersa prædicabilia pertinent, ad id tamen prædicamentum referri, semper enim eius ordi

nis prædicamentum censendum est denominatiuum, cuius fuerit suum primogenium. Itaque cum albedo ad qualitatis ordinem pertineat, eodem quoque referendum est albus, albi canes, albescere, & cætera ex eodem fonte deriuata.

(PRAETERQUE nomen habent appellationem.) Nam particula hæc, præter nomen, in libris dialecticorum ex uitiosa Aristotelis interpretatione irrepsit. Etenim quod Aristoteles habet, *παρ' ὀνομα*, id est, secundum nomē, siue ad imitationem nominis, ipsi reddiderunt Præter nomen, manifesto certè errore, in hac defensione, cum denominatiua habeant appellationem suam non Præter, sed iuxta primogenium nomen à quo deducuntur.

DE PRAEDICAMENTIS.

Ovoia.

ESENTIA igitur res est subsistens & per se, quatenus essentia existens, alio non egens: tamen si ortui ac geniturae substat: sicut cum primum producta est: nã solus Deus ortu caret, & propriè per se existit, quia ab omnibus quoddam absolutum ac seiunctum est: at reliqua prædicamenta circa essentiam. Nouem siquidem prædicamenta adsunt, & absunt præter subiectum, quæ est essentia, corruptionem: quippe quæ accidētis nomine nuncupatur. Magnum namq; & paruum, quod quantum est in ui sua nõ persistit, quòd incrementum & diminutionem subeat ad corporis habitudinem. Continentia & parcitas, maior & minor, eodem manente subiecto, ut homine: pueri siquidem ad uirilem ætatem excrescimus, in eademq; essentia permanemus, quantitate differētes. Itidem nunc album, nunc nigrum, idem cernitur qualitate distinctum, ubi eadem essentia. Et qui nunc amicus, mox inimicus, differt in eo quod ad aliquid, cū tamen essentia non mutetur. Et nunc quidem Placentiæ, nunc uerò Genuæ, quod ubi est prædica

Quantitas.

Qualitas.

*ἄρα τῆς
ὑβί.*

dicamenti, nec alteram admittit essentiam. Præterit nunc, & idem manet quod erat subiectum, idq; est Quando. Quando. ουνκῆσθαι.
 Modò stat, modò sedet, quod est compositum esse. Et ar- ουνκῆσθαι.
 matum est, & inerme, quod est Habere. Cedit aut secatur
 idem manens essentia neutiquam immutata, estq; prædica-
 mentum Facere. Et secatur quis aut ceditur immutata es-
 sentia, estq; Pati. Decem uerò, nec plura sunt prædicamen-
 ta, id quod ex quadam certum est distributione, quæ est
 huiusmodi: Ens aut in subiecto est, aut non est in subiecto:
 quod in subiecto non est, facit essentiam: quod in subiecto,
 aut per se inspicitur, aut non per se: quod non per se, facit
 Ad aliquid: affecta siquidem sunt, quæ ad aliquid, ideo non
 per se spectantur, & alium referunt. Filius enim patrem
 refert, seruus autem dominum, & frater fratrem, & pro-
 sus quæcunque sunt ad aliquid talia. Quod porro per se,
 aut diuisibile est & facit Quantum: aut indiuisibile, &
 constituit Quale. Reliqua sex prædicamenta ex horum mi-
 stione gignuntur. Essentia nanque cum quanto mista uel
 in loco spectatur, & Vbi prædicamentum facit, uel in
 tempore, & Quando efficit: cum qualitate mista: uel ac-
 tionem habet, estq; Facere: uel passionem, & est Pati.
 Cum eo autem quod est Ad aliquid conueniens, uel in alio
 ponitur, & Compositum esse dicitur: uel ei accommoda-
 tur atque adijcitur alterum, estq; Habere. Item circumpræ-
 hendit & facit habere. comprehendit etiam tunica corpus:
 & uirtutes, & uitia animam. Rursus quemadmodum es-
 sentia, ita & quantitati nihil est contrarium, ob hoc inui-
 cem communicantia sunt proxima. Qualitas anteit quod
 est ad aliquid: quoniam quale per sese est: Ad aliquid
 autem affectum, ac in relatione postum est. Reliqua
 his substruuntur. Vbi nanque præcedit Quando: quod

locus immobilis, tempus uerò mobile : atqui quies motum præcedit, & principium ortum ipsum, & immobilitas motum. Facere antecedit pati, quoniam facere quàm pati nobilius est. Compositū esse præcedit habere, quod poni quàm circumponi simplicius.

QUONIAM breuius prædicamentorū naturas ac proprietates perstrinxit, quàm ut præceptio obscuritate non laboret ob nimiam breuitatem (id quod suprà nõ semel dicta uimus) dialecticas uoces significatiuas, ut sunt significatiuæ, pertractãdas suscipit, atque adedò signa sine rerū, quarum signa sunt, naturis proprietatibusque cognitis dignosci non possunt, quòd signorum cognitio ex rerū, quas illa referant, cognitione pendeat, operæpretium se facturū putauit Vallæ si de essentiæ, deq; reliquorum prædicamentorū rebus, quatenus res sunt, in hoc sequenti capite accuratius perscriberet, & singulorum prædicamentorum proprietates, quibus inter se differunt, ex ipsis rerum discriminibus mutuaretur. Nam rerum discriminibus rectè perceptis, facile est eadem illa & in uocibus, quæ rerum sunt signa, animaduerrere & sequi.

(CONTINENTIA & parcitas.) Ex causa probat quantitatem, eodem essentiæ subiecto manente, non eandem manere, sed augescere crescereq; pro continentia corporis uiui, aut parcitate, nunc maiori, nunc minori. Neque ita accipienda sunt uerba Vallæ, quasi continentiam & parcitatem quantitatis exempla ponat, sed qui has ceu causas proponat quantitatis maioris aut minoris. Quantò enim continentius uixerit aliquis, tantò minorem corporis molem facit: alioqui continentia & parcitas in uirtutum genere sunt, uirtus autem ad qualitatem pertinet.

QUOD porro per se.) Essentiæ, quatenus essentia est, proprium non est in parteis distrahi posse, id est diuidi: alioqui & spiritus & Deus, quæ essentiæ sunt, ipsi partitioni essent obnoxii. At neque spiritus, neque deus partibilis est. Vnde sequitur ea tantum distrahi posse, quæ quãta sunt, hoc est, quæ subiiciuntur longitudini, latitudini, ac profunditati, quæ numero sunt multa, qualia sunt corpora rerum naturalium, oculis ac sensibus exposita. Omnis ergo partiendi facultas quantitati debetur.

(ET constituit quale.) Quanquam enim qualitas, ut albor in pariete, diuidi posse uidetur, tamē ipsa diuisionis uis, & facultas quantitatis quæ inest parieti, ingenio propriè debetur: nisi enim paries longus, latus, & profundus esset, non haberes quod distraheres.

(VEL in loco spectatur.) Locus enim est species quantitatis. *Locum.* Definit nanque Aristoteles locum esse superficiem corporis continentis. Sic aquæ superficies locus est nauium: & aëris superficies est locus auium uel ocium. Ergo si rerum latitudinem, qua continentur essentiali, id est, attinguntur, ambiunturque, consideres unà cum essentialibus quæ ambiuntur, existunt ex hac coniunctione quantitatis & essentialium appellationes uariæ locorum, quæ quo ordine digesta *κατατάξιαν* Vbi constituunt.

(VEL in tempore.) Tempus, docente Aristotele, supputatio quædam eius motus, quæ circumagitur machina cœli, quæ sua perpetuâ uertigine describit nobis horas, dies, menses, annos, lustra, ætates, secula.

(CVM eò autem.) Sensus est horum obscurissimorum uerborum, si cōiungas essentialiam cum his rebus, quarum omnis natura est ad aliud referri, qualia sunt locus, uestimentum, pars, totum. Tum hoc autem sic fit, ut certum situm habeat essentialia, unde existit categoria generum ac specierum situs, ut sunt sedere, stare, incumbere: dextrorsum, sinistrorsum, ad orientem & occidentem, supinum esse, & similia situs discrimina: aut ut ipsi essentiali aliquid tale certo modo circumponitur, quales uestitus, armatura, unde est categoria uocum ad habitum pertinentium, quæ à genere suo summo habitus appellatur.

(ET uirtutes & uitia.) Suspico hanc clausulam à sciolo quopiam, qui categoriæ uim huius non intellexerit, primum adscriptam, post librariorum uitio in contextum irrepsisse. Neque enim uel uirtutum, uel uitiorum uocabula ad hanc categoriam pertinent, sed ad qualitatem sunt referenda, ut supra in Quinque uocum tractatu, posteaquam rationem numeri. Quinque uocum reddiderat, subiecit & causam, propter quam ordine illo Quinque uocum doctrinam digessisset. Ita hic quoque post redditam causam numeri decem prædicamentorum, addit cur hoc ordine, ueteres ipse imitatus, Categoriarum tractationem instituerit.

QVID PRÆDICAMENTO.

RVM CVILIBET SIT PE-

CVLIAR-E.

Rursus essentia suum & peculiare est non suscipere magis & minus: non enim magis animal homo quam equus. Qualitatis autem suscipere magis & minus: album siquidem magis & minus dicitur: ita cætera accidentia qualitatis. Quantitatis proprium est æquale & inæquale, ut palmus, ulna: ut tres tertiæ ulnæ unius, uni ulnæ æquales, & quinque & decem inæqualia. Ut bis quinque ipse decem æqualia. Eius porrò quod est Ad aliquid proprium est opposita colligere: Nam patre existente, est etiam filius: & domino existente, est seruus. Vbi proprium est comprehensio, sicut ipsius Quando, non permanere, sed effluere. Facere est actio, ut pati Passio. Compositum esse est proprium situs, ut Habere, adiectio.

(RURSUS essentia suum & peculiare est.) Quoniam eius qui verum Dialecticæ fructum perceperit officium est, ad quod quæque vox prædicamentum pertineat (quanquam quæ supra dicta sunt huc quoque pertinent) uisum est tamen Vallæ operæpretium, se ad ea quæ tradita sunt cuiusque prædicamenti proprietates subiicere, explicareq; quæ uelut notæ sunt, ad quas respicere oportet eum qui quanq; uocem, quæ in disputationem suscipitur, ad quod prædicamentum pertineat, certò pronuntiare statueréque debeat.

Quantitas QVANTITATIS proprium est æquale, &c.) Hæc est nota qua deprehenduntur uoces ad quantitatem pertinentes, si secundum ipsas æqualitas, aut inæqualitas rerum susce-

Diuinare, ptarum, cum æqualia sint, quæ parem habeant quantitatem imò affin- * ut collatum stadium spatium ducentum passuum, inæqualitate cogere- tem facit, collatum autem centum uiginti quinque æqualitatem constituet. **bat mutilū**

quo utebamur exem- plar. (EIVS porrò, quod est Ad aliquid pro.) Hic intellige, cum uox aliqua significatiua necessariò secum alteram trahit ad quam refertur, & ex qua ueluti pendet, qua nota deprehen-

prehendis quæ uox ad relatiuorum ordinem pertineat: ut, seruus collocandus est in his quæ ad dominum referuntur. serui enim appellatio necessariò secum trahit dominum: & uicissim dominus seruū. Talia sunt uocabula cognationum, affinitatum, contractionum, societatumque omnis generis.

DIVISIONES PRAEDI

C A M E N T O R Y M.

Diuiditur autem essentia in corpus & uacans corpore. *Essentia diuisio.* Corpus in animatum, & anima carens. Animatum in sensibile & sensu uacuum. Sensibile in animal & zoophytum. Rursus animal in rationale & ratione carens. Species autem ultima, ut homo, in indiuidua, ut Socratem, Platonem, Georgium, Eucarpum. *Qualitas.* Quantitas diuiditur in lineam, superficiem, corpus, locum, tempus, numerum, & orationem. Et quantum quidem aliud est continuum, aliud discretum. Continui quinque sunt nominatae species: discreti reliqua duo, numerus & oratio. Rursus quanti quoddam est situm habentium ad se inuicem earum quæ in ipsis consisterunt particularum, ut linea, superficies, corpus, locus: quoddam non habentium situm, ut numerus, tempus, & oratio: nam licet tempus sit continuum, nõ tamen etiam habet positionem, quòd non perstat: at quòd non perstat, quo pacto positionem habere poterit? Rursus à quanto quatuor effluunt mathematicæ. nam continuum uel immobile est, & Geometriam facit: uel mobile, & procreat Astronomiam: discretum uel per sese inspicitur, & facit Arithmeticam: uel ad alterum affectionem habet, & facit Musicam. *Habitus.* Qualitas diuiditur in habitum & affectionem, passibilem qualitatem, & passionem, potentiam, & impotentiam, figuram, & formam. Habitus est intentio affectionis & in sese permanentiæ ex iugi & exercitata actione, ut in naturam transire uideatur, & quedam com-

parata usu natura. Habitus etiam nomen obtinent, quæ a natura sunt nobis insita, nedum affectione: ut uisus & cæ-

Passiua **qualitas.** Passiua qualitas similiter est passionis incrementum, intensioque difficulter delebilis, planèue indelebilis.

Non defuerunt philosophi, qui moribus pariterque disciplinis habitum dicerent: passiuamque qualitatem in ira, odio, reliquisque perturbationibus ex languore. Caliditates porro & frigiditates nunc in habitu & affectione ponerent, nunc in passiua qualitate & ægritudine: & proinde à participando habitus uel affectio iure dici uidetur caliditas: ab alterando autem passiua qualitas uel passio. Potentia, ut in infante cum dicimus cursorem uel iracundum esse: potentia grammaticum uel musicum uel astronomum, & omnino eorum quæ in præsentia non possit exercere: at temporum accessu contingens, ut id possit efficere. Impotem uerò eum, qui capax non est natura ad aliquam olim obeundam actionem: ut homini uolare impossibile est, & aquilæ in aqua uitam ducere, & equo sermocinari, & cætera quæ factu impossibilia. Figura dicitur linearis effectio,

Figura. **Forma, id est, οὐκ ἔστιν.** rei que alicuius expressio. Forma prominens qualitas, substantiæ & idea, & informatio, & interpolata coloratio. Sunt qui figuram in rebus accipiant inanimatis: Formam uerò in rebus animatis. Alij figuram quidem fastigiosè procedentem: Formam uerò supernam uocant superficiem. Ad aliquid generalius distributum, quadrifariam diuiditur. Cui sententiæ Grammatici quoque astipulantur:

Relatiuum **Vbi.** in naturam, fortunam, artem, & propositum. Vbi distribuitur simpliciore modo in sursum, deorsum, antè, ponè, dextrorsum, leuorsum. Sed singula uariam habent affectionem: nam eius quod est sursum, multæ differentiæ, in nubibus, in æthere, in astris, ad polum, supra polum.

Similiter

Similiter deorsum: & reliqua in infinitum particularioribus locis euariantur. Quando autem diuiditur in præsens, Quando, præteritum, & futurum tempus. Præsens indiuiduum, reliqua diuiduntur. Facere distribuitur in rem, & orationem, Facere, & sensum interiorem. Actio per manuum exercitiū, perq; instrumenta omnia: & horū singula in suas actiones: sermo in omnium rationū idiomata: interroganti nanq; quid hic mihi facit? occurrimus, sermocinatur, differit, intelligentia excutit. Pati in ea quæ in anima sunt, & quæ in corpore, Pati. quæ passiones sunt infinitæ. Compositum esse distribuitur ουυ κᾶτα in statum, sessionem, recubitus: quorum singula suas habent differentias. Nam status est uel in tota planta, uel in extremis digitis, uel geniculantibus, uel ascensu æquali uel inæquali: ambobus pedibus, uel uno cruris nixu. Sessio quoque recta, prona, supinata, alterna poplitis in genua mutatione, & similibus. Recubitus pariter supinus, pronus, obliquus, atque ita in cætera. Compositum esse quoque est uidere: ut in aceruo frumenti, arenæ: ut in oleo, aqua, & similibus. Ex uarijs agendi figuris. Habere distribuitur, sicut Habere in armatum, uel quomodocunque tectum esse. Permutatione aliqua aut impositione: ut in modio, in fidelia, reliquisq; uasis: dicimus nanque modium habere triticum, uinumue habere fideliam. In possessionem: ut cum quis habet opes, iugum fert, uel habet, & similia.

QUANTITAS diuiditur.) Diuidit genus quantitatis simpliciter in species, quod genus partitionis tamen sine culpa sequitur, cum differentiarum, per quas alioqui genera commodius diuiduntur, idonearum non suppetant. Tamen in hoc genere nihil fuerat huc confugere, quando Aristoteles differentias quantitatis binas ipse reliquerit explicatas, quas & Valla deinceps breuiter perstringit, quod si quis cogitando

gitando alius inuestigari, inuenit triplex quantitatis discrimen, ut quantitas: uel sit in extensione, cuius species sunt linea, superficies, corpus: uel in successione, id quod est tempus: uel in discretione, unde existunt numerorum species, & mensuræ uocum humanarum, è quibus deinceps innumerabiles propemodum species propagantur.* Antequam ad generis huius indiuidua deuenias, quod apertius ex ipsa prædicamenti huius descriptione, ueluti tabula ob oculos posita cognosces.

(L O C V S.) Quamquam locum speciebus quantitatis Aristoteles adnumerat, estq; locus aliud re ipsa nihil, quam superficies corporis continentis, tamen quia appellatio loci libera nõ est, sed alterum, nimirum locatum refert, quod ex eo pendet, aptius multò dirigentur locorum uocabula, uel in categoriã eorũ quę sunt Ad aliquid, uel ipsius Vbi genera.

(R V R S V S à quanto.) Ostendit quibus disciplinis subseruiat *κατηγορία* quantitatis. Nam cum omnis disciplina tradatur partim definitionibus, partim etiam rationationibus, atque hæ tractari nequeant, nisi ab eo qui cuiusque rei genus ac species complectatur, quam facultatem præstat categoriarum cognitio: quicquid Mathematici disserunt de longitudinibus, ac cæteris magnitudinibus, item numeris, hoc totum ex quantitatis ferè categoria petitur.

(V E L ad alteram affectionem.) Musica sonorum distinctiones, hoc est, numeros, tractat, atque aliud nihil facit, quam quod numerorum uires ac naturas in sonis expendit secundum consonantiam ac dissonantiam, quamobrem discēs hic quòd uocabula & geometrica, & astronomica, & arithmetica, denique musica, quæ Euclides, Ptolemæus, Boëtius, Iordanus, cæterique Mathematici persequuntur, ad hunc quantitatis ordinem sunt referenda.

*Qualitatis
Aristo.*

(Q U A L I T A S diuiditur.) Scopus fuit Aristoteli ad hunc modum qualitatem diuidenti, uelut locos quosdã ostendere earum uocum quæ ad qualitatis categoriã pertinerent, tametsi solita sua obscuritate rem per se obscuram & nouam obscuriorẽ reddit. Sentit enim quòd omnia uocabula, quibus facultatem uel cognitionis, uel honesti ritè nominamus, sub hoc genere qualitatis sint dirigenda. Talia sunt scientiarum artiumque omnium: item uirtutum ac uitiorum nomi-

na.

na. Nam ab his rebus omnibus, quales quidem appellamur. Quarenti enim, qualis hic homo? rectè respondebis: est doctus, medicus, iurcōsultus, theologus, uerus, uanus, castus, libidinosus. Porro affectionē, quam alii dispositionē uocāt, hic intellige propensionem quandam siue corporis, siue animi, & uelut præparationē, quæ tanquam gradus quidam sit ad iustam perfectionem siue scientiæ, siue uirtutis. Ergo quæ uoces ingenii propensionem inclinationem quæ significant (ut dotalis) eæ quoque ad qualitatis gregem sunt referendæ.

(HABITVS est.) Sic mobilitas agilitas quæ digitorum, affectio est & dispositio ad artem pulsandi citharam, quam si iugi exercitatione intendas atque augeas, fiet ex affectione habitus, id est, prompta & expedita facultas, quoties uelis, citharam pulsandi, ut non tam arte quàm natura contigisse tibi eam uim uideri possit. Idem censendum est & in cæteris facultatibus usu uenire.

(PASSIVA qualis similiter.) Passiones intellige aduentitias affectiones permotiones quæ; temporaneas siue corporis siue animi. Corporis, ut calor, frigus, albor, nigror, si subito obtingant adueniant quæ. Animi autem, ut ira, odium, gaudium, lætitia, spes, metus. Nam hæc & similia pro tempore & accedunt & recedunt. Sentit ergo Valla harum passionum confirmatam consuetudinem, qua homines denominantur, constituere speciem qualitatis. Nam si subito talia recedunt, non denominant eum cui obtingunt. Neque enim qui ira tangitur, continuò iracundus dicitur, sed apud quem ira desidet, & uelut passionem habet, is proprie iracundus dicitur. Cuius generis denominationes pertinent ad hoc genus passiuæ qualitatis.

(PASSIVAMQUE qualitatem in ira.) Hoc est, eam quæ facit sensum pati affici quæ, ut pallor ex timore, cuius generis sunt colores, soni, ac frigiditates. Breuiter quæcunquæ; aliquo sensum percipiuntur, quorum omnium uoces in hunc communem locum passiuæ qualitatis pertinent. Porro quod iram, odium, inuidiam, ac similes animorum affectiones, itidem in ordinem appellationem quæ; passiuæ qualitatis redegit Aristoteles, hæc accidit, quòd denominatiua horum, ut iracundus, iucundus, liuidus, & similia, ab animi passionibus affectionibus quæ; proficiscuntur. Sunt autem animi affectiones, odium,

ira,

Qui animi morbi radices egerint, qui quæ sint temporanei, uide de Cicer. in 4. Tuscula. quæst.

ira, inuidia, liuor, non aliter atque corporis affectiones sunt, calor, frigus, albedo, nigredo.

(CALIDITATES porro & frigiditates nunc in habitu & affectione ponent.) Scilicet si quando sic considerentur, eorum ratio haberetur, ut ad patiendum aliquid, aut per faciendum, uel præparationem, uel facultatem habeamus. Tamen si sententia Vallæ mihi in nullo neque ueterum, neque recentium scriptorum lecta est, hoc tantum scio, quod Aristoteles calore affici corpus obiter docet, tractans primum genus qualitatis, ut hinc colligi posse uideatur, calorem, ut est præparatio ad habitum aliquem aduentitium, siue sit in morbis, siue in partibus, ad primum illud genus referri posse.

(POTENTIA ut in infante.) Sentit Aristoteles etiam ad qualitatis categoriam pertinere eas uoces, quæ significant naturalem quandam siue indolem, siue inscitiam, appetitionem, procliuitatemque ad aliquid, uel artificii plenum, ad tempus conficiendi uel patiendi quippiam, cuius generis Græcis sunt notiora uocabula, ut *διπομπικός, ποντικός, διδασκτικός, γραπτικός*, ad cursum, ad pugilum artem, ad discendum, ad picturam idonei per naturam, qualia sunt Latinis edax, bibax, uorax, emax, loquax, docilis, facilis, compræhensibilis, ductilis. Tum quæ his sunt contraria, naturalem quandam infirmitatem, ineptitudinemque ad aliquid significantia: ut mollis, quod infirmum significat ad resistendum, implumis, infacundus, inamænus, infestius, indoctus, morosus, difficilis, asper, & si qua sunt similia, quibus abhorrentem à re quam indolem, naturalis facultatis infirmitatem significamus. Et sanè tot sunt huius generis loci, quot sunt artes uirtutesque, ad quas homines per naturam uel compositi, uel incompositi depræhenduntur, quare hæc ratio maximè petenda ex physiognomia Aristotelis, in qua animantium, præcipuè uerò hominis, indolis discrimina nominatim tractantur, qua de re aptius in discriptione fabulæ.

Figura.

(FIGURA dicitur linearis effectio.) Cuius generis sunt figurarum Arithmeticarum, Geometricarumque uocabula, ut triangulus, quadrangulus, & *ἑξάγων*, hoc est, cubus, sphaera, orbis. Nā quod hæc omnia ad speciem hanc pertineant, argumēto est, quod Mathematici hæc omnia ceu per figuram, ceu genus definiant, cum

cùm dicunt: Triangulus est figura, tribus angulis æqualibus inclusa. Obstat quòd eadem hæ uoces, si ut spatia magnitudinis significant, considerentur, in quantitatis prædicamento collocentur.

(AD aliquid generalius.) Ad genus naturæ pertinet agnationum cognationumq; uocabula & affinitatum: hæc enim omnia naturalem sanguinis coniunctionem significant, pater, filius, socer, gener, nepos, auus, patruus, matertera, neptis, auunculus, glos, leuir, nurus, &c. quæ Iure consulti persequuntur in doctrina successionis hæreditariæ & gradibus. Ad fortunæ autem locum collocandæ sunt seruitutis, domini, possessionis, & similibus conjunctionum uocabula, ut dominus seruus, herus minister, princeps subditus, patronus cliens, & si qua sunt alia fortunarum necessitudinumque nomina. Ad artem porro pertinent, ut exemplis agamus, præceptor discipulus, imperator miles, architectus, aliaque, quæ suam significationem aliunde ueluti mutuantur, quando omnis artifex operis alicuius est artifex: & omnis qui docet aliquid, & ab alio discit, tot sint relationes, quot sint species artium, quibus docendis discendisque opera hominum coniunguntur. Proposita denique sunt uoluntariarum necessitudinum appellationes, ut amici, inimici, hostes, pacati, conuiuæ, contubernales, uicini, ac similibus nominum, quæ coniunctionem aliquam inter homines consultò susceptam declarant.

(QUANDO autem diuiditur.) Species enim præteriti temporis sunt, modò, dudù, heri, nudius tertius, nudius quartus, ab hinc mensem, ab hinc biennium, centum ab hinc annos, & similia discrimina, quæ utcunque circumloquendo explicamus. Itidè futuri tēporis species sunt, paulò post, statim, post horam, ad uesperam, cras, perendie, proxima septimana, sequenti mense, annos post decem, quæ rationes pertinent propriè ad Chronographos obseruatores supputatoresque temporum.

(FACERE distribuitur.) Primus locus categoriæ ipsius actionis sumitur ab ipsa re, quam faciamus agamusue, ut fabricare, ædificare, cōponere, statuere, serere, metere, quod *Facere.* genus distinctius explicaueris, si singularum artium & rusticarum & mechanicarum locos feceris, & quodq; genus faciendi per

per instrumentorum, quibus fiat, uarietatem, in species distribuas. Tales loci, agrum colere, architectari, fabricare, nauigare, sarcire, lauare, pingere, fingere, fundare, texere, conflare, quæ omnia secundum materiam diuersam, & instrumentorum, quibus utuntur opifices, uarietatem, deinceps diuidi possunt. Nam infinitæ sunt species huius categoriæ, tum actiones ipsæ sint infinitæ.

(**ET ORATIONEM.**) Sensus est, alterum caput esse sumendum à facultate loquendi. Loqui enim species est ipsius actionis, ad quem locum pertinent sermocinari, disputare, disserere, definire, diuidere, ratiocinari, contendere, asseuerare, affirmare, negare, optare, precari, petere. Latine loqui, Græcè, Germanicè loqui.

(**ET SENSUM INTERIOREM.**) Sentit enim uerba, quibus actiones interioris hominis, id est, animi, declarauimus, item pertinere ad hanc categoriam, cuiusmodi sunt intelligere, imaginari, discernere, cogitare, statuere, dubitare, credere, sperare, & similia multa, quæ singula deinceps diuidi possunt in species, donec ad indiuidua deueniatur.

(**PARTI.**) Breuiter eadem est ratio categoriæ huius species deducendi, quam tradidimus explicuimusque esse actionis. Cuique enim actioni respondet sua passio. Diuide ergo passionem secundum discrimen earum rerum quæ fiunt. Fiunt autem opera uaria manuariis artibus. Item dicuntur multa & diuersa: fabricantur denique in omni officina, quæ uarietates diuersas faciunt species passionis. Sed & huc pertinent quæ de generibus motionum disputant Philosophi, ut mouere, generare, corrumpere, augere, minuere, de loco in locum transferre, atque horum passiva.

(**HABERE.**) Tot sunt species habitus, quot sunt figuratum armorum, tum uestimentorum, quæ à corpore habentur. Huius generis significat lorica tum esse, galera tum, pileatum, tunicatum. Breuiter appellationes uestium & armorum in hanc categoriam sunt digerendæ. Item habere dicimus permutatione aliqua, quomodo uir habet uxorem, uxor uirum.

DE QVAESTIONIBVS.

EXpositis simplicibus rebus ac uocibus, de quibus omnis oritur ambiguitas, consequens uideatur, ut ambiguitatū, siue questionum genera ostendamus, quæ ueterū consensu Philosophorum, aut soli deo, uel naturæ cœlesti sunt cognita, aut omnibus obuia, aut solis peritis hominibus explorata. Quæ soli naturæ cœlesti cognita, nefas indagare: quæ omnibus certa, delirū est disputando exquirere. Sola restent igitur peritis duntaxat explorata, ratione & intelligētia patefacere, quorū ratio est omnino quadripartita. Queritur siquidē, an sit, quid sit, quale sit, & cur sit. An sit, ut Vlysses Aiacē occiderit. An ultra Indiam sint populi. An Genua à Magone Pœno sit diruta, & à Romanis restituta. Quid sit homo, quid sit eclipsis, quid sit continentia, quid sit electrum. Quale sit: ut, qualis sit Indica natio, qualis fuerit Plato, qualis Nardus Celtica, qualis Neroniana uita. Cur sit: ut, cur cœlum rotundum: cur homines ciuitates condiderint: cur leges, quibus tenerentur, sciscendas esse existimauerint, cur Gallorum rex in Italiam duxerit exercitū. Proinde, An sit, coniectura explicatur hoc modo: ut cū queritur naturæ sit ius inter homines, an opinionibus: aut cū queritur, quæ fuerit origo cuiusque rei, ut, quæ origo Grammaticæ aut Rhetoricæ, disciplinarūue reliquarum: aut de interitu, ut num sit in homine uirtus interitura. Quid sit, definitione explicatur: ut cū queritur, quid sit iustitia, quid sit sacrilegus, quid sit æther: propriūne sit re-
 cte loqui grammatici: & ornate dicere sit ne proprium oratoris: aut quot sint partes orationis, quot sint uirtutū genera: aut si queritur, quæ sit natura auari, seditiosi, gloriosi, insulsū. Quale, sit ne appetenda gloria, an expeten-
 da

Vide Quintil. l. 3. c. 8.

An sit.

Quid sit.

Quale sit.

da pecunia. lausne an opes magis expetendae. num fugienda paupertas. æquumne sit ulcisci iniurias. Honestumne sit Cur sit. gloria causa mortem obire. Cur sit, finem spectat, & coniectura explicatur.

EXPOSITIS simplicibus rebus ac uocibus.) Est autē quæstio sententia cum nota quærendi, id est, dubitandi proposita. Sunt autem particulae quibus quærimus, an, utrum, quid, cur, quo modo, quale, quod genus, quæsitua nominat Grammatici. Sic quæstiones sunt, An Deus sit, qualis sit uita Dei, cur mundus sit creatus, an utiles literæ, an Reip. noxii mercatores, an ducenda uxor studioso.

(CONIECTURA explicatur.) Id est, quadam ingenii sagacitate, qua adiuuatur doctrina locorum post tradendorū. Quod enim est sagittariis, quorum studium est scopum ferire, directo cōtentoq; arcu, hoc est ueri inquisitio fortuita ingenii sagacium hominum. Et ut sagittarius non semper ferit scopum, ita nō semper uerum in causis dubiis disputationis contentione apprehenditur. Quamobrem hæc inuestigatio ingeniosa quæ per singulos locos, & uelut mentis tela in causæ scopum dirigit, coniectura dicitur. Translatio est sumpta ab iisdem sagittariis, qui cum multa tela iniiciant, simulque emittant, non tamen semper omnes feriunt.

Cōiectura.
Quintil. li.
3. cap. 7.

LECTORI SALVTEM.

Pietatis quodam in Remp. literariam affectu commoti, Dialecticas Mosellani commentatiunculas intermori non sumus passi: posthumas quidem illas, ita tamen genuinas, ut præter postremam auctoris manum nihil in ipsis desideres. Nam quemadmodum in rebus humanis posthumi, licet summa enutrientur cura, fieri tamen uix potest, quin germanæ aliquid remittant indolis, quæ superstitie parente ad maturam poterat peruenire frugem: sic in hac quoque causa, æquis lector non statim cælum terræ miscabit, si lucubratiunculas istas autorem parentemq; suum non per omnia exprimere uiderit, quin potius reputabit secum, archetypi copia destitutos nihil temere uoluisse conari, quippe qui tutius rati, maioremq; nos apud studiosos inuituros gratiam, si fidem magis quam temeritatem præstaremus. Vale, & nostram operam amplectere.

DE SEDIBVS ARGUMENTORVM, PARITERQVE ARGUMENTORVM.
TIS.

Osteaquam quæstionũ genera cognita sunt, ut omnis soluaturs ambiguitas, opus est argumentis: quæ ut arte depræhensa teneantur, quibus de locis eruantur, incipiendum est. Et quoniam dialecticorum seu probabilium cupis habere cognitionẽ, demonstratiuorum & sophisticorũ locos missos faciemus, quos tibi in nostro magno licebit opere Expetendorum ac fugiendorum intueri: nunc demũ probabilibus erimus contenti. Sunt ergo Loci, unde probabilia educuntur argumenta, argumentorum ipsorum sedes: quorum alios extra dicendi rationẽ ad id quod in controuersia positum est, comprobandum, accipimus, alij, quos ex causa trahimus, illos artis expertes, hos artificiales solemus appellare. Ex illo priore genere sunt, præiudicia, rumores, tormenta, tabulæ, iusiurandũ, testes. Ex altero sunt, ex toto, ex partibus, ex nota, ex cõiugatis, ex genere, ex forma, ex similitudine, ex differentia, ex contrario, ex adiunctis, ex antecedentibus, ex consequentibus, ex repugnãtibus, ex causis, ex effectis, ex comparatione maiorum, aut parium, aut minorum.

Locorũ Dini
sio ex primo
Rhetorico. ã
Aristotel.

ãτεχνοί.
ivτεχνοί.

DE INARTIFICIALI
probatione.

Præiudicium itaq; dicitur res, quæ cùm statuta fuerit, asserti iudicaturis exemplum quod sequantur: ut à senatu aduersus Milonẽ. Confirmantur præcipuẽ duobus, auto

Definitio.
Asconij
Pediani.

o ritate

ritate eorum qui pronuntiauerunt, & similitudine rerū de quibus queritur. Erit ergo à præiudicio argumentum huiusmodi: Senatusconsulti de hac re præiudiciū latum est: non est ergo quod de ea plura dicamus: nam aduersus consulta Senatus, decretāue Principum uel magistratum, remediū

Rumor. nullum est. Rumor ac fama publicum testimoniū est: quod qui uult infringere, sermonem uocat sine ullo certo autore dispersum: cui malignitas dederit initium, incrementum credulitas, quod fraude inimicorum alicui possit accidere inno-

βάραν centesimo. A tormentis probamus, cum dicimus inuentam eiusmodi quæstionem ob uera fatendi necessitatem. Contra tormenta dicit ipsa esse plerunque causam falsa dicendi: quod alijs patientia facile mendaciū faciat, alijs infirmitas necessarium. A tabulis, aut pro tabulis, aut cōtra tabulas, quas scimus resiliā ac recusari, id notius est argumentandi genus, quā ut pluribus hoc tēpore uideatur explicandū.

εὐγγράφου

μάγυρος

A testimonijs argumentamur, circa quæ patronis causarum sudor. Pro testimonijs, & cōtra testimonia quo pacto argumentandum, res ipsa nos admonebit. A iureiurando argumentabimur, magnum momentum uideri, à uiri auctoritate inductum, aut à uiri improbitate resellemus.

DE PROBATIONE ARTIFICIALI.

Peruulgata satis hæc sunt argumentorum genera quæ artis dicuntur expertia: & ex ea quæ agitur causa, facile nobis suggeruntur: quare ad artificialia transeamus.

A toto. A toto igitur ducitur argumentum, cum quod in quæstione positum est, definiendo comprobamus. Definitio proprie per genus & differentiam fit: ut, homo est animal rationale: rhetorica est ars bene dicendi. Sed aliquando loco definitionis utimur descriptione: ut homo est animal bipes, cuius caput

caput in caelum attollitur, & binæ ab humeris dependent manus, & eo modo reliqua. Si ergo quæstio de toto aliquo, ea definiendo diluitur. Est autem definitio, ut Plato inquit, *Definitio.* brevis oratio, subiectæ rei naturam ostendens. Ut autem *ἔπος διυρισθῆναι* Aristoteles: Definitio est oratio, quæ id quod definitur, explicat quid sit. Hæc igitur propriè per genus & differentiã ut diximus, id facit. Sed aliquando etiam diuidendo, ut genus in species: aliquando partiendo, ut totum in partes: ut si fuerit quæstio de animali, quid sit, de toto animali quæritur. per genus ergo & differentiam definiendo diluo quæstionem, cum dico, animal est substantia animata sensibilis: diuidendo autem idem ostendo obliquè dicendo, animal est quod partim in terris, partim in aquis, partim in aère uitã ducit. Partiendo hoc modo: animal est quod anima constat *κατ' ἀφαιρέσειν τῆς ψυχῆς.* & corpore. Aliquando definimus à contrarij remotione, ut Horatianum illud:

Virtus est vitium fugere, & sapientia prima,
Stultitia caruisse.

Si fuerit ergo quæstio an concha maris sit animal, à toto, nempe ab animali traho argumentum per definitionem, dicendo: Animal est substantia animata sensibilis: Concha maris est substantia animata sensibilis, ergo concha maris est animal. Ex partium enumeratione trahitur argumentum: ut si quærat an montis crypta sit domus, diluitur quæstio hoc modo: domus constat solo, fundamētō, ac parietibus consurgit: & tecto supernè contegitur, crypta non est huiusmodi: non ergo domus. A nota uerbi seu etymologia loci ducitur argumenti, cum quod in quæstione positū est, etymologia dissoluitur: ut si quærat de quopiam an sit locuples, ab etymologia argumentabor hoc modo: Locuples est qui locis abundat: abundat autem locis ille: est ergo locuples. Potest & per negationem comprobari: ut quod

Ab etymologia
gia.
Plin. lib. 18.
cap. 3.
Gell. lib. 10.
cap. 3.

ex humo non est, id non est homo: non est autem ex humo
 anima, non ergo anima est homo. A coniugatis. Coniugata
 dicuntur quæ sunt ex uerbis generis eiusdem, ut prudens,
 prudentia, prudenter: ut si quærat de quopiam sit ne pru-
 dens, arguetur esse hoc modo: Prudenter agit, ergo prudens
 est. Ita, iuste agit, ergo iustus. ager est compascuus, ergo li-
 cet compascere. A genere. Sicut à toto diximus partes com-
 probari partiendo, ita à genere species diuidendo compro-
 bamus. Nam cum Rhetorica in partes diuidatur, inuentio-
 nem, dispositionem, elocutionem, memoriam, & pronuntia-
 tionem, si quid fuerit harum partium, ostendemus esse in-
 ter partes rhetoricæ collocandum. At cum eiusdē artis sint
 species, demonstratiua, deliberatiua, iudicialis, in quas Rhe-
 torica genus diuiditur: ostendemus si qua oratio structa in
 harum aliqua fuerit specie, totam eò confluere Rhetoricā,
 & partes ipsius ibidem inueniri. Et si quis moriens lega-
 uit argentum uxori omne suum, quærat, num etiam nu-
 merata domi pecunia legata sit, à genere eruetur argu-
 mentum hoc modo: Omne argentum uxori legauit mari-
 tus: atqui numerata domi pecunia argentum est, ergo &
 numerata domi pecunia legata est. A forma siue specie est,
 cum sicut à partium enumeratione totum comprobari di-
 ximus: Ita à specie genus demonstratur: quæ hoc modo
 distinguuntur, Si totum uelimus ostendere, omnes nobis
 partes sunt ostendendæ: nam si orationis partes non octo,
 sed pauciores attingamus, non poterimus omnem oratio-
 nem illis concludere. Velut si Rhetoricam tanquam to-
 tum quoddam uelis per inuentionem, & dispositionem
 comprehendere, non possis. Contra uerò ipsam tanquam
 genus ostenderis, una duntaxat expressa specie, uel iudi-
 ciali, uel deliberatiua, uel demonstratiua, ut rhetorica de-
 præ

prehenditur, ubi iudicialis fuerit oratio. Ut quoniam Respublica ueterum ferè consensu tres habet species, quæ populi, quæ paucorum, quæ unius potestate regatur, ad genus quod est respublica, constituendum una horum satis erit. A¹ similibus argumentum est, ut si continentia uirtus A¹ similibus. est, & abstinentia. Si fidem debet tutor, & procurator. Ac sicut in inductione, de qua post, ubi de argumentatione. Interrogando: ut, prudentiãne est uirtus, & iustitia non est? Item si fræ partus suos diligunt, quãnam in liberos nostros indulgentia esse debemus? A¹ differentia. Non si latitia bonum, & uoluptas. Non quod mulieri, idem & pupillo. Si barbarorum est in diem uiuere, nostra consilia sempiternum tempus spectare debent. Ac in utroque genere & similitudinis & dissimilitudinis exempla ponunt oratores ex aliorum factis, aut dictis, aut euentis, fictæq; narrationes plerunque ponuntur. A¹ contrario: Si Gracchus A¹ contrario. nefarie, præclare Opimius. Si frugalitas bonum, cur nõ malum luxuria? Si malorum causa bellum est, erit emendatio pax. Si ueniam meretur quod imprudens nocuit, non meretur præmium qui imprudens profuit. per interrogationem, ut Horatianum illud:

Descriptas seruare uices operumq; colores,
Cur ego si nequeo, ignoroq; poeta salutor? Et turlus:
Cur nescire pudens præuè, quã discere, malo?

Ab adiunctis, Si pietati summa tribuenda laus, debetis Ab adiunctis. moueri, cum Q. Metellum tam pie lugere uideatis. Si bonum iustitia est, rectè iudicandum. Si malum perfidia, non est fallendum. Quod quis non habuit, quomodo perdit? Quem quis amat, sciens non ledit. Quem quis hæredem suum esse uoluit, charum habuit. Ab antecedentibus. Si ui- Ab anteceden-
ri culpa factum diuortium: & si mulier nuntium remisit, tibus.

tamen pro liberis manere nihil oportet. Si natum est, morietur. Si multis cumulabat officijs, diligebat, colebat, **A consequentibus.** Si & ferro ille interfectus, & tu inimicus, & cum gladio cruento comprehensus in illo ipso loco, & nemo præter te uisus est, & causa nemini fuit occidendi, & tu semper audax, quid est quod de facinore possumus dubitare? Item ut pro Oppio Cicero: Quos educere inuitos in prouinciam non potuit, eos inuitos retinere qui potuit? Consequens enim est eos qui inuiti duci non potuerunt, inuitos non potuisse retineri. Rursus: Si portorium Rhodijs locare honestum est, & Hermocreonti conducere. & Quod discere honestum est, & docere. Idem efficit Domitij Afri sententia: Ego accusaui, uos damnastis. Consequensque, Natus est, ergo morietur. Ex repugnantibus: Qui sapiens est, stultus non est. Crassi illud: Non si Opimium defendisti Carbo, idcirco te bonum ciuem putabant: simulasse te, & aliud quidem quæsisse perspicuum est: quod Gracchi mortem sæpe in concionibus deplorasti: quod P. Africani necis socius fuisti: quod eam legem in Tribunatu tulisti: quod semper à bonis dissensisti. Et per interrogationem, unde peracuta afferuntur enthymemata: de quibus mox, hoc modo: Paucos ciues metuis occidere: ne Respublica intereat, nihil allaboras? Hunc quem non accusas, damnas: & quem de te bene meritum autumas esse, malè mereri acclamitas? Item id quod **Ex causis.** scis, prodest: & id quod nescis, non obest. Ex causis: ut, Auaritiam si tollere uultis, mater eius tollenda luxuries. Si sapientia bonum uirum facit, bonus uir est utique sapiens: ideoque boni est honestè facere, mali turpiter, & Qui honesta faciunt, boni: qui turpia, mali rectè iudicantur. Hoc genus ad exhortandum plurimum ualet, uirtus laudem

Laudem facit, sequenda igitur: at uoluntas infamiam, fugienda igitur: Scientia gloriam parit, discendum igitur. Imperitia rerum contemptum gignit, uitanda igitur. Ex effectis *Ex effectis.* non difficile fuerit trahere argumētum: nam ut causa quid sit futurum indicat, ita quod effectum fuerit, causa demonstrat. Dies est, ergo sol lucet super terrā. Peperit, ergo cum uiro concubuit. Hic locus oratoribus & poëtis, & quandoque philosophis, ac eis omnino, qui ornate & copiose loqui possunt, suppeditat mirabilem copiam dicendi, cum denuntiant quid ex quaq; re sit futurum. Causarum namq; cognitio cognitionem facit euentorum. Suas tamen effectorum causas oportet adducere: nam sicut corpus in lumine umbram necessario facit, & ubicunque est umbra, ibi esse corpus ostenditur: ita necessarium non est, ut qui coloratus, à sole sit. Iter quoq; puluerulentum facit, sed non omne iter puluerem mouet, neque quisquis puluerulentus, exitinere est. Ex comparatione maiorum, Si bona existimatio *Ex comparatione.* diuitijs præstat, & pecunia tantopere expetitur, quanto gloria magis expetenda est? Item: Si quis sacrilegium facit, faciet & furtum. Si adulterum occidere licet, & loris cedere. Ex minore:

Hic paræ consuetudinis

Causa, mortem huius tam fert familiariter,

Quid si ipse amasset? quid hic mihi faciet patri?

Rursus: Qui facile ac palàm mentitur, peierabit. Iterum: Si furem nocturnum occidere licet, quid latronem? Ex pari: ut, Est eiusdem & eripere contra Rempublicam, & largiri pecunias. Iterum: Qui ob rem iudicandam pecuniam accepit, & ob dicendum falsum testimonium accipiet. Rursus: Quæ poena aduersus patris interfectorem iusta est, eadem aduersus matricidam iuste infligitur.

GEORGII VALLÆ
QVI LOCI QVIBVS CON-
gruant quæstionibus.

Ex Ciceronis
Topicis
& Quintilian.
lib. iij.
capite vij.
item li. vij.
Coniecturæ
finitiones.

Qualitatis

Iuridicialis

Memorati hæcenus omnes loci ad quæstiones ple-
rasq; sed alij ad alias aptiores. Ad coniecturam igitur
maximè apta, quæ ex causis, quæ ex effectis, quæ ex
coniunctis sumi possunt. Ad definitionem autem pertinet
ratio, & scientia definiendi, atque huic generi finitimum
est illud, quod à Cicerone appellatur de eodem & de al-
tero: quod genus forma quædam est definitionis. Nam si
queratur, sit ne idem pertinacia & perseuerantia, rex &
tyrannus, tutor & curator, definitionibus iudicandum
est. Loci autem conuenient in definitione consequentes,
antecedentes, repugnantes, & adiuncti: & præterea qui
ex causis & effectis: ut si hanc rem illa sequitur, hanc non
sequitur: aut si huic rei res illa antecedit, huic non ante-
cedit: aut si huic repugnat, illi non repugnat: aut si huic
rei hæc, illius alia causa est: aut si ex alio hoc, ex alio illud
effectum est, ex quouis horum id de quo queritur, idem ne
an aliud sit inueniri potest. Ad tertium genus quæstionis,
in quo quale sit queritur, cadunt quæ in comparatione
sunt memorata, quæ expetenda, quæq; fugienda, animi,
corporis, & externa commoda uel incommoda. Cum de
æquo & iniquo queritur, æquitas loci colliguntur, qui
sunt & natura & instituto: natura, ut quilibet sua tuea-
tur: instituto, aut lege, aut pacto, aut moris uetustate con-
firmata. Omnia suggerunt nobis argumenta. Itidem pie-
tas, sanctitas, iustitia, aut æquitas, amentatas nobis ad ine-
undum certamen hastas abundè suppetunt. Quarto gene-
ri, cur sit, conueniunt omnes qui coniecturæ loci sunt à no-
bis dicti. Deniq; cum sint quæstionum genera duo præci-
pua: unū infinitū, quod thesin Græci, nostri propositum:
alte

alterum finitum, quod illi hypotheseſin, noſtri cauſam uocant: ac de primo ſatis multa hoc tempore dictum ſit: pau-
cis ſecundum quoque concludamus, quod ſolum temporis,
perſonæ, lociꝫ complexu continetur.

DE QVAESTIONE CAUSAÆ.

Rebus itaque in omnibus argumentamur, aut ex eo
quod perſonis, aut eo quod negotijs attributum eſt.
Perſonis quidem attribuuntur, nomen, natura, uictus, for-
tuna, habitus, affectio, ſtudia, conſilia, facta, caſus, oratio-
nes. Nomen, quo ſinguli nominantur proprio ac certo uo-
cabulo ab eo ſæpe etiam poëta aliquod ſibi aſſumunt ad
probandum improbandumue argumentum, ut Plautinum
illud in Bacchidibus,

Ex primo
Rhetoricorū:
libro Cicer.
Perſonis
qui loci.
Nomen.

Adeón' me fuiſſe fungum, ut qui illi crederem,
Cùm mihi ipſum nomen eius Archidemidis
Clamaret, adempturum eſſe ſi quid crederem?

Loci quoq; nomen præbet argumentum: ut idem poëta
in fabula quæ Menæhmi inſcribitur:

Propterea huic urbi nomen Epidamno inditum eſt,
Quia nemo ferme huc ſine damno diuortitur.

Natura aut diuina, aut humana: humanæ una uirilis, Natura
altera muliebris. Natio quoque, ut Græca Latinæque, aut
Barbara. Patria, ut Genuenſis an Veneta. Cognatio, ut qui
maiores, qui conſanguinei. Aetas, puer an adoleſcens, uel
natu grandior, præbent argumentum. Comoda quoque
& incommoda in natura conſiderantur, animo corporiue
inſignita: ut ualetudo, imbecillitas, longitudo, breuitas, for-
ma, deformitas, uelocitas, tarditas, acumen, hebetudo, memo-
ria, obliuio, comitas, officium, prudentia, patientia, et con-
traria, & denique talia omnia quæ à natura inuehuntur.

* Nam similes parentibus ac maioribus suis saepe filij cre-

- Locorum** duntur, ut inde honestè turpiterque uiuendi causa fluant.
- natura tra** Sui quoque nationibus & gentibus sunt mores. Paria, quo
clatus hie niam ciuitatũ leges sunt, & instituta, & opinionones. Sexus,
inclusus stel ut latrocinium facilius in uiro, ueneficium in foemina cre-
lis ex Fa- datur. Aetas, quia aliud alijs animis magis conuenit. Edu-
bio adie- catio & disciplina, quoniam refert plurimum à quibus, &
ctus, textũ quo quisq; sit institutus. * Ducitur quoq; in argumentum,
occupasse species libidinis, robur petulantia. * Educationis locum ex
uidetur. Cicerone reposuimus. Atque in uictu hæc spectabuntur,
* Apud apud quos, & quo more, & cuius arbitrato sit educatus,
Fabium le- quos habuerit artium liberalium magistros, quos uiuendi
gitur habi- praeceptores, quibus amicis utatur, quo in negotio, quæstu,
ius corpo- artificio sit occupatus, quomodo rem familiarem admini-
ris: ducitur stret, qua consuetudine domestica sit. In fortuna, seruus an
enim frequẽ liber, locuples an pauper, priuatus an cum potestate, et ea
ter in arg. iurẽne an iniuria: felix & clarus, an cõtrá. Quales liberos
Fortuna. habeat: & si de mortuo quæritur, quali morte decesserit.
- Habitus.** In habitu, ut trahi argumenta inde possint consideratur
 animi aut corporis constans, & absoluta aliqua in re per-
 fectio. uirtutis artisue alicuius perceptio, corporis quoque
 aliqua commoditas, nõ natura data. sed studio & industria
 parta. In affectione animi aut corporis ex tempore aliqua
 de causa commutatio: ut lætitia, cupiditas, metus, molestia,
Affectio. morbus, debilitas, & id genus alia. In studio, quod est assi-
Studium. dua & uehemẽs uoluntatis in re aliqua occupatio: ut grã-
 matica, rhetorica, geometria, mercatura. In consilio quod
Consilium. adhibuisse uideri potuit ex eis quæ tentauit aut peregit. In
Factum. factis, in casu, in oratione, quid fecerit, quid acciderit, aut
 quid dixerit. Hæc ac talia personis deputantur: unde uis
 argumentorum non parua erui potest.

LOCI NEGOTIIS

ATTRIBUTI.

IN negotijs quid antecesserit, quid in re ostendatur, quid Locus.
 consecutum sit spectatur, causa quoque omnium conside-
 ratur. Capitur argumentum à loco, à tempore, à modo, ab
 occasione, à facultate, ex opportunitate inquam loci, ex
 magnitudine, ex interuallo, loginquitate, propinquitate,
 solitudine, celebritate: & natura loci commoda, uel incom-
 moda ad id perpetrandum, de quo est quæstio. In tempore, Tempus.
 interdiu an noctu: præsens, præteritum, futurum suggerit
 argumenta. Nam iam diu facta, in fabularum uidentur
 numerum peruenisse. Consideratur etiam quid ocysus &
 quid ocysimè, aut contrà: uti magnitudo negotij, multi-
 tudine melius colligatur. Occasio est Occasio.
 alicuius rei idoneam faciendi aut non faciendi opportuni-
 tatem, ac sicut in tempore spatium, ita in occasione specta-
 tur opportunitas, hæc aut publica, aut cõmunis, aut singu-
 laris. Publica, ut ludi, dies festi, nundinæ, bellũ. Commune,
 quod stato sit tẽpore: ut messis, uindemia, æstus, frigus. Pri-
 uatim, ut nuptiæ, funus, cõuiuuiũ, somnus. In modo, quemad-
 modũ, & quo animo factum sit, auguramur. Cuius partes, Modus.
 prudentia & imprudentia, inscitia, casus, necessitas. In
 facultatibus, quomodo facilius confici uel non confici, de
 quo quæritur, potuerit. Hi ferè & consimiles sunt loci, un-
 de educi ferè ad omnem diluendam quæstionem possunt
 argumenta.

DE LOCATIONE AR-

GUMENTATIONIS.

Superest ut de argumentationum locatione dicamus.
 In qua re tractanda, ne ex facili difficilem faciamus
 aggressi

aggressum, multa (meras planè præstigias) omittemus, quæ ad argumentandum mentem non modò non explicant aut adiuuant, sed implicant atque præpediunt. Quis namque hypotheses (suppositiones nominare solent isti) citra cuiuspiam traditionem proponere non cognouerit? aut propositas, confusa omni abacta barbarie, non depræhenderit? Nam proponentem, omnis homo, est omnis homo, quis non ceruat falsum enuntiare, idque ex loquendi more? terminorum expositionem, uerborum et orationum interpretationem solent barbari homines appellare: quæ prorsus ridicula, sermonumque larvæ quedam sunt, quod ab usu omni remotæ ciuili sint. Deinde hæc, si quæ paulò remotiores fuerint loquendi consuetudines de grammatica facultatè usúque dicendi clarissimorum auctorum, facile percipi possunt, atque innotescere: ut non Aristotelicum, non Platonicum, non cuiusquam alterius eminentis philosophi iudicium hæc iure attingenda censuerit. Faceessant ergo ista à nobis quoque, quæ differentiibus non tam prosunt, quàm officiunt. Quid porrò unamquamque rem consequatur, aut non consequatur, Consequentias isti uocant, memorandum existimarem, nisi apud prudentes, non inquam stolidos, me facere uerba cognoscerem: quibus, modò in uerbis caligo nulla, ambiguitas nulla occurrat, quidnam demum potest occurrere? Reliquum igitur est, ut ea duntaxat prosequamur, quæ ad argumentationis structuram faciunt, quæ doctissimi etiam philosophi quique aperienda putarunt. Quæ eatenus negligenda non sunt, quatenus eis quæuis diluitur ambiguitas, si modò certis definitisq; rationibus concludantur. Cum igitur omnis argumentatio rebus et uerbis constet, ac de rebus satis dictum: superest ut uerba et uerborum structuram ostendamus.

mus. Argumentosæ igitur cuiuslibet orationis, duæ omnino sunt partes, nomen & uerbum. Siquidẽ quæcunq; istis adijciuntur, non tam partes quàm partiæ adminicula, & ueluti pedamenta quædã nominanda sunt. Nomen ut Plato. *Nomen.* Verbum, ut disputat: ut sit explicata oratio, Plato disputat. *Verbum.* Accidentia orationis sunt, Vniuersalis, Particularis, Indefinita, Singularis, quæ quantitatem exprimunt. Vniuersalis, ut, quilibet homo est risibilis. Indefinita, homo est risibilis. Particularis, Eucarpus ratiocinatur. Singularis, hic ambulat. Item, ut sit aut simplex, aut connexa. Simplex, ut, dies est. Connexa, ut si dies est, nox non est. Nec non negandi, aut aiendi qualitate insignitur: ut, Eucarpus legit, Eucarpus non legit. In quibus omnibus bini considerandi sunt termini: qui subiecti ac prædicati nomine iam recepto apud omnes solent nuncupari. Est autem subiectum, de quo aliquid dicitur, quod subsideat passionibus; ut, Eucarpus ridet. Est siquidem Eucarpus, in quo ridendi passio. Prædicatum ipsum est uerbum in quo inclusa ea passio, quæ inesse cuiusdam dicitur. Nec audiendi qui trifariè partiuntur orationem, in prædicatum, subiectum, & copulam: copulam uerbum ipsum iuniores appellando. Quid enim magis ridiculum est, quàm ita omnem resolvere orationem, ut pro eo quod est, Plato disputat, dicas, Plato est disputans, consuetum, loquendi modum peruersè, barbarè, rusticèq; immutando? Quàm enim ridiculum sit, loquendi modum ab ijs potissimum discere uelle, qui ipsi loqui nesciunt? nã cum dico, Plato scribit, id scribit dialogos, pro una re ac passione accipio, quæ de Platone dicitur, prædicatumq; id totum nominandum. Sicut nihilominus cum dico, Plato est philosophus: quippe quod id ipsum, est philosophus, res una est, tanquam sit uoce una enuntiata. Mens siquidem humana ita planè

conci

concipit non minus, quàm si adhuc plures adijcias passiones: ut, Plato est philosophus, disputator egregius. Facessant ergo nugatoriae ac praevaricidae tales resolutiones, quae orationes enormant, disputantem implicat, & rerum prope modum nullam secum afferunt explicationem atque commodi

Enuntiatio. tatem. Ex ijs itaque connexa oratio, enuntiatio nuncupatur.

Propositio. Ea in argumentatione ut syllogismo collocata, si in primo

Assumptio. loco propositio, si in secundo assumptio, si in tertio conne-

Complexio. xio, uel complexio à priscis linguae Latinae uiris, à iunioribus mendosè conclusio solet appellari, ut si quaestio oriatur,

sit ne utilis dialectica: texatur hoc modo epichirema: Utilis est quaeuis scientia uerum à falso discernens: haec propositio. Est autem huiusmodi dialectica: haec assumptio. Ergo utilis

Dialectica: haec complexio. Omnium porrò enuntiationum

(ex quibus quae in subiectis sunt passiones indicantur) quaedam citra medium ullum fidem faciunt, à cunctisque hominibus receptae sunt, quaedam non omnibus. Quae igitur ab

omnibus receptae sunt, quod fidem secum ferant, nominantur à Graecis Axiomata, à Latinis autem, effata & communes notiones: ita nanque ueteres: iuniores uerò, animi conceptiones. Quae porrò non omnibus insident, nec satis receptae sunt, sed quibusdam duntaxat, theses Graecè, Latine po-

à priscis uicior.

theses.

sitiones appellantur. Quae unumquodque astruunt, definitiones dicuntur. Quae uerò ex alio aliud pronuntiant, communi nomine hypotheses. Hypothesium autem quaedam uere & creditae ab eo qui discit admittuntur, ob capiendam

in: theses

scientiam: aliae non creduntur. Quae itaque creduntur discen- tibus, admissae proprio nomine equiuoco generis hypotheses: quae uerò non creduntur, petitiones dici solent. Ex his

Argumentationum genera.

igitur orationibus omnes texuntur argumentationes. Argumentationum genera sunt duo, Syllogismus seu Epichire-

ma Græcè : at Latinè hoc aggressio, ille ratiocinatio : & Epagoge à Græcis dicta, à Latinis inductio. Ex syllogismo fit Enthymema, quod commentum nominamus: sicut ex inductione exemplū atq; similitudo. Syllogismus itaq; ut dictum est, oratione siue simplici siue connexa constat triplici. Prima, propositio: secūda, assumptio: tertia, cōplexio appellata: qui cū pluribus fiat modis, eos lōgius prosequendos nō ducimus: tū quia simplicē arguendi quæris callē (ut rhetores quoq; docēt, & sequūtur oratores) nō per multarū disciplinarū inuios anfractus te uelis detorquere: tum quia, si modò id scire concupiscas, possis ex magno nostro opere Expetendorū ac fugiendorū, per exiguo negotio quicquid uelis tibi depromere. In totū, omnis argumentationis ratio hoc habet, ut tribus limitibus constet: uno, quē indubitātū esse cōuenit: altero, qui mediū est: tertio, qui ex consensu fit utriusq;: ut omne animal est substantia animata sensibilis: hic caret controuersia. Crocodilus est substantia animata sensibilis: hic mediū limes, extrema cōnectens. Ergo Crocodilus est animal: hic ex consensu superiorum conficitur. Ex syllogismo Enthymema cōficitur. Id de propositione aut assumptione concluditur: ut si probabile texas argumentum hoc modo: Aeschinæ tradenda non est pecunia: quādo pecuniā capiens Pysistratus tyrannidē occupauit. Vel hic noctu obambulat, fur ergo est. Inductio autē ex pluribus, aut exēplis, aut similitudinibus cōficitur. Si de hominibus, exēpla sunt: sin de cæteris, similitudines. Velut si fuerit quæstio, an is demū homo dicendus sit generosus, qui clarissimo natus genere, per inductionē argumētabor hoc modo, Quisnam clitellarius mulus generosus est, nōne qui ingentia subuectat onera? quis dorsuarius, nōne qui gressu incedit lenissimo? nō qui de stirpe ortus clarissima. Pomum quod

quod uocabis generosum, nōne quod saporis electissimus: no-
quod de pulcherrima arbore, aut de amœnissimo decer-
ptum loco. Ita ergo hominem, quem generosum uocaueris,
nōne qui de uirtutibus nobilitatus est? non qui maioribus
ortus sit enimentissimis. hæc inductio. Exemplum est, ut à
priuato homine Gracchus mediocriter statum Reipublicæ
labefactans, impune occisus est: & Consul Cicero Catilinam
orbem terrarũ subuertentẽ, impune non occiderit? Simili-
tudo quoq; de rebus eodẽ modo cõparatur, atq; extruitur.

EPILOGVS.

HAec habui, Bernarde Saluatice, quæ de argumentandi
ratione, quam tantopere efflagitabas, ad te conscribere-
rem. Quæ si aliquibus in locis paulo minus tibi obuia uide-
buntur, debes cogitare, nullam esse disciplinam, quæ aliquo
non egeat interprete. quãquàm si crebrius repetantur, non
dubitem fore tibi apertissima, præsertim si ab huiusmodi ex-
ercitatione non abhorreas. Vale.

Ob. 6.11. 3178

Ob. 6c ii, 3178 - 3179

